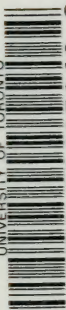

UNIVERSITY OF TORONTO

3 1761 00297043 2

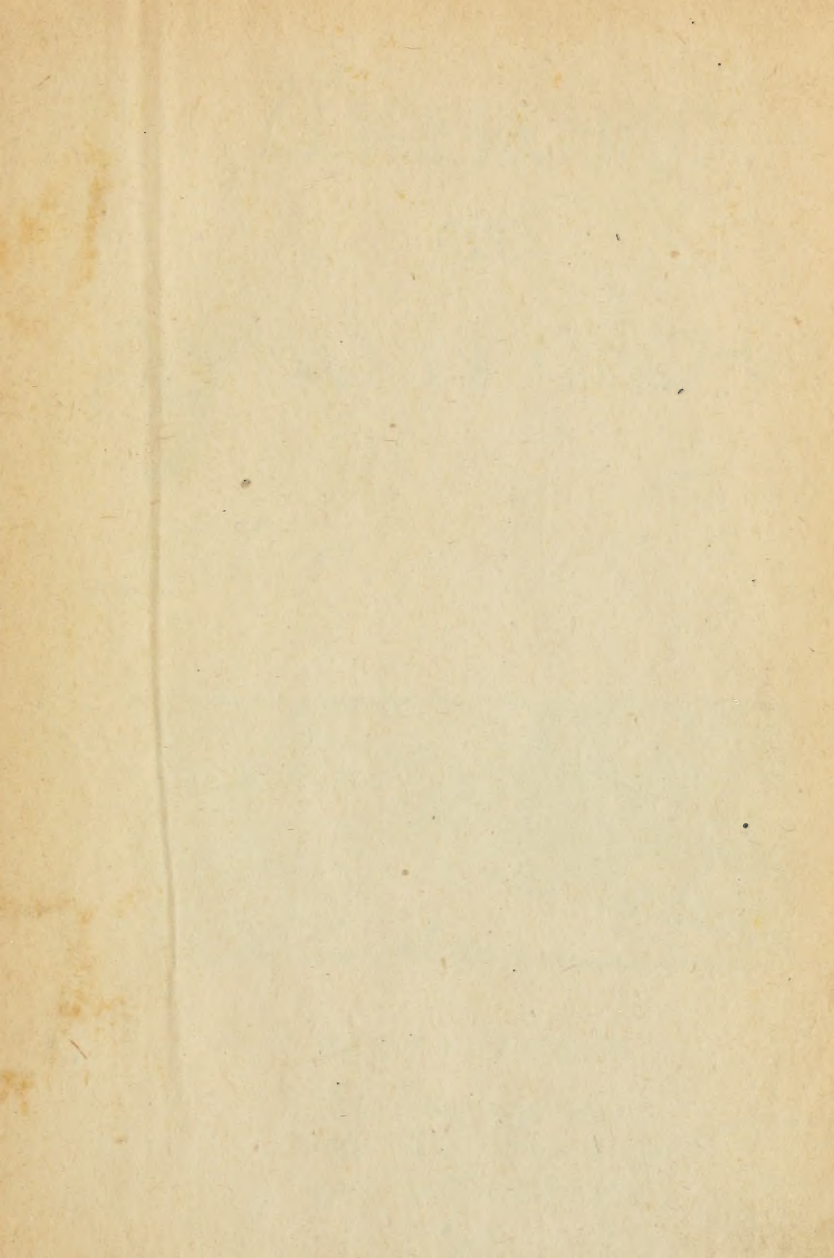
PG
3948
S5
D817
1914

МАСТЕРСКАЯ
РОССКАГО КОМПЛЕТА
ВЪ ВАРШАВѢ

From the Collection
of the late

JOHN LUCZKIW

170/

469

Проф. В. В. Есиповъ

ШЕВЧЕНКО

ЕГО

Думи АУМЫ И ПЬСНИ.

ЗБІРКА
ІВАНА ЛУЧКОВА

ВЪ ПЕРЕВОДѢ

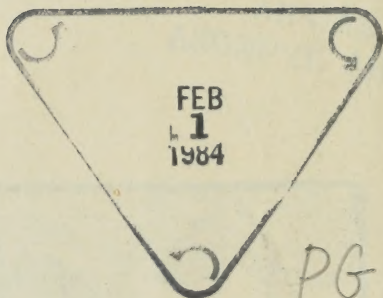
И. А. БЪЛОУСОВА

рис. А. М. Комарова

ИЗЪ ТРАСЫТИНА

Тиражъ 3000

PG
3948
S5^D817
1914

Типография Т-ва И. Д. Сытина, Пятницкая ул., соб. домъ
МОСКВА. — 1914.

Т. Г. ШЕВЧЕНКО.

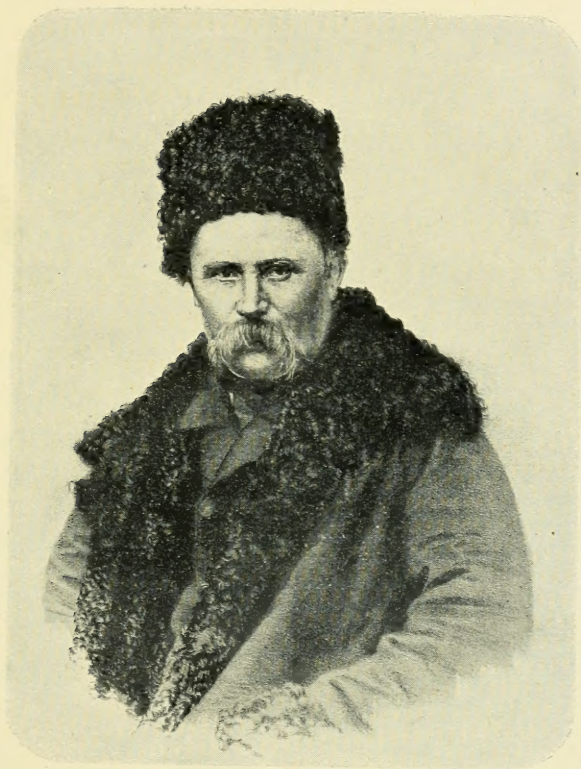
(БІОГРАФИЧЕСКІИ ОЧЕРКЪ).

1.
Долга

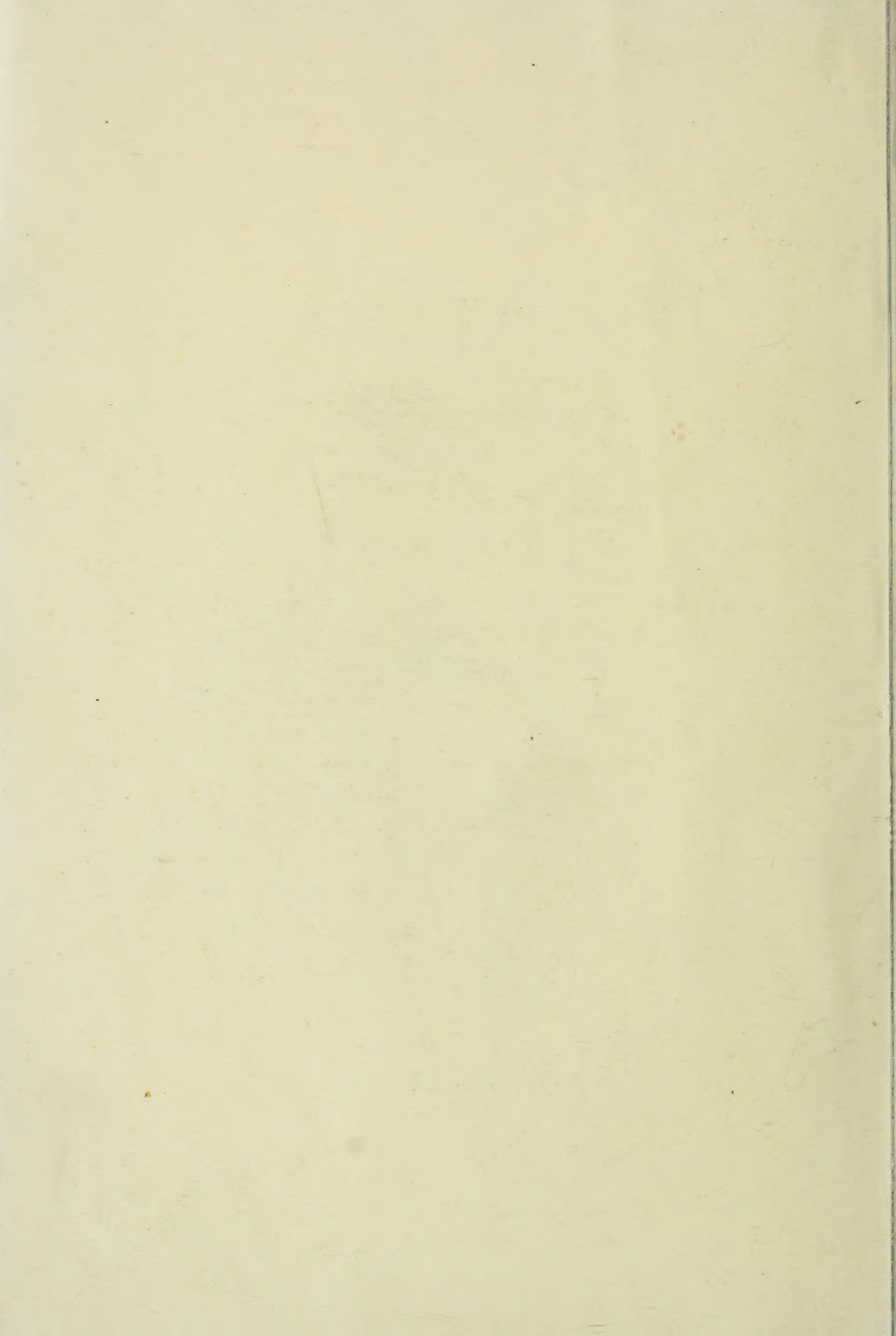
Мѣ не лукавила зомлюю,
Мѣ другомъ, братомъ, и сестрою
Сироты стала. Мѣ была
мене маленкого заруку
и во школу хлопцы одвели
до нѣмого дѣха въ науку
училъ сердечко, кончилъ
за насъ будутъ люди Мѣ казали.
А и послухае въ и живее,
и вытсела а ти збрала
Или за насъ люди? Мѣ дурна
Мѣ не лукавили а то бою,
Мѣ протѣ имѣти. укае нема
Зерна не правди за слово
Кодного даше ко мѣ!
Мѣ друже ширѣи не лукавий!
Кодного даше, даше слава,
а слава зановидѣ мѣ.

Мѣ мѣ мѣ мѣ

M. Melnik

Тарасъ Григорьевичъ Шевченко.

I.

25 февраля 1861 года въ небольшой квартиркѣ при С.-Петербургской Академіи Наукъ было тихо,—только съ антресоль слышались болѣзненные вздохи и по временамъ сдержанные стоны больного.

Въ квартиру то и дѣло входили люди, подавали письма и телеграммы...

Больной этотъ былъ украинскій поэтъ Тарасъ Григорьевичъ Шевченко; входившіе люди—его друзья, читатели, пришедшіе поздравить своего дорогого поэта со днемъ рожденія и именинъ.

Именинникъ сидѣлъ на кровати, опустивъ голову, и то и дѣло схватывалъ себя за больную грудь. Доктора, насколько было возможно, старались облегчить страданія больного, но всѣмъ окружающимъ было ясно, что часы его сочтены.

Почти всю ночь Т. Г.—чь провель, сидя на кровати, упершись въ нее руками, и не въ силахъ былъ прилечь отъ боли. Въ 5 час. утра онъ попросилъ себѣ стаканъ чаю съ молокомъ, выпилъ его, потомъ сошелъ внизъ въ свою мастерскую, упалъ тамъ,—и народного поэта Украины не стало!..

Вѣсть о кончинѣ поэта быстро дошла до Украины: въ городахъ служили панихиды, на собраніяхъ говорили рѣчи о покойномъ; только въ селахъ да глухихъ деревенькахъ не скоро еще услышали эту горестную вѣсть. Попрежнему тамъ жили люди, работали и не знали о

смерти того, кто всю свою жизнь болѣлъ за нихъ душою, страдалъ сердцемъ.

Не скоро услышали о смерти Шевченко и въ дер. Моринцахъ, Звенигородскаго уѣзда, Кіевской губерніи, гдѣ 25 февраля 1814 года у крѣпостнаго крестьянина Григорія Шевченка и родился этотъ самый знаменитый поэтъ—Тарасъ; онъ былъ третьимъ ребенкомъ у Григорія; первымъ былъ сынъ—Никита, а вторымъ—дочь Катерина. Вскорѣ послѣ рожденія Тараса, Григорій переселился на жительство въ с. Кирилловку, гдѣ и протекли первые младенческіе годы поэта.

Вотъ какъ самъ Шевченко описываетъ свое дѣтство.

„Передо мною наша бѣдная, старая, бѣлая хата съ потемнѣвшей соломенной крышей и чернымъ „дымаремъ“, а около хаты—яблони съ краснобокими яблоками, а вокругъ яблони цвѣтникъ, любимецъ моей незабвенной сестры, моей терпѣливой, моей нѣжной няньки. А у воротъ стоитъ старая развѣсистая верба съ засохшею верхушкою, а за вербою „клубя“ (сарай), а за „клубней“ по косогору пойдетъ уже садъ, а за садомъ „левада“ (сѣнокосъ), а за „левадою“ долина, а въ долинѣ тихій, едва журчавшій ручеекъ, уставленный вербами и калиною, окутанный широколиственными темно-зелеными лопухами. А въ этомъ ручейкѣ купается кубическій бѣлокурый мальчуганъ; выкупавшись, вбѣгаетъ въ садъ, падаетъ подъ первую грушею и засыпаетъ... Проснувшись, онъ смотритъ на противоположную гору и думаетъ: „А что же тамъ за горою? Тамъ, должно-быть, тѣ желѣзные столбы, на которыхъ держится небо?“ И пошелъ этотъ мальчуганъ—Тарасъ—къ желѣзнымъ столбамъ; долго шелъ, до самой ночи, а столбовъ все не было видно. На другой день снова отправился Тарасъ, да и заблудился; къ его счастью, ему попались на дорогѣ чумаки (извозчики) и подвезли его до Кирилловки. „Когда я пришелъ домой,—разсказываетъ Шевченко,—то старшая сестра подбѣжала ко мнѣ, схватила меня за руки и

Дер. Кирилловка, гдѣ жилъ Шевченко въ дѣтствѣ.

повела черезъ дворъ и посадила „вечерять“ (ужинать). Повечерявши, сестра повела меня спать, уложила въ постель, перекрестила и поцѣловала“...

Эти воспоминанія относятся къ шести-семилѣтнему возрасту Тараса; тогда ему жилось хорошо. Хотя матери и не было времени заниматься съ нимъ, зато у него была сестра Ирина—„терпѣливая, нѣжная нянька“ его.

Въ 1823 г. умерла мать Шевченка, и съ этого года въ жизни маленькаго Тараса произошла большая пере-мѣна: отецъ его женился на вдовѣ съ дѣтьми; пошли раздоры; мачеха не взлюбила Тараса; но отецъ не переставалъ заботиться о сиротахъ, оставшихся безъ родной матери: онъ отдалъ Тараса учиться грамотѣ къ мѣшанину Губскому. Грамота далась мальчику сразу, но успѣхамъ въ обученіи мѣшали нескончаемыя шалости и проказы. Къ тому же ученіе это прервалось, благодаря горестному обстоятельству: умеръ Григорій Шевченко, когда сыну его Тарасу минуло только 11 лѣтъ. Передъ смертю Григорію Шевченку хотѣлось чѣмъ-

нибудь обезпечить своихъ дѣтей, и когда при раздѣлѣ крестьянскаго имущества дошла очередь до Тараса, то отецъ сказалъ: „Сыну Тарасу изъ моего хозяйства ничего не нужно: онъ не будетъ какимъ-нибудь обыкновеннымъ человѣкомъ,—изъ него выйдетъ или что-нибудь очень хорошее или же никуда негодное!..“

Послѣ смерти мужа мачеха, чтобы избавиться отъ лишняго рта, постаралась сбыть Тараса изъ дома; она нашла ему занятіе—пасти свиней, телятъ и овецъ кирilloвскихъ крестьянъ. Съ ломтемъ чернаго хлѣба за пазухой, съ кнутомъ въ рукахъ мальчикъ цѣлые дни проводилъ на пастбищѣ, гдѣ только одни „могилы“—курганы „стоятъ и сумуютъ“ (грустятъ).

Тарасъ любилъ эти безмолвныя „могилы“; ляжетъ, бывало, въ траву, подопретъ голову ручонками и смотритъ долго-долго въ синюю даль. Эти родныя картины привольныхъ степей такъ рѣзко запечатлѣлись въ дѣтскомъ мозгу, что черезъ много лѣтъ припомнились поэту и вылились въ чудныхъ, вдохновенныхъ стихахъ.

Но вотъ наступила зима,—Тарасъ опять остался безъ дѣла; мачеха, чтобы выжить изъ дома пасынка, отдала его въ ученіе къ дьячку Бугорскому, гдѣ Тарасъ изучилъ Часословъ и Псалтирь, а потомъ перешелъ къ священнику Нестеровскому, у котораго выучился письму. Въ прекрасномъ стихотвореніи „Доля“ Т. Г.—чь упоминаетъ объ этомъ обстоятельстве.

„Ты не лукавила со мною:

Ты другомъ, братомъ и сестрою

Была бѣднягѣ. Ты взяла,

Еще дитѣй, меня за руку

И въ школу хлопца отвела

Къ дьячку разгульному въ науку.

Учись! Со временемъ, дитя,

„Людьми мы будемъ“, ты сказала.

Я сталъ учиться,—вѣрилъ я,—

И научился... Ты жъ солгала:

Что мы за люди?—Нужды нѣтъ!
Мы не лукавили съ тобою,
Мы прямо шли, и за собою
У насъ зерна неправды нѣтъ.
О доля, да, ты не лукава!
Тебѣ, какъ другу, вѣрю я!
Идемъ же дальше,—дальше слава,
А слава—заповѣдь моя!..

(Пер. Н. Гербея.)

Отъ дьячка Шевченко сбѣжалъ и долгое время скитался безъ крова, ночуя въ садахъ, куда сестры носили ему хлѣбъ. Потомъ онъ бѣжалъ въ м. Лисянку къ дьякону-живописцу. Страсть къ рисованію у Шевченка тогда уже пробудилась. Но у дьякона Тарасъ прожилъ только четыре дня и переселился въ Стебловъ (Каневского у.), а потомъ въ м. Тарасовку.

Хата у могилы Шевченка.

Наконецъ Шевченко снова попадаетъ на родину. Старшій братъ Никита хотѣлъ приучить его къ хозяйству, но подвижная натура поэта не сродни была упорному и постоянному труду. Въ это время помѣщикъ, которому принадлежалъ Шевченко, вздумалъ изъ своихъ крѣпостныхъ набрать нѣсколько юношей для домашнихъ услугъ и поручилъ это дѣло своему управляющему. Въ эту дворню и попалъ Шевченко; его отправили къ барину въ г. Вильно, гдѣ Шевченку дали должность поваренка, а потомъ сдѣлали „комнатнымъ казачкомъ“; а когда баринъ замѣтилъ у Шевченка наклонности къ художеству, то отдалъ его въ науку къ портретисту Лампи въ Варшавѣ. Съ переѣздомъ барина въ Петербургъ, Шевченко попалъ къ художнику Ширяеву и въ это время познакомился съ малорусскимъ писателемъ Е. Гребенкой, а черезъ него — съ художникомъ Венеціановымъ и нашимъ поэтомъ В. А. Жуковскимъ, который принялъ въ Шевченко большое участіе: онъ познакомилъ Шевченко съ извѣстнымъ художникомъ К. П. Брюлловымъ и упросилъ Брюллова написать съ себя портретъ, который былъ разыгранъ въ лотереи, и на вырученныя деньги Шевченко былъ выкупленъ изъ крѣпостной зависимости. Сдѣлавшись свободнымъ, Шевченко, благодаря участію Брюллова и Жуковскаго, сталъ посѣщать классы Академіи Художествъ.

Приблизительно съ этого времени Шевченко началъ писать стихи на малорусскомъ языкѣ.

„Украинская строгая Муза,—говоритъ Шевченко,—долго чуждалась моего вкуса, извращеннаго жизнью въ помѣщичьихъ переднихъ, на постоянныхъ дворахъ. Но когда предчувствіе свободы возвратило моимъ чувствамъ чистоту первыхъ лѣтъ дѣтства, проведенныхъ подъ убогою батьковскою стрѣхою, она (Муза) обняла и приласкала меня на чужой сторонѣ“.

Вотъ какъ въ своихъ стихахъ Шевченко опредѣляетъ свою Музу:

И ты прекрасная, святая,
Подруга солнца молодая,
Меня въ объятія взяла
И, съ колыбелью разлучая,
Далеко въ поле отнесла.
Тамъ на могилу положила,
Туманомъ сизымъ обвила,—
И по раздолью ворожила,
И пѣть, и плакать зачала...
То были чары чаровницы!
Вездѣ и всюду съ этихъ поръ,
Какъ свѣтлый день, какъ лучъ денницы,
Горить на мнѣ твой дружный взоръ!

. . . . .

Золотокрылой, дорогой
Ты пташкой надо мной парила,
И душу мнѣ живой водой
Ты благотворно окропила!
Пока живу я,—надо мною
Своей небесною красою
Свѣти же, зоренька моя!
Моя заступница святая,
Моя отрада неземная,
Не покидай меня! Въ ночи
И яснымъ днемъ и вечерами
Ты людямъ истину учи
Вѣщать нелживыми устами.
За край любимый, край родной
Мнѣ помоги сложить молитву,
И въ самый часъ послѣдній мой,
Какъ я закончу жизни битву,
Не покидай меня, пока
Послѣдній свѣтъ въ очахъ не сгинетъ;
Поплачь о мнѣ хотя слегка,—
И горсть земли твоя рука
Пускай тогда на гробъ мой кинетъ!..

(Перев. Н. Курочкина.)

Въ 1833 г. Шевченко отправился на родину, посѣтить
родную деревеньку, повидаль своихъ сестеръ, братьевъ.

Прожилъ онъ на родинѣ недолго и опять уѣхалъ въ Петербургъ.

Въ 1846 г. Шевченко снова пріѣхалъ на Украину; поселился онъ въ Кіевѣ; здѣсь познакомился съ извѣстнымъ историкомъ Н. П. Костомаровымъ. И здѣсь же, въ Кіевѣ, онъ былъ арестованъ, отвезенъ въ Петербургъ и отданъ въ солдаты; служить его послали въ Закаспійскій край. Его обвинили въ принадлежности къ „Кирилло-Меѳодіевскому“ братству, которое будто бы преслѣдовало цѣли отложенія Украины отъ Россіи. Шевченко страшно скучалъ, что видно изъ его стихотвореній, написанныхъ въ этотъ періодъ.

Существуетъ разсказъ, какъ арестовали Шевченка. Когда онъ пріѣхалъ въ Кіевъ, его пригласили на свадьбу, на другой берегъ Днѣпра; онъ поѣхалъ. Возвращаясь со свадьбы въ Кіевъ на поромѣ черезъ Днѣпръ, онъ везъ съ собой небольшой чемоданчикъ. На поромѣ онъ встрѣтилъ одного своего знакомаго, который спросилъ его:

— А что это у васъ, Т. Г., въ чемоданѣ-то?

— Такъ, разныя бумаги, — отвѣтилъ Шевченко.

— А вы бы его въ Днѣпръ опустили! — посоветовалъ ему знакомый.

— Почему? — спросилъ Шевченко.

— А потому, что васъ на томъ берегу арестуютъ.

Шевченко подумалъ и твердо сказалъ:

— Нѣтъ!

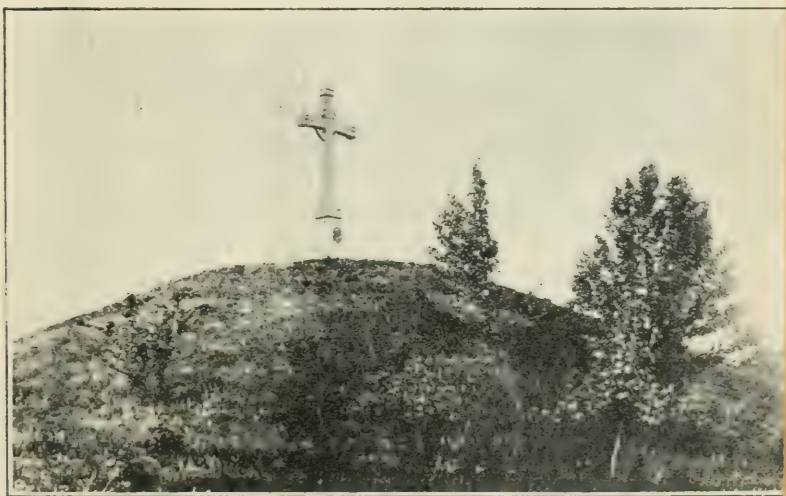
На кіевскомъ берегу онъ былъ дѣйствительно арестованъ.

Тяжело жилось Шевченку вдали отъ родины; но онъ не терялъ надежду на лучшее будущее.

А можетъ-быть, дожить придется, —
Надежда въ душу мнѣ вернется, —
Я изъ Днѣпра воды напьюсь...

Слишкомъ десять лѣтъ пробылъ Шевченко въ солдатахъ и, наконецъ, снова поселился въ Петербургѣ при Академіи Наукъ, гдѣ попрежнему сталъ заниматься живописью, но здоровье его было уже плохо. Единственную надежду на поправку онъ видѣлъ въ переселеніи на родину: ему очень хотѣлось построить себѣ хатку на берегу Днѣпра и жить тихой, спокойной жизнью, — приобрести клочокъ земли на высокомъ берегу Днѣпра близъ г. Канева, но жить тамъ ему не пришлось: 26 февраля 1861 г. его не стало. Шевченко завѣщалъ похоронить себя на Украинѣ.

Друзья исполнили завѣтъ поэта. И теперь, если вамъ случится ѣхать по Днѣпру, то на правомъ берегу его, высоко на горѣ, верстахъ въ двухъ отъ г. Канева, вы увидите одинокій бѣлый крестъ, — это и есть могила Шевченка: она выросла на томъ самомъ мѣстѣ, гдѣ поэтъ мечталъ при жизни построить себѣ хату.

Могила Шевченка.

II.

„Широкоплечій, приземистый, коренастый Шевченко являлъ собою весь образъ казака. Голова остроконечная, почти лысая; высокій, морщинистый лобъ, широкий, какъ называемый „утиный“, носъ, густые усы, закрывавшіе губы, небольшіе сѣрые глаза, взглядъ которыхъ, большею частью угрюмый и недовѣрчивый, изрѣдка принималъ выраженіе ласковое, почти нѣжное, сопровождаемое хорошей, доброй улыбкой; голосъ нѣсколько скрипый, движенія спокойныя, походка степенная, фигура мѣшковатая и мало изящная. Съ высокой бараньей шапкой на головѣ, въ длинной темно-сѣрой чуйкѣ съ воротникомъ изъ мерлушекъ, Шевченко глядѣлъ чистымъ малороссомъ... Вотъ какими чертами запечатлѣлась у меня въ памяти эта замѣчательная личность“... говоритъ въ своихъ воспоминаніяхъ И. С. Тургеневъ.

Да, дѣйствительно, это была замѣчательная личность! Сколько было простоты, душевности, искренности въ той мѣшковатой фигурѣ! Сколько думъ было передумано той головой подъ высокой бараньей шапкой! Какое оброе, честное сердце билось въ груди этого человѣка.

Несмотря на свою облысѣвшую голову, на сѣдые усы, онъ былъ дитя,—и дѣтей онъ любилъ беззавѣтно и нѣжно!.. Однажды, когда онъ пріѣхалъ въ Кіевъ, у него не было ни копейки денегъ; онъ даже не зналъ, гдѣ ему переночевать. Пошелъ онъ на окраину города, видитъ, у одной хатки какая-то женщина развѣшиваетъ бѣлье.

— А что, тетушка, не пустишь ли меня пожить въ твоей хатѣ?—спросилъ Шевченко.

— А развѣ тебѣ негдѣ голову приклонить,—спросила, въ свою очередь, женщина.

— Да то-то что негдѣ. Я бы вамъ заплатилъ послѣ за это,—отвѣтилъ Шевченко.

Женщина согласилась, и Шевченко поселился у ней въ хатѣ вмѣстѣ съ ея ребятами.

Какъ-то, разбирая бумаги, Шевченко нашель нѣсколько рублей денегъ, когда-то припрятанныхъ и забытыхъ имъ; недолго думая, онъ сейчасъ же отправился въ городъ, накупилъ орѣховъ, пряниковъ, конфетъ, собралъ со всего околodka ребятишекъ и устроилъ великое пиршество. Самъ Шевченко сидѣлъ около хаты и наигрывалъ на губахъ малороссійскія пѣсенки, а ребята вокругъ него кричали и танцовали...

Когда Шевченко жилъ у себя въ деревнѣ мальчикомъ, ему удалось отъ какого-то проѣзжаго барина получить 20 коп. за вычищенные сапоги; какъ ни великъ былъ соблазнъ истратить эти деньги на сласти, но Шевченко отдалъ ихъ своему старшему нуждающемуся брату Никитѣ. На похоронахъ Шевченка этотъ Никита вспомнилъ объ этомъ случаѣ и сказалъ: „Что за добрая душа была! Я его билъ когда-то маленькимъ и здорово билъ! а онъ, покойный, отдалъ мнѣ послѣднее!“

Готовность Шевченки помогать въ бѣдѣ всякому ближнему возвышалась до христіанской добродѣтели. Однажды онъ нашель во рву плачущее и забытое нянькою дитя и возвратилъ его матери. Въ другой разъ, находясь проѣздомъ въ г. Нѣжинѣ, онъ случайно попалъ на пожаръ: горѣла еврейская хата; Шевченко изо всѣхъ силъ старался тушить пожаръ и выносить изъ хаты разный хламъ, упрекалъ своихъ единовѣрцевъ въ равнодушіи къ бѣдѣ человѣка, говоря, что какой бы религіи онъ ни былъ, онъ все-таки нашъ ближній...

Всякое горе было понятно чуткому сердцу Шевченка, и всякая маленькая радость, испытанная человѣкомъ несчастнымъ, была близка его душѣ.

Съ какимъ умиленіемъ, съ какимъ глубокимъ чувствомъ относился Шевченко къ своей родинѣ, какими задушевными стихами онъ описывалъ ея житье-бытье, ея природу!

Вотъ описаніе вечера:

Вишневый садикъ возлѣ хаты;
Жуки надъ вишнями гудятъ;

Плугъ съ нивы пахари ташать,
И, распѣваючи, дѣвчаты
Домой на вечерю спѣшатъ.

* * *

Семья ихъ ждетъ—и все готово.
Звѣзда вечерняя встаетъ,—
И дочка ужинъ подаетъ,
А мать сказала бы ей слово,
Да соловейко не даетъ.

* * *

Мать уложила возлѣ хаты
Малютокъ, дѣточекъ своихъ;
Сама заснула возлѣ нихъ...
Затихло все, однѣ дѣвчаты
Да соловейко не затихъ!..

(Перев. Л. Мея.)

Это стихотвореніе „Вечеръ“ было прочитано Шевченкомъ И. С. Тургеневу, и вотъ что говоритъ объ этомъ въ своихъ воспоминаніяхъ Ив. Серг—чъ: „...Тарасъ Григорьевичъ прочелъ при мнѣ свое прекрасное стих. „Вечеръ“ и прочелъ его просто, искренно: самъ онъ былъ тронуть и тронулъ всѣхъ слушателей: вся южнорусская задумчивость, мягкость и крѣпость, поэтическая струя, бившая въ немъ, тутъ ясно выступила на поверхность“...

Да и вся поэзія Шевченко, собранная въ одну книгу, подъ названіемъ „Кобзарь“, представляетъ что-то могучее, широкое, словно Днѣпръ или степи безкрайныя. Отъ чтенія его стиховъ вмѣстѣ съ грустью въ душу вливается бодрость. Такъ поютъ свои былины слѣпцы-кобзари. Такъ и представляется жаркій южный день; при дорогѣ усѣлся слѣпой кобзарь съ мальчикомъ-поводыремъ. Слепецъ поетъ грустно и вдохновенно про могилы-курганы молчаливые, про героевъ, зарытыхъ въ нихъ. Духъ занимается отъ этого пѣнія, и чувствуешь въ душѣ силу великую...

Иванъ Бьлоусовъ.

ДУМЫ.

Ой, вы, думы, мои думы,—
Горе, думы, съ вами!
Что вы стали на бумагѣ
Хмурыми рядами?
Что васъ вѣтеръ не развѣялъ
Словно пыль степную?
Что васъ горе не заспало
Словно дочь родную?

Горе злое васъ на свѣтѣ насмѣхъ породило;
Поливало васъ слезами,—что жъ не затопило?
Что не выбросило въ море, не размыло въ
полѣ?

Не узнали бы, за что я проклиная долю!..
Позабыли бъ меня люди,—вспоминать не стали,
«Дѣлать нечего!» съ насмѣшкой мнѣ бы не ска-
зали!..

Думы мои, думы мои,—
Сердцу дорогія,—
Для чего жъ любилъ, лелѣялъ
Васъ, мои родныя?
Кто жъ надъ вами плакать будетъ
Здѣсь, на бѣломъ свѣтѣ
Такъ, какъ я? Охъ, думы, думы,—
Думы—мои дѣти!
Можетъ-быть, найдутся очи
Съ черными бровями,
Что, услышавъ васъ, заплачутъ
Горькими слезами!
Мнѣ не надо слезъ обильныхъ,—
Мнѣ слезинку надо,—
Буду панъ я надъ панами—
Вотъ моя отрада!
Думы мои, думы мои,
Тяжело мнѣ съ вами!
Вы туда рвались, гдѣ очи
Съ черными бровями,
А за вами сердце рвалось,
Думы выливало,
Выливало, какъ умѣло
Все, что прежде знало:
Темный вишневый садочекъ,
Словно море—ночи,
Ласки жаркія дѣвичьи,
Черны брови, очи...
Степи, степи да могилы
Тамъ—на Украинѣ!..
Но о нихъ молчить, ни слова

Сердце на чужбинѣ.
И не хочется, чтобъ собралась
Въ снѣжномъ полѣ рада
Съ булавами, съ бунчуками
Славная громада.
Пусть же души запорожцевъ
Мирно тамъ витають, —
Гдѣ просторъ степной начала
И конца не знаетъ,
Какъ та воля, что минула...
Днѣпръ широкій, милый,
Степь и грозные пороги,
Горы и могилы, —
Тамъ казацкая родилась
Воля воспиталась;
Тамъ шляхтою, татарвою
Поле засѣвалось.
Долго билась и, уставши,
Тихо опочила,
А надъ волей въ это время
Выросла могила.
Сторожа могилу, черный
Тамъ орелъ летаетъ,
И кобзарь про волю людямъ
Пѣсни распѣваетъ;
О быломъ онъ выливаетъ
Въ пѣсняхъ думы, грезы;
Онъ отъ Бога даръ имѣетъ, —
Я же только слезы
За родную Украину
Плача проливаю,

Какъ словами людямъ горе
Высказать—не знаю.

Горе, горе!—Что жь такое?

Кто его не знаетъ?

Много слезъ оно на свѣтѣ

Горькихъ проливаетъ.

Тяжело живется въ мирѣ

Съ чуткою душою,—

Адъ ему на этомъ свѣтѣ,

А на томъ. . . . .

Тоскою

Не прикличу себѣ доли

И не дозовуся,

А надъ тѣми, кто смѣется,—

Самъ я посмѣюся.

Схороню тоску я въ сердцѣ,

Чтобы не видали

Горькихъ слезъ и жалобъ, смѣха

Люди не слыхали.

Пусть же дума, словно воронъ,

Каркая, летаетъ,

А сердечко соловейкомъ

Тихо распѣваетъ.

Пусть же льются горьки слезы

Дни и темны ночи,

Пока мнѣ чужой землею

Не засыплють очи!

Такъ вотъ такъ-то! Что же дѣлать?

Плачь не плачь—все то же. . . . .

Кто завидуетъ несчастнымъ—

Тѣхъ суди ты, Боже!..

Думы мои, думы мои,—
Думы—мои дѣти.
Гдѣ же я найду, родныя,
Вамъ пріютъ на свѣтѣ?
На Украину идите—
Нашу Украину,
На задворки, къ бѣднымъ людямъ,
Я же здѣсь загину!
Тамъ любовь найдете, думы;
Тамъ васъ приласкаютъ;
Тамъ и правда!.. А, быть-можетъ,
Славой увѣчаютъ!..
Такъ прими же моихъ дѣтокъ,
Родина святая,—
Приласкай ихъ неразумныхъ,
Словно мать родная!..

* * *

Идутъ, проходятъ дни за днями;
Минуло лѣто; шелеститъ
Гонимый вѣтромъ листь осенній;
Безъ думъ, безъ жизни сердце спитъ.
Все такъ спокойно, что не знаю—
Живу ли я, иль доживаю
Остатокъ дней моихъ безъ слезъ,
Безъ радостей, безъ свѣтлыхъ грезъ?!

Боже, не далъ ты мнѣ доли
Въ жизни никакой!
Если было жалко доброй—
Не жалѣлъ бы злой.

А безъ доли да безъ счастья
Заживо умрешь,
Какъ негодная колода
Пропадешь, сгниешь!..

Боже добрый! Боже щедрый!
Дай душой мнѣ жить
И весь міръ твой—чудный, дивный
И людей любить!
Страшно, тяжело жить въ неволѣ—
Взаперти сидѣть;
Но страшнѣй на вольной волѣ
Мертвецомъ глядѣть,

На борьбу, на трудъ упорный,
Что кипитъ кругомъ!..
Жить—и слѣда не оставить
По себѣ ни въ чемъ—

Страшно!.. Доля, отзовися!
Гдѣ твой слѣдъ пропалъ?..
Если доброй доли не далъ,
Боже, злую бѣ далъ!..

* * *

Промчались годы молодые,
Мечты не сбылись дорогія,
И отъ надежды золотой
Уже повѣяло зимой.
Сиди одинъ въ избѣ холодной
И слова некому сказать,
И никого кругомъ не видно,
Кому бы думы передать!

Сиди и жди, пока надежда
Тебя же, дурня, осмѣетъ
И думы гордыя развѣетъ,
Морозомъ очи окуетъ!
Сиди одинъ съ своей тоскою,
Не жди ужъ встрѣтиться съ весною:
Нѣтъ, не придетъ весна, чтобъ снова
Вернуть дни счастья, былого,—
Садочекъ твой позеленить,
Свои надежды обновить
И дать тебѣ иную долю!
И дума вольная на волю
Уже не вырвется. Сиди
И больше ничего не жди!..

* * *

Тяжко, тяжело жить на свѣтѣ
Сиротѣ безъ роду.
Гдѣ дѣваться, пріютиться!
Хоть съ горы да въ воду!
Утопился бѣ, чтобы лишнимъ
Въ свѣтѣ не болтаться;
Утопился бѣ! Тяжело мнѣ.
Некуда дѣваться!
У иного доля въ полѣ
Жатву собираетъ,
А моя, бѣдняга, гдѣ-то
За моремъ гуляетъ!
Хорошо тому, кто счастливъ,—
Люди его знаютъ.

А меня при встрѣчѣ даже
И не замѣчаютъ.
Богача, хоть и урода,
Красная дѣвица
Любить, чтить и уважаетъ,
Даже имъ гордится;
Надо мною же смѣется,
Бѣднымъ сиротою.
Развѣ я въ красѣ и силѣ
Обдѣленъ судьбою?
Надъ тобою я, дѣвица,
Развѣ надсмѣялся?
И къ тебѣ не крѣпко развѣ
Сердцемъ привязался?
Такъ люби кого ты знаешь
Юною душою,
Но не смѣйся, не глумися
Ты надъ сиротою.
Я уйду теперь далеко
Въ сторону чужую
И погибну. А, быть-можетъ,
Тамъ найду другую.
Буду счастливъ... И тоскуя,
Онъ ушелъ далеко;
Не нашелъ себѣ тамъ доли—
Бѣдный, одинокій!
Все глядѣлъ на край родимый,
Умирая въ полѣ...
Сиротинѣ на чужбинѣ
Умирать легко ли?..

* * *

Буйный вѣтеръ клонить лозу,

Тополь нагибаетъ;

Мчится вихремъ—дубъ могучій

Съ корнемъ вырываетъ.

Такъ и доля: кого сломить

Или нагибаетъ.

Меня клонить, а гдѣ свалить—

Знать того не знаетъ!

Въ какомъ краю меня схоронять?

Гдѣ тлѣть судьбой мнѣ суждено?

Умру—никто меня не вспомнить,

Когда мнѣ счастья не дано?

Никто, хоть насмѣхъ мнѣ не скажетъ:

«Покой ему въ землѣ сырой,—

Онъ только тѣмъ былъ, бѣдный, счастливъ,

Что рано кончилъ путь земной!»

* * *

Ой, взгляну ли, посмотрю ли

Я на степь, на поле,—

Неужели хоть подъ старость

Не дождусь я воли?

Я пошелъ бы на Украину,

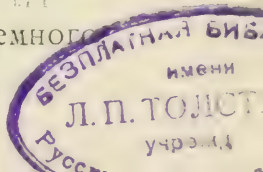
Къ хутору родному;

Какъ бы мнѣ тамъ были рады,

Старику сѣдому!

Отдохнулъ бы тамъ немного

Богу сталъ молиться,

Сталь бы я.. Да что и думать,—
Ничему не сбыться!

Безъ надежды и безъ воли
Какъ я вѣкъ пробьюся?
Научите, люди!—или
Я ума лишуся!..

* * *

Нѣтъ, я на Бога не ропщу,
И людямъ зла я не желаю;
Себя обманываю я,—
Сижу и пѣсни распѣваю.

Свою я полосу пашу
И, словомъ добрымъ засѣвая,
Живу несбыточной мечтой
И дожидаясь урожая,
Не обижая никого—
Себя лишь только одного!
Разстилайся жъ, моя нива,
Доломъ да горою,
Поливайся, моя нива,
Волей золотою.
Разстилайся, моя нива,
Полямъ разстилайся;
Засѣвайся добрымъ житомъ,—
Долей поливайся!
Разстилайся шире, шире
Ты просторомъ смѣлымъ;
Но не словомъ засѣвайся—
Разумомъ да дѣломъ!

Выдутъ въ пору люди жать —
То-то будетъ жниво!
Разстелись же, развернись же,
Убогая нива!..

* * *

Мнѣ снилось: снова я ребенокъ,
Пасу ягнятокъ за селомъ;
На небѣ солнышко сіяетъ,
Свѣтло и весело кругомъ.
И мнѣ такъ радостно, что словно
Не на землѣ я, а въ раю.
Давно позвали ужъ обѣдать,
А я въ бурьянѣ все стою, —
Невинной дѣтскою душою
Молюся Богу въ тишинѣ;
О чемъ молился я, — не знаю,
Но было радостно такъ мнѣ:
Лазурью небо отливало,
И грѣло солнышко тепло,
Играли весело ягнята,
Смотрѣло весело село!..

Да недолго солнце грѣло, —
Вѣрилось, молилось, —
Все засохло, потемнѣло, —
Все перемѣнилось.

Я проснулся — удивился:
Гдѣ жъ село родное?

Гдѣ же солнце, гдѣ же небо
Ясно-голубое?

Поглядѣлъ я на ягнятокъ —

Не мои ягнята;
Сталь искать родную хату—
Нѣтъ моей и хаты!
Ничего-то Богъ мнѣ не далъ!
Больно сердцу стало;
Я заплакалъ; а дѣвица
У дороги жала,
Подошла ко мнѣ и нѣжно,
Нѣжно приласкала.
Снова свѣтъ перемѣнился:
Солнце засіяло!
Посмотрѣлъ я—все родное,—
Садъ и лѣсъ и поле,
И вдвоемъ пасти ягнятокъ
Стали мы на волѣ!..

о бредъ и сонъ! Но только вспомню,
снова плачу, слезы лью:
ачѣмъ Господь Богъ не дозволилъ
ожить мнѣ вѣкъ свой въ томъ раю?
ахалъ бы я родное поле
больше ничего не зналъ;
е слылъ бы въ свѣтъ юродивымъ,
юдей бы я не проклиналъ!..

* * *

Всѣ дороги на Украину
Заросли терномъ;
Можетъ-быть, навѣкъ покинулъ
Я свой отчій домъ.

Можетъ-быть, мнѣ Украины
Не видать родной!..
Жить мнѣ съ думами своими
Бѣднымъ сиротой!..
Боже добрый! Боже милый!
Какъ мнѣ тяжело жить:
Въ головѣ роятся думы,—
Съ кѣмъ ихъ подѣлить?
Не далъ Ты мнѣ, Боже, доли—
Не далъ никакой,
И безъ доли и безъ счастья
Вѣкъ проходитъ мой!
Не пришлось мнѣ чувства сердца
Раздѣлить съ другимъ,—
Съ сердцемъ дѣвичьимъ—горячимъ,
Съ сердцемъ молодымъ.
И прошелъ въ тоскѣ-кручинѣ
Вѣкъ мой молодой;
Счастья, радости не зналъ я
Въ сторонѣ чужой!..
Одинокъ я въ Божьемъ мірѣ
И людьми забытъ;
А вѣдь думы не уснули,
Сердце вѣдь не спить!
Тяжело въ горячемъ сердцѣ
Думы тѣ носить
И не знать, кому повѣдать,
Съ кѣмъ ихъ раздѣлить?
Такъ и кончитъ жизнь земную
И навѣкъ заснуть...

Какъ мучителенъ, какъ труденъ
Мой тернистый путь!..
Боже правый! Хоть предъ смертью
Ты взглянуть мнѣ дай
На любимый всей душою
Мой родимый край!..

* * *

Сижу въ неволѣ одинокій
И слова некому сказать;
Ищу кругомъ съ тоской глубокой
Того, кто бѣ могъ меня понять.
Найти стараюсь правду въ людяхъ,
Подобье Бога отыскать,—
А нахожу лишь то я въ мѣрѣ,
Что, право, стыдно и сказать!..
Такъ вотъ что сдѣлала лукаво
Жизнь, посмѣявшись надо мной.
И грустно молодости годы
Прошли подъ тучей грозовой
Въ борьбѣ съ судьбою. Добрымъ словомъ
Нельзя, что было, помянуть;
А все же хочется повѣдать,
Что на душѣ, кому-нибудь.
Душа хоть слова ласки проситъ,—
И нѣтъ надежды,— все обманъ!
Такъ неостывшій трупъ заноситъ
Въ степи бушующій буранъ!..

* * *

И снова почта изъ Украины
Мнѣ ничего не привезла!
Въ пустынѣ грозный Богъ караетъ
Меня за грѣшныя дѣла.
За что меня Господь караетъ—
Я не пытаюся узнать;
Но сердце горько, горько плачетъ,
Когда начну я вспоминать
О томъ, что прожито когда-то
Въ Украинѣ милой и родной
Въ тѣ годы юности печальной,
Что пронеслися надо мной!
А было время,—дружбѣ вѣчной
Клялись друзья не измѣнить;
Забылось все, какъ на чужбинѣ
Мнѣ одному пришлось жить.
Мы разошлись такъ спокойно,
Безъ сожалѣній и безъ слезъ;
И вотъ какъ мнѣ подъ старость вспомнить
Своихъ друзей теперь пришлось!..
Нѣтъ, нѣтъ!—Не хуже люди стали,—
Должно-быть, умерли они,
А то хоть на клочкѣ бъ прислали
Мнѣ вѣсточку.....

Я отъ той печали лютой,
Отъ тоски ли той глубокой,
Чтобъ не видѣть, какъ читають
Письма съ родины далекой,—
Одинокій, безпріютный

Я у моря погуляю,
На Украину родную
Думой вольною слетаю.
Запою я,—мнѣ и людямъ
Пѣсня радостью повѣсть;
Пѣсня правду скажетъ; горе
По надбережью развѣсть!..

* * *

Не для васъ я, люди-братья,
Пѣсни вольныя пою,
Не для славы выливаю
Въ пѣсняхъ душу я свою.

Для себя пою; душою
Съ пѣсней оживаю,
Легче гнетъ неволи тяжелой
Я переживаю.
Звуки пѣсень изъ Украины,
Съ родины несутся,
Выливаясь на бумагу,
Плачутъ и смѣются.
И мою больную душу
Радуютъ, какъ дѣти.
Хорошо, привольно жить мнѣ
Съ пѣснями на свѣтѣ!
Какъ отецъ, дѣтьми счастливый,
Я молю у Бога,
Чтобъ широкая для пѣсень
Пролегла дорога.
Чтобы пѣсни изъ неволи
Къ родинѣ слетали,—

Какъ имъ тяжело, какъ имъ больно
Людымъ рассказали.
Тамъ ихъ встрѣтятъ и привѣтятъ
Съ чистою душою:
Старецъ древній покачаетъ
Бѣлой головою;
Скажетъ мать: на горе дѣтокъ
Лучше бѣ не родила!
Скажетъ красная дѣвица:
Я ихъ полюбила!..

* * *

Порой и старику сѣдому
На сердце радость упадетъ—
И снова онъ помолодѣетъ,
И снова пѣсню запоетъ.
И станетъ жизнь ему милѣе,—
Свѣтло и ясно впереди;
Надежда ангеломъ безгрѣшнымъ
Забьется радостно въ груди..
Чему жъ онъ радъ? Что оживило
Его измученную грудь?—
Добро задумалъ старый сдѣлать,
Въ бѣдѣ помочь кому-нибудь!..
Да, хорошо тому, чье сердце
Не разучилося любить;
Не въ тяжесть въ Божьемъ вольномъ мѣрѣ
И старику сѣдому жить.
Не разъ онъ, жизнь благословляя,
Цвѣткомъ весеннимъ расцвѣтетъ..
Такъ, если въ яму хоть случайно

Лучь солнца яснаго скользнетъ, —
И дно глубокой, темной ямы
Зеленой травкой порастетъ!..

* * *

Росли они и подросли,
Играть по-дѣтски перестали
И не надолго разошлись,
Потомъ женой и мужемъ стали,
И дни ихъ весело пошли;
Душой и сердцемъ чисты были
Они до самага конца,
А межъ людей они вѣдь жили!..
О, дай же, Господи Всещедрый,
И мнѣ расти такъ и цвѣсти,
Подругу жизни такъ найти
И, не сходя съ прямой дороги,
На тотъ свѣтъ тихо перейти!..

* * *

Разскажи мнѣ, отчего ты
Почернѣло поле?
—Почернѣло я отъ крови,
Что лилась за волю.
Вкругъ мѣстечка—Берестечка
На четыре мили
Меня славны запорожцы
Трупами покрыли.
Стаей вороны летаютъ,
Вьются надо мною,
Покрываютъ меня, поле,
Словно тьмой ночью;

Не казачье тѣло—только
Рвутъ они лишь очи...
Такъ за вашу волю стало
Я темнѣе ночи!..
Но я вновь травой одѣнусь,
Какъ весна вернется;
А изъ васъ никто ужъ больше
Воли не дождется.
Не вернуться вамъ на волю!..
Съ края и до края
Вы меня пройдете съ плугомъ,
Долю проклиная!

*
* * *

(Изъ поэмы „Вѣдьма“).

Молюсь я снова, уповаю
И снова слезы проливаю.
И думу тяжкую свою
Нѣмымъ стѣнамъ передаю...
Отзовитесь же, заплачьте,
Стѣны, вы со мною
Надъ неправдою людскою
И надъ долей злою.
Отзовитесь! Вамъ, быть-можетъ,
Сердцемъ отзовется
Обездоленный судьбою
Да и усмѣхнется;
Примирится съ долей злою
И съ людьми и скажетъ,—
Скажетъ, стѣны, вамъ спасибо,
Да и спать заляжетъ.

И примиренному приснится
Иная жизнь: во всемъ любовь
И все добро. Онъ встанетъ бодро
Веселый и забудетъ вновь
Про горе злое. И въ неволѣ
Увидитъ рай, узнаетъ волю
И всетворящую любовь!..

*
* * *

Сойдемся ли съ тобой мы снова?
Иль наши разошлись пути?
И довелось намъ правды слово
Въ вертепы, степи понести...
Пусть такъ!.. Хоть не Украину—мать
Пришлось, братъ, намъ уважать,—
То воля Господа! Смириться
И Богу надо намъ молиться
И завѣщать одинъ другому
Украину милую любить,
Любить ее во время люто,
И ей въ послѣднюю минуту
Добра у Господа просить!..

Н. И. Костомарову.

Играя, спряталось солнце
Въ весеннихъ тучкахъ золотыхъ.
Гостей закованныхъ своихъ
Холоднымъ чаемъ напоили

И часовыхъ перемѣнили—
Синемундирныхъ часовыхъ.
Теперь къ дверямъ, на ключъ замкнутымъ,
Къ рѣшеткѣ частой, что въ окнѣ,
Привыкъ я; слава Богу,—миѣ
Не жаль давно, давно прожитыхъ,
Давно схороненныхъ, забытыхъ
Моихъ кровавыхъ, тяжкихъ слезъ;
А ихъ немало разлилось
На полѣ жизни. Хоть бы травка,—
И той-то даже не взошло!
И вспомнилъ я свое село,
Когда, кого оставилъ въ немъ,—
Родныхъ на кладбищѣ родномъ,—
И облилося сердце кровью,
Что вспомнить некому съ любовью
Меня на родинѣ. И вдругъ,—
Мой милый братъ, сердечный другъ,
Я вижу мать твоя прошла,
Какъ будто крестъ она несла,—
Я видѣлъ, бѣдная она,
Была измучена, больна!..
И палъ предъ Богомъ я съ мольбой,
Что эту жизни злую долю,
Мою тюрьму, мою неволю
Дѣлить ужъ некому со мной.

---

* * *

Какъ будто праведныхъ дѣтей,
Господь, любя своихъ людей,
Послалъ на землю имъ пророка,—
Святому разуму учить,
Свою любовь благовѣстить...
И вотъ, какъ Днѣпръ, волной широкой
Его слова лились, текли
И въ сердце падали глубоко,
Огнемъ людскія души жгли.
Пророка люди всѣ признали,—
Свои грѣхи исповѣдали...
Потомъ же... (родъ людской лукавый!)
Господнюю святую славу
Растлили, и чужимъ богамъ
Вновь закурили оиміамъ,
И снова жертвы запалили!..
Пророка жь... (Горе, горе вамъ!)
На стогнахъ камнями побили
И снова принялись гулять,
Святою кровью торговать!
Такъ вотъ за что Господь Великій
На нихъ, озлобленныхъ и дикихъ,
Оковы повелѣлъ ковать
И мрачныхъ тюремъ намуровать
И, вмѣсто кроткаго пророка,
Чтобъ Бога людъ не забывалъ,
Надъ ними править самовластно
Владыку грознаго послалъ.

Къ сестрѣ.

Минуя бѣдныя селенья
Въ Позаднѣпровской сторонѣ,
Я думалъ: гдѣ жъ мнѣ пріютиться,
И гдѣ найти мѣстечко мнѣ?
И снился сонъ мнѣ чудный, дивный:
Въ саду, цвѣтами убрана,
Какъ будто красная дѣвица,
Стоитъ избушечка одна.
Широко вольный Днѣпръ разлился, —
Сіяетъ старый и горитъ, —
По-надъ Днѣпромъ, въ темномъ садочкѣ,
Подъ вишней бѣлой, въ холодочкѣ
Сестра-голубушка сидитъ;
Какъ будто бы въ раю святая,
Многострадательная сестра
Меня бѣднягу поджидаетъ
Изъ-за широкаго Днѣпра,
И видитъ: челнъ плыветъ досчатый,
Съ волною борется сѣдой,
То надъ волною выплывая,
То вновь скрываясь подъ волной.
«Мой милый братъ!» кричитъ родная...
И я проснулся. Снова ты
На барщинѣ, а я въ неволѣ...
Не сбылись свѣтлыя мечты;
Дорогу намъ загородили
Иглистый тернъ и буреломъ...
Молись, сестра! Коль будемъ живы,
Мы трудный путь легко пройдемъ!..

Сестрѣ.

Не проси моихъ ты пѣсень,
Милая сестрица,—
Въ моихъ пѣсняхъ, какъ въ могилѣ,
Грусть-тоска таится.

Что же слушать, какъ на кровлѣ
Филинъ завываетъ,—
Коль соловушка въ садочкѣ
Сладко распѣваетъ?

Не одно съ тобой досталось
Въ жизни мнѣ, сестрица:
Твое солнце только всходитъ,
А мое садится!

Пусть же путь твой устилаютъ
Розы, расцвѣтая;
Пусть весна твоя проходить,
Непогодь не зная.

Пусть же доля, что съ маленьку
На меня все злится,
Тебя счастьемъ надѣляетъ,
Милая сестрица!

Три дороги.

Три дороги въ перекресткѣ
Вмѣстѣ всѣ сошлись;
По дорогамъ, мать покинувъ,
Братья разошлись.
Первый братъ жену оставилъ,
А второй—сестрицу;

Третій, младшій братъ, покинуль
Красную дѣвицу.

Три ясеня посадила
Старуха сѣдая;
Посадила тополь въ полѣ
Женка молодая.

Посадила при долинѣ
Три дуба сестрица;
Посадила калинушку
Красная дѣвица.

Не принялись тополь, яшень
И расти не стали;
Три дубочка и калина
Засохли, завяли...

Не идуць назадъ три брата,
Плачетъ мать сѣдая;
Плачетъ съ дѣтками своими
Женка молодая.

Поискать пошла сестрица
Братьевъ на чужбинѣ,
А дѣвица молодая
Сгинула въ кручинѣ.

Не идуць назадъ три брата,—
По свѣту гуляють;
Три широкія дороги
Терномъ зарастають!..

В д о в а .

Словно гуси прокричали
Цѣлою станицей, —
Пронеслась худая слава
Про одну вдовицу.

Пронеслась худая слава, —
Люди всѣ узнали, —
Будто часто ко вдовицѣ
Казаки ѣзжали;

Пили съ ней вино и пиво,
Ночи пировали
И въ одной свѣтлицѣ съ нею
Вмѣстѣ ночевали.

И не даромъ эта слава
Про вдову сложилась:
Черезъ годъ вдова-молодка
Сыномъ разрѣшилась!

Мать растила мальчугана,
Грамотѣ учила,
А потомъ коня лихого
Молодцу купила.

И сѣдельце боевое
Вышила шелками,
И кафтанъ сынку расшила
Красный галунами.

На коня сажала сына,
По селу водила:
«Полюбуйтесь, подивуйтесь!»
Людямъ говорила.

И на службу въ войско сына
Отдала вдовица,
А сама ушла и стала
Въ Кіевѣ черницей.

Русалка.

Въ панскихъ каменныхъ палатахъ
Мать меня родила;
Отнесла къ Днѣпру украдкой—
Тамъ и утопила.
Такъ, меня бросая въ воду,
Тихо говорила:
«Ты плыви, плыви, родная,
Съ синею волною;
Завтра выплыви русалкой
Ты ночной порою,
Завтра выйду съ нимъ гулять я,—
Замани съ собою
Своего родного батьку,
Пусть онъ не смѣется,—
Не моими кровь-слезами,
А водой упьется.
Пусть въ рѣкѣ онъ погуляетъ
Съ дочкою родною...
Такъ плыви, плыви, сиротка,
Съ синею волною...»
И отъ берега, рыдая,
Побѣжала мать моя.
Поплыла, качаясь тихо,
По волнамъ Днѣпровскимъ я—

И русалокъ повстрѣчала,—
Захвативъ меня съ собой,
Дно онѣ мнѣ показали,
Стали звать меня сестрой.

Вотъ недѣля—какъ расту я,
Съ сестрами гуляю,
Въ полночь въ заросли зеленой
Батьку поджидаю.
Да и думаю: быть-можетъ,
Мать его простила,
И живетъ и веселится—
Про меня жъ забыла!
И русалка въ Днѣпрѣ глубокой
Бросилась, нырнула,
Словно камень; только ива
Вѣтви всколыхнула...

Вышла мать гулять на берегъ
Полночью глубокой:
Пана Яна нѣту дома,—
Скучно одинокой.
Вотъ и вспомнилась ей дочка
Будто ненарокомъ,
Какъ она ее топила
Въ омутѣ глубокомъ.
И опять пошла къ палатамъ
Въ сердцѣ безъ печали,
А ее въ кустахъ русалки
Ждали, поджидали;
Обступили незамѣтно
Цѣлою толпою

И со смѣхомъ потащили
Въ воду за собою.
Поиграли, посмѣялись,
Въ вершу запихали...
У одной русалки только
Слезы засверкали!

Калина.

«Что все ходишь на могилу?—
Говорила дочкѣ мать.—
И о чемъ тебѣ такъ плакать,
Убиваться и рыдать?»
— Такъ я, матушка!—на это
Дочь старухѣ отвѣчала;
И ушла опять къ могилѣ;
Мать все дочку поджидала...
Не сонъ-трава на могилѣ
Въ ночи расцвѣтаетъ,—
То дѣвица на могилѣ
Калину сажаетъ.
Проситъ Господа и плачетъ
Горькими слезами:
Ты полей, Господь, калину
По утрамъ росами,
Чтобъ калина зеленѣла
Листьями одѣта;
Прилетитъ, быть-можетъ, милый
Птичкой съ того свѣта.
Я совью ему гнѣздечко,
Стану дожидаться;

Сядемъ рядомъ, другъ на друга
Будемъ любоваться;
Будемъ плакать да другъ другу
Думы повѣрять,
И на небо каждымъ утромъ
Будемъ улетать...

И калина принялася,
Вѣтви распустила;
Такъ три года на могилу
Дѣвица ходила.

На четвертый—не сонъ-трава
Въ ночи расцвѣтаетъ,—
То дѣвица подъ калиной
Плачетъ, причитаетъ:

— Широкая, высокая,
Калина моя,
Не водой тебя поутру
Поливала я!
Широкія рѣки-слезы
Тебя полили,—
Ихъ славою лукавою
Люди пронесли.

Осмѣяли подруженьки
Подругу свою,
Осмѣяли калинушку
Красную мою!..

Покрой мою головушку,
Росою умой
И вѣтвями широкими
Отъ солнца закрой!

Люди сыщуть, похоронятъ,
Да и осмѣютъ;
Твои вѣтви зеленыя
Дѣти оборвуть!..
Рано утромъ на могилѣ
Птичка щебетала,
Подъ калиною дѣвица
Крѣпко почивала:
Утомилась молодая,
Навѣки заснула;
Вышло солнышко на небо,
На землю взглянуло.
Встали люди, а старуха
Спать и не ложилась:
Все ждала съ погосту дочку,—
Плакала, крушилась!

Платокъ.

То была ли Божья воля
Иль ея такая доля?—
Сиротою вырастала,
Друга по сердцу сыскала,—
Былъ и самъ онъ сиротою,
Подружившись съ молодою;
Вмѣстѣ ночи коротали,
«Покрова» лишь ожидали.
Дождалися...

Въ Чигиринѣ,
И по всей-то Украинѣ
Звономъ войско созывали,

Чтобъ скорѣй коней сѣдлали,
Сабли острыя точили,
На гулянье выходили,—
На веселый пиръ кровавый,—
Собирались въ путь за славой!..

Въ воскресенье рано-рано
Громко трубы затрубили.
Стройнымъ войскомъ запорожцы
На дорогу выходили.
Мать-вдова родного сына
Провожала въ путь далекій;
И прощался сиротина
Съ сиротинкой одинокой.
Коня ворона дѣвица
У колодца напоила,
Сброю вынесла и саблю
И далеко проводила;
Проводила за три поля,
Попрощалась при долинь
И дала платокъ свой другу,
Чтобы помнилъ на чужбинѣ...

Ой, платокъ мой, много-много
Я трудилась надъ тобой!
Ради славы, другъ мой милый,
Имъ сѣдло коня покрой!

Воротилась, горько плача:
«Сиротой опять осталась!»
Все смотрѣла на дорогу,—
Друга сердца дожидалась.
Каждый праздникъ уходила
На курганъ она высокій,—

Дожидалась, не вернется ль
Запорожець черноокій.

Годъ проходить незамѣтно;
Вслѣдъ за нимъ идетъ другой,
А на третій запорожцы
Возвращаются домой.
Рать за ратью выступаетъ,—
Ихъ, бѣдняга, не считай!—
Ждетъ тебя за третьей ратью
Горе злое,—это знай.

Гробъ везуть, китайкой крытый,
А за гробомъ тѣмъ идутъ
Старшина, полковникъ старый,
Эсаулы же несутъ,
Плача, ратные доспѣхи:
Вмѣстѣ съ саблей золотой
Пистолеты-самопалы,
Панцырь, кровью залитой,
И коня ведутъ. Уныло
Конь поникнулъ головой,
А сѣдло платкомъ покрыто,—
То подарокъ другу твой!..

* * *

Я построю себѣ хатку,
Вкругъ садочекъ насажу,
Въ зеленомъ своемъ садочкѣ
Посижу и похожу.
Иль одинъ въ тѣни прохладной
Лягу въ полдень отдыхать,

Мнѣ во снѣ приснятся дѣти,
Съ ними радостная мать...
И, нарушивъ сонъ мой тихій,
Ты мнѣ явишься во снѣ,
И садочекъ мой веселый
Запылаетъ какъ въ огнѣ!..

* *
* * *

Невзгоды ль жизни, иль неволя
Иль пережитые года
Разбили душу? Иль, быть-можетъ,
Я ею не жилъ никогда?
Я душу чистую опошлилъ,
Живя средь пошлости людской;
Смѣясь же люди называютъ
Ее до сихъ поръ молодой,
И непорочной, и святой,
Еще какою-то,—не знаю...
О люди! Лживый родъ людской,
Мнѣ душу чистую не вы ли
Такъ загрязнили, осквернили,
Что я теперь ужъ позабылъ,
Какъ чистымъ я когда-то былъ!..
И вы съ небесъ меня сманили,
По-своему писать учили;
Вы тяжкій камень положили
Мнѣ на дорогѣ и разбили.
О камень сердце. Безъ пути
Куда же мнѣ теперь итти?
Теперь безъ цѣли я скитаюсь,

Себя и васъ и все кляня;
Иду съ трудомъ и спотыкаюсь,
А вы смѣтесъ на меня!..
Я плачу горькими слезами,—
Смѣюсь и плачу я съ тоской—
И надъ собою, и надъ вами,
И надъ погибшею душой!..

* * *

Мы вмѣстѣ съ ней дѣтьми росли
И подъ одною кровлей жили;
Любуясь матери на насъ
«Женихъ съ невѣстой!» говорили.
Но не сбылися ихъ слова:
О чемъ мечтали—не дождались!
Похоронивши стариковъ,
Мы разошлись и не встрѣчались.
Меня по волѣ и неволѣ
Носило всюду; принесло
Подъ старость къ хутору родному,
Въ родное, милое село.
И показалось мнѣ сѣдому,
Что измѣнилось оно,—
Какъ я,—старо, убого стало
И неприглядно и темно!
Мнѣ показалось такъ,—все то же
Село родное, какъ было:
Въ немъ ничего не измѣнилось,
Не выросло и не сгнило.
Все тотъ же лѣсъ, все то же поле,
Колодезь тотъ же все стоитъ,

И верба, будто въ злой неволѣ,
Надъ нимъ склонилась и груститъ...
Прудокъ и мостикъ. Изъ-за лѣса
Все та же мельница глядитъ
И дубъ зеленый подъ горою,
Какъ молодой казакъ, стоитъ.
На горкѣ садикъ, а въ садочкѣ
Подъ вишней бѣлой, въ холодочкѣ,
Какъ будто бы въ раю, лежатъ
Отецъ и мать и крѣпко спятъ.
Кресты съ могилوکъ ихъ упали
И надписи на нихъ слиняли:
Быть-можетъ, смыло ихъ дождемъ,
Иль время стерло!.. Мирнымъ сномъ
Пусть спятъ родные...

— Ты не знаешь,

Жива Оксаночка?—пытаю

У брата тихо я.

— Какая?

— А вотъ, что съ нами-то жила,
Такая бойкая была?

— Но что жъ ты слезы утираешь?

— Я ничего...

— Ну, братъ, сбѣжала

Твоя Оксаночка въ походъ

Съ солдатами, и тамъ пропала.

Вернулась, правда, черезъ годъ,

Да не одна,—вдвоемъ съ дитею

Она вернулась, братецъ, къ намъ;

Бродить все стала по ночамъ;

Бывало, ходитъ, распѣваетъ,

Иль въ косы что-нибудь вплетаетъ,
Иль сядетъ, у плетня сидитъ,
Кукушкой громко такъ кричитъ...
Потомъ куда-то вновь дѣвалась—
И не видали, какъ ушла.
А что за дѣвица была—
Ну, просто краля! Жалко,—бѣдной
Господь, зная, счастья не далъ!
А можетъ, даль, да кто украль?

А. О. Козачковскому *).

Давно то было—вспоминаю,—
Я у дьячка въ учобѣ былъ,
И какъ-то разъ пятакъ тихонько
Я у того дьячка стащилъ.
(Я былъ такъ бѣденъ и несчастенъ;
Ходилъ босой и чуть не голъ!)
Купилъ бумаги, книжку сдѣлалъ,

---

*) А. О. Козачковскій—врачъ Переяславской духовной семинаріи—старый пріятель Шевченко. Къ нему Т. Г—чь писалъ изъ ссылки: „Живу я, можно сказать, жизнью публичною, сирѣчь въ казармахъ. Муштруюсь ежедневно, хожу на караулъ и т. д. Одно слово солдатъ да еще солдатъ какой,—просто пугало воронье“.

Листки рисунками обвелъ,
«Сковороду», «Царей съ дарами»
Тайкомъ я въ книжечку писалъ
И плакалъ горькими слезами
Въ бурьянѣ, чтобъ никто не зналъ.
И вотъ опять пришлось таиться
Подъ старость съ музою своей,
Въ бурьянѣ прятаться и плакать,
Скрывая думы отъ людей.
За что жъ меня Господь караетъ?
Я въ школѣ мучился и росъ,
Сѣдѣть я въ школѣ начинаю,
А научиться не пришлось!
Такъ неученымъ и схоронять.
Господь меня не возлюбилъ
За то, должно-быть, что когда-то
Я у дьячка пятакъ стащилъ.

Такъ вотъ, видишь ли, мой голубь,
Какъ живу, страдаю,
Какъ я мучаюсь въ неволѣ,
Вѣкъ свой доживаю.
Научи своихъ ты дѣтокъ,
Чтобъ писать боялись;
Научи, чтобъ съ малолѣтства
Съ музою не знались!
А ужъ если такъ случится,—
Надо покориться:
Пусть онъ пишетъ въ уголочкѣ,
Отъ людей таится,
Такъ, чтобъ Богъ не зналъ, и ты самъ
Чтобъ про то не вѣдалъ,

Чтобъ подъ старость моей доли
Сынъ твой не извѣдалъ!
Какъ воръ, тайкомъ я за валами
Прокрадусь въ праздникъ, выйду въ поле,
И проберусь я по Уралу—
И выйду въ степь, вздохну на волѣ.
И забитое, больное
Сердце встрепенется,
Словно рыбка надъ водою...
Тихо усмѣхнется.
Полетитъ оно голубкой
По-надъ чужимъ полемъ,—
И я словно оживаю
На полѣ, на волѣ.
И на гору высокую
Выхожу, люблюсь,
Вспоминаю Украину,
Вспоминать боюсь!

И тамъ степи и тутъ степи,
Да тутъ не такія,—
Ржавы, ржавы, даже красны,
А тамъ—голубыя,
Перерѣзаны межами,
Нивами-полями,
Высокими могилами,
Темными лугами.

А тутъ бурьянъ да гладь степей,
И хоть бы насмѣхъ гдѣ могила
О давнемъ-давнемъ говорила...
Здѣсь будто не было людей!
Споконъ вѣковъ, да и донынѣ

Никто и не жилъ въ той пустынь,
Но мы ее-таки нашли
И крѣпости тамъ возвели,
А скоро будутъ и могилы:
У насъ на все хватаетъ силы!

О, моя доля, моя Украина,
Когда же я эту пустыню покину!..

Или, можетъ (спаси Боже!),
Туть я и загину,

И тѣнь покроетъ родное поле...

«Ай-да въ казармы! Ай-да въ неволю!»

Какъ будто крикнетъ кто надо мною,
И я опомнюсь... И за горою,
Какъ воръ, крадуся я за валами
Пустыней голой съ ея песками.

Такъ праздникъ Свѣтлый

Я здѣсь встрѣчаю;

Конца мученьямъ,

Мой другъ, не знаю!..

Наступитъ ночь въ смердячей хатѣ,

И думы грустныя придутъ,

Больное сердце и надежду

И все на свѣтѣ разобьютъ.

Задержутъ ночь,—часы годами,

Вѣками глухо потекутъ,

И я постелю омочу

Не разъ кровавыми слезами.

Не отчаянье въ неволѣ

Въ ночи слезы точить;

Мой великій грѣхъ наружу

Вырваться все хочеть,

Только жаль покинуть душу,
Съ нею жаль разстаться.

Страшно мнѣ, мой другъ душевный,
Смерти дожидаться!..

И я считаю дни и годы,
Когда и гдѣ кого любилъ,—

И никого не нахожу я,
Какъ будто по лѣсу бродилъ!

Была и воля, была и сила,
Да силу я взаймы отдалъ,

А воля въ гости все ходила,

Тамъ напилась—и слѣдъ пропалъ!

Прошу я Бога, чтобъ разсвѣтало,

Какъ воли, солнца, свѣта жду.

Сверчокъ замолкнулъ, пробили «зорию»,

Я на позорище иду:

Съдого дурня учиться строю

И муштровать его ведутъ,

Чтобъ зналъ, какъ волю держать въ почетѣ,

Чтобъ зналъ, что дурня повсюду бьютъ!..

Такъ день за днемъ идетъ, проходитъ,

Конца я края не дождусь.

Такъ жизнь пройдетъ, и такъ, быть-можетъ,

И передъ Богомъ я явлюсь.

И доли я не проклинаю,

Творя молитву лишь свою:

«Не дай, о, милостивый Боже,

Мнѣ умереть въ чужомъ краю!»

Проходятъ годы молодые;

Надежды нѣтъ. Кругомъ темно;

Какъ прежде, гнетъ тяжелый давить,

И сердце муками полно.
А можетъ-быть, дожить придется,—
Надежда въ душу мнѣ вернется,—
Я изъ Днѣпра воды напьюсь
И вновь съ тобою обнимусь,
Въ твоей уютной, тихой хатѣ,
Быть-можетъ, снова появлюсь
И заведу съ тобой бесѣду...
Но вѣрить этому боюсь.

Все это сбудется ль когда?
Или придется съ того свѣта
Украину видѣть? Для себя
Не жду желаннаго отвѣта.
Порою нехватаетъ слезъ,
Какъ смерти я тогда желаю!
Но грустно, что въ послѣдній мигъ
Украины я не повидаю.
Надежда свѣтлая въ груди
И Днѣпръ въ родной отчизнѣ
Молить мнѣ Бога не дають
Конца бездольной, горькой жизни!..

1847

Орская крѣпость.

* * *

Мнѣ снился сонъ: тамъ подъ горою,
Гдѣ вербы дремлютъ надъ водою,
Тамъ хатка бѣлая стоитъ,
А рядомъ съ ней старикъ сидитъ
И внука на рукахъ качаетъ.
И дальше снилось: вотъ сбѣгаетъ
Мать, улыбаяся, съ крыльца,

Цѣлуеть сына и отца;
Ребенка на руки беретъ
И въ хату спать его несетъ.
Старикъ одинъ сидитъ и тихо
Онъ шепчетъ: «Гдѣ жъ ты, горе-лихо?»
Крестясь, онъ «Отче нашъ» читаетъ;
Сквозь вербы солнышко сіяетъ,
Сядясь за дальнею горой,—
И спать идетъ старикъ домой...

1850.
Оренбургъ.

* * *

Подъ старость-то и мы похожи
Хоть капельку на образъ Божій,—
Конечно, что не всѣ... а такъ
Кой-кто...

Крутой оврагъ,
Чернѣясь мрачно въ чистомъ полѣ,
Какъ будто бы цыганъ лежитъ,
Спитъ мертвымъ сномъ или усталый,
А по долину на раздольѣ
По степи перекасти-поле,
Рѣзвясь, ягненоккомъ бѣжитъ
Воды напиться къ рѣчкѣ малой,
А рѣчка-то его взяла
Давъ Днѣпръ широкій отнесла;
Днѣпромъ его умчало въ море;
Въ чужую сторону, на горе...
Жалко, жалко мнѣ бѣдняжку,
Жалко сиротину!

И пойду я закручинясь,
Выйду на долину.
Тихо шепчетъ лѣсъ зеленый
Молодой листвою..
О, какъ хочется великій
Миръ объять душою!
Какъ хочется, Боже милый,
Жить на вольной волѣ,
И служить Твоей лишь правдѣ
И Твоей лишь волѣ..
Хорошо тебѣ, мой друже,
Не пойдешь къ сосѣду:
У тебя своя есть хата,—
Заведешь бесѣду
Въ ней хоть съ малымъ, неразумнымъ,
Но и онъ вѣдь знаетъ
Твои думы. Чистымъ сердцемъ
Богъ самъ управляетъ.
Я живу здѣсь на чужбинѣ
Грустный, одинокій,
И съ тоскою вспоминаю
Край родной, далекій.
Кто съ тобой заговорить здѣсь
Съ бѣднымъ, безталаннымъ?—
Вкругъ лежитъ одна пустыня
Трупомъ бездыханнымъ!..

* * *

Солнце за горы садится; темнѣеть;
Птички замолкли; поле нѣмѣеть;
Люди, измучившись, крѣпко уснули.

Думы въ Украину меня потянули.
Въ темномъ садочкѣ я думой витаю,
Сердцемъ измученнымъ въ немъ отдыхаю..
Вотъ потемнѣли поля и лѣса.
Въ небѣ зардѣлась зари полоса, ---
Съ грустною думой гляжу на нее:
Видятъ ли тамъ, на Украинѣ, ее?
Радостно ль зорьку на небѣ встрѣчаютъ?
Бѣднаго часто ль меня вспоминаютъ?
Знаю,—тамъ карія очи одни,—
Помнятъ меня иль забыли они?
Если не видятъ зари золотой,
Значить, забыть я въ Украинѣ родной!..
Пусть же тѣ очи погаснутъ тогда,
Чтобъ имъ меня не видать никогда!..

Подражаніе Эдуарду Совѣ *).

Посажу на память милой
Грушу съ яблонею я,
А какъ вырастутъ, подъ ними
Сядетъ милая моя;

---

*) Въ изданіяхъ „Кобзаря“ до 1907 г. стих. это носило названіе „Антонію Совѣ“. Антоній Сова — псевдонимъ польскаго поэта Эдуарда Желиховскаго, который былъ сосланъ вмѣстѣ съ Шевченко въ Орскую крѣпость. Шевченко взялъ имя поэта настоящее, а фамилію псевдонимную. Стих. это Шевченко написалъ тогда, когда задумалъ жениться. Въ письмѣ къ брату своему Варооломею онъ писалъ: „Осенью, когда окончишь полевья работы и окопаешь нашу будущую усадьбу, выбери на ней получше мѣсто и посади яблоню и грушу“.

Сядеть съ дѣтками своими
Въ холодочкѣ отдыхать;
Я приду къ нимъ, сяду рядомъ,
Буду дѣткамъ груши рвать.
И скажу тогда тихонько
Я подругѣ дорогой:
«Я въ тотъ день сажилъ деревья,
Какъ вѣнчались мы съ тобой».
Я скажу ей, что я счастливъ,
Что спокоенъ я душой.
А она отвѣтитъ: «Милый,
И я счастлива съ тобой».

Завѣщаніе.

Какъ умру—похороните
На Украинѣ милой;
Пусть курганъ въ степи широкой
Будетъ мнѣ могилой.
Положите такъ, чтобъ видѣлъ
Я луга и кручи,
Чтобы слышалъ, какъ волнами
Днѣпръ реветъ могучій...
И меня въ семьѣ великой,
Въ братствѣ вольномъ, новомъ
Помянуть не позабудьте
Добрымъ, тихимъ словомъ.

П Ъ С Н И.

1.

Ахъ, не вѣтеръ въ полѣ тополь
Клонить, нагибаетъ,
То дѣвица-горемыка
Долю проклинаетъ...
— Лучше бѣ, доля, въ синемъ морѣ
Тебѣ утопиться,
Что ни съ кѣмъ ты не даешь мнѣ
По любви сойтиться!
Всѣ-то, всѣ мои подружки
Съ парнями гуляютъ;
Хорошо ль имъ, что цѣлуютъ,
Что ихъ обнимаютъ?
Никогда того не знать мнѣ!..
Тяжело, родная,—
Съ кѣмъ сойтиться, полюбиться,
Цѣлый вѣкъ не зная!..

2.

* * *

Охъ, одна я, одна,
Какъ былинка въ полѣ!
Обдѣлилъ меня Богъ
И въ счастье и въ долѣ!
Надѣлилъ лишь меня
Ясными очами,
Да и тѣ выжгла я
Жгучими слезами.

Я ни брата, сестры,
Ни родныхъ не знаю,
Межь чужими живу—
Вяну, засыхаю!..
Гдѣ же суженый мой?
Гдѣ же мой желанный?
Видно, вѣкъ жить одной—
Бѣдной, безталанной!..

3.

* * *

Въ воскресеніе раненько—
Только зорька занялась,
Я младешенька-младенька
Въ путь-дорогу собралась.
Побѣжала я младенька,
Чтобъ про то не знала мать,
Молодого чумаченька
Издалека повстрѣчать.
Повстрѣчала, его волеы
Идутъ сиротами,
А младого чумаченька
Нѣтъ межъ чумаками!..
Ой, копали ему яму
Средь степи широкой,
Положили и накрыли
Насыпью высокой.

И оставили могилу
Въ степи сиротою...
А я его такъ любила
Сердцемъ и душою!..

4.

Родилася я въ палатахъ
И роскошныхъ и богатыхъ,—
Счастлива была.
Какъ цвѣтокъ я наряжалась,
Въ шелкъ и бархатъ одѣвалась,—
Такъ росла, росла.
Вотъ и выросла на диво—
Черноброва и красива—
Бѣлая лицомъ.
Сироту я полюбила;
Мать родная не пустила
Повѣнчаться съ молодцомъ.
И осталась я въ палатахъ
И роскошныхъ и богатыхъ...
Зла судьба моя!
И безъ счастья и безъ доли,
Какъ былинка въ чистомъ полѣ,
Увядая я.
Я живу съ тоской глубокой
И старѣюсь одинокой,
Проклиная мать.
Ты прости меня, родная,
До могилы, вѣкъ страдая,
Буду проклинять!..

5.

* * *

Съ безталаннымъ сиротою
Я слюбилась, повѣнчалась;
Загубила вѣкъ дѣвичій:
Сиротой одна осталась!
Разлучили насъ по злобѣ,
Люди злые разлучили,—
Повезли его къ приему,
Да и лобъ ему забрали!
И солдаткой одинокой
Вѣкъ съ тѣхъ поръ я коротаю,—
По чужимъ людямъ скитаюсь,
Долю злую проклинаю!..

6.

* * *

Я гуляю ли, молюсь ли,
Въ полѣ работаю ль—
Все про милаго дружочка
Думаю, гадаю.
Какъ глупа я, что ждала все,
Долго дожидалась,
Что пришлетъ онъ сваху сватать,
Да и не дождалась!
Обмануль меня мой милый,—
Сердце мое знало;

Сердце знало, только мнѣ-то
Слова не сказало.
Если бъ сердце мнѣ сказало,
Я бы не любила
И къ нему въ лѣсочекъ темный
Я бъ не выходила.
А то вечеромъ и утромъ—
Каждый день видалась;
Доходила до того, что
Дѣвицей осталась!
Тяжело мнѣ съ маткой старой
Дома оставаться;
Тяжелѣе мнѣ бездольной
По людямъ шататься!..
И до сихъ поръ—работаю ль
Или такъ гуляю—
Про него моя все дума...
И сама не знаю,
Зачѣмъ думаю, зачѣмъ я
Во лѣсокъ ходила,
И за что его такъ долго,
Горячо любила?

7.

* * *

На горѣ-то макъ цвѣтеть,
Подъ горой казакъ идетъ,—
У тоски своей пытается
Гдѣ-то доля обитаетъ?
Въ кабакахъ ли съ богачами,

Въ степи вольной съ чумаками?
Или доля въ чистомъ полѣ
Съ вѣтромъ носится новомъ?
Нѣтъ, не тамъ!—Она въ свѣтлицѣ
У красавицы дѣвицы
Въ полотенцахъ да платкахъ
Схоронилась въ сундукахъ!

8.

* * *

Есть у меня кари очи,—
Кого жъ взглядомъ приласкать?
Кого жъ, матушка родная, приласкать?
Есть у меня бѣлы руки,—
Кого жъ ими обнимать?
Кого жъ, матушка родная, обнимать?
Есть у меня рѣзвы ножки,—
Съ кѣмъ же буду танцовать?
Съ кѣмъ же, матушка родная, танцовать?

9.

* * *

Ужъ какъ я ли муженька
Въ дорогу послала;
Отъ шинка да до шинка
Тропинку топтала.
Да къ кумѣ я заходила
Хлѣба займы взять,—
Накормить дѣтей голодныхъ

Въ нетопленной хатѣ.
Накормивши дѣтокъ малыхъ,
Я ихъ спать поклала,
А сама пошла къ сосѣду,
Тамъ заночевала.
А изъ Крыма муженекъ
Еле ноги приволокъ:
Возы поломались,
Волы притомились,
Лишь съ кнутами чумаченьки
Къ дому воротились.
Мужъ, едва вошедши въ хату,
Ударилъ объ полы:
По-за печкой жмутся дѣти—
Голодны и голы.
«Гдѣ же, дѣти, ваша матка?»
Бѣдный, знать желаетъ.
«Тятя! тятя! наша матка
Все въ шинкѣ гуляетъ».

10.

* * *

Пойду, выйду на улицу,
Сяду возлѣ хаты,
Посмотрю я, какъ заводятъ
Хороводъ дивчаты.
Безъ моей голубки милой
Пѣсни не поются,
Безъ нея и въ хороводѣ
Игры не даются.

Знать, свекровь мою голубку
Выйти не пускаетъ,
И сидитъ она, тоскуя,
Меня поджидаетъ.

II.

* * *

Туманъ, туманъ пеленою,—
Хорошо мнѣ жить съ роднею,
Еще лучше за горою
Съ подругою молодою.
Темнымъ лѣсомъ я пойду ли,
Тамъ подругу не найду ли?
Гдѣ ты? Гдѣ ты?—Отзывайся,
Да ко мнѣ ты приласкайся!
Будемъ часто мы встрѣчаться,
А потомъ пойдемъ вѣнчаться,—
Чтобъ про то не знала мать,
Гдѣ мы будемъ ночевать!
Мы слюбились, повѣнчались,
Дай Богъ вовсе бы не знались,
Лучше бъ жить мнѣ сиротою,
Чѣмъ страдать весь вѣкъ съ тобою!

---

* * *

Во лѣсочекъ я ходила
По орѣхи;
Тамъ мельника полюбила
Для потѣхи.
Мельникъ мелеть, подсвѣваетъ,
Меня крѣпко обнимаетъ,—
Для потѣхи!
За грибами во лѣсочекъ
Шла я снова,
Тамъ портного полюбила
Молодого.
Онъ шубейку зашиваетъ,
Меня крѣпко обнимаетъ,—
Я ни слова!
Въ лѣсъ за хворостомъ ходила
Молодая,
Тамъ бондаря полюбила
Я, родная.
Бондарь ведра набиваетъ,
Меня крѣпко обнимаетъ
Онъ, лаская!
А коль хочешь вѣрно знать,
Моя мать,
Кого тебѣ прежде всѣхъ
Зятемъ звать,—
Всѣ на праздникъ придутъ сами,
Назовемъ ихъ всѣхъ зятьями,
Будемъ угощать!..

13.

* * *

Если бъ бусы мать дала,
На базаръ бы я пошла;
Много тамъ людей гуляетъ,
Громко музыка играетъ.

Наши дѣвицы съ парнями
Ходятъ парами, рядами.

Одинока я.

Пойду Богу помолюся,
Да и внаймы я наймуся, —
Буду денежки копить,
Чтобъ нарядъ себѣ купить.

Будетъ музыка играть,
А я буду танцовать.

Доля ты моя, —

Не дай Богъ мнѣ свѣковать,
Русу косу заплетать,
Брови дома износить,
Одинокой вѣкъ прожить!

Пока деньги накоплю я,
Черны брови изношу я.

Охъ, несчастна я!..

ОГЛАВЛЕНІЕ.

Тарасъ Григорьевичъ Шевченко	Стр. 7
--	--------

Д у м ы.

Ой вы, думы, мои думы	19
Идутъ, проходятъ дни за днями	23
Промчались годы молодые	24
Тяжко, тяжело жить на свѣтѣ.	25
Буйный вѣтеръ клонить лозу	27
Ой, взгляни ли, посмотри ли	—
Нѣтъ, я на Бога не ропщу.	28
Мнѣ снилось: снова я ребенокъ	29
Всѣ дороги на Украину	30
Сижу въ неволѣ одинокій	32
И снова почта изъ Украины	33
Не для васъ я, люди-братья	34
Порой и старику сѣдому.	35
Росли они и подросли	36
Разкажи мнѣ, отчего ты	—
Молюсь я снова, уповаю	37
Сойдемся ли съ тобой мы снова?	38
Н. П. Костомарову	—
Какъ будто праведныхъ дѣтей	40
Къ сестрѣ	41
Сестрѣ	42
Три дороги	—
Вдова	44

Русалка	45
Қалина	47
Платокъ	49
Я построю себѣ хатку	51
Невзгоды ль жизни, иль неволя	52
Мы вмѣстѣ съ ней дѣтьми росли	53
А. О. Козачковскому	55
Мнѣ снился сонъ: тамъ подъ горою	60
Подъ старость-то и мы похожи	61
Солнце за горы садится; темнѣетъ	62
Подражаніе Эдуарду Совѣ	63
Завѣщаніе	64

П ѣ с н и .

Ахъ, не вѣтеръ въ полѣ тополь	67
Охъ, одна я, одна	—
Въ воскресеніе раненько	68
Родилася я въ палатахъ	69
Съ безталаннымъ сиротою	70
Я гуляю ли, молюсь ли	—
На горѣ-то макъ цвѣтетъ	71
Есть у меня кари очи	72
Ужъ какъ я ли муженька	—
Пойду, выйду на улицу	73
Туманъ, туманъ пеленою	74
Во лѣсочекъ я ходила	75
Если бъ бусы мать дала	76

1-10
1-20

Т. Г. Шевченко.

Кобзарь

КОБЗАРЬ

Собраніе сочиненій

Томъ 2-й.

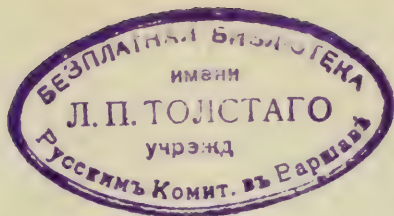

Сиб. Типографія М. А. Безсонова Разъѣзжая, 17.

Т. Г. Шевченко

ТОМЪ ВТОРОЙ.

Шевченко. „Калмыки“ (рис. изъ собр. С. С. Боткина въ Сиб.).

ХОЛОДНИЙ ЯР.

У всякого своє лихо,
І в мене те лихо;
Хоть не своє,—позичене,
А все-таки лихо.
На-що б, бач-ся, те згадувать,
Що давно минуло,
Будить Бог-знає колишнє?
Добре, що заснуло!..

Хоть би й Яр той! Вже до його
І стежки малої
Не осталось, і здається,
Що ніхто й ногою
Не ступив там,—а згадаєш,
То була й дорога
З монастиря Мотриного
До Яру страшного.
У Яр тоді сходилися,
Мов із хреста зняті,
Батько з сином,
І брат з братом,
Одностайне стати
На ворога лукавого,
На лютого Ляха.
В Яру колись гайдамаки
Табором стояли,
Лагодили самопали,
Ратища стругали.

Де-ж ти дівся, в Яр глибокий

Протопавний шляху?
Чм сам заріє темним лісом?
Чи то засадили
Нові кати, щоб до тебе
Люди не ходили
На пораду: що їм діять
З добрими панами,
Людоїдами лизими,—
Новими Ляхами?
Не сховаєте: над Яром
Залізник вітає,
Та на Умань поглядає,
Гонту вижидає.
Не ховайте, не топчіте
Святого закона
І не клячте преподобним
Лютого Нерона!
Не славтеся царевою
Святою війною,
Бо ви й самі не знаєте.
Що царики коять,
А кричите, що несете
І душу, і шкуру
»За отечество«! Эй-Богу,
Овеча натура!
Дурний шию підставляє
Й сам не знає, за-що,
Та ще й Гонту зневажає,
Ледаче ледащо!
*Гайдамаки — не воїни.—
Разбойники воры.*

Піantly в нашій історії!

Врешет, людоморе:
За святую правду, волю
Розбійник не стане.
Не розкує закований
У ваші найдани
Народ темний: не заріже
Лукавого сина;

Не розібьє живе серце
За свою країну!...
Ви—розбійники неситі,
Голодні ворони!
По якому правдивому,
Святому закону
І землею, всім даною,
І сердешним людом
Торгуєте? Стержітесь,
Бо лихо вам буде.
Тяжке лихо. Дурить дітей
І брата сліпого,
Дурить себе, чужих людей,
Та не дурить Бога!
Бо в день радості над вами
Роспадеться кара,
І повіє новий огонь
З Холодного Яра!

ПСАЛМИ ДАВИДОВИ.

I.

Блаженний муж на лукаву
Не вступає раду,
І не стане на путь злого,
І з лютим не сяде;
А в законі Господньому
Серце його й воля
Навчається; і стане він,
Як на добрім полі,
Над водою посажене,
Древо зеленіє,
Плодом вкрите: так і муж: тог
В добрі своїм спіє.

А лукавих, нечестивих
І слід пропадає. —
Як той поїл, над землею
Вітер розмахав.
І не вставуть з праведними
Злії з домовинах:
Діла добрих обновляться.
Діла злих загинуть.

XII.

Чи ти мене, Боже мій,
На-вік забуваєш?
Одвертаєш лице своє.
Мене покидаєш?
Доки буду мучить душу
І серцем боліти?
Доки буде ворог лютий
На мене дивитись
І сміятись?! Спаси мене.
Спаси мою душу.
Да не скаже хитрий ворог:
»Я його подумав!»
І всі злії посміються,
Як упаду в руки,
В руки вражі. Спаси мене
Од лютої муки,
Спаси мене! Помолюся
І воспою знову
Твої блага чистим серцем,
Псалмом тихим, новим.

XIII.

Боже! Нашими ушима
Чули Твою славу.
І діди нам розказують
Про давні вправі
Тії літа, як рукою
Твердою своєю
Розв'язав Ти наші руки
І покрив землею
Трупи ворожі, і силу
Твою восхваляли

Твої люди і в покої.
 В добрі одпочили,
 Слави Господа. А винні
 Покрив-еси знову
 Срамотою свої люди.—
 І вороги нові
 Розкрадають, як овець, нас
 І жеруть... Без плати
 І без ціни оддав-еси
 Ворогам проклятим;
 Покинув нас на сміх людям.
 В наругу сусідам.—
 Покинув нас яко в притуку
 Нерозумним людям.
 І кивають, сміючися,
 На нас головами:
 І всякий день перед нами—
 Стид наш перед нами.
 Окрадені, замучені,
 В дугах уміраєм.
 Чужим богам не молилось.
 А Тебе благаєм:
 Помози нам, ізбави нас
 Вражої наруги!
 Поборов Ти першу силу,
 Побори і другу,
 Ще лютішу. Встань же, Боже—
 Вскую будеш спати,
 Од сліз наших одвертатись.
 Скорби забувати?
 Смирилася душа наша
 Тяжко жить в оковах!
 Встань же, Боже,—помози нам.
 Встань на ката знову!

ЛІІ.

Пребезумний в серці скаже,
 Що Бога немає,
 В беззаконії мерзів.
 Не творить благая
 А Бог дивиться: чи є ще
 Взираючі Бога?
 Нема добро творящого,

Нема ні одного!
 Коли вони, неспиті!
 Гріхами, дознають?
 Ідять люди замість хліба,
 Бога не згадають.
 Там бояться, лякаються.
 Де страху й не буде:
 Так самі себе бояться
 Лукаві люди.
 Хто-ж пошле нам спасеніє,
 Верне добру долю?
 Колись Бог нам верне волю.
 Розібьє неволю.
 Восхваляймо Тебе, Боже,
 Хваленієм всяким;
 Возрадується Ізраїль
 І святий Іаков.

ЛІІІ.

Боже! Спаси, суди мене
 Ти по своїй волі!
 Молюсь, Господи, вчуши ім
 Уст моїх глаголи!
 Бо на душу мою встали
 Сильнії чужії,
 Не зрять Бога над собою,
 Не знають, що діють.
 А Бог міні помагає,
 Мене заступає,
 І ім правдою своєю
 Вертає їх злая.
 Помолюся Господеві
 Серцем одиноким.
 І на злих моїх погляну
 Незлим моїм оком.

LXXXI.

Між царями й судіями
 На раді великій
 Став земних владик судити
 Небесний Владика.

Доколі будете стяжати
 І кров невинну розливать
 Людей убогих, а багатим
 Судом лукавим помагать?
 Вдові убогій допоможіте,
 Не осудіте сироти,
 І виведіть із тісноти
 На волю тихих, заступіте
 Од рук неситих!—Не хотять
 Познать, розбити тьму неволі,—
 І всує—Господа глаголи,
 І всує плачеться земля.

Царі, раби—однакові
 Сини перед Богом;
 І ви вмиrete, як і князь ваш
 І ваш раб убогий.
 Встань же, Боже, суди землю
 І судей лукавих!
 На всім світі Твоя правда
 І воля і слава.

XCIII.

Господь Бог лихих карає,—
 Душа моя знає;
 Встань же, Боже,—Твою славу
 Гордий зневажає.
 Вознесися надь землею
 Високо-високо,
 Закрий славою своєю
 Сліпе, горде око.
 Доки, Господи, лукаві
 Хваляться, доколі—
 Неправдою? Твої люди
 Во тьмі і в неволі
 Закували, добро Твоє
 Кровью потопили,
 Зарізали прохожого
 Вдову задавили
 І сказали: »Не зрять Господь.
 Ні-же теє знає«.
 Умудрітеся, немудрі:
 Хто світ оглядає,
 Той і серце ваше знає

І розум лукавий.
 Дивітеся ділам Його,
 Його вічній славі!
 Благо тому, кого Господь
 Карає між вами:
 Не допуска, поки злomu
 Ізриється яма.
 Господь любить свої люди.
 Любить, не оставить;
 Дожидає, поки правда
 Перед ними стане.
 Хто б спас мене од лукавих
 І діющих злая?
 Як-би не Бог поміг міні.
 То душа б живая
 Во тьмі ада потонула,
 Проклялась на світі.
 Ти, Господи, помагаєш
 По землі ходити,
 Ти радуєш мою душу
 І серце врачуєш;
 І перебуде Твоя воля,—
 І Твій труд не всує:
 Вловлять душу праведничу,
 Кров добру осудять.
 Міні Господь пристанище,
 Заступникомъ буде,
 І воздасть їм за діла їх
 Кроваві, лукаві,
 Погубить їх, і їх слава
 Стане їм в неславу.

CXXXII.

Чи є що краще, лучче в світі.
 Як у-купі жити,
 З братом добрим добро певне
 Поживть, не ділити?
 Яко міро добровонне
 З голови честної
 На бороду Аароню
 Спадає росюю,
 На гаптовані омети
 Ризи дорогої;

Або роси Ермонські
 На святій гори
 Високій Сіонській
 Спадають і творять
 Добро тварям земнородним,
 І землі, і людям,—
 Отак братів благих своїх
 Господь не забуде—
 Воцариться в дому тихім.
 В семьї тій великій,
 І пошле їм добру долю
 Од віка до віка.

CXXXVI.

На рікахъ кругъ Вавилона,

Під вербами в полі,
 Сиділи ми і плакали
 В далекій неволі.
 І на вербахъ повішали
 Органи глухіі.
 І нам стали сміятися
 Едомляне зліі:
 »Роскажіть нам пісню вашу:
 Маже й ми заплачем;
 Або нашу заспівайте,
 Невольники наші!«
 — »Якої ж ми заспіваєм
 Під чужому полі?
 Не співають веселої
 В далекій неволі.
 І коли тебе забуду.
 Іерусалиме,—
 Забвен буду, покинутий,
 Рабом на чужині:
 І язик мій овіміє,
 Висохне лукавий.
 Як забуду помянути
 Тебе, наша славо!
 І Господь наш вас помяне.
 Едомські діти,
 Як кричали ви: »Руйнуйте,
 Руйнуйте, паліте
 Іерусалим!« Вавилона

Дщере окаянна!
 Блажений той, хто заплатить
 Зо твої кайдани!
 Блажен, блажен! Тебе, злая,
 В радості застане
 І розіб'є дітей твоїх
 О холодний камінь!

CXLIX.

Псалом новий Господеві

І нову славу
 Воспоєм честним собором,
 Серцем нелукавим;
 Во псалтирі і тимпані
 Воспоєм благая,
 Яко Бог каря неправих.
 Правиммагає.
 Преподобніи во славі
 І на тихих ложах
 Радуються, славословлять.
 Хвалять імя Боже;
 І мечі в руках їх добрі.
 Гострі обоюду,
 На отмщеніє неправди
 І в науку людям.
 Окують царей неситих
 В залізній пуга.
 І їх, славних, оковами
 Ручними окрутять,
 І осудять неправдних
 Судом своїм правим,
 І во віки стане слава,
 Преподобним слава!

МАЛЕНЬКІЙ МАР'ЯНІ.

Рости, рости, моя пташко,
 Мій маковий цвіте.
 Розвивайся, поки твоє
 Серце не розбите,
 Поки люди не дознали
 Тихої долини!..

Дознаються—пограються.
Засушать тай кивуть.
А-ні літа молодії,
Повиті красою,
Ні карії оченята,
Умиті сльозою,
А-ні серце твоє тихе
Добрез дівоче
Не засушить. не закриє
Несити очі,—
Найдуть злії, та й окрадуть...
І тебе убогу
Кивуть в пекло... Замучишся
І прокленеш Бога.
Не цвіти ж, мій цвіте новий.
Нерозвятий цвіте!
Зовянь тихо, поки твоє
Серце не розбите!

Минають дві, минають ночі,
Минає літо; шелестить
Пожовкле ластя; гаснуть очі,
Заснули думи, серце спить;
І все заснуло,—і не знаю.
Чи я живу, чи доживаю.
Чи так по світу волочусь,
Бо вже й не плачу й не сміюсь...

Доле, де ти? Доле, де ти?
Нема ніякої!
Коли доброї жаль, Боже,
То дай злої, злої!

Не дай спати ходячому,
Серцем замірати,
І гнилою колодою
По світу валятиись,
А дай жити, серцем жити
І людей любити,
А коли ні, то проклинать
І світ запалити!

Страшно впасти у кайдани.
Умірає в неволі;
А ще гірше—свати. свати.
І слави на волі.
І засути на вік-віки.
І сліду не кивуть
Ніякого: одяково—
Чи жив, чи загинув..

Доле, де ти? Доле, де ти?
Нема ніякої!
Коли доброї жаль, Боже,
То дай злої, злої!

ТРИ ЛІТА.

І день—не день, і ніде—не иде,
А літа стрілою
Пролітають, забирають
Все добре з собою,
Окрадають добрі думи,
О холодний камінь
Розбивають серце наше
І співають амінь,—
Амінь всьому веселому
Од нині до віка,
І кидають на розпугті
Сліпого каліку.

Невеликі три літа
Марно пролетіли,
А багато в моїй хаті
Лиха наробили:
Опустошили убоге
Моє серце тихе,
Погасили усе добре.
Запалили лихо,
Висушили чадом-димом
Тії добрі сльози,
Що лилися з Катрусью
В московській дорозі.
Що молились з козаками

В турецькій новолі.
І Оксану мою зорю.
Мою добру долю.
Що-день Богини уживали.
Поки не підірвались
Злії літа, та все теж
Заразом утратили.

Жаль і бабусю жаль і матір.
І вірну дружинку.
Молодую веселую,
Класти в домовину.—
Жаль великий брати мої!
Тяжко годувати
Малих діток неумятих
В неоплевій хаті!
Тяжке лихо, та не таке.
Як тому дурному,
Що полюбить, побереться.
А вона другому
За три шаги продається
Та з його й сміється.
От де лихо! от де серце
Разом розірветься!

Отаке то злеє лихо.
Йі зо мною спіткалось:
Серце люди полюбиле.
І в людях кохалось,
І вони його вітали.
Гралися, хвалили...
А літа тихенько крались
І сльози сушили.
Сльози щирої любови...
І я прозрівати
Став по троху... доглядаюсь,—
Водай не казати!
Кругом мене, де не гляну,
Не люди, а змії...
І засохли мої сльози—
Сльози молоді.
І тепер я розбитий
Серце ядом гою—

І не плачу я не сніваю.
А вию совою.

Отаке-то! Що хочете.
То те і робіте—
Чи голосно зневажайте.
Чи вишком хваліте
Мої дуни.—однавоє.
Не вернуться знову
Літа мої молодії,
Веселеє слово
Не вернеться!.. І я серцем
До вас не вернуся.
І не знаю, де дінуся.
Де я пригорнуся,
І з ким буду розмовляти.
Кого розважати.
І перед ким мої дуни
Буду сповідати?
Дуни мої! літа мої,
Тяжкі три літа!
До кого ви прихилитесь
Мої злії діти?
Не хиліться ні до кого.
Ляжте дома спати:
А я піду четвертий год
Новий зустрічати.

Добридень же, новий годе.—
В торішній свитиві!
Що ти несеш в Україну
В латаній торбині?
»Благоденствіє, указом
Новеньким повите?..«
Іди ж здоров, та не забувай
Злидням поклонитись!

ЗАПОВІТ.

Як умру, то поховайте
Мене на могилі,
Серед степу широкого,

На Україні милій:
Щоб лани широкополі
І Дніпро, і кручі
Було видно,—було чути,
Як реве древучий!

Як повесе з України
У синєє море
Кров ворожу,—отоді я
І лани і гори—
Все покину і полину
До самого Бога
Молитися. А до того—
Я не знаю Бога!

Поховайте та вставайте,
Кайдани порвіте,
І вражою злою кров'ю
Волю окропіте!
І мене в семьї великій,
В семьї вольній, новій,
Не забудьте помянути
Незлим тихим словом!

Л І Л Е Я.

За-що мене, як росла я.
Люди не любили?
За-що мене, як виросла,
Молодую вбили?
За-що ж вони тепер мене
В палатах вітають.
Царівною називають,
Очей не спускають.
З мого цвіту дивуються
Не знають, де діти?
Скажи ж мні, мій братіку,
Королевий цвіте!
—»Я не знаю, моя сестро!
І цвіт королевий
Схилив свою головоньку
Червонь-рожеву
До білого, пониклого

Личевька лілеї.
Сам Господь вітав над ними
І творив святе
Землі грішній... І лілея
Росою-сльозою
Заплакала і сказала:

— »Брате мій! З тобою
Ми давно вже кохаємось,
А я й не сказала,
Як була я людиною,
Як я мордувалась...
Моя мати—вона чогось
Сердешна журилась,
І на мене, на дитину,
Дивилась-дивилась
І плакала. Я не знаю,
Мій брате єдиний,
Хто їй лихо заподіяв...
Я була дитина,
Я гралася, забавлялась;
А вона все вяла.
Та нашого злого пана
Кляла-проклинала
Та й умерла. А пан отой
Взяв догодувати
Малу мене. Я виросла
У білих палатах,
І не знала, що байстря я,
Що його дитина.
Він поїхав десь далеко,
А мене покинув.
І прокляли його люди,
Будинок спалили,
А мене... не знаю за-що,
Убили—не вбили,
Тільки мої довгі коси
Остригли; накрили
Острижену ганчіркою,
Та ще й реготались;
Жиди навіть нечестиві
На мене плювали.
Отаке-то, мій братіку,

Було міні в світі!
Молодого короткого
Не дали дожити
Люди віку... Я умерла
Зімою під тинном,
А весною процвіла я
Цвітом при долинці,—
Цвітом білим, як сніг білим,—
Аж гай звеселила.
Люди—Боже мій!—зімою
В хату не пустили,
А весною, мов на диво,
На мене дивились;
Дівчаточка заквіччались.
І почали звати
Лілею-снігоцвітом;
І я процвітати
Стала в гаї, і в теплиці,
І в білих палатах...
Скажи ж міні, мій братіку,
Королевий цвіте:
На-що мене Бог поставив
Цвітом на сім світі?
Щоб людей я веселила,
Тих самих, що вбили
Мене й матір?! Милосердий
Святий, Боже милій!.. «

І заплакала лілея.
А цвіт королевий
Схилив свою головоньку
Червоно-рожеву
На білез, повиклез
Личенько лілеї.

РУСАЛКА.

»Породила мене мати
В високих палатах,
Та й понесла серед ночі
У Дніпро купати.
Купаючи, розмовляла
Зе мною малою:

— »Пливи, пливи, моя доню,
Дніпром за водою,
Та випливи русалкою
Завтра серед ночі;
А я вийду гуляти з ним.
А ти й залоскочеш.
Залоскочи, мое серце.—
Нехай не сміється /
Надо мною, молодою:
Нехай пьє—упьэться
Не моїми кров-сльозами.—
Синьою водою
Дніпровою... нехай собі
Гуляє з дочкою!
Пливи ж, моя єдина!
Хвили мої, хвили,
Привітайте русалоньку! «

І заголосила
Тай побігла. А я собі
Плила за водою,
Поки сестрі не зустріли,
Не взяли з собою.
Уже з тиждень, як расту я,
З сестрами гуляю
О-півночі, та з будинку
Батька виглядаю...
А може вже—поздналась
З паномъ у палатах?
Може, знову роскошує
Моя грішна мати? «
Тай замовкла русалочка,
В Дніпро поринула.
Мов пліточка, а лозина
Тихо похитнулась.

Вийшла мати погуляти. —
Не спить в палатах;
Пана Яна нема дома—
Ні з ким розмовляти.
А як прийшла до берега,
То й дочку згадала,
Нагадала, як купала

І як примовляла.—
Та и байдуже! Пішла собі
У палати спати...
Та не дійшла: довелося
В Дніпрі почувати.
І не счулась, як зусіли
Дніпрові дівчата,
Та до неї, ухопили,
Тай й ну лоскотати!
Радісінькі, що піймали...
Грались, лоскотали.
Поки вь вершу не запхали,
Та й зареготались...
Одна тільки русалонька
Не зареготалась.

ВІДЬМА.

„Да прийдець-же смерть
на ня, и да спидуть во
адь живи, яко лукавство
вь жилищахъ ихъ посередь
ихъ“.

Молюся, знову уповаю,
І знову сльози виливаю,
І думу тяжкую мою
Нічми стінаємь передаю.
Озовітеся ж, заплачте,
Німні, зо мною
Над неправдою людською,
Над долею злою.
Озовітеся! А за вами,
Може, озоветься
Безталання невсипуше
І нам усміхнется,
Познає з недолею
І з людьми.— і скаже
Спасибі нам: помолаться
Й тихо спати ляже.

І примиренному присвятеся
І люди д брі, і любов.
І все добро. І встане рано
Веселий, і забуде знов

Свою недолю; і в неволі
Познає рай, познає волю
І всетворящую любов.

I.

Росте в полі на могилі
Осинка заклата;
Отам відьма похована!
Хрестітеся, дівчата!
Хрестітеся, і не кваптеся
На панів лукавих,—
Бо згинете, осміяні,
Наробите слави,
Злої слави на сім світі,
А на тм... Крий, Боже!
За гріхи такі великі
Сам Бог не поможе.
Нехай пани звучаться.
Вратами торгують
Та сльозами кровавими
Сатану частують.—
Іх і же душі запродані
То їм і байдуже,
А вам треба стерегтися.
Стерегівсь—тай дуже!
Стережіться ж! Кохайтеся
Хоч із наймитами.—
З ким хочете, мої любі,
Тільки не з панами!

Коло осіннього Миколи.
Обідрані, трохи не голі,
Бендерським шляхом у-ночі—
Ішли цигани, а йлучи—
Звичайне, вольний—співали:
Ішли, ішли, а потім стали.
Шатро край шляху розпхали,
Огонь чималий розвели
І кругом його посідали:
Хто з шамликом а хто і так—
За те він вольний, як козак
(Колись-то був). Сидять, кувяють,
А за шатром в степу співає,

Неначе п'яна, з придавок
До-дому йдучи, молодиця:

»Ой у новій хаті
Полягали спати;
Молодій приснилось,
Що мати казиралась.
Свекор оженився.
Батько утопився.
І..... гу!.....«

Цигани слухають, сміються:

»І де ті люди тут возьмуться?
Опе, мабуть, із-за Двістра,
Бо тут все степ... Мара! мара!
Цигани крикнули, сховились.
А передь ними опинилась
Та, що співало. Жаль і страх!
В свитині латаній дріжала
Якась людина: на ногах
І на руках повиступала
Од служі кров.—аж струпом стала,—
І довгі коси в репяхах
О поли билась в ковтунах:
Постояла, а полім сіла
Боло огню і руки гріла
На самім полум'ї. «Ну, так!
Оженився неборак!»—
Сама собі вона шептала
І тяжко, страшно усміхалась...
Що-ж се таке? — Се не мара.
Моя се мати і сестра.
Моя се вільма, щоб ви звали.

Циган.

А відкіля ти, молодице?

Вільма.

Хто? я? (Співая):

»Як була я молодиця,
Цілували мене в лиця;
А як стала стара баба,
Цілували б. була б рада».

Циган.

Співуча, нічого сказати!
Як-би собі таку достати,
Та ще й з медведем...

Вільма.

Я співаю:

Чи то сижу, чи то гуляю.
Все співаю, все співаю,—
Уже забула говорити,
А перше добре говорила.

Циган.

Де-ж ти була, що заблудила?

Вільма.

Хто? я? чи ти? (Шепче:) Цв'тль ли-
шень, пиль:

Он бач, зо мною пан лежить!
Огонь погас, а місяць сходить.
В яру пасеться вовкулак... (Усміхнув-
шись)

Я в приданкахъ була, впилася,
І мелода не придалася...
А все то прокляті пани
З дівчатами таке діють...
Ще треба сина ожениць.

Піду: без мене не зуміють
І в домовину положити.

Циган.

Не йди, небого,—будь тут
з нами!

У нас, їй Богу, добре жить!

Вільма.

А діти єсть у вас?

Циган.

Немає.

Відьма.

II.

Кого-ж годуєте-єсте?
Кого ви спати кладете?
Кого колишете в-ночі?
Лягаючи і встаючи
За кого молитесь? Ох, діти!
І все діти... І все діти...
Не знаю, де од їх подітись?
Де не піду,—й вони за мною!
Вони ззідять мене колись!

Циган.

Не плач, небого, не журись!
У насъ дітей нема й заводу.

Відьма.

Хоч з гори та в воду...

І відьма тяжко заридала.
Цигани мовчки дивувались,
Поки поснули, де хто впав.
Вона ж не спала, не журилась.
Сиділа, ноги устромила
В гарячий попіл. Виступав
Щербатий місяць з-за могили
І на шатро мов позирав,
Аж поки хиари заступили.

Чом не спитьсѣ багатому,

Сивому, гладкому?
Чом не спитьсѣ убогому.
Сироті старому?
Один дума, як би його
Достроїть палати;
Другий дума, як би його,
На подзвін придбати.
Один старий одпочине
В пишній домовині.
Другий старий—і так собі
Де-небудь—під тивом;
І обидва спочивають
І гадки не мають!
Убогото не згадають,
А того ще й лають.

Коло огню старий циган
З люлькою куняє,
Позирає на прибуду,
Й на подзвін не дбає.

Циган.

Чому не ляжеш, не спочинеш?
Зірниця сходить—подивись!

Відьма.

Дивилась я вже—ти дивись!

Циган.

Ми рано рушимо,—покинем.
Як не проспишся.

Відьма.

Не просляюсь,
Я вже ніколи не просляюсь!..
Отак де небудь і загину
У бур'яні... (Співає тихо)
»Гаю, гаю, темний гаю.
Тихенькій Дунаю!
Ой у гаї погуляю,
В Дунаї скупаюсь,
В зеленому баговинні
Трохи одпочину...
Та може ще, хоч каліку.
Приведу дитину.«

Дарма! Аби собі ходило.
Та вміло матір проклинать...
А он,—чи бачиш? на могилі
Очима лупа котиня!
Іди до мене: кицю, кицю!..
Не йде прокляте бісєня!
А то дала б тобі напиться
З мозі чистої криниці... (Приспівує)
»Стоїть кутя на покуті,
А в запічку діти;

Наплодила, ваводила.
Та нема де діти.
Чи то потопити?
Чи то подушити?
Чи Жидові на кров продать.
А гроші пропачи?..
Що, добре наші завдають?

Сідай лиш близьенько, — отут...
Ото-то й то! А ти не знаєш,
Що я в Волощині була?
Я розкажу, як нагадала..
Близнят в Бендерах привела.
У білих Йесах колихала,
У Дунаєві купала.
В Туреччині сновила,
Та до-дому однесла, —
Аж у Квів; та вже дома.
Без кадила, без кропила,
За три шаги охрестила,
А три шаги пропила...
Упилася, упилася!..
І досі п'яна!..

І вже ніколи не просплюся,
Бо я вже й Бога не боюся
І не соромлюся людей.
Коли-б міні отих дітей
Найти де-небудь! Ти не знаєш,
Чи є в Туреччині війна?

Циган.

Була колись, — тепер нема:
Умер найстарший старшина.

Бідьма.

А я думала, що й досі,
Аж уже немає..
Слухай лишень! Скажу тобі,
Кого я шукаю.
Я шукаю Наталочку,
Та сина Івана..
Дочку свою Наталочку..
Та шукаю пая,
Того Ирода, що — знаєш?..

Стрівай! Нагадала..
Як була я молодою —
І гадки не мала.
По садочку похожала,
Квіччалась, пишалась,
А він мене і набачив, —
Ирод! І не снилось,
Що я була крипачкою,
А то б утопилася. —
Було б легше... От набачив.
Та й бере в покої,
І стриге, значе хлопця.
І в поход з собою
Бере мене. У Бендери
Прійшли ми; стояли
З москалями на кватирах. —
А москалі за Дунаєм
Турка воювали.
Тут дав Бог міні близнята.
Як-разь против Спаса.
А він мене і вокинув, —
Не вступив і в хату,
На дітей своїх не глянув
Люципер проклятий!
Пішов собі з москалями.
А я з байстроками
Повертала в Україну
Стенами, тернами,
Острижена; тай байдуже!..
У селах питала
Шлях у Квів... І що з мене
Люди насміялись!..
Трохи була не втопилася,
Та жаль було кинуть
Близняточок. То сляк, то так
На свою країну
Придбала. Одпочила,
Вечора діждалась,
Та й у село. Хотілось, бач,
Щоб люди не знали.
От я крадусь по-під-тивню
До своєї хати.
В хаті темно: нема дома,

Або вже ліг спати
Мій батечко одинокий.
Я ледве ступаю...
Вхожу в хату,—аж щось стогне,
Їби умірає:
То мій батько... І вікому
Ні перехрестити.
Ні рук скласти.. О, прокляті,
Лукаві діти,
Що ви дієте на світі!..
Я перелякалась...
Хата пустою смерділа.
От я заховала
Влизнят своїх у коморі;
Вбігаю у хату.
А він уже ледве дихає.
Я до його: »Тату!
Мій таточку! Це я прийшла!«
За руки хватаю.
»Це я,« кажу. А він міні.
Шепче: »Я прощаю...
Я прощаю«—тільки й чула...
Здається, я впала
І заснула... Як-би була
До віку проспала!
О-півночі прокинулась:
Як у ямі—в хаті,
А за руку батько давить...
»Тату«—кричу—»тату!«
А він уже так, як крига...
Нб-силу я руку
Випрочала.. Що, цигане,—
Як-би таку суку
Тобі дочку,—що б ти зробив?

Циган.

Ей-Богу, не знаю.

Відьма.

Та мовчи вже, бо забуду,—
Потім не згадаю...
Дітей, бач-ся, годувала,
Та в засік ховала..

Та очіпок—се вже в-ранці—
Ключчям вимощала,
Щоб не знать було, що стрига.
Прибралась, ходила,
Поки люди домовину
На-дворі робили.
Доробили, положили,
Повесли, сховали.—
І одна я, як білина
На полі, осталась
На сім світі... Були діти—
І тих не осталось!..
(Плече і співає:)
>Через яр ходила,
Та воду носила,
Коровай сама бгала—
Дочку оддавала,
Сина оженила...
І.. гу!..«

III.

Циган.

Не скигли, бо всіх побудиш.

Відьма

Хіба я скиглю, навісний?

Циган.

Та добре, добре! Що дальш
буде?

Розкажуй дальше!

Відьма.

Що даси?

Навариш завтра мамалиги?
Я кукурузи привнесу.
Нагадала, нагадала!
З дочкою ліг спати,
Завдав сина у лакеї...
Громадою з хати
Виганяли.. Нагадала!..

Я собак дражнила
 По-під вікнами з старцями.
 І банетрат весела
 За плечима,—щоб привчались...
 Аж і пан прїїхав.
 Отоді було громаді,
 І всім досталося.
 Щоб мене не виганяли
 З батьківської хати!
 Та я взяв мене з близнятами
 До себе в палати.
 Ростуть мої близняточка.
 А я утішаюсь.
 І з лютою гадюкою
 Я знову кохаюсь.
 Докохалася до краю:
 Сина у лакеї
 Занапастив, а з дочкою...
 Чи чуєш?—з своєю...
 Чи це не гріх по вашому?
 Чи в вас так уміють?
 А міві дав каро-ванця
 Та послав у Київ,
 Послав Богу молилися
 Ото ж я й ходила
 І молилась... Ні, цигане,
 Я марне молилась!..
 Чи в вас єсть Бог який-небудь?
 В вас його немає:
 Пани вкрали, та в шкатулі
 У себе ховають.

Вертаюся із Києва,—
 Замкнуті покої.
 Він узяв її з собою,
 Та й поїхав з нею,
 З Наталею... Чи чуєш ти?
 І остриг, проклятий,
 Дитя своє. Полетіла
 Я його шукати
 В Волощину. Та й шукаю.
 Совою літаю
 Над байраками, та діток,

Діточок шукаю,
 Наталючку!.. Чи теє—ні!
 Я шукаю пана!
 Задушу!.. Возьміть до себе
 І мене, цигани!
 Я медведя водитиму;
 А як найду ката,
 То й спущу його на його...
 Отоді, проклятий!..
 Ні, не спущу.—сама його
 Загризу... Чи чуєш?
 Одружимося, моє серце!
 Я й досі діваю;
 А сина вже оженила.
 А дочка й так буде:
 Лазитиме по-під-твнню,
 Поки найдуть люди
 Неживою... Чи ти бачив?
 Там такий хороший,
 Мій син Іван!.. Ух, холодно!
 Позич міні грошей:
 Накиста доброго куплю.
 Та й тебе повішу.
 А сама піду до-дому..
 Дивись: миша, миша
 Несе у Київ мишеват.
 Не донесеш, утопив десь,
 Або пан одвіме...
 Чи я найду моїх діток,
 Чи такъ і загину?..

Тай замовкла, мов заснула.
 Цигани вставали,
 Розбірали шатро своє,
 В дорогу рушали,—
 Та й рушили. Пішли степом:
 І вона, небога
 Безталанна, встала мовчки.
 І виби-то Богу
 Нишком собі молилася
 Та й пошкандибала
 За циганами, а йдучи.
 Тихенько співала:

»Кажуть люди, що суд буде.
А суда не буде.
Бо вже мене осудили
На сім світі люди...«

IV.

Із за Двістра пішли цигани
І на Волинь, і на Україну.
За селом село минали.
В городи ходили,
І марою за собою
Приблуду водили.
І співала й танцювала.
Не пила й не їла,—
Пеначе смерть з циганами
По селах ходила.
Потім разом схаменулась.
Стала їсти й пити,
І ховатись за шахрами,
І Богу молнитись:
Щось таке їй поробила
Стара Маріула,—
Якимсь зіллям нанувала,
То воно й минулось.

Потім її й стала вчити
І лікарювати:
Які трави, що од чого,
І де їх шукати;
Як сушити, як варити—
Всьому, всьому вчила
Маріула; а та вчилась
Та Богу молилась.
Минуло літо; уже й друге,
І третє настало.—
Уже прийшли в Україну...
Жаль їй чогось стало.
Поклопилась Маріулі
За науку в ноги,
Попрощалась з циганами.
Помолилась Богу,
Тай пішла собі, небога,
На свою країну.

Рада-рада та весела.
Мов мала дитина.
Які села проходила,—
Болящих питала,
І травами нанувала.
І всім помогала.

В-осени прийшла до-дому,
Пустку зтопила,
Вимазала, упоралась
І легко спочила,
Мов у раї. Все забула:
Злеє і незлеє,
Всіх простила, всіх любила,
І мов над землею
Святим ангелом вітала:
Так їй легко стало!
Мов в палатах, в своїй хаті
Жити вона стала.
І сусіди не цурались,
Все село любило,
Бо вона все по болящих
День і ніч ходила.
І всім людям помагала,
І плати не брала,
А як брала, то калікам
Зараз оддавала;
Або свічку в неділю
Спасові поставить
За всіх грішних, а у себе
Й шага не оставить.
»На-що міні (було, каже):
Чи то в мене діти?«
Та й заплаче. Отак вона
Сама собі в світі
Вік недовгий доживала.

Дівчата, бувало,
І днювали, й ночували,
И хату прибідали,
І мазали. і квіччали,
І їсти варили;
І ворожить не просили—

Так собі любили!..
В хатиночці чисто, тихо,
Ясно, мов у раї,
І, знай, двері поскрипують—
Ніхто не минає:
Той добридень, прийде, скаже.
Той зілля попросить,
Той калачик, паляничку,
Всього пованосять,—
Аби було з ким пожити.
Добром поділитись.
Отак вона жила дома
І вкрита, і сита;
І любили, й поважали.
І всього давали
А все-таки покриткою
І відьмою звали...

V.

З подагрою і полушками,
З трьома, чи й більше, лікарями,
Із-за німецької землі
Весною пана привезли,
Самого тільки... Де ж ті діти:
Дочку на хорта проміняв,
А сива в карти проіграв.
(І так трапляється на світі!
А що-ж ми маємо робить?)
Ото-ж взяли його лічить,—
Лічили, аж у-трьох лічили,
Уже чого з ним не робили?!
Та ба! не буде вже грішити,
А ще б хотілося... Простила!
Святого зілля наварила,
І, милосердая, з села
Лічити ворога пішла
В палати сумні. Просила.
Щоб пана зіллям напоїть:
Вжилася, що буде жити!
Та лікарі не допустили,
Прогнали, трохи ще й не бияли.
Взяла горщечок, та й пішла:
Ідучи, діточок згадала.

Заплакала, і жаль їй стало,
Що панові не допомогла!

Весна зіму проганяє.
І зелений по землі
Весна килим розстилає:
Із прію журавлі
Летять високо ключами.
А степами та шляхами
Чумаки на Дін пішли.
І на землі і на небі
Рай. І я не знаю,
Якого ще люди раю
У Бога благаяють!
А тим часом непрощений
Грішний умірає;
Уже його, лукавого,
Сакраментували,
Клали долі на соломі.
І стелю заїмали,—
Не вмірає... І лікарі
Нічого не вдіють!..

Якось трохи полегшало:
»Покличте Лукію!«
Шепнув, та аж затрусився.
Привели в палати
Мою відьму. І лікарі
Вже стали багаті,
Щоб допомогла... Прийшла вона
І у ногах стала,
І нищечком за грішного
»Отче-наш« читала.
Пан неваче прокинувся,
Глянув кругом себе,
І на неї... та й закричав:
»Не треба, не треба!
Іди собі!.. Або стрівай!..
Чи ти не забула?
Прости мене! Прости мене!..«
І сльози блиснули
В-перше з-роду.—»Я прошаю...
Я давно простила...«

І свічечку дала вь руки
І перехрестила.
Заснув ворог перед нею,
Як тая дитина,
А її за свою душу
Моляться покинув.

VI.

Сорокоусти наймала,
У Київ ходила
Та за пана, за ворога,
Господа молила,

І в-осени вернулася
В село зімувати.
Ніби матірь, привитали
Ласкаві дівчата,
І знов стали на досвітки
До неї ходити;
І знов стали, як матері,
Лукії годити.
А вона їх научала,
Як на світі жити;
Росказує, як і вона
Колись дівувала,
І як пана полюбила.
Покриткою стала,
І як стригюю ходила,
Близнят породила,
Як блукала з циганами,
І як її вчила
Лікарювать Маріула;
І все, що робилось,—
Усе, було, розказує,
Аж плачуть дівчата
Та хрестяться, жахаються,—
Ніби пан у хаті...
А вона їх розважає,
Просить, закликає.
Щоб з панамі не кохались,
Бо Бог покарає;
Що »підете й ви по світу
Так, як я ходила,

Батька, матірь погубите.
Як я погубила:
Дітей своїх, на сміх людямъ,
Пустите по світу
Так, як я... як я... пустила...
Діти мої! діти!«

Отак вона научала.

Дівчата хрестились
Та плакали, а у-ночі
Пани все їм снились:
Із рогами, із хвостами,
Одрізають коси,
Та кусають, та сміються.
І простоволосих
На собак, то-що, міняють.
У дьогті купають,
І виводят на улицю.
І людей скликають
Дивитися. Отак-то
Дівчаточкам снилось!
А все-таки на досвітки
До неї ходили.

Прийшла весна зелена.

Стара моя встала,
Пішла в поле шукать зілля,
Та там і осталась.
І обідать і вечерять
Варили дівчата,
Та не знали, де ділася
Іх нерідна мати,
Пастухи в селі сказали.
Що коло могви
У калюжі стару відьму
Чорти утопили.
Найшли її, громадою
Без попа сховали,
На могилі й осиковий
Білок забивали.
А дівчата уквіччали
Могилу квітками,
І осіку поливали

Дрібними сльозами.
І виросла на могилі
Осика заклита.—
Отам відьма похована:
Хрестітесь, дівчата!
Хрестіться, не кваптеся
На панів лукавих.
Бо згинете осміяні,
Наробите слави.

Ой одна я, одна.
Як бичовочка в полі,
Та не дав міні Бог
А-ні щастя, ні долі:
Тільки дав міні Бог
Красу, карії очі,
Та й ті виплакала
В самотині дівочій.
А-ні братіка я,
Ні сестрички не знала.
Між чужими зросла,
Долі-щастя не мала...
Де-ж дружина моя?
Де ви, добрий люди?
Іх нема... Я сама.
А дружини—й не буде!..

За байраком байрак,
А там степ та могила.
Із могили козак
Встає сивий, похиллий:
Встає сам у-ночі,
Іде в степ, а йдучи
Співа, сумно співає:
—»Наносили землі,
Та й до-дому пішли,
І ніхто не згадає.
Нас тут триста, як шкло,
Товариства лягло,
І земля не приймає.
Як запродав гетьман
У ярмо християн.

Нас послав поганяги.—
По своїй по землі
Свою кров розлили
І заризали брата:
Кров'ю брата впились,
І отут полягли
У могилі заклитій<...
Тай замовк, зажуривсь
І ва сиве помилувсь.
Став на самій могилі:
На Дніпро позирав,
Тяжко плакав-ридав.
І з ним плакали хвилі;
З-за Дніпра, із села
Луна гаяв гула.
Треті півні співали.
Провалився козак,
Стрепенувся байрак,
І могила стогнала.

Міні однаково, чи буду
Я жить в Україні, чи ні,
Чи хто згадає, чи забуде
Мене в свігу на чужині—
Однаковісецько міні!

В неволі виріє між чужими.
І, не оплакавши своїми,
В неволі плачучи умру.
І все з собою заберу.
Малого сліду не покину
На нашій славній Україні.
На нашій—не своїй землі.
І не помяне батько з сином.
Не скаже синові: »Молись,
Молися, сину: за Україну
Його замучили колись«.

Міні однаково, чи буде
Той син молитися, чи ні...
Та не одпаково міні.
Як Україну злії люди
Присплять, лукаві, і в огні

Кі, окрадену, збудять...
Ох, не однаково мні!

»Не кидай матері!« казали,
А ти покинула, втекла;
Шукала мати—не вийшла.
Та вже й шукати перестала:
Умерла, плачучи. Давно
Не чуь нічого, де ти гралась:
Собака десь помандрувала.
І в хаті вибите вікно;
В садочку темному ягнята
У-день пасуться, а в-ночі
Віщують сови та сичі
І не дають сусідам спати.
І твій барвіночок хрещатий
Зарис богилою, ждучи
Тебе невічану; і в гай
Ставочок чистий висихає,
Де ти купалася колись;
І гай сумує, похилився;
У гай пташка не співає—
Й її з собою занесла;
В яру кривниця завалилась,
Верба усохла, похилилась,
І стежечка, де ти ходила.
Колючим терномъ поросла.
Куди полинула, де ділась?
До кого ти перелетіла
В чужій землі, в чужій семьі
Кого ти радуєш? до кого,
До кого руки прірости?
Вішує серце, що в палатах
Ти роскошуєш, і не жаль
Тобі покинутої хати...
Благаю Бога, щоб печаль
Тебе до віку не збудила,
Щоб у палатах не найшла:
Щоб Бога ти не осудила.
І матері не прокляла!

«Чого ти ходиш на могилу?»
На-силу мати говорила:
>Чого ти плачеш ідучи?
Чого не спиш ти у-ночі,
Моя голубко сизокрича?«
— >Так, мамо, так!«...

І знов ходила,
А мати плакала ждучи.

Не сон-трава на могилі
В-ночі процвітає,—
То дівчина заручена
Калину сажає
І сльозами поливає,
І Господа просить,
Щоб послав він дощі в-ночі
І дрібні роси,
Щоб калина прийнялася,
Роспустила віти:
>Можє пташкою прилине
Милий з того світа;
Зовью йому кубелечко
І сама прилину,
І будемо щебетати
З милим на калині:
Будем Бога вихваляти,
Тихо розмовляти,
Будем в-купочці у-ранці
На той світ літати!«.

І калина прийнялася,
Віти розпустила.
І три літа на могилу
Дівчина ходила.
На четверте... Не сон-трава
В-ночі процвітає,—
То дівчина з каливною
Плаче—розмовляє:

»Широкая, высокая
Калина моя,
Не водою до сїд сонця
Поливанная!

Широкий сльози-ріки
Тебе полили,—
Іх славою лукавою
Люди повесли.
Зневажають подруженьки
Подругу свою.
Зневажають червону
Калину мою.
Калиночко червона,
Світе мій ясний!
Повий мою головоньку,
Росою умий
І вітами широкими
Од сонця закрий!
В-ранці пайдуть мене люди,
Мене осміють:
Широкий твої віти
Діти обівруть».

В-ранці рано на калині
Іташка шебетала;
Під калиною дівчина
Спала—не вставала!
Утомилось молодець,
На віки спочило...

Вставало сонце з-за могили,
Раділи люди встаючи;
А мати й спати не лягала.
Дочку вечерять дожидала
І тяжко плакала ждучи.

ТРИ ШЛЯХИ.

Ой три шляхи широкий
До-купи зійшлися;
На чужину з України
Брати розійшлися;
Покинули стару матір.
Той жінку покинув,
А той—сестру, а найменний—
Молоду дівчину.

Посадила стара мати
Три ясени в полі,
А невістка посадила
Високу тополю;
Три явори посадила
Сестра при доливі,
А дівчина заручена
Червону калину

Не прийнялись три ясени,
Тополя всихала.
Повсихали три явори,
Калина зовяла.
Не вертаються три брати.—
Плаче стара мати,
Плаче жінка з діточками
В нетопленій хаті;
Сестра плаче—йде шукати
Братів на чужину,
А дівчину заручену
Кладуть в домовину...

Не вертаються три брати,
По світу блукають,
А три шляхи широкий
Терном заростають.

Н. І. КОСТОМАРОВУ.

Веселе сонечко ховалось
В веселих хмарах весняних;
Гостей зачвиених своїх
Сердешним чаєм напували,
І часових переміяли.
Сивемундирих часових.
І до дверей, на ключ замкнугих,
І до решітки на вікні
Правив я трохи.—і міні
Не жаль було давно одбутих,
Давно похованих, забутих.
Моїх кровавив тяжких сльоз,—
А їх чимало розлилось
На марне поле! Хоч-би рута.

А то нічого не зійшло!
І я згадав своє село:
Кого я там коли полинув?
І батько й мати в домовині...
І жалем серце запеклось.
Що нікому мене згадати...
Дивлюсь: твоя, мій брате, мати.
Чорніша чорної землі
Іде, з хреста неначе знята...
Молюся, Господи, молюсь!
Хвалить Тебе не перестану.
Що я ні з ким не поділю
Мою тюрму, мої кайдани...

В Е Ч І Р.

Садок вишневий коло хати.
Хрущі над вишнями гудуть,
Плугатарі з плугами йдуть.
Співають ідучи дівчата,
А матері вячерять ждуть.

Семья вечеря коло хати:
Вечірня зіронька встає;
Дочка вечерять подає...
А мати хоче научати,
Так соловейко не дає.

Поклала мати коло хати
Маленьких діточок своїх
Сама заснула коло їх.
Затихло все... Тільки дівчата
Та соловейко не затих.

Не спалося,—а ніч, як море...
(Хоч діялось не в-осени,
Так у неволі). До стіни
Не заговорив ні про горе,
Ні про »младенцескіє сны«.
Верчуся, світу дожидаю;
А за дверима про своє
Салдатське нежитіє
Два часові розмовляють.

Перший.

*Така угрибиста собою,
І менише бійлою не варила;
А барань боденевської такою!
Меня-то, слышь, я посмотрела:
Свезли вь Калугу и забрали,
Такоь сошь-те случай-то какою!*

Другий.

А я—аж страшно, як згадаю!—
Я сам пішов у москалі.
Таки-ж у нашому селі
Назвав я дівчину. Вчашаю
І матірь удову еднаю;
Так пан заклятий не дає:
»Мала«,—каже. Нехай дождусь.—
І, знай, вчашаю до Ганусі.
На той рік знову за своє:
Пішов я з матірью просити.
»Шкода, каже, і не проси!
Пятьсот, каже, коли даси,
Бери хоч зараз!« Що робити?
Головка бідна! Позичать?
Та хто таку позичить силу!
Пішов я, брате, зароблять.
І де вже ноги не носили!..
Поки ті гроші заробив,
Я годів зо два проходив
По чорноморії, по Дову.
Вертаюсь в-осени до-дому,
І подарунків накупив
Найдорогіших. От, вертаюсь
В село до дівчини в-ночі,—
Аж тільки мати на печі,
Та й та, сердешна, умпрає.
А хата пустокою гниє.
Я вивресав огню, до неї—
Од неї пахне вже землею,
Уже й мене не пізнає.
Я до попа та до сусіди...
Привів попа, та не застав,—
Вона вже вмерла. Нема й сліду

Моєї Ганни. Я спитав.
Таки сусіду, про Ганнусю.
>Хіба ти й досі ще не знаєш:
Ганнуса на Сібір пішла:
До лавча, бачиш, ходила.
Поки дитину привела.
Та у криниці й затопила».
Неначе згага запекла...
Я ледве, ледве вийшов з хати.
Ще не світало. Я в палати
Пішов з ножем, не чув землі...
Аж панича вже одвезли
У школу в Київ. От як, брате!
Осталися і батько й мати,
А я пішов у москалі.
І досі страшно як згадаю:
Хотів палати запалить,
Або себе занапастити
Та Бог помидував. А знаєш,
Його до нас перевели
Із армії, чи що?

Перший.

Такъ що-ж?

Ну, ось тепер и приколи!

Другий.

Нехай собі! А Бог допоможе.
То й так забудеться колись.

Вони ще довго говорили.
Я ставъ перед-світом дрімать.
І паничі мні приснились.
І не дали, погані, спать.

Рано в-ранці новобравці
Виходили за село,
А за ними молодими
І дівча одно пішло.
Подибала стара мати
Довку в полі доганяти,
І догнала, привела:

Нарікала, говорила,
Поки в землю положила.
А сама в старці пішла.

Минули літа, а село
Не перемівилось.
Тільки пустка на край села
На бік похилилась:
Коло пустки на мильці
Москаль шкандибає,
На садочок позвиріє.

В пустку заглядає...
Марве, брате! Не вигляне
Чорнобрива з хати.
Не покличе стара мати
Вечеряти в хату.
А колись, давно колись-то,
Рушники вже ткались,
І хустина мережалась,
Шовком вишивалась:
Дував жита, веселитись,
Та Бога хвалити.
А довелось—ні до кого
В світі прихилитись!
Сидить собі коло пустки.
На дворі смеркає,
А в вікно, неначе баба.
Сова виглядає.

В неволі тяжко... хоча й волі,
Сказать по-правді, не було;
Та все-таки якось жилось—
Хоть на чужому—та на полі...
Тепер же злої тії долі,
Як Бога, ждати довелось.
І жду її, і виглядаю.
Дурний свій розум проклиною,
Що дався дурням одурить.
В калюжі волю утопить.
Холоне серце, як згадаю.
Що не в Україні поховають,
Що не в Україні буду жить,
Людей і Господа любить.

Чи ми ще зійдемося знову,
Чи вже на віки розійшлись.
І слово правди і любови
В степи-вертепи понесли?
Нехай і так! Не наша мати.
А довелось поважати!
То—воля Господа! Годить,
Смиріться, молитесь Богу
І згадуйте один другого;
Свою Україну любіть,
Любіть її... во время люте,
В останню, тяжкую минуту
За неї Господа молиті!

По-над полем іде,
Не покоси кладе,
Не покоси кладе—гори:
Стогне земля, стогне море,
Стогне та гуде.

Косаря у-ночі
Зустрічають сичі;
Тве косарь, не спочиває.
Ні на кого не вважає.
Хоч і не проси.

Не благай, не проси:
Не клепає коси;
Чи то пригород, чи город,—
Як бритвою старий голить
Усе, що дася:

Мужика й шинкаря,
Сироту кобзаря;
Приспівує старий, косить,
Кладе горами покоси.
Не мина й царя.

І мене не мине.
На чужині зотне,

За решоткою задавить...
Хреста ніхто не поставить.
І не помяне!

Думи мої, думи мої!
Ви мої єдині!
Не кидайте хоч ви мене
При лихій годиві!
Прилітайте, сизокрилі
Мої голубята,
Із-за Дніпра широкого
У степ погуляти
З Киргизами убогими!
Вони вже убогі,
Уже голі, та на волі
Ще моляться Богу.
Прилітайте ж, мої любі!
Тихими речами
Привітаю вас, як діток,
І заплачу з вами.

К Н Я Ж Н А

Зоре моя вечірняя!
Зійди над горою,—
Поговорим тихесенько
В неволі з тобою.
Розкажи, як за горою
Сонечко сідає,
Як у Дніпра веселочка
Воду позичає;
Як широка сокорица
Віти роспустила,
А над самою водою
Верба похилилась,
Аж по воді розіслала
Зелені віти,
А на вітах гойдаються
Нехрещені діти;
Як у полі на могилі
Вовкулак ночує,
А сич в лісі та на стрісі

Недолю віщує;
Як сон-трава при долині
В-ночі розцвітає;
А про людей—та нехай їм!
Я їх, добрих, знаю,—
Добре знаю!.. Зоре моя,
Мій друже єдиний!
Що вони, поганці, діють
В нас на Україні!..
Роскажу я те, що знаю,
Тобі й спать не ляжу,
А ти рано тихесенько
Богови розкажеш.

I.

Село! І серце одпочине...
Село на нашій Україні—
Нен ачеписанка: село
Зеленим гаєм поросло;
Цвітють сади, білють хати,
А на горі стоять палати
Неваче диво, а кругом
Широколисті тополі;
А там і ліс,— і ліс, і поле.
І сині гори за Дніпром:
Сам Бог вітає нал селом!..

Село! село! Веселі хати!
Веселі дздалека палати—
Бодай ви терном поросли!
Щоб люди й сліду не найшли,
Щоб і не знали, де й шукати!

В тому господньому селі,
На нашій славній Україні,—
Не знаю, де вони взялись,
Приблуда князь,—була й княгиня.
Ще молоді собі були,
Жили самі, були багаті:
Високі на горі палати,
Чималий у яру ставок,
Зелений по горі садок,

І верба, і тополі.
І вігряки на полі.
І долом геть собі село
По-над водою простяглось.

Колись там весело було!
Бувало, літом і зимою
Музика тне, вино рікою
Гостей неситих валива;
А князь аж синій похочає.
Та сам несмілих наливає,
Та ще й покрикує: «віват!»
Гуляє князь, гуляють гості,—
І покотились на помості.
А завтра знову ожива,
І знову п'є, і знов гуляє;
І так за днями день минає.
Мужицькі душі аж пишчать,
Судовики благають Бога;
Пьяниці, знай собі, кричать:
—*И патріотъ, и братъ убогихъ!*
Нашъ славный князь! Виватъ!
виватъ!»

А патріот, убогих брат.
Дочку й теличку однімає
У мужика,— і Бог не знає...
А може знає, та мовчить!

II.

Княгиня в-заперті сидить.
Її і в сні не пускає
Убогих брат. А що-ж робить?
Сама втскла і повінчалась;
І батько й мати не пускали,
Казали: в гору не залазь!
Так ні—за князя! От і князь!
От і пишайсь тепер, княгине!
Загинеш, серденько, загинеш
Мов ряст весною у-ночі
Заснеш, не знатимеш нічого:
Неазнатимеш, як хвалять Бога,
Як люди люблять, живучи.
А жить—так, Господи, хотілось!

Хотілось любити
Хоч годочок, хоч часочок.
На світ подивитись.
Не довелось, — а все було.
Всього понадбала
Стара мати: саму тебе
Мов намалювала, —
Хоч молись перед тобою.
Мов перед святою...
Красо моя молодая,
Горенько з тобою!
Жить би, жить та славить Бога
І добро творити.
Та божою красотою
Людей веселити, —
Так же ні! А молоді
Та карбі очі
Щоб маріли в самотні...
Може, Бог так хоче?
Боже, Боже! Даш волю
І розум на світі,
Красу даш, серце чисте,
Та не даш жити!
Не даш на рай веселий.
На світ Твій великий
Надивитись, намолитись
І заснути на віки!

Не весело на світі жити,
Коли нема кого любити.
Отак і їй, одній-єдиній.
Ще молодій свої княгині,
Красу і серце засушить
І марно згинуть в самотні —
Аж страшно! А вона молилась
І жить у Господа просилась.
Бо буде вже кого любить:
Вона вже матірью ходила,
Уже пишалась і любила
Своє дитя. І дав дожити
Господь їй радости на світі:
Узреть його, поцілувать
Своє єдине дитя.

І матірью себе назвать...
Ох, діти, діти, діти!..
Велика Божа благодать!

III.

Сльози висушли, пропачи,
Сонце просіяло.
І княгиня з дитиною
Не тією стала:
Ніби на світ народилась,
Гралась, веселилась,
І княжні своїй маленькій
Сорочечки шила
І маленькі рукавчата
Шовком вишивала,
І купала, й колезала.
Сама й годувала.
Бо княгині тільки вміють
Привести дитину,
А годувать та доглядать
Не вміють княгині:

А потім оха: »Забугає
Мене мій Поль, або Філат!«
За що ж воно тебе згадає?
За те хіба, що привела?
А моя свою дитину
Сама доглядала,
А п'явого свого князя
І не допускала.

Мов яблучко у садочку,
Кохалась дитина,
І говорить уже стало;
І вчила княгиня
Тільки »мамо« вимовляти.
А »тато« не вчила...
І книжечок з кунштиками
В Ромні накупвла,
Забавляла, розмовляла,
І Богу молитись
І азбуку по кунштиках
Заходилась вчити;
І що-божий день купала,

Рано спати клала,
 І пилиночки на неї
 Впасти не давала:
 І всю ніченьку над нею
 Вітала, не спала,
 Надівлялась, любовалась
 Княжною своєю...
 І жениха її однала.
 І раділа з нею.
 І плакала: довгі коси
 Уже розлітала
 І.—лишенько!—свого князя
 П'яного згадала
 У мундірі... та й закрила
 Заплакані очі.
 А дитині ніби сниться,
 Мов вичовить хоче:
 —»Не плач, мамо! Не розлітай
 Мої довгі коси—
 Посічуться«... Що-день божий
 Радості приносить
 Своїй матері щасливий
 Дочка уредлива:
 Мов тополя виростає
 Світові на диво,
 Виростає—та недовго
 Буде веселити
 Свою матір. Бог карає
 Княгиню на світі.
 А за-віщо? Чудно людям,
 Бо люди не знають,
 Чому добре умирає.
 Злео оживає!..

Занедужала княгиня—

І князь схаменувся.
 За бабами-знахарками
 По селах метнувся.
 Наїхали, заходились:
 Лічили, лічили,
 Поки її, безталанну,
 В труну пол жили.

VI

Не стало на світі княгині.
 І гусла снова загули,
 А сирота її вь селі,
 Її єдина дитина,—
 Мов одірвалось од гіллі:
 Ненагодоване і босе,
 Сорочечку до зносу носить,
 Спеклося бідне на жару,
 Лопуцьки їсть, ставочки гатить
 В калюжах з дїтьми у яру...
 Умийся, серденько! Бо мати
 Он дивиться й не пізнає
 Межи дїтьми дитя своє,
 І думає: тебе не стало...
 Умийся, серце, щоб пізвала
 Тебе, єдиную свою
 І Господа б благословляла
 За долю добрую твою.
 Умилася: а добрі люди
 Прибрали, в Київ одвезли
 У інститут. А там що буде?
 Побачим

Гусла загули...

Гуляє князь, гуляють гості;
 Ревуть палати на помості,
 А голод стогне на селі...

І стогне він, стогне по всій Україні,
 Кара Господєва; тисячами гинуть
 Голодні люди. А скирти гвнють.
 А пани й половину Жїдам продають,
 Та голоду раді, та Бога благають,
 Щоб ще хоч годочок хлібець не рожав,—
 Тоді б і в Парижі, і иншому краї
 Наш брат хуторянин себе показав!...
 Чи Бог теє знає?—Во се було б диво,
 Щоб чути і бачить, і не покарать!
 Або вже аж надто довготерпеливий!..

Минають літа. Люди гинуть:
 Люгє голод в Україні,

Лютує в княжому селі.
Скирти вже княжі погнили,—
А він байдуже: п'є, гуляє.
Та Жидка з грішми виглядає.
Нема Жидка... Хліба зійшли:
Радіють люди, Бога просять...
Аж ось—із Києва привозять
Княжну... Мов сонечко зійшло
Над обікраденим селом.

V.

Чорнобрива, кароока.
Вилитая мати.
Тільки смутна, невесела...
Чого б сумувати?
Або, може, вже такою
Вона й уродилась?
Або, може, молодець
Чи не полюбило
Кого-небудь? Ні, нікого...
Весела гуляла;
Мов ласочка з кубелечка
На світ виглядала
З того Києва, аж поки
Побачила села
Звівечені,—з того часу
Стала невесела.

Мов сивая голубонька,
Село облетіла;
У всіх була, всіх бачила,
Всі повеселіли...
Там словами привітала,
Там нагодувала;
Що-день божий обходила
Село; помагала
Усякому; а сироти
До неї в покої
Приходили і матірью
Свою святою
І звали, і все село
За неї молилось.
А тим часом Жиди в селі
З грішми появились.

Радіє князь, запродує
З половиною жито,
І молотить виганяє
Людей небожитих.
Змолотили, нівроку їм.
За одну годину
І з клунєю пр-віяли...
Князь і не спочинув:
На могорич закликає.
Та п'є, та гуляє
Аж у гаї.—бо в покоях
Дочка спочиває.

Гармидер, галас, гам у гаї,
Срамотні співи; аж лящить
Жіночий регіт; завиває;
Реве хазяїн; «Будем п'ить;
Аж поки доня наша сивть!»

VI.

А доня в-заперті сидить
В своєму сумному покої,
І дивиться, як над горою
Червоний місяць аж-горить.
З-за хмари тихо виступає.—
І ніби гори оживають;
Дуби з діброви, мов дива.
У поле тихо одхожають,
І пугач пуга, і сова
З-під стріх в поле вилітає.
А жаби крикають, гудуть.
Дивіться, очі молодії,
Як зорі божії встають,
Як сходить місяць, червоніє:
Дивіться, поки вас гріє.
А зорі спати не дають!

Головою молодою
На руку схилилась,
До півночі невесела
На зорі дивилась
Княжна моя... Дивилася.
Та й плакати стала...

Може, серце яке лихо
Тихо прошептало?..
Та байдуже! Поплакала
Трошки, усміхнулась,
Помолилась, та й спать лягла
І тихо заснула.

VII.

В гаю все покотом лежало,
Пляшки і гості: де що впало,
Там і осталося. Сам не впав,
Остатню каплю допивав,
Та й ту довів Встає, не пада,
Іде в покої... Скверний гаде!
Куди ти лізеши? Схаменись!
Не схаменувся: ключ винмає
Прийшов, і двері одмикає,
І лізе до дочки... Прокиньсь,
Прокинься, чистая! Схопись,
Убий гадоку—покусає!..
Убий.—і Бог не покарає.—
Як тая Ченчію колись
Убила батька кардинала,
І Саваофа не злякалась.
Ні, не прокинулася, спить,
А Бог хоч бачить, та мовчить.
Гріхам великим погурає..
Не чуть нічого... Час минає.
А потім крик, а потім гвалт
І плач почули із палат,—
Почули совн... Потім злову
Не чуть нічого... І в той часъ
Сьирти і клуна зайнялись.—
І зорі зникли... Хоч-би слово,
Хоч-би де голос обіззавсь!
Пани в гаю не ворухились.
А люде збіглись та дивились,
Як дия до неба підня вєсь..

Прокинулись в-ранці гості,
Аж бачать, що лихо:
Покинули свого князя.
Та любо, та тихо..

Так і ми його покинем,
Так і Бог покине.
Тобі тільки не покине
Лихая година,
Княжно моя безталанна.
Знівечений цвіте!
Ти ще будеш покутувать
Гріхи на сім світі,
Гріхи батькови. О, доле,
Лукавая доле!
Покинь її хоч на старість,
Хоч на чужім полі,
На безлюдді! Не покинеш.—
Поведеш до краю.
До самої домовини,
Сама й поховаєш.

В селі не бачили й не чули.
Де вона поділась,—
Думали, на пейзажиці
Небога згоріла...

VIII.

Стоїть село невесело.
На горі палати
Печорили. Князь хиріє,
Нездужає встати;
А підвести нема кому,
Ніхто й не загляне
До грічного болящого
В будинки погаєі.
Люди трохи очунали:
Господа благають,
Щоб княжна до їх вернулась:
А її немає
І не буде вже святої...
Де-ж вона поділась?
У Києві пресвятому
В черниці постриглась.

Родилась на світ жить, любить
Сіять Господньою красою,
Вітать над грішними святою,
І всякому добро творить.

А сталося ось-як: у черницях
Запастилося добро...

Блукаючи по Україні,
Прибивсь якимось я в Чигирин
! в монастир отой дівочий.
Що за пісками, на болоті,
У лозах, самотній стоїть.
Отам міні і розказала
Стара черниця новину,
Що в монастир до їх зайшла
Княжна якась із-за Дніпра
Позаторік: одпочивала
Та й Богу душу оддала...
»Вона була ще молодю
І прехорошая собою;
На сонці дуже запеклось,
Та й занедужала. Лежала
Недовго щось, седмиці з три,
І все до крихти розказала
Міні і Ксенії сестрі,
І вмерла в нас. І де ходила,
В яких-то праведних містах,
А в нас сердешна опочила...
Оце її свята могила...
Ще не поставили хреста.»

Згадайте, братія моя—
(Бодай те лихо не верталось!),
Як ви гарнесько і я
Із-за решотки взирали
І, певне, думали: »Коли
На раду тиху, на розмову,—
Коли ми зійдемося знову
На сій з'убоженій землі?«
— Ніколи, братія, піколи!
З Дніпра у-купі не п'ємо,
Розійдемося, рознесемо
В степи, в ліси свою недолю,
Повіруєм ще трохи в волю,
А потім жити почнемо
Між людьми, як люди...

А поки те буде.
Любітеся, брати мої,
Україну любіте,
І за неї, безталанну.
Господа моліте!
А його забудьте, други.
І не проклинайте;
І мене в певолі лютії
Інколи згадайте!..

Сонце заходить, гори чорніють,
Пташечка тихне, поле німіє;
Радіють люди, що одпочинуть.
А я дивлюся і серцем лину
В темний садочок на Україну:
Лину я, лину, думу гадаю,
І піби серце одпочиваю.
Чорніє поле, і гай, і гори,
На синє небо виходить зоря
Ой зоре, зоре!—і сльози кануть.
Чи ти зійшла вже і на Україні?
Чи очі карі тебе шукають
На небі синім? Чи забувають?
Коли забули, бодай заспули.
Про мою долецьку щоб і не чули!

Міні тринадцятий минало;
Я пас ягвята за селом.
Чи то так сонечко сіяло,
Чи так міні чого було—
Міні так любо, любо стало,
Неначе в Бога...
Уже прокликали до паю,
А я собі у бур'яні
Молюся Богу; і не знаю,
Чого маленькому міні
Тоді, так приязно молилось,
Чого так весело було.
Господня небо і село,
Ягвя, здається, веселилось,
І сонце гріло—не пекло.

Та не довго сонце гріло,
Не довго молилось;
Запекло, почервоніло
І рай запалило.
Мов прокинувся. — дивлюся:
Село почорніло.
Боже небо голубезь —
І те помарніло.
Поглянув я на ягнята —
Не мої ягнята;
Обернувся я на хати —
Нема в мене хати.
Не дав міні Бог нічого!
І хлинули сльози...
Тяжкі сльози... А дівчина.
При самій дорозі.
Недалеко коло мене
Плоскінь вибірала
Та й почувла, що я плачу:
Прийшла, привітала,
Утирала мої сльози.
І поцілувала...

Неначе сонце засіяло,
Неначе все на світі стало
Моз: лави, гаї, сади...
І ми, жартуючи, погналі
Чужі ягнята до води.

Бридня! А й досі, як згадаю,
То серце плаче та болить:
Чому Господь не дав дожити
Малого віку у тім раю!
Умер би сирочи на певі,
Нічого б на світі не знав,
Не був би в світі юредивим.
Людей і (Вала-б) не прокляв!

Не гріє сонце на чужині.
А дома надто вже пекло;
Міні не весело було
Йі на нашій славній Україні:

Ніхто любив мене, вітав.
І я хилився ні до кого,
Блукав собі, молвився Богу,
Та люте панство проклинав.
І згадував літа лихії.
Погані, давнії літа,
Тоді повісили Христа, —
Йі тепер не втік би син Марії!
Ніде не весело міні,
Та мабуть весело й не буде.
І на Украйні добрі люди. —
Отже чамі й га чужині!
Хотілося б (та й то для того,
Щоб не роби в Москалі
Труни із дерева чужого),
Аби хоч кривотку землі
Із-за Дніпра мого святого
Святії вітри привнесли...
Та й сільш нічого! Так-то, люде.
Хотілося б... та що й гадать!
На-шо вже й Бога турбувать.
Коди по-нашому не буде!

С О Н.

Гори мої високі!
Не так і високі,
Як хороші, хороші
Блакитні з-далека —
З Переяслава старого,
З Виблої могили. —
Ще старшої, мов ті хмари,
Що за Дніпром сіли.

Іду я тихою ходою,
Дивлюсь, аж он передо мною
Неначе дива виривають:
Із хмари тихо виступають
Обрив високій, гай, байрак;
Хатки біленькі виглядають,
Мов діти в білих сорочках
У піжмурки в яру гуляють;
А долі свий наш козак —

Дніпро з лугами вигравяз;
А он-де, он-де за Дніпром,
На пригорі, ніби капличка,
Козацька церква невеличка
Стоїть з похиленим хрестом.—

Давно стоїть, виглядає
Запорожця з Лугу.
З Дніпром своїм розмовляє,
Розважає тугу;
Оболонками старими,
Мов мертвець очима
Зеленими, позирає
На світ з домовини
Може, чаши оновлення?
Не жди тії слави!
Твої люди окрадені,
А панам лукавим
На-що здалась козацькая
Великая слава?

І Трахтемирів геть горою
Нечепурві свої хатки
Розкидав з долею лихою,
Мов п'яний старець торбинки.
А он старе Манастирище,
Колись козацьке село.
Чи те воно тоді було?
Та все пішло царям на грище:
І Запорожжя, і село,
І монастир святий, скарбниця—
Все, все неситі рознесли,
А ви,—ви, гори, оддали...
Бодай ніколи не дивиться
На вас, прокляті!... Ні, ні!
Не ви прокляті, а гетьмани.
Усобики, Ляхи погані...

Простіть, високиї, міні.
Високиї і голубні,
Найкращі в світі, найсвятні!
Простіть! Я Богу помолюсь...
Я так її, я так люблю

Мою Україну убогу,
Що прокляну святого Бога,
За неї душу погублю!

Над Трахтемировим високо
На кручі, ніби сирота
Прийшла топитися в глибокім,
В Дніпрі широкому, отак
Стоїть одним-одна хатина.
З хатини видно Україну
І всю Гетьманщину кругом.
Під хатою дідусь сивенький
Сидить... А сонечко низенько
Уже спустилось над Дніпром.
Сидить, і дивиться, і дума,
А сльози капають. »Гай-гай«!
Старий промовив: »Недоуми!
Занапали божий рай!
Гетманщина!...« І думне
Чоло похмаріло:
Мабуть, щось тяжке—тяжке
Вимовить хотілось
Та не вимовив...
»Блукав я по світу чимало,
Носив і світу і жупан.
На-що вже лихо за Уралом
Отим Киргизам,—отже й там,
Эй-же Богу, лучче жити,
Ніж вам на Україні!
А може твм, що Киргизи
Ще не християни?...
Наробив Ти, Христе, лиха!
А переначив
Людей божих? Котилися
І наши козачі
Дурні голови за правду.
За віру Христову,
Упивались і чужої.
І своєї крови...
А получчали? Ба, де то
Ще гіршими стали!
Без ножа і авто-да фе
Людей закували,

Та й мордують... Ой-ой, пани.
Пани християн!»

Затих мій сивий, битий тугою.

Повик старою буй-головою.
Вечірнє сонце гай золотило,
Дніпро і поле золотом крыло;
Собор Мазенин сяє-біліє,
Батька Богдана могила мріє;
Київським шляхом верби похилі
Требратві давні могили вкрили;
З Трубайлом Алта між осокою
Зійшлись, з'єднались, мов брат з сест-

рою.—

І все те, все те радує очі,
А серце плаче, глянуть не хоче!

Поцрошалося мене сонце
З чорною землею;
Виступає круглий місяць
З сестрою зорею,
Виступають із-за хмари:
Хмари звеселіли.
А старий мій подивився.—
Сльози покотились.
»Молюсь Тобі, Боже милий.
Господи великий.
Що не дав мені загинути.
Небесний владико!
Що дав мені добру силу
Переселити горе,
І привів мене, старого,
На сі святі гори
Одинокий вік дожити,
Тебе восхвалити,
І Твоєю крестотою
Серце веселити,
І поховати побитез
Гріхами людськими,
На горах одних високих.
І вітати над ними!»

Утер сльози нехолодні.
Хоч не молодіи.

І згадував літа свої,
Давні, благові:

»Де, як, коли і що робилось?
Будо що справді, а що снилось?
Які моря перепливав?
І темний гайок зельченький.
І чорнобривка молоденька,
І місяць з зорями сіяв,
І соловейко на каліні
То затинав, то щобетав,
Святого Бога вихваляв.
І все то, все то в Україні!«
І усміхнувся сивий дід:
»Бо, може—віде правди дить—
»Було таке, що й жевихались,
Та розійшлися, не побрались:
Покинула самого житя,
В хатні віку доживати.«
Старий мій знову зажурився:
Ходив довгенько коло хати,
А потім Богу помолвився,
Пішов у хату почувати,
А місяць хмарою повився.

Отакий-то на чужині
Сон мені приснився!
Ніби знову я на волю,
На світ народився.
Дай же, Боже, коли-небудь,
Хоч на старість, стати
На тих горах окрадених.
У маленькій хаті;
Хоча серце замучене.
Поточене горем
Привести і положити
На Дніпрових горах!

ИРЖАВЕЦЬ.

Наробили колись Шведи
Великої слави:
Утікали з Мазепою

В Бендері з Полтави
А за ними й Гордієнко,
Кошовий із Січи,
Веде своїх недобитків
Та плаче ведучи,—
Того плаче, що поради
Не подала мати,
Як пшениченьку пожати,
Полтаву достати?
Ой пожали б, як-би були
Одностайне стали
Та з Хвастовським полковником
Гетьмана зднали;
Не стреміли б списи в стрісі
У Петра у свата,
Не втіхали б із Хортиці
Славні небожата,
Не спиняв би їх прилуцький
Полковник поганий
Не плакала б Матір' Божа
В Криму за Україну.

Як мандрували день і ніч,
Як покидали Запорожці
Великий Луг і матір-Січ
Взяли з собою Матір' Божу,
А більш нічого не взяли,
І в Крим до хана понесли
На нове горе—Запорожжя.

Заступила чорна хмара
Та білу хмару,
Опанував Запорожцем
Поганий Татарин;
Хоч дозволив хан на пісках
Новим кошем стати,
Та не зволив Запорожцям
Церкву будувати;
У наметі поставили
Образ Пресвятої
І крадькома молвлися...

Боже мій з тобою,

Мій краю прекрасний, роскошний, ба-
гатий!
Хто тебе не мучив? Як-би розказати
Про якого-небудь одного магната
Історію-правду, то перелякати
Саме пекло можна! А Данта старого
Полупанком нашим можна здивувати.
І все-то те лихо, все, кажуть, од Бога!
Чи вже-ж йому любо людей мордувати?
А надто сердешну мою Україну!
Що вона зробила? За-що вона гине?
За що її діти в кайданах мовчать?!

Кобзарі нам розказали
Про війни і чвари.
Про тяжкеє лихоліття.
Про люті кари,
Що ляхи нам завдавали,
Як вас росипали.
Що ж діялось по Шведщині.—
То й ляхи б злякались.
Онїміли б з переляку
П'яні небораки!
Отак її везовди.
Петрові собаки,
Рвали, гризли... І здалека
Запорожці чули,
Як дзвонили у Глухіві
З гармати ревули,
Як погнали на болото
Столицю робити,
Як плакали по батькові
Голодні діти,
А як потім на Орелі
Лівію копали,
І як у тій Финляндії
В свігу пропадали.
Чули, чули Запорожці
З далекого Криму.
Що конає Гетьманщина.
Неповинно гине;
Чули, чули небожата,
Чули та мовчали.

Бо й їм добре
 Мурзи завдавали:
 Мордувались сіромахи.
 Плакали.— і з ними
 Заплакала Матір' Божа
 Сльозами святими;
 Заплакала Милосерда.
 Неначе за сином,—
 І Бог зглянувся на ті сльози
 І на Україну:
 За козацькі і за тії
 Пречистві сльози
 Побив Петра, побив ката
 На наглій дорозі.
 Вернулися Запорожці,
 Принесли з собою
 В Гетьманщину той чудовний
 Образ Пресвятої;
 Поставили в Иржавиці
 В мурованім храмі.
 Отам вона й досі плаче
 Та за козаками.

N. X.

О, думи мої! О, славо злая!
 За тебе марно я в чужому краю
 Караюсь, мучуся... але не каюсь!
 Люблю, як шпору, вірною дружину.
 Як безталанну свою Вкраїну!
 Роби, що хочеш, з темним зо мною.
 Тільки не кидай.. В пекло з тобою
 Пошкандибаво

Ти привітала
 Нерона лютого, Сарданапала
 Прода. Катна. Христа. Сократа.
 О непотребна! Кесари—ката
 І грека доброго ти полюбила
 Однаковісько.— бо заливтила.
 А я убогій. що привесу я?
 За що сірому ти поцлузні?
 За пісню—думу: «Ой, гаю мій, гаю»!
 І не такі, як я, дармо співають!

І чудно, й нудно, як поміркую.
 Що часто котяться голови буї
 За теє диво... Мов пси, гризуться
 Брати з братами, не схаменуться.
 А теє диво, всіми козанае:
 В шивку покритка. а люди п'яні!..

І Я Х А М.

(Присвята Брониславу Залескому)

Ще як були ми казаками.
 А уні не чуть було,
 Отам-то весело жилось!
 Братались з вольними Ляжами.
 Пишались вольними степами:
 В садах кохалися, цвіли.
 Неначе лілії, дівчата;
 Пишлася синами моти.
 Сянами вольними... Росли.
 Росли сини і веселили
 Старій, скорбній літа...
 Аж поки іменем Христа
 Прийшли ксьондзи і запалили
 Наш тихий рай, і розлили
 Широке море сліз і крови,
 А сиріт іменем Христовим
 Замордували, розпjali...

Повикли голови козачі.
 Неначе стонгана трава:
 Україна плаче, стогне-плаче.
 За головою голова
 До долу пада: кат люгоу,
 А ксьондз скаженням язиком
 Кричить: „Te Deum! Алілуй!

Отак-то, Ляше, друже-брате.
 Неситві ксьондзи, магнати
 Наш порізали, розвели:
 А ми б і досі так живи.
 Подай же руку козакові
 І серце чистеє подай!

І знову іменем Христовим
Ми оновим наш тихий рай.

ЧЕРНЕЦЬ.

(П. Кулішу).

У Київі на Подолі
Було колєсь і нєколи
Не вернєтьсє, що діялось,
Не вернєтьсє сподіванє...
Не вернєтьсє... А я, братє,
Таки буду сподіватись.
Таки буду виглядать.
Жалю серцю з'здавати.

У Київі на Подолі
Братєрськая наша воля.
Бєз холопа і бєз пана.
Сама собі у жупаві
Розвернулося весєла,
Оксамитом шляхи стєла
І з'давом застилає.
І вікому не зєрєтє.

У Київі на Подолі.
Козакє гуляють:
Як ту воду, цєбром-відром
Вино розливають;
Альох, шинки з шинкарками.
З винами, медами
Закупили Запорожкє
Та й тють коряками!
А музика рєвє, грав.
Людєй звєсєляє:
А із Братства тє бурєацтво
Мієчки виглядєє:
Нєма голій шкєлі волі.
А то б догодила!..

Кєго-ж то там з музиками
Люди обступили?

В червоних штанях оксамитних
Матисю улицю метє—
Идє козак. Ох, літа, літа!

Що ви творите? На то-тє ж
Старий ударив в закаблуки,
Аж вєстєла курява. Отак!
Та щє й приспівує козак:

»По дорозі рак, рак!
Нєхай будє так, так!
Як-би таки молоднєі
Посіяти мак, мак!
Дам лиха закаблукам,
Дам лиха закаблам,
Останєтьсє й передам!

А вже-ж тії закаблуки
Набралися лиха-муки.

Дам лиха закаблукам.
Дам лиха закаблам,
Останєтьсє й передам!

Аж до Межигорьського Спасє

Потанцював свєий,
А за ним і товариство
І вєсь свєий Київ.
Дотанцював аж до брами.
Крикнув: »Пугу, пугу
Привитайте, свєтє чєнцє,
Товариша з Дугу!«
Свєята брама одчєнилась,
Козака впустили:
І знов брама зачєнилась,
На вік зачєнилась
Козакєві.

Хто-ж цєй свєий
Прєщєвся з свієом?
Ємєн Малій Запорожєць
Лихом недобитий.

»Ой високо сонцє сходить,
Низєнько заходить,—
В довгій рясє по кєлії
Старий чернєць ходить.
Идє чернєць у Вишгород
На Київ дивитись,
Та посидить у-прєгорі,
Та хоч пожуритись.
Идє чернєць Дзвєнковую
У яр воду пити,

Та згадує, як-то тяжко
Було в світі жити!
Іде чернець у келію
Між стіни німії.
Та згадує літа свої,
Літа молодії;
Бере письмо святе в руки.
Голосно читає.
А думкою старий чернець
Далеко питає...

І тихнуть Божні слова:
І в келії, немов в Січі,
Братерство славне оживає.
А сивий гетьман, мов сова,
Чепцеві зазирає в вічі.
Музика... танці... і Бердичів.
Кайдани брязкають... Москва...
Бори, свігі і... Єнісей...
І покотились із очей
На рясу сльози...

«Бий покотились»

І плоть старечу усмирай,
Святе писаніє читай!
Читай, читай та слухай дзвона.
А серцю не потурай:
Вопи тебе в Сибір водило,
Вопи тебе весь вік дурило;
Присни ж його і занедай
Свою Вільну і Хвастощину:
Загине все, ти сам загинеш.
І не згадають, — щоб ти знав...

І старець тяжко заридав.
Читати писаніє покинув.
Ходив по келії, ходив.
А потім сів і зжурився:
«Для чого на світ я рідився?
Свою Україну любив?»
До утреті завив з дзвіниці
Великий дзвін; чернець мій встав.
Надів клобук, взяв патерицю,
Перехрестився, чотки взяв...

І за Україну молитись
Святий чернець пошкандибав.

Озми у другого питаєм:
На-що нас мали привела?
Чи для добра, чи то для зла?
На-що живем? Чого бажаєм
І, не дознавши, уміраєм
І покидаємо діла?

Які ж мене, мій Боже мисли.

Діла осудять на землі?
Бодай ті діти не росли.
Тебе, святого, не гнівили,
Що у неволі народились
І стид на Тебе понесли!

Самому чудно. А де-ж дітись?
Що діяти і що почать?
Людей і долю преклинять —
Не варт. зй-Вогу! Як же жити
На чужині, на самоті?
І що робити в-загріє?
Як-би кайдани перегризти.
То гриз по-троху б... Так не ті.
Не ті їх вовали кували,
Не так залізо гартували,
Щоб перегризти... Горе нам,
Невольникам і спрощам.
В степу бездари за Уралом!

Ой стрічку до стрічки
Морскаю ти нічешки.
Морскаю, вишиваю. —
У видію погуляю!
Ой пламочка-червочка!
Дивуйтеся, дівчаточка!
Дивуйтеся, парубки,
Запорожські козаки!
Ой дивуйтеся, лицайтеся.
А з вишивкою вінчайтеся. —

Подавані рушники...
Отаке-то, козаки!

ХУСТИНА.

Чи то на те Божка воля?
Чи такая її доля?
Росла в наймах, виростала.
З сиротою покохалась:
Неборак, як голуб, з нею,
З безталанною своєю,
Од зіроньки до зіроньки
Сидять собі у вдівоньки,—
Сидять собі, розмовляють,
Пречистої дожидають.
Діждалися...

З Чигирину

По всій славній Україні
Заревли великі дзони,
Щоб сиділи хлопці коні,
Щоб мечі-шаблі гострили
Та збирались на весілля,
На веселе погуляння,
На криваве залицяння.

У неділевьку та ранесенько
Сурми-труби виигравали;
В поход у дорогу славні компаніїці
До схід сонечка рушали.
Випровожала вдова свого сина,
Ту єдиную дитину,
Випровожала сестра свого брата,
А сирому—сиротина.
Випровожала: коня нанувала
До зірниць із криниці.
Вивосила зброю—шаблю золотую
І рушницю-гаківницю,
Випровожала три поля, три милі.
Прощалася при долині,
Дарувала шиту шовками хустину,
Щоб згадував на чужині.

Ой хустино-хустиночко,
Мережана-шита!
Тільки й слави козацької—
Сіделечко вкрити!

Вернулася, журилася,
На шлях битий дивилася,
Квіччалась, прибіралась,
Що-день божий сподівалась,
А в неділевьку ходила
Виглядати на могилу.

Мина літо, мина й друге:
А на третє—линуть
Преславній компаніїці
В свою Україну.
Іде військо, іде й друге,
А за третім з-тиха—
Не дивися, безталанна!—
Везуть тобі лихо:
Везуть труну дубовую,
Китайкою криту,
А за нею з старшиною
Іде, в чорвій світі.
Сам полковник компаніїський,
Характерник з Січі:
За ним ідуть есаули,
Та плачуть ідучи.
Несуть пани есаули
Козацькую зброю:
Панцир битий порубаний.
Шаблю золотую,
Три рушниці-гаківниці
І три самопала.
А на зброї... козацькая
Кров позасихала.
Ведуть коня вороного,—
Розбиті копита.
А на йому сіделечко
Хустиною вкрите.

А. О. КОЗАЧКОВСЬКОМУ.

Давно те діялось! Ще в школі.
Таки в учителя-дяка.
Гарненько вкраду пятака
(Бо я було трохи не голе.—
Таке убоге), та й куплю
Паперу аркуш, і зроблю
Маленьку книжечку; хрестами
І визерунками з квітками
Кругом листочки обведу;
Та й сплещу «Сковороду»,
Або «Три царі со дарик»:
Та сам собі у бур'яні,
Щоб не почув хто, не побачив.
Виспівую, було, та плачу...

І довелось знов міні
На старість з віршами ховатись.
Мережать книжечки, співати
І плакати у бур'яні,—
І тяжко плакати! І не знаю.
За-що мене Господь карає...
У школі мучилось, росло,
У школі й світіль довелось,
У школі дурня й поховають;
А все за того пятака,
Що вкрав маленьким у дяка.
Оттак Господь мене карає...

Ось слухай же, мій голубе,
Мій орле-козаче,
Як коваю я в неволі,
Як я нужу світом!
Слухай, брате, та научай
Своїх малих діток,—
Научай їх, щоб не вчились
Змалку віршувати.
Коли ж яке неквапнисья.
То нищечком, брате,
Нехай собі у куточку
І віршує й плаче
Тихесенько, щоб Бог не чув.

Щоб і ти не бачив:
Щоб не довелось, брате,
І йому каратись.
Як я тепер, у неволі
Караюся, брате!..
Неначе злодій, по-за валами
В неділю крадуся я в поле.
Талами вийду по-над Уралом
На степ широкий, мов на волю.

І боляще, побіте
Серце стрепенеться,
Мов рибонька над водою.
Тихо усміхнеться.
І полне голубкою
По-над чужим полем.
І я ніби оживаю
На полі, на волі...
І на гору високу
Вихожу, дивлюся,
І згадаю Україну—
І згадать боюся...
І там степи, і тут степи.
Та тут не такі:
Руді, руді, аж червоні;
А там голубі,
Зелені, мережані
Нивами, лапами,
Високими могилами.
Темними лугами...

А тут бур'ян, піски, тали.
І хоч-би на сміх де могила
О давнім-давні говорила...
Неваче люди не жили!

Од спокон-віку і до-нині
Ховалась од людей пустиня.
А ми таки її знайшли:
Уже й твердні поробили,
Затого будуть і могили—
Всього наробимо колись!..

О моя доле! Моя країно!
Коли я вирвусь з цієї пустині
Чи може (крій Боже!)

Тут і загину?

І почорніє червоне поле...

—»Айда в казарми! Айда в неволю!»

Нещаче кривкне хто надо мною,—

І я прокинусь. По-за горою

Вертаюсь, крадуся по-над Уралом,

Нещаче злодій той, по-за валами.

Отак я, друже мій, святкую

Отут поділеньку свяцію!

А поведілок? Друже-брате!

Приходить ніч в смердячу хату.

Осядуть думи, розіб'ють

На стократ серце і надію.

І те, що вимовить не змію...

І все на світі проженуть.

І сплять піч: ч. си літами.

Віками глухо потечуть:

І я кровавими слезами

Не раз постелю омочу.

Не малодушіє в неволі

В-ночі слези точить.

А гріхи мої великі

Видитися хочуть—

Не виляються, не покинуть

Душу катувати...

Страшно міні, друже-брате

Смерті сподіватись!..

Перелічу і дві і літа:

Кого я—де—коли любив?

Кому яке добро зробив?

Нікого в світі, нікому в світі.

Нещаче по лісу ходив.

А малась воля, малась сила!

Та силу позички знесиш.

А воля в гостях упилаась.

В стелу, небога, заблудила

Та й уніваться зареклась.

Не поможе, милий Боже!

Як то казуть люди:

Буде каяття на світі,

Вороття не буде...

Благаю Бога, щоб світало:

Мов волі, сонця, світу жду.

Цвіркпун замовкне, »зорю« б'ють—

Благаю Бога, щоб смеркало!

Бо на позорище ведуть

Старого дурня муштрувати,

Щоб знав, як волю шанувати,

Щоб знав, що дурня всюди б'ють.

Так день—і тиждень так минає.

І може, друже мій, отак

Минуть остатні літа!..

Як перед Богом сповідаюсь:

За правду на світі караюсь

І не клену долі.

Тільки Господа благаю:

»Не дай, Боже, в чужім краю

Згинуть у неволі!..«

Минають літа молодії:

Минула доля, а надія

В неволі знову—за своєю.

Зо мною знову лихо діє

І серцю жалю завдає.

А може ще добро небачу?

А може лихо переплачу.

Води Дніпровой нап'юсь,

На тебе, друже, подивлюсь?

І, може, в тихій твоїй хаті

Я буду знову розмовляти

З тобою, друже мій?.. Боюсь.

Боюся сам себе спитати:

Чи се коли сподіється?

Чи може вже з неба

Подивлюсь на Україну,

Подивлюсь на тебе?..

А иводі так буває,

Що й слези не стане,—

І благов би я о смерті!..

Так тая Україна,

І Дніпро крутоберегий.

І ти, друже-брате,

Не даєте міні Бога

О смерті блавати!

МОСКАЛІВА КРИНИЦЯ.

(Я. Кухаренку).

»Не варт, ей Богу, жить на світі!..«
«То йди топись.. «—»А жінка, діти?..«
»Отож-то, бачиш, не бреші!
А сядь лишень та вашиши
Оцю бувальщину.—то може!
Інак скажете, небоже!

Пиши отак: »Було
Село...«

Та щоб не лізти на чужину,
Пиши: »у вас на Україні.
А в тім селі вдова жила,
А у вдови дочка була

І син семиліток...

Добро, мавши діток
У роскоші.—хвалиш Бога...
А вдові убогій.

Мабуть, не до Його
Бо залили за шкуру сала.—
Трохи не пропала:

Думала—в червиці.
Або йти топиться.—

Так жаль малевських діток стало:
Звичайно, маги, що й казати!
Та, може, снився таки й зять
(Бо вже Катруся підростала).
Чи вже ж їй вік продівувати,
Зносили брівоньки ні за-що?
Ні, дівонька вона не та!

Таки ж у тім селі, трудящий
(Бо всюди сироти—ледащо)
У наймах виріс сирота,
Неначе батькова дитина!
То сяк, то так.

Придбав сірома грошенят,
Одежу справив, жуванину,
Та ні відсіль і ні відтіль—
На ту сирітську копійчину
Купив садочок і хатину
Подякував за хліб, за сіль

І за науку добрим людям,
Та до вдовівни навпростець
Шелесць за рушниками!
Не торгувались з старостами
(Як те буває між панамі),
Не торгувався і пан-отець
Усім на диво та на чудо.—
За три копи звінчав у будень!..

Просохла очі у вдови.
Отак-то друже мій, живи,—
То й весело на світі буде
І буде варт на світі жить,
Як магнеш кого любишь.
Хоч кажут от ще що, небоже!
Себе люби, то й Бог допоможе!
А доведеться умірати?
Здихати над грішми? Ні, небоже:
Любов—Господня благодать!
Люби ж, мій друже, жінку, діток,
Діли з убогим заробіток,
То легше буде й заробляти!«
Спочинім трохи, поговорим..
Що, яриш ще не зійшла?

Другий

Та де та ярина взялась?
У мені ще на житю орють.
Отим-то й ба, що живе
Відколи, дядьку, а не чули,
А може й чули, та забули,—
Журвал друкують...

Перший.

Те-те-те!

Другий.

Та що ви думаєте: польський
Або »Хазяїн« той московський?
Не та ловись! Журнал *Реву*,
Чи те... *Ла-Мод*.—купив для Пали
Торік в Ромні...

Перший (нишком).

Так от як наші!
Не чув, як на світі живу!..

Другий.

У самому тому журналі
Моя Пашета начитала,
Як Німці сіяли траву.
А потім вижали серпами!
І все написано стихами,
Та не такими, як у нас...

Перший.

Як би ти, брате, свині паси.
За слово вибачай!

Другий (мов не чує).

Гей, хлопче!

(Ходить, посвистує, а потім співає):

»Хлопче, молодче,
З карими очима!
На що тобі жінка—
Камінь за плечима!...«

Перший.

Та годі вже тобі співать!

Другий.

Що, може, хочете кончать?
А я, признаться, думав—теж...

Перший.

А я—так думаю инеэ:
Що вип'ємо та поснемо,
А там і ладу не дамо.
Сідай лиш та пивши, небоже,
Та ковчимо, як Бог поможе!

»Одружились небожата.
Дивувались люди:

Як-то вдови, ті сироти,
На світі жить будуть?
Минає рік, минає другий.—
Знову дивувались,
Де в тих сиріт безталанних
Добро теж бралось?
І в коморі, і на дворі,
На току й на ниві;
І діточки, як квіточки.
Й самі чернобриві,
У жупанах похажують,
Старців закликають
На обіди, а багаті—
То й так не минають.
Не минали себелюби,
Та все жалкували,
Що сироти таким добром
Старців годували!
»Коли гниє, то спродали б:
Адже ж у їх діти!..«
Ось слухай же, що то роблять
Заздрощі на світі
І неватля голодная!
Ходили, ходили,
Пови в ночі, жалкуючи.
Хату запалили...

Нехай би вже були впевні
Які вельможі просвіщенні,
То і не жаль було б,—чи так?
А то сірісінький сіряк
Отак лютує.. Тяжко, брате.
Людей на старість розпізнати,
А ще гірше—з-замолоду
Гадиву кохати:
Очарує зміїними
Карими очима...
А, пек тобі! Забув, дурню,
Що смерть за плечима?

До стебла все погоріло,
І діти згоріли,
А сусіди,—і багаті,
І вбогі,—раділи.

Багатії бач раділи,
Що багаччі стали.
А вбогні тому раді,
Що з ними зрівнялись!
Посходились жалкувати.
Жалю завдавати:

»Шкода, шкода! Як би знаття —
Копійчину б дбати,

То все б так не так воно...

А що пак, Максиме!
(Бо його Максимом звали)
Непродай скотину,

Та ходи до мене в найми:

Що буде, те й буде!

Будем знов чумакувати.

Поки вийдем в люди,

А там знову...» Подякував
Максим за пораду.

— »Нібачу ще, як там буде:

Коли не дам ради,

То тоді вже, певне, треба

Іти в найми знову...

Де то моя Катерина,

Моя чернوبرова!..

Вона мене все радила,

І тепер порадить!..«

Та оставився ся рада

На віки заводить...

Воли твої і корови

Разом поздыхали.

А Катруся з москалями

Деся помандрувала.

Тепер отак пиши, небоже!

»Максям подумав, пожурився,

А потім Богу помолився.

Промовив двічі: »Боже, Боже!«

Та й більш нічого.

Од цариці

Прийшов указ—лоби гольть.

»Не дав вдовиці утопитися,

Не дам же й з торбою ходить!«

Сказав Максим,—і грунт
покинув;

Бо вдовиного, бачиш, сина

В прийом громада повезла.

Такі-то темні діла.

Творяться нишком на сім світі!

А вас, письменних, треба б бити,

Що б не кричали: »ах, Аллах!..«

Не варт, не варт на світі жити!..«

А чом пак темні не кричать?..

Другий.

Хіба ж живуть вони і знають,

Як ви сказали.—благодать,

Любовь!..

Перший.

...Що, що? Недочуваю!..

Другий.

Вони, кажу вам, прозябають,

Або, по вашому, ростуть.

Як та капуста на городі.

Перший.

Отак, по-вашому,—ну, годі ж!

Нехай собі і не живуть...

А все, скажу так: як хочеш,

А ви їм жить не даєте.

Бо ви для себе живете,

Заплющивши письменні очі.

Другий.

Отже як будем так писать,

То ми й до вечора не кончим.

Ну, де той безталанний зять?

Перший.

»Вернувся вдовиченко до-дому,

А зять пішов у москалі;

Не жаль було його вікому,

Та ще й сміялись у селі!

Отже, далекі, не знаю.
Чи вона верталась.
Катерина, до матері,
Чи так і пропала?
Була чутка, що стрижену
В Умані водила
Пе улицях: украла щось...
Потім утопилась.

Та все-то те.—знавш. люди

Втоплять і задущать,—

А може то така правда.

Як на вербі груші.

Знаю тільки, що про неї

І пісню проклали —

Я чув тоді, на досвітках

Дівчата співали:

Шелесь, шелесь по дубині,
Шапки хлопці погубили:
Тільки наймит не згубив,
Удовівну полюбив...»

Соромігна... нехай їй лихо!

Минали ліга тихо-тихо,

(Отак пива)—і за гріхи

Каралась Господом Ляхи

І пугав Пугач над Уралом,

Піти в одах вихваляла

Войну й царицю,—тільки ми

Сиділи вишком, слава Богу!

Після великої зими

Вернувся і Максим безвогні:

В поході, каже, загубив—

Та срібний хрестик заробив!

Чого він придібав? Нема в його хати,

Ні сестри, ні брата, нікого нема.

Чого ж він прилентав? А хто його зна!

Чи чув ти, що кажуть: легше умірати

Хоч на пожарині в своїй стороні,

Ніж в чужій—в палахах! Чи чув ти?

Ба ні...

Другий.

Ей, дядечку! Швидче будемо писати.

Бо хочеться спати і вам, і міві...

Перший.

Зажуривсь москаль-каліка:

Де йому подітись?

Вдовиченко в пікінерах,

Вдова на тім світі!

До кого ж він прихилиться?

Де перезімує?

Уже осінь; незабаром

Зіма залюгує,

Нема йому в світі долі:

Полинула в поле...

Попросився зімувати

До дяка у школу,

Бо таки й письма, спасибі,

Москалі навчили.

І в косі був, бо й москалі

Тоді, бач, носили

Свіві коси з кучсями.—

Усі до одного—

І борошном посипали,

Бог їх зна для чого?..

Максим.—таки як письменний...—

Було, помогає

І на клирасі дякові,

І псалтирь читає

Над покойними, й хавтуви

З школярами носить,

А в Пилипівку, сірома,

Христа-рідди просить

(Нічого: знай, своє пиши,

Та перед людьми не бреши!)

Хоч би тобі лихе слово

Почув хто од його

»І талан, і безталання—

Все, каже, од Бога!«

А ні озне, ні заплаче,

Неначе дитина.

І собаки не кусали

Москаля Максима;

А в неділю або в свято.

Мов причепуриться.

Шкандибає на вловину

Пустку подивиться,

Сяде собі у садочку,
 І вдову згадає,
 І за її грішну душу
 Псалтирь промитає,
 Катерину «о здраві!»
 Тихенько помяне,
 Утре сльози: «все од Бога!»
 Її веселевський ставе.
 А в Петрівку і в Спасівку
 Не спочине в школі.—
 Бере заступ і лопату,
 Шкавдибає в поле.
 І край шляху, при долині—
 Отже не вгадаєш,
 Що каліка виробляє:—
 Криницю копає!
 Та й викопав. На те літо
 Криницю святили—
 На самого Маковія,
 І дуб посадили
 На прикмету проїзжачим.
 А на друге літо
 Москаля вже неживого
 Найшли в балці діти
 Коло самої криниці:
 Вийшов подивиться
 Останній раз, сіромаха.
 На свою криницю.
 Громадою при долині
 Його поховали.
 І долину, і криницю
 На пам'ять назвали

Москалевою. На Спаса
 Або Маковія
 І досі там воду святять;
 І дуб зеленіє.
 Хто йде, їде,—не минають
 Зеленого дуба:
 В холодочку посідають,
 Та тихо, та любо.
 П'ючи воду погожую,
 Згадують Максима...

Отак живить, недоуки.
 То й жить не остине!

Привикне, какуть, собака за во-
 зом бігти, то біжить і за сльозами.

То так і я тепер піну:
 Папір тільки, чорнило трачу...
 А перш (эй-Богу, не брешу!)
 Загадаю що, чи що набачу,
 То так угну, що аж заплачу.
 І ніби сам перелечу
 Хоч на годину на Україну:
 На неї гляну, подивлюсь,
 І мов добро кому зроблю,
 Так любо серце одпочине.
 Як-би сказати, що не люблю.
 Що я Україну забуваю,
 Або лукавих проклинаю
 За те, що я тепер терплю.—
 Эй-Богу, братія, прощаю
 І Милосердому молюсь,
 Щоб ви лихим чим не згадали;
 Хоч я вам кривди не робив.
 Та все таки між вами жив.
 То може де-що і осталося.

А нумо знову віршувать!
 (Звичайне, вишком!) Нумо знову,
 Поки новинка на основі,
 Старинку божу лицювать,
 А сіріч... як би вам сказати,
 Щоб не збрехавши? нумо знову
 Людей і долю проклинати!

Людей за те, щоб нас знали
 Та нас шанували,—
 Долю за те, щоб не спала
 Та вас доглядала.
 А то, бач, що наробила:
 Кинула малого
 На розпутті, та й байдуже...
 А воно убоге
 Молодець, сивоусе —

Звичайне, дитива!
 І подибало тихенько
 По під чужим тином
 Аж за Урал. Опинилось
 В пустині, в неволі...
 Як же тебе не проклинать,
 Лукавая доле?
 Не проклянй ж тебе, доле,
 А буду ховатись
 За валами, та нищечком
 Буду віршувати.
 Нудить світомъ, сподіватись
 У гості в неволю
 Из-за Дніпра широкого
 Тебе, моя доле!

У Бога за дверми лежала сокира.
 (А Бог тоді з Петром ходив
 По світу, та дива творив).

А кайзак, на хрю
 Та на тяжке лихо,
 Любенько та тихо
 І вкрав ту сокиру,
 Та й потяг по дрова
 В зелену діброву;

Древину вибравши, та й цок!
 Як вирветься сокира з рук—
 Пішла по лісу косовиця.
 Аж страх, аж жаль було дивиться:
 Дуби і всякі дерева
 Великолітні, мов трава
 В покоси стеляться; а з яру
 Встає пожар, і диму хмара
 Святий серце покрива.
 І стала тьма, і од Уралу
 Та до Тивгиза, до Аралу
 Кипіла в озерах вода.
 Палають села, города,
 Ридають люди, виють звірі
 І за Тоболом у Сибірі
 В свігах ховаються. Сім літ
 Сокира божа ліс стинала.

І пожарище не вгасало,
 І мерк за димом божий світ.

На восьме літо у неділю,
 Неначе ляля в льолі білій,
 Святий совечко зійшло.
 Пустив циганом чорвіла:
 Де город був або село—
 І головня уже не тліла,
 І поліл вітром рознесло,
 Билини навіть не осталося;
 Тільки одним-одно хиталося
 Зелене дерево в степу.

Червоніє по пустині
 Червона глина та печина,
 Бур'ян колючий, та будяк,
 Та инде тирса з осокою
 В яру чорніє під горою;
 Та дикий ніколи кайзак
 Тихенько вніде на гору,
 На тім захилім верблюді
 Нещвне дізяться тоді:
 Мов степ до Бога заговорить,
 Верблюд заплаче, і кайзак
 Повурить голову і гляне
 На степ і на Кара-бутак.
 Сипгич-агач кайзак вспом'яне,
 Тихенько спуститься з гори
 І згине в глиняній пустині.

Одним-єдине при долині,
 В степу край дороги,
 Стоїть дерево високе,
 Покинуте Богом;
 Покинуте сокирою,
 Огнем неналиме,
 Шепочеться з долиною
 О давній годині.
 І кайзаки не минають
 Дерева святого,
 На долину заїзжають,
 Дивуються з його
 І моляться, і жертвами
 Дерево благають,

Щоб парости роспустило
У їх біднім краю.

ВАРНАК.

Тивняючі на чужині
По-над Елеком, стрів я діда
Вельми старого—наш земляк
І недомучений варнак
Старий той був. Та у неділю,
Якось у полі ми зустрілись.
Та й забалабались. Старий
Згадав свою Волинь святую
І волю долю молодую,
Свою бувальщину, і ми
В траві за валом посідали.
І розмовляли, сповідались
Один другому. Довгий вік!
Старий промовив: »Все од Бога,
Од Бога все! А сам нічого
Дурний не вдіє чоловік!
Я сам, як бачиш, марне, веує
Я сам заівічав свій вік.
І ні на кого не жалкую.
І ні у кого не прошу я
Нічого на світі. Отак,
Мій сину, друже мій єдиний.
Так і загину на чужині.
В неволі. «—І старий варнак
Заплакав пишком—Сввій брате!
Поки живе надія в хаті,—
Нехай живе: не виганяй!

Нехай пустку негошлену
Иноді нагріє,
І потечуть з очей старих
Сльози молодні;
І умитез сльозами,
Серце одпочине.
І полине із чужини
На свою країну!

»Багато де-чого не стало«,—

Сказав старий: »Води чимало
Із Ікві в море утекло.

Над Іквою було село;
У тім селі, на безталання
Та на погибель, виріс я...
Лихая долецько моя!
У нашої старої паві
Малії паничі були,—
Таки однолітки зо мною.
Вона й бере мене в покої
Синкам на виграшку. Росли,
Росли панята, виростали..
Як ті шенята, покусали
Не одного мене малі.

»Ото-ж і вчити почали
Письму панят. На безголовья
І я учуся. Сльїзми, кровью
Письмо те полилося! Нас,
Дешевших паниської собаки,
Письму учить? Молвitics Богу.

Та за ралом спотикатись.
А більше нічого
Не повинен знать невольник
Така його доля!..
Ото-ж і вивчїся я, виріс,
Прому собі волі;
Не дїє—і в москалі,
Проклята, не голить.
Що тут на світі робити?
Пішов я до рала..
А панячїв у гвардію
Поопредїляли.

»Година тяжкая настала,
Настали тяжкії літа!..
Ого-ж працюю я за ралом;
Я був убогий сирота,
А у сусїда виростала
У ваймах дївчина. І я—
О, доле, долецько моя!
О, Бож мій! О, мій єдиний!
Воно тоді було дигина,
Воно... Не нам Твої діла
Судить, о Боже наш великий!

Ого-ж вона міні на лихо
Та на погибель підросла.
Не довелось і надивитись...
А я вже думав одружитись,
І веселитися и жить.
Людей і Господа хвалить.
А довелось...

»Накупили

І краму, й нива наварили, —
Не довелось тільки пить.
Старої паві бахур сивий
Окрав той крам, розлив те ниво. —
Цуств покриткою... Дарма!
Минуло... годі!.. Не до-ладу
Тепер і згадувать! Нема,
Нема!.. Минулося, пропало!..
Покинув ниву я і рало,
Покинув хату і город. —
Усе покинув. Чорт нарадив. —
Пішов я в писарі в громаду.

»То сак, то так минає год.

Пишу собі, з людьми братаюсь,
Та добрих хлопців добіраю.
Минув і другий... Паничі
На третє ліго поьїзжались,
Уже засватані. Жили.
В дворі гуляли, в карти грали,
Свого весілля дожидали.
Та молодих дівчат в селі,
Мов бугаї, перебіралаи—
Звичайне, паничі! Ждемо,
І ми ждемо того весілля...

»Ого-ж у клечальну веділю

Іх і повівчано обох.
Таки в домашньому костьолі:
Вони Ляхи були. Ніколи
Нічого кращого сам Бог
Не бачив на землі великій.
Як молоді ті були...
Заграла веселє музика,
Іх із костьода повели

В возобновленній покої...
А ми й зостріли їх, і всіх—
Княжат, панят і молодих—
Всіх перерізали. Рудою
Весілля вмилося! Не втік
Ні-же єдиний католик. —
Всі полягли, мов поросята
В багні смердячому. А ми.
Упоравшись, пішли шукати
Нової хати; і найшли
Зелену хату і кімвату
У гаї темному. В дугах.
В степах широких, в байраках
Крутих, глибоких—всюди хата!
Було де в хаті погуляти
І одпочити де було.

»Мене господарем обрали:

Семья моя шо-день росла
І вже до сотні dorостала.
Мов поросяча, кров лилась!
Я різав все, що паном звалось,
Без милосердія і зла,—
А різав так... І сам не знаю.—
Чого хотілося міні?
Ходив три года я з ножами,
Неначе п'яний той різник.
До слез, до крови, до пожару—
До всього, всього я привик.
Було, мов жабу ту, на списі
Спряжеш дитину на огні,
Або панянку білолицю
Розіпнеш голу на коні,

Та й пустиш в степ ..

Всього тоді, всього бувало—
І все докучило міні.

»Одурів я. Тяжко стало
У вертепах жити;
Думав сам себе зарізать,
Щоб не нудить світом,
І заризав би... Та диво.
Диво дивне сталось

Надо мною, недолудом.
Вже на світ займалось...
Вийшов я з ножем в халаві
З Броварського лісу.
Щоб зарізатиє: дивлюся, —
Мов на небі висить,
Святий Київ наш великий!
Святим дивом сяють
Храми божі, ніби з самим
Богом розмовляють.
Дивлюся я, а сам млію...
Тихо задзвонили
У Києві, мов на небі...
О, Всежє мій милий!
Який дивний Ти!.. Я плавав,
До полудня плавав...
Та так мінї любо стало!
І малого знаку
Нудьги тїї не осталось, —
Мов переродився...
Подивився кругом себе —
І, перехрестившись,
Пішов собі тихо в Київ
Святим помолитись,
Та суда—суда людського
У людей просити».

Ой гляну я, подивлюся
На той степ, на поле:
Чи не дасть Бог милосердий
Хоч на старість волї?
Пішов би я в Україну,
Пішов би до-дому:
Там би мене привітали.
Зраділи б старому:
Там би я спочив хоч мало,
Молвившись Богу:
Там би я... та шкода й гадки:
Не буде нічого!..
Як же його у неволі
Жити без надї?
Навчїть мене, люди добрі.
А то одурїю!

Та не дай, Господи, нікому,
Як мінї тепер старому.
У неволі пропадали.
Марне літа коротати.
Ой пійду я степом-дугом
Та розважу свою тугу...
—> Не йди!—кажуть: з цієї хати
Не пускають погуляти!«

Ц А Р І.

Старенька сестро Аполлона
Як-би ви часом, хоч на час,
Придїбали таки до нас,
Та, як бувало во дні они,
Возвисили б свій божий глас
До оди пишно-чепурної,
Та й заходилися б обоє
Царів, або що, воспівати!
Бо як по правді вам сказати.
То дуже вже й мінї самому
Обридли тїї мужики,
Та павичі, та покритки:
Хотїлося б зігнати оскому
На коронованих главах,
На тих помазанниках божих.
Так що-ж? Не втну! А як поможеш
Та як покажеш, як тих птах
Скубуть і патрають, то може
І ми б подержали в руках
Свято-помазану чуприну.
Покиньте ж свій святий Парнас
Придїбайте хоч на годину,
Та хоч старенький божий глас
Возвисьте, дядино! Та ладом,
Та добрим складом, хоч на час.
Хоч на годиночку у нас
Ту короновану громаду
Покажем спереду і ззаду
Незрячим людям. В добрий час
Заходимось, моя порадо!

I.

Не видно нікого в Ієрусалимі;
Брата на запорі, неначе чума
В Давидовім граді, Господом храпимім.
Засіла на стогнах. Ні, чуми нема!
А гірша, лихая та люта година
Покрила Ізраїль: царева війна!

Цареві князі, і всі сили,
І отроки, і весь народ,
Замкнувши в городі ківот,
У поле вийшли худосилі,
У полі бились, сиротили
Маленьких діточок своїх:
А в городі младії вдови
В своїх свитлицях, чорноброві,
Запершись плачуть, на малих
Дітей взираючи. Пророка,
Свого неситого царя,
Кленуть Давида сподаря.
А він собі, узявшись в боки,
По кровлі кедрових палат
В червленій ризі похожає,
Та, мов котюга, позирає
На сало, на зелений сад
Сусіди Гурія. А в саді,
В своїм веселім вертограді,
Вирсавія купалася.

Мов у раї Эва.
Подружіє Гурієве,
Рабиня царева
Купалася собі з Богом,
Доно біле мила.
І царя свого святого
У дурні пошила.

На дворі вже смеркло, і тьмою
повитий

Дрімає, сумує Ієрусалим.
В кедрових палатах, мов несамовитий,
Давид похожає, і—о царь неситий!—
Сам собі говорить: »Я... Ми повелим!..
Я царь над божим народомъ,
І сам я—Бог в мойй землі.

Я—все!..«

А трохи згодом

Раби вечерю принесли
І кінву доброго сікеру.
І царь сказав, щоб на вечерю
Раби рабиню привели,
Таки Вирсавію... Нівроку—
До божого царя-прорка
Сама Вирсавія »приспівъ«..
І повечеряла, й сікеру
З пророкомъ випила, я пішла
Спочити трохи по вечері
З своїм царемъ. І Гурій спавъ:
Йому, сердешному, й не снилось,
Що дома вищечкомъ робилось,
Що з дому царь його украс
Не золото, не серсбро,
А лучшєз його добро,
Його Вирсавію украс.
А щоб не знав він тії шкоди.
То царь убивъ його, та й годі!..
А потім царь перед народом
Заплакав трохи, одурив
Псаломъ старого Анафана
І знов веселий, знову п'яний
Коло рабині заходивсь.

Отак святі царі живуть!
А якъ же прості? Я не знаю.
І раю вам цього не знають,
Та ці у кого по питать.
Щоб не завадило, буває...

II.

Давид, святий пророк і царь.

Не дуже був благочестивий.
Була дочка въ його Фамарь
І син Амон: І це не диво:
Бувають діти і в святихъ,
Та не такі, як у простихъ,
А ось які!..

Амон щасливий,

Зродливий первенец його.
 Лежить, нездужає чогось.
 Давид стенає та ридає,
 Багряну ризу роздирає.
 І силе попів на голову:
 »Без тебе я не поживу
 І дня одного, мій сину,
 Моя найкраща дитино!
 Без тебе сонце не узрю,
 Без тебе я умру, умру!«
 І йде ридаючи до сина.
 Аж тюпає, немов бжить.
 А той, бугай собі здоровий,
 У храміні своїй кедровій
 Лежить.—аж стогне, та лежить:
 Кепкує з дурня; аж голосить,
 Аж плаче, бідний, батька пр сять.
 Щоб та Фамарь сестра прийшла:
 »Драгий мій отче і мій царю!
 Вели сестрі моїй Фамарі,
 Щоб коржика міні спекла.
 Та щоб сама і принесла.
 То я, вкусив його, возстану
 З одра недуга...«

В-ранці рано
 Фамарь спекла і принесла
 Опрісок братові. За руку
 Амон бере її, веде
 У темну храмину, кладе
 Сестру на ліжко. Ламле руки
 Сестра, ридає, і рвучись
 Кричить до брата: »Охаменись!
 Амоне, брате мій лукавий!
 Єдиний брате мій! Я... я—
 Сестра здиная твоя!
 Де дінусь я? де ліну славу,
 І гріх, і стид? Тебе самого
 І Бог і люди прокленуть!«
 Не допомгло таки нічого!..

Отак царевичі живуть,

Пустуючи на світі.
 Дивітесь, людські діти!..

III.

І поживе Давид на світі
 Не малі літа.

Одрях старий, і покривалл
 Многими ризами його,
 А все-таки не нагрівали
 Котюгу блуцного сього.
 От отроки й доміркувались,
 Як нагрівать паря свого
 (Натуру вовчу добре знали),
 Та, щоб нагрить його, взяли.
 Царевен паче красотою.
 Дівчат старому навели—
 Да гріють кровью молодю
 Свого царя! І розійшлись,
 Замкнувши двері за собою...
 Облизавсь старий котюга
 І роспустив сливи,
 І пазурі просягає
 До Самантянни;
 Бо була собі на лихо
 Найкраща між ними.
 Між дівчатами.—мов кряп той
 Сельний при доливі
 Між цвітами. Ото-ж вона
 І гріла собою
 Царя свого, а дівчата
 Грالیсь між собою
 Голісінькі. Як там вов
 Грїла, я не знаю;
 Знаю тільки, що царь грівся
 І... і »не позна ю«.

IV.

По двору тихо похажує
 Старий веселий Рогволод;
 Дружина, отроки, народ
 Кругом його во золоті сяють.
 У князя свято: виглядають

Із Литви князя-жениха
За рушвіками до Рогніди
Перед богами Лель і Лало
Огонь Рогніди розвела,
Драгим елезм повила
І синала в огнище ладон:
Мов ті Валькірії, круг неї
Танцюють, гріються дівчата
І приспівують:

»Гоя, гоя, гоя!
Новий покої
Нузо лишь квічати,

Гостей сподіватись!»

За Полоцком, неначе хмара,
Чорніз курява. Віжать
І отроки й старі бояри
Із Литви князя зустрічать;
Сама Рогніда з Рогволодом
Пішла з дівчатами, з народом.
Не із Литви йде князь сподіваний.
Ще незназний, давно жаданий.
А із Києва, туром-буйволом,
Іде вебрицем за Рогнідою
Володимир князь со Киявами.
Прийшли і город обступили
Кругом і город запалали.
Владимир князь перед народом
Убив старого Рогволода,
»Цютя« народ, княжну »по«,
»Отіде в волості своя!«—
Отіде з шумом; і растлі ю.
Тую Рогніду молодую,
І прожене ю, і княжна
Блукає по світу одна,—
Нічого з ворогом не вдіє...

Так отакій-то святій
Оті царі!

V.

Водай кати їх постинали
Отих царів, катів людських!
Морока з ними, щоб ви знали!

Мов дурень ходиш кругом їх.—
Не знаєш, на яку й ступити!
Так що-ж міні тепер робити
З цими поганцями? Скажи,
Найкраща сестро Апполона!
Навчи, голубко! Поможи
Полазить трохи коло трона!
Намистечко, як зароблю,
Тобі к Великодню куплю.
Пострижемося ж у лакеї
Та ревностно, в новій лівреї.
Заходимось царів любити.
Шкода і олово тупить:
Бо де нема святої волі,
Не буде там добра ніколи.
На що-ж себе таки дурить?
Ходімо в селища: там люди!
А там, де люди.—добре буде;
Там будем жить, людей любить,
Святого Господа хвалить!

Добро, у кого з госпбда,
А в тій госпбді з сестра,
Чи мати добра! Добра,
Добра такого таки з роду
У мене, правда, не було,
А так собі якось жилось...

І довелось колись міні,
В чужій далекій стороні
Заплакати, що немаз роду,
Нема пристанища, госпбди...

Ми довго в морі пропадали:
Прийшли в Дарью, на якор стали;
З »ватаги« письма принесли.
І всі тихенько зачитали.
А ми з колегою лягли,
Та щось такез розмовляли.
Я думав: де б того добра,
Письмо чи матір, взять на світі?
»А в тебе єсть?«—»Жона і діти,

І дім, і маті, і сестра.—
А письма нема...

ТИТАРІВНА.

Давно це діялось колись:
Ще як борді у нас ходили
По селах, та дівчат дурили
З громади кинули, хлопців били
Та верховодили в селі.
Як ті гусари на «постої»;
Ще за гетьманщини святої—
Давно це діялось колись.

У неділю на селі,
У оранді, на столі
Сиділи лірники, та грали
По шелягу за танець.
Кругом аж курява вставала:
Дівчата танцювали
І парубки.—»Уже й кінець!
А ну-те иншу!« — »Га й це
добра!«

І знову ліри заревли,
І знов дівчата, мов сороки,
А парубки, узявшись в боки,
Навприсідки пішли. .

Найкращий парубок Микита
Стоїть на лаві в сірій світлі;
Найкращий хлопець, та байстрюк,
Байстрюк собі, та ще й убогий
Так і нікому не до його!
Стоїть собі, як той...
Ілечима стелю підпирає,
Та дивиться, і замірає,
На титарівну. А та в квітах,
Мов намальована, стоїть
Сама собі, і на Микиту
Неваче глянула. Горить,
Горить Микита в сірій світлі!
Шеляга виймає

І за того остатнього
Музику паймає.
І нерівню титарівну
У танець вітає.
— Одченися, пройди світе!
І зареготалась
Титарівна: »Хіба тобі
Наймичок не стало?«
Насміялась титарівна
З бідного Микити,
Насміялася при людях.
Що він в сірій світлі.
Буде тобі, титарівно!
Заплачеш, небого,
За ті сміхи!

Де-ж Микита?
В далеку дорогу
Пішов собі... З того часу
Не чуть його стало.
З того часу титарівні
Щось такеє сталося...

До-дому плачучи прийшла,
І спати плачучи лягла,
І не вечеряла.. Не спала:
Яка лягла, така і встала:
Мов одуріла. Що робить?
Сама не знає. А Микита,
Неваче сич, у сірій світлі
Перед очима все стоїть:
Мара та й годі! Титарівно,
В недобрый час з того нерівні
Ти насміялась! Стало жаль
Тобі його... Нудьга, печаль
І сором душу оступили.
І ти заплакала. Чого?
Того, що тяжко полюбила
Микиту бідного того!

Диво дивнеє на світлі
З тим серцем буває:
У-вечері цурається,

В-ранці забажає,
Те так тяжко забажає,
Що хоч на край світа
Шукать піде. Отак тепер
Не знає, де дітись,
Титарівна. Хоч у воду,
Аби до Микити!

Стережіться, дівчаточко,
Сміялись з нерівні,
Щоб не було і вам того.
Що тій титарівні!

Як та билина; засихала.
А батько-мати турбовались:
На прощу в Київ повезли.
Святими травами поїли,
І все-таки не помогли.
Втоптала стежку на могилу,—
Все виглядає його ходила.
І стежка стала заростать,
Бо вже нездужає і встать.
Так от що сміхи наробили!

А він канув, провалився;
Його вже й забули,
Чи й був коли. Год за годом.
Три годи минули.
На четвертий год в неділю,

У оранді на селі,
На широкому столі
Сліпі лірники сиділи;
По шелягу брали
І ту саму грали,

Що й позаторік. Дівчата
Так само дріво тавцювали.
Як і позаторік.

Завзятий,
У синій шапці, у жупаві,
В червоних, як калина, штанях,
Навприсідки вліта козак,
Та ще й приспіває отак:

Та спасибі батькові
Та спасибі матері,
Що вас добули!
Як нас добували.
Жито розсипали
В-ночі на печі!..»

— »Горілки! меду! Де отаман
Громада, сотський? Преподане.
Мерзене, мерзле парубоцтво!
Ходіте биться, чи бороться!
Бо я борець!..«

Не неділю,
Не дві, не три і не чотири,
Як тій болячці, як тій хири,
Громадою годили
Тому борцюві. Вередує.
Як той панич. І де взялось
Таке хиренце! Все село
Проклятого не нагодує;
А він собі гуляє, п'є,
Та хлопцям жалю завдає
Тими дівчатами. Дівчата
Аж понедужали за ним:
Такий хороший та багатий!
Уже й не бореться ні з ким,
А так собі гуляє!
Та вечорами у садочок
До титара вчащає.

А титарівна зоспірає,
Приспіває, примовляє;
»Чи не той це Микита.
Що з вильотами свита?..

Той, це той, що на селі
Тя насміялася колись;
А тепер сама до його
У садочок ходиш,
Сама йому, байстрюкові,
Як панові годиш.
Не день, не два титарівна
В садочок ходила:

Не день, не два, як панові,
Микиті годила.
Догодилась титарівна
До самого краю,
І не чулась...

Дні минули.

Місяці минають;
Мина літо, мина осінь;
Мина сьомий місяць, осьмий.
Уже й дев'ятий настає.—
Настане горенько твоє!

У титаря у садочку,

У яру, криниця
Під вербою. До криниці
Не води напиться
Ледве ходять титарівна,—
Трохи пожуриться,
Поплакати, погадати:
Як їй дівувати?
Де їй дітись од сорома.
Де їй заховатись?

Раз у-вечері, зімою.
У одній свитині,
Іде боса титарівна
І несе дитину,
То підійде до криниці,
То знов одступає..
А з калини, мов гадина,
Байстрюк виглядає.

Положила на цямриву

Титарівна сина,
Та й побігла. А Микита
Виліз із калини,
Тай укннув у криницю.
Неваче щеня те.
А сам пішов, співаючи.
Соцькому сказати,
Та щоб ішов з громадою
Дитину шукати.

У неділеньку раненько
Збіралася громадонька,
Та криницю виливали,
Та дитя теж шукали.

Найшли, найшли твого сина,

Титарівно, в баговинні!
Ой узjali безталанну.
Закували у кайдани,
Сповідали, причащали,
Батька, матір нарікали.
Громадою осудили
І живую положили
В домовину.—й сина з нею.—
Та й засипали землею.
Стовп високий мурували,
Щоб про неї люди знали.
Дітей своїх навчали;
Щоб навчалися дівчата,
Коли не вчить батько-мати.

Борця того в селі не стало.

А люди в Польщі зустрічали
Якогось панича,—питає:
— >Чи жива, каже, титарівна,
Чи насміхається з нерівні?<
Ото він самий! Покарав
Його Господь за гріх великий—
Не смертю: він буде жити
І сатаню-чоловіком
Він буде по світу ходити.
І вас, дівчаточка дурить
Во віки.

Ну, що б, здавалося, слова?
Слова та голос—більш нічого!..
А серце бьється, ожива,
Як їх почує. Знать, од Бога
І голос той, і ті слова
Ідуть між люди.

Помолившись.

Не те, щоб дуже закурившись,
А так на палубі стояв
І сторч на море поглядав.
Мов на Іуду. Із туману,
Як кажуть, стала виглядати

Червонолиця Діана

Я вже думав спати лягати.
Та й став, щоб трохи подивитися
На круглолицю молодицю...
Чи теє—дівчину. Матрос,
Таки земляк наш з Островної

На вахті стоя,

Журився сам собі чогось;
Та й заснівав.—звичайно, тихо,
Щоб капітан не чув: бо з-лиха
Якийсь лихий, хоч і земляк.
Співав матрос, як той козак.
Що в наймах виріс сиротою,
Іде служити в москалі.

Давно, давно колись

Я чув, як, стоя під вербою,
Тіхенько дівчина співала;
І жаль міні малому стало
Того сірому сироту.

»Що він утомився,
На тин похилився,—

Люди кажуть і говорять:

Мабуть, він упився.»

І я заплакав: жаль малому
Було сіроми сироти.

Чого-ж тепер заплакав ти?

Чого-ж тепер тобі старому

У цій неволі стало жаль?

Що світ завязаний, закритий?

Що сам еси тепер москаль?

Що серце порване, побите?

І що хороше-дороге

Було в йому, то розлилося?

Що ось як жити довелось?

Чи так, лебедьку?..—Еге!

Мов за подушине, оступили
Оце мене на чужині
Нудьга і осінь. Боже милий!
Де ж заховатися міні?

Що дяти? уже й гуляю
По цім Аралу і пишу,
Віршую нищечком, грішу
Бог-зна колишній случаї
В душі своїй перебіраю
Та списую,—щоб та печаль
Не перлася, як той москаль,
В самотню душу. Лютий злодій
Впирається таки, та й годі!..

П. С.

Не жаль на злого: коло його
І слава сторожем стоїть;
А жаль на доброго такого,
Що й славу вміє одурить.

І досі нудно, як згадаю
Готичеський з часами дом.
Село обідране кругом.
І шапочку мужик знімає,
Як флаг побачить: значить, пан
У себе з причетом гуляє.
Оце годований кабань,
Оце ледащо—ширий пан,
Потомок гетьмана дурного
І презавзятий *patriot*,
Та й християнин ще до того:
У Київ їздить всякий год.
У світі ходить межъ панами,
І пьє горілку з мужиками,
І вольнодумствує в шинку:
Отут він весь, хоч вадрюкуй!
Та ще в селі своїм дівчаток
Перебірає: та сирота
Таки своїх байстрят з десяток
У год подержить до хреста,
Та й тільки-ж то... Кругом паскуда!
Чому-ж його не так зовуть?
Чому на його не плюють?

Чому не тончуть? Люди, люди!
 За шмат гнилої ковбаси
 У вас хочь матір'я попроси.—
 То одласте.. Не жаль на його.
 На п'яного Петра кривого.
 А жаль великий на людей.
 На тих юродивих дітей!..

Г. 3.

Немає гірше, як в неволі
 Про волю згадувать... А я
 Про тебе, воленько моя,
 Оце вагадую: ніколи
 Ти не здавалася міні
 Такою свіжо-молодою
 І прехорошою такою,
 Так, як тепер на чужині
 Та ще й в неволі... Доле! доле!
 Моя проспівана воле!
 Хоч глянь на мене з-за Дніпра,
 Хоч усміхнися з-за...

І ти, моя єдина,
 Встаєш із-за моря,
 З-за туману, слухняная
 Рожевая зоре!
 І ти, моя єдина,
 Ведеш за собою
 Літа мої молодії—
 І передо мною,
 Ніби море, заступають
 Широкий села
 З вишневими садочками
 І люди веселі...
 І ті люди, і село те,
 Де колись, мов брата,
 Привітали мене. Мати!
 Старесенька мати!
 Чи збираються ще й досі
 Веселі гості
 Погуляти у ста: ої,
 Погуляти просто

По-давньому, по-старому—
 Од світу до світу?
 А вв. моя молодії
 Чорняві діти,
 Веселі дівчаточка,
 І досі в старі
 Танцюють? А ти доле!
 А ти, мій покою?
 Моє свято чорнобриве, —
 І досі між нами
 Тихо, пишно пахожаєш?
 І тими очима,
 Аж чорними—голубими,
 І досі чаруєш
 Людські душі: Чи ще й досі
 Дивуються всує
 На стан гнучий: Свято моє,
 Єдине свято!
 Як оступлять тебе, доле,
 Діточки-дівчата
 Й защебечуть по своєму
 Доброму звичаю,—
 Може й мене ненароком
 Діточки згадають;
 Може й та і про мене
 Скаже яке лихо.
 Усміхнися, моє серце,
 Тихесенько-тихо,
 Щоб ніхто і не побачив,
 Тай більше нічого...
 А я, доленько, вь неволі
 Помолюся Богу.

Як-би зустрілися ми знову,
 Чи ти б злякалася, чи ні?
 Якез тихез ти слово
 Тоді б промовила міні?
 Ніякого! І не пізнала б...
 А може б потім нагадала,
 Сказавши: снилося дурній...
 А я зрадів би, моє диво,
 Моя ти доле чорнобрива,
 Як-би побачив, нагадав

Веселез та молодез
Колишнє лишенько лихєз.
Я заридав би, заридав
І помоливсь, що не правдивим,
А сном лукавим розійшлось.
Слізьми—водою розлилось
Колишнєз святез диво.

МАРИНА.

Неваче цвяшок в серце вбитий,
Отсю Марину я ношу.
Давно б списать несамовиту,
Так що-ж сказали б, що брешу:
Що на панів, бачиш, сердитий.
То все такез і пишу,
Про їх собачні звичаї.

Сказали б просто: дурєнь лає
За те, що сам кренак,
Неодукований сіряк.

Неправда! Эй-Богу, не лаю!
Міні не жаль, що я не пан,
А жаль міні, і жаль великий,
На просвіщенних християн.

І звірь того не зробить дикий.

Що ви, быючи поклоня,
З братами дієте. Закони
Катами писані за вас, —
То в м байдуже! В добрий час
У Київ їздите що-року,
Та сповідаєтесь, нівроку,
У схимника!

Та й те сказать:
Чого я турбуюсь?
А-ні злого, ни доброго
Я вже не почую.
А як, кажу, хто не чує,
То тому й байдуже.
Прилітай же з України,
Эдний мій друже,
Моя думо пречистая,
Вірная дружино,

Та розкажи, моя зоре,
Про тую Марину:
Як вона у пана злого
І за що страдала —
Та вищечком, щоб не чули,
Або не дозвоались;
А то скажуть, що на шляхах
Чинимо розбої
То ще дальше запровторять, —
Пропадем обоз!

I.

.....
.....
..... Недавно се було
Через село весілля йшло,

А пан з костьолу їхав, —
Чи управитель, а не пан.
За вихилясами придан,
За зиком та за сміхом
Ніхто й не бачив, як проїхав
Той управитель. Лях ледачий,
А він так добре бачив.
А надто молодую.

За-що пак милує Господь
Лихую тварь такую,
Як цей правитель? Другий год.
Як він з німецькими плугами
Забрався голий в цей куток, —
А що тих бідних покриток
Пустив по світу з байстрюками!
Отже й нічого! А жонатий,
І має двоє діточок,
Як янголяточок.

Двітієсь: вийшла погуляти.
Мов краля, пані молодая
З двома маленькими дітьми.
Із коча пан мій вилізає,
І посила за молодим;
А погін діточок витяє
І жінку, кралю молодую,
Аж тричі бідную, цілує.
І, розмовляючи, пішли

II.

Собі вь покої. Незабаром
молодого привели.
На завтра в город одвезли
Та й загодили в москалі.
Отак по нашому звичаю.
Не думавши, кончають!

А молода? Мабуть, без пари
Судилось Господом зносити
Красу і молодість. Мов чарв,
Розсипалось та розлилось...
І знову в люди довелось
Проситись в найми? Ні, не знову:
Вона вже панна покойова
Уже Марисею зовуть,
А не Мариною. Найпаче
Сердешній плакати не дають;
Вона ж сховазься, та й плаче.
Дурня! їй шкода мужика,
Та жаль святого сїяка.
А глянь лиш гарно вругом себе:
І раю кращого не треба!
Чого ти хочеш—забажай:
Всього дадуть, та ще й багато.
Не треба,—важеш,—дайте хату?
Цього вже лучче й не благай!
Бо це—сама здорова знаэш...
Дивися, огирем яким
Сам пан круг тебе поважає:
Уже чи добрим, чи лихим,
А будеш панською ріднею, т
Хіба повісишся..

За нею

Приходила мати
У пана просити:
Звелів не пускати,
А як привіде—бити.
Що тут їй робити?

Пішла ридаючи в село:
Одним-одно дитя було,
Та й те пропало...

Неначе ворон той, летячи,
Про непогоду людям кричає:
Так я про сльози та печаль,
Та про байстрих отих ледачих,
Хоч і нікому їх не жаль,
Росказую, та плачу.

Міні їх жаль... Мій Боже мильй!
Даруй словам святу ю силу—
Людськеє серце пробивать,
Людський сльози проливать:
Щоб милость душу осінила,
Щоб спала тихая печаль
На очі їх, щоб стало жаль
Моїх дівчаток, щоб навчились
Путями добрими ходити,
Святого Господа любити,
І брата миловать!..

На силу

Прийшла до-дому. Подивилась—
Цвіти за образом святым,
І на вікні стоять цвіти;
На стінах фарбами хрести.
Неначе добрая картина,
Понамальовані. Марина,
І все Маряна, все сама...
Тільки Мариночки нема...
І ледве-ледве вийшла з хати.
Пішла на гору, на прокляті
Палати глянуть, та й пішла
Аж до палат. Під тиню сіла
І ніч цілісіньку сиділа
Та плакала. Уже з села
Ватажники ватагу гнали,
А мати плакала, ридала.
Уже і сонечко зійшло,
Уже й зайшло, смеркати стало,—
Не йде, сердешная, в село,
Сидить під тиню. Іроганяли,
Уже й собаками цькували,—
Не йде, та й годі!..

А Марина в сукні білій,

Неначе білиця,
 Богу молитесь, та плаче,
 Замкнута в світлиці.
 Опріч пана, у світлицю
 Ніхто не вступає:
 Сам і їсти їй припросить,
 І просить. благає,
 Щоб на його подивилась,
 Щоб утерла очі, —
 І дивитися не хоче.
 І їсти не хоче
 Мордується Лях поганий,
 Не зна що й почати;
 А Марина вяне, сохне
 У білих палатах.
 Уже й літо минулося,
 Зіма вже на дворі;
 А Марина сидить собі,
 І не плаче. Отак її
 Доканавав, небогу,
 Той правитель! А все-таки
 Не вдіє нічого,
 Хоч заріж її, та й годі!
 Така вже вродилась!
 Раз у-вечері зимою
 Марина дивилась
 На ліс чорний, а з-за лісу
 Червоний, діжою,
 Місяць сходить. — «І я колись
 Була молодою!»
 Прошентала, задумалась,
 Потім заспівала:

»Хата на помості.
 Найхали гості;
 Розплітали коси,
 Та стрічки знімали,
 А пан просить сала,
 А чорт їсти просить.
 Гуси, гуси білі
 В ірїй полетіли.
 А сірі — на море.»

III.

Завили пси на дворі.
 Зареготалися псарі.
 А пан, червоний — аж горить.
 Іде в світлицю до Марини.
 Як Кирик пльаний.

Ніби в хаті.

На холоді сердешна мати
 Під тином, знай, собі сидить.
 Стара неначе одуріла.
 Мороз лютує, аж скривить,
 Луна червона побіліла,
 І сторож боязно кричить.
 Щоб злого пана не збудить.
 Аж глядь! — палати зайнялися.
 Пожар! пожар!.. И де взялися
 Ті люди в Бога! Мов з землі
 Родилися і тут росли.
 Неначе хвилі павливали,
 Та на пожар той дивувались.
 Та й диво там таки було!
 Марина гола на-голо
 Перед будинком танцювала
 У-парі з матірью, і — страх! —
 З ножем окровленим в руках.
 І приспівувала:

»Чи не це-ж та кумася.

Що підтикалася?

Як була я пані
 В новому жупані —
 Паничі лицялись,
 Руку цілували.»

(До матері:)

— А ви до мене на всілля
 З того світу прийшли?
 Міні вже й косу роспели.
 Та пан приїхав. Гіля! гіля!
 Чи то не гуси, — то пани!
 Дивися — в ірїй полетіли...
 Агу! Гіля! До сатани.
 До чорта в гості!.. Чуєш? чуєш?
 У Київі всі дзвони дзвонять.

Чи бачиш? Он огонь горить,
А пан лежить собі, читає
І просить пани... А ти знаєш.
Що я зарізала його?..
Дивися! Он-де головнею
Стоїть на комві... Чого,
Чого ти дивишся на неї?
Це мати, мати! Не дивись—
А то ззіси. Ось па—лавись!

(Дає дулі і співає).

»Полюбила москаля,
Та ще й зуби вискала!
Москалі, москалі
Запасок навезли:
Павичі—
Дукачів.

А поповичі з міста
Навезли намисто.

Бий, дзвоне, бий!
Хмару розбий!
Нехай хмари
На Татари,

А сонечко на християн!
Бий, дзвоне, бий!»

Мати.

Мариночко! Ходімо спать!

Марина.

Ходімо спать, бо завтра рано
До церкви підемо. Погавий—
Дивися!—лізе цілувать.
Ось тобі на!

Мати.

Ходімо спать! (До людей):
Хрещені люди, допоможіте!

Марина.

Беріть мене! Беріть, вляжіте!
Ведіть до пана у світлицю!
А ти чи підеш подивившись.
Якою панною Марина

У папа в-заперті сидить?
І вяве, сохне, гине, гине
Твоя єдина дитина,—
Твоя Мариночка? (Співає):
»Ой гиля, гиля, сірії гуси!
Гиля на Дунай!
Завязала голововьку,
Тепер сиди та думай!»

І пташкам воля.—в чистім полі
І пташкам весело літати.

А я зовинула в неволі. (Плаче):

Хоча-б намисто було взято:
Оце б повісилась.. От бачиш.
Тепер і шкода!.. Хоч топись!
Чого-ж ти, мамо моя, плачеш?
Не плач, голубочко! Дивися:
Це я, Мариночка твоя!

Дивися: чорная змія
По снігу лізе... Утечу!
У врій звову полечу!
Бо я зозумію вже стала..

Чи він у гості не приходив?
Убили, мабуть, на війні..

А знаєш, снилося міні:
У-день неначе місяць сходив,
А ми гуляєм по-над морем
У-двох собі. Дивлюся: зорі
Попадали неначе в воду,
Тільки осталася одна
Одна-однісенька на небі.

А я, неначе навісна,
В Дунаєві шукаю броду.
З байстрам розхрістана бреду.
Сміються люди надо мною,
Зовуть покриткою, дурною:
І ти смієшся, а я плачу.
Ва ні, --не плачу—реготюсь...
Дивися, як я полечу,
Бо я—сова..

Та й замахала.

Неначе крилами, руками
І пострібала через двір
У поле, ввиючи мов звір.

Пошкандибала стара мати
Свою Марину доганяти.
Пачи до одного спеклись.
Неваче добі поросята:
Згоріли білі палати,
А люди тихо розійшлись.
Марини й матері не стало...
Уже весною, як оралі,
Два трупа на полі найшли
І на могили поховали.

ПРОРОКЪ.

Неваче праведних дітей.
Господь, любя своїх людей.
Послав на землю ім пророка—
Свою любов благовістить,
Святому розуму учить.
Неваче наш Дніпро широкий.
Слова його лились, текли
І в серце падали глибоко.
І піби тим огнем пекли
Холодні душі. Полюбили
Пророка людв, і молились
Йому, і слези, знай, ляли.
А потім?.. Люди, род лукавий.
Господню святую славу
Ростлили... і чужим богам
Пожерла жертви, омерзлись.
І мужа свята—горе вам!—
На стогнах каменем побивл,
І заходилися гулять,
Святою кровью шинкувать.
І праведно Господь великий
На вас на лютих, на вас диких
Кайдани повелів кувать,
Глибокі тюрми мурувать.
І—роде лживий и жестокий!—
Во-місто кроткого пророка—
Царя вам повелів избрать!

СИЧІ.

На ниву в жито у-ночі,
На полі, на роздоллі.
Зліталися по волі

Сичі —

Пожартувать.

Поміркувать,

Щоб бідне птаство заступить.

Орлине царство затопить

І геть спалить,

Орла ж повісить на тичині

І, при такій годині,

Республіку зр-бить.

І все б, здавался? А ні!

Щоб не толчили пашні.—

Воно було б не диво,

Як би хто инший на тій ниві

Сільце поставив, а то зирк—

Таки годісінний мужик

Поставив любо, та й пішов

В копиці спаять собі, а рано.

Не вмившися, зайшов

Гостей довідать. Та й погані,—

Усі до одного сичі!

Оце тобі варя й печи!

Щоб не нести до-дому

Таке добро, то повбивав,

А инших гратися оддав

Приборканих в ронім,

І не сказав нікому.

Між скалами, неваче злодій,

По-над Дністром іде в-ночі

Козак, і дивиться їдучи

На каламутну темну воду.

Неваче ворогові в очі,

Неваче вимовити хоче:

— «Двістре, водо каламутна!

Внеси на волю,

Або втопи привижені,

Коли така доля!«

Та й роздягся на камені,

У воду кинувся, плаве,
Аж хвиля снаєм рве,
І, ревучи, на той беріг
Козка виносить.
Сгрепенувся сірпахи:
І голий, і босий.
Та на волі: й більш нічого
У Бога не просить.
Пострівай лиш: може, брате,
На чужому полі
Талашу того попроси,
Та тієї долі...
Пішов собі темним яром,
Та світло йдучи:
>Ой з-під гори, та з-під кручі
Ішли мажі ридучи;
А за ними йде та чорнява,
Та плаче—рада йдучи.
Уже як хочете: хоч лайте,
Хоч і не лайте, й не читайте—
Про мене! Я і не прошу,—
Для себе, братіки, спину.
Ще раз те оливо потрачу;
А може, дасть Бог, і заплачу,—
То й буде з мене...

Нумо знав!

Покипув матір' і господу,
Покипув жінку: жаль, та й годі!
На Бессарабію пішов
Ощій козак. Цягло горе
До моря пйти. Уочь говорять:
Аби файда в руках була,
А хлона, як того вола,
У плуг голодного виражеш.

Троха лишень, чи та?
Ще з-малку з матірью старюю
Ходив з торбачи цей козак.
Отак і варіє сиротою
У наймах. Сказано,— шершак,
То й оружився собі так:
Узяв херешу, та убогу,—
Звичаєне, наймачку. А пав...

І не талає наш і талає,—
Як кажуть люди,— все од Бога!
Нагледів, клятей: панські очі!—
Та й ну гостинці засалать.
Так і гостинців брать не хоче,
Не хоче й раба закопать.
Що тут робить?—За чоловіка.
Ужоротивши йому зама...
А жінку можна привитать.
Троха не сталося отак!
До витая зміг з мій козак.
Усе на панщині проклятія.
А був узива.

А жіночку свою любив.
І—Господи злишій!—
Як те раба, як ту датишу,
У наметах волав.

Та замігся неборака,—
Хоч прозавай хату
Та йди в найми! Отак його
Отак над проклятій
Довів добре! А живочка,
Мов цього й не знав,—
У доброму наметечку
В салочку гуляв.
Як та краля. — «Що тут робить?»
Сирота віруз:
«Ой кину їх та утечу!»
Хто-ж їх нагодує?
Хто догляне? Оди—стара,
Не здужає встаті;
А друга—молодая,
Діма погуляти.
Як же його? Що діяти?
Годе ма, горе!»

Та й пішов, торбачу взявши,
За сине море
Шукать долі. Думав прийти,
Та хоч жінку взята,—
Стара мати і тут буде
Сіку доживати
На господі.

Так отак-то
Трапляється в світі!
Дунав жити, поживати,
Та Бога хвалити,
А довелось на чужині
Тільки сльози лиги, —
Більш нічого! Нудно йому
На чужому полі.
Всього надбав роботяга,
Та не придбав долі,
Талану того святого.

Світ божий немилій—
Нудно йому на чужині,
І добро остило.
Хочеться хоч подивитись
На свій край на милій,
На високі могили.
На степи широкі.
На садочок, на жіночку.
Кралю карооку,
Та й поплив вістром на сей бік,
Покинувши долю,
Бродягою. О, Боже мій!
Якез тв. поле, —
Своє поле!—яке-то ти
Широке, широке,
Як та воля!..

Прийшов до-дому у-ночі.
Стогнала мати на печі,
А жінка у коморі спада
(Бо пан нездужа). Жінка встала.
Неначе п'явка та впилась.
І, мов водою, залилась
Дрібними, як горох, сльозами.
(І це трапляється між нами,
Що ніж на серце наставля,
А сам цілує). Ожила
Моя сердешна молодиця:
І де ті в Господа взялися
Усякі штучний іства!
Сама ж. неначе нежива.

На плечі пада. Напоїла
І нагодувала.
І спать його, веселого,
В коморі поклала.
Лежить собі, неборака
Думає-гадає, —
»Як то будем мандрувати«. —
І тихо дрімає.
А жіночка молодая
Кинулась до пана.
Розказала: »отак і так!«
Любо та кохано
Прийшли, взяли сіромаху.
Та й повезли з дому
Пройдисвіта, волоцюгу,
Прямо до прийому..

І там доля не кинула.
Дослуживсь до чину,
Та й вернувся в село своє.
І служить покинув.
Уже матір поховали
Громадою люди
І пан умер. А жіночка
Московкою всюди
Хиляється—і по Жидах
І по панах, боса.
Найшов її, подивився
І сивоволосий,
Підняв руки калічені
До святого Бога,
Зарядав, як та дитина.
І—простив небогу.

Отак, люди, научайтесь
Ворогам прощати,
Як сей неук!..
Де-ж нам грішани
Добра цього взяти?

І небо невміте, і заспані хвилі.
І по-над берегом геть-геть,

Неваче пьянин, очерет
Без вітру гнеться... Боже милий!
Чи довго буде ще міні
В оцій незамкнутій тюрмі.
По-над оцим вікчемим морем.

Нудити світом? Не говорить.
Мовчить і гнеться. мов жива.
В степу поживляя трава.
Не хоче правдоньки сказати..
А більше ні в когє спитати.

І виріє я на чужині,
І сивію в чужому краї.
То одному міні
Здається—кращого немає
Нічого в Бога, як Дніпро
Та наша слава країна.
Аж бачу, там тільки добро.
Де нас нема. В лиху годину
Якось не давно довелось
Міні заїхати в Україну.
У те найкраще село,—
У те, де мати повивала
Мене малого, і в-ночі
На свічку Богу заробляла;
Поклони тяжкій бьючи.
Пречистій стэвила, молила,
Щоб доля добрая любила
І дитину.. Добре мамо.
Що ти зараві снать лягла!
А то-б ти Бога прокляла
За мій талант.

Аж страх погано
У тім хорошому селі:
Чорніше чорної землі
Блукають люди; повсихали
Сади зелені; погнили
Віленькі хати. повалялись:
Стави бурьяном поросли.
Село неваче погоріло.
Неваче люди подуріли,—

Німі на панщину ідуть
І діточок своїх ведуть.
.....
І я, заплакавши. назад
Поїхав знову на чужину.

І не в однім отім селі,
А скрізь на славній Україні
Людей у ярма запрягли
Пани лукаві. Гинуть, гинуть
У ярмах лицарські сини,
А преноганий пани
Жидам братам своїм хорошим.
Остатні продають штани...

Погано дуже, страх погано
В оцій пустині пропадат;
А ще поганше на Україні
Дивитись, плакати,—і мовчати.

А як не бачиш того лиха,
То скрізь, здається, любо, тихо.
І на Україні добро;
Між горами старий Дніпро,
Неваче в молоці дитина,
Красується. любується
На всю Україну,
А по-над ним зеленіють
Широкі села;
А у селах у веселих
І люди веселі.
Воно б, може так і сталось.
Як-би не осталось
Сліду панського в Україні!..
.....

Не для людей, тієї слави,
Мережані та кучеряві
Оці вірші віршую я—
Для себе, братія моя!
Міні легшає в неволі,
Як я їх складаю;
З-за Дніпра мов далекого

Слова прилітають
І стеляться на папері,
Плачучи, сміючись,
Мов ті діти, і радують
Одивоку душу,
Убогую. Любо міні,
Любо міні з ними,
Мов батькові багатому
З дітками малими.
І радий я, і веселий,
І Бога благаю,
Щоб не приснав моїх діток
В далекому краю.
Нехай летять до-домоньку
Легенькі діти
Та розкажуть, як то тяжко
Було їм на світі!..
І в сем'ї веселій тяхо
Дітей привітають,
І сивою головою
Батько покиває,
Мати скаже: »Бодай тії
Діти не родились!«
А дівчина подумає:
»Я їх полюбила!«

Коло гаю, в чистім полі,
На самій могилі,
Дві тополі високі
Одна одну хилить,
І без вітру гойдаються
Мов борюгся в полі.
Ото сестри чарівниці—
Отії тополі.

Закохалися обидві
В одного Івана:
А Іван, козак звичайний,
Обох їх не ганив,
А лицявся то з тією.
То з другою любо,—
Поки в яру, у-вечері.

Під зеленим дубом
Не зійшлися усі трое.
— Отак то ти, кате,
Знущаєшся над сестрами!..

І пішли шукати
Трути-зілля, щоб Івана
Завтра отруїти.
Пайшли зілля, накопали
І стали варити;
Заплакали, заридали,—
А нема де дітись:
Треба варить!
Наварили;
Й Івана отруїли,
Й поховали коло гаю
В полі на могилі.

І байдуже? Ні, не дуже:
Бо сестри ходили
Що-день божев, в-равці рано
Плакати над Іваном,
Поки самі потруїлись
Тим зіллям поганим.

А Бог людям на науку
Поставив їх в полі
На могилі тополями:
І тії тополі
Над Іваном, на могилі,
Коло того гаю,
І без вітру гойдаються,
І вітер гойдає.

Як-би міні черевки,
То пішла б я на музики...

Горенько моє!
Черевків немає.
А музика грає, грає.
Жалю завдає!
Ой піду я боса полем.
Пошукаю свою долю
Доленько моя!

Глянь на мене, чорнобриву!
Моя доле неправлива,
Безталанна я!
Дівчаточка на музиках
У червоних черевиках —
Я світом нужу..
Без роскоші, без любови.
Зношу свої чорні брови.
У наймах зношу!..

І багата я,
І вродлива я.
Та не маю собі пари,
Безталанна я!

Тяжко, тяжко, в світі жити
І нікого не любити.
Оksamитові жупани
Одинокій носять!

Полюбилась би я,
Одружилась би я
З чорнобривим свротою,
Та не воля моя!

Батько—мати не сплять.
На строжі стоять.
Не пускають саму мене
У садочок гулять!

А хоч пустять, то з ним.
З препоганим старим.
З моім велюбом багатим,
З моім ворогом злим!

Полюбилася я,
Одружилася я
З безталанним свротою
Гака доля моя!

Люди горді, злі
Розрізнили, взяли
Та повезли до прийому—
Оддали в москалі!

І московкою я,
Одиноккою я
Старіюся в чужій хаті—
Така доля моя!

Породила мене мати
У високих у палатах.
Шовком повилла:
У золоті, в оксамиті,
Мов та квіточка укрита.
Росла я, росла.

І виросла я на диво:
Карооьа, чорнобрива,
Білолицяя.
Убогого полюбилла,
Мати заміж не пустила.—
Осталася я

У високих у палатах
Увесь вік свій дівувати...
Недоля моя!

Як билина при долині,
В одинокій самотині
Старіюся я;

На світ божий не дивлюся.
Ні до кого не горнуса...
А матір стару—

Прости мене, моя мати!
Буду тебе проклинати.
Поки не умру.

Ой я свого чоловіка
В дорогу послала,
А од шинку та до шинку
Стежечку топгала.
Та до куди заходила
Пиюца позичати,
Отих дітей годувати
В нетопленій хаті.
І нагодувала.

І спати поклала,
Сама пішла до дяка
Добувати пятака.
Та й заночувала.

А із Криму чоловік
Ледве ноги доволік;
Воли поздыхали,
Вози поламались.
З батіжками чумаченьки
До-дому вертались.

Увійшов у хату,
Ударивсь об поли:
Лазять діти у запічку,
Голодні і голі.
»А де ваша, діти, мати?«
Сердешний питає.
— »Тату! тату! Наша мати
У шивку гуляє«.

Ой виострю товариша,
Засуну в халяву,
Та піду шукати правди
І тієї слави.
Ой піду я не лугами
І не берегами,
А піду я не шляхами,
А по-над шляхами:
Та святаю в Жидовина,
В багатого пана,
У шляхтича поганого
В поганім жупані,
І у ченця, як трапиться—
Нехай не гуляє,
А святе письмо читає,
Людей поучає:
Щоб брат брата не різали
Та не окрадали,
Та в москалі вдовиченка
Щоб не оддавали.

По улиці вітер віє
Та сніг замітає;
По улиці по-під-тинню
Вдова шкандибає—
Під дзвіницю, сердешная,
Руки простягати
До тих самих, до багатих,
Що сина в салдати
Позаторік заголили...
А думала жити:
Хоч на старість у невістки
В добрі одпочити...
Не довелось!.. Виблагала
Тую копійчину,—
Та Пречистій поставила
Свічку за сина...

Ой сяду я під хатою,
На улицю гляну
Як то тіі дівчаточка
Без своєї Ганни,
Без моєї Ганнусеньки.
У хрешника грають
І граються невесело,
І не так співають
Дівчаточка... А моєї
Голубки немає:
У свекрухи десь воркує,
Мене виглядає.

Закувала зозуленька
В зеленому гаї;
Заплакала дівчинька—
Дружини немає.
А дівочі молоді
Веселі літа,
Як квіточка за водою.
Пливуть з цього світа.

Ш В А Ч К А.

Ой не пьэться горілочка,
Не пьэться й меди;

Не будете шинкувати.

Прокляті Жиди!

Ой не п'ється теє пиво.

А я буду пить:

Не дам же я вражим Ляхам

В Україні жить.

Ходім, батьки-отамани.

У Хвастов в веділю.

Та надінем вражим Ляхам

Кошуленьку білу.—

Ні, не білу, а червону...

Ходім, погуляєм,

Та в приході свого батька

Старого згадаєм,

Полковника хвастовського.

Славного Семена.

Ходім, брати! Не згинете,

Хлопці, коло мене».

В Переляті гайдамаки

Нишком ночували:

До схід сонця у Хвастові

Хлопята гуляли.

Прийди з того Межигор'я,

Наш славний Палію.

Подивися, що той Швачка

У Хвастові діє!

Добре діє!.. У Хвастові,

У славному місті.

Покотилось Ляхів, Жидів

Не сто і не двісті,

А тисячі. Базарами

Кров почервоніла.

А оранди з костьолами.

Мов свічки, згоріли.

В саім замку невеличку

Церковку святую

Не спалено.—отам Швачка

Співа: »алілуя«!

Хвалить Господа, веселий,

І каже сідлати

Ковчя свого вороного:

Має погуляти

У Бихові, славнім місті.

З Левченком у-купі.

Потоптати жидівського

Й шляхетського трупу.

Ой не п'ються пива, меди,

Не п'ється вода:

Прилучилась з чумаченьком

У степу біда:

Заболіла головоцька.

Заболів живіт.

Упав чумак коло воза,

Упав та й лежить.

Із Одеси преславної

Завезли чуму:

Покинули товариша.—

Горенько йому!

Вали його коло воза

Повуро стоять;

А із степу гайворони

До його летять,

»Ой не клюйте, гайворони.

Чумацького трупу:

Наклювавшись, подохнете

Коло мене в-купі.

Ой полетіть, гайворони,

Мої сизокрилі.

До батечка, та скажіте,

Щоб службу служили.

Та за мою грішну душу

Псалтир прочитали.

А дівчині молоденькій

Скажіть, щоб не ждала!«

На улиці невеселе.

В хаті батько лає.

А до вдови на досвітки
Мати не пускає.

Що-ж міні робити?
Де міні подітись?
Чи то з вишим полюбитись.
Чи то утопитись?

Ой падіну я сержки
І добре намисто,
Та піду я на ярмарок
В неділю на місто:

Скажу йому: »Святий мене,
Або одчепися!
Бо як міні у матері
То лучче тонитись.«

У тізі Катерини
Хата на помості:
Із славного Запорожжя
Наїхали гості:
Один Семен Босви,
Другий Іван Голый,
Третій славний вдовиченко,
Іван Ярошенко.

— З'їздили ми Польщу
І всю Україну,
А не бачили такої,
Як се Катерина!
Один каже: »Брате!
Як-би я багатий,
То оддав би все золото
Оцій Катерині
За одну годину.«
Другий каже: »Друже!
Як-би я був дужий,
То оддав би я всю силу
За одну годину
Оцій Катерині.«
Третій каже: »Діти!
Нема того в світі,
Чого б міні не зробити
Для цієї Катерини
За одну годину.«

Катерина задумалась
І третьому каже:
»Есть у мене брат єдиний.
У неволі вражий.
У Криму десь пропадає.
Хто його доставе,
То той міні, Запорожці,
Дружиною стане!«

Разом повставали,
Копей посідали,
Поїхали визволити
Катриного брата.
Один утопився
У Дніпровім гирлі:
Другого в Козлові
На кіл посадили;
Третій, Іван Ярошенко,
Славний вдовиченко,
З лютої неволі,
Із Бахчисраю,
Брата визволяє.

Заскрипіли рано двері
У великій хаті.
»Вставай, вставай, Катерино,
Брата зустрічати!«
Катрина подивилась.
Та й заголосила:
— Це не брат мій, це— мій милий!
Я тебе дурила—
»Одурила!« І Катрина
До-долу скотилась
Головонька. »Ходім, брате,
З поганої хати!«
Поїхали Запорожці
Вітер доганяти.
Катерину чорнобриву
В полі поховали,
А славнії Запорожці
В степу побратались.

Из-за гаю сонце сходить,
За гай і заходить.
По долині у вечері
Козакъ смутний ходить.

Ходить він годину,
Ходить він і другу.—
Не виходить чорнобрива
Із темного дугу,

Не виходить, зрадлива...
А з яру та з лісу.
З собаками та псарями.
Іде пан гульвіса.

Цькують його собаками.
Крутять назадъ руки.
І завдають козакові
Смертельний муки;

У льох його, молодого,
Той панъ замкає.
А дівчину покриткою
По світу пускає...

Ой пішла я у яр за водою.
Аж там милій гуляє з другою.
А другая тая,
Розлучниця злая,—
Багата сусідонька,
Вдова молодая.

А я вчора з нею,
З цією змією,
В полі плосків вибирала,
Та все їй розказала.—
Що як мене любить,
Живитися буде.
І до себе, злую суку,
Просила в придани.

Йване мій, Іване.
Друже мій коханий!

Побий тебе сила божа
На ваглій дорозі!

Не так тії вороги.
Як добрії люди—
І окрадуть жалкуючи,
Плачучи осудять.
І попросять тебе в хату,
І будуть вітали,
І питать тебе про тебе,
Щоб потім сміявся,
Щоб з тоб сміявся.
Щоб тебе добити.
Без ворогів можна в світі
Як-небудь прожити;
А ці добрі люди
Найдуть тебе всюди.
І ва тім світі, добряги,
Тебе не забудуть!

Ой люлі, люлі, моя дитино,
В-день і в-почі...
Підеш, мій сину, по Україні,
Нас кленучи.

Сину мій, сину! Не клени тата.
Не помяни!
Мене прокляту: я — твоя мати,—
Мене клени!..

Мене не стане,— не йди між люди.—
Іди ти в гай:
Гай не спитає, й бачить не буде, —
Там і гуляй!

Найдеш у гаї тую калину,
То й пригорнись!..
Бо я любила, моя дитино,
І колись

Як підеш в села, у тії хати.
То не журись:

А як побачиш з дітками матір,
То—не дивись!..

Ой чого ти почорніло,
Зелене поле?
— Почорніло я од крові
За вольную волю.
Круг містечка Берестечка,
На чотири милі.
Мене славні Запорозці
Своїм трупом вкрили;
Та ще мене гайворони
Укрили з півночі—
Кляють очі козацькі,
А трупу не чочуть...
Почорніло я, зелене,
Та за вашу волю:
Я знов буду зеленіти,
А ви вже ніколи
Не вернетеся на волю,—
Будете орати
Мене стиха, та орючи
Долю проклинати...

Туман, туман долиною—
Добре жити з родиною;
А ще лучче за горою
З дружиною молодою.

Ой піду я темним газм—
Дружиньки пошукаю.
>Де ти? де ти? озовися!
Прийди, серце, пригорнися!

Нумо, серце, лицятися,
Та поїдем вінчатися,
Щоб не знали батько й мати.
Де ми будем почувати.<

Одружилась, заховалось...
Бодай була не кохалась!

Легче було б самій жити.
Як з тобою в світі битись.

У неділеньку у святую
У досвітню годину,
У славному-преславному
Місті Чигирині,
Задзвонили в усі дзвони.
З гармати стріляли,
Превелебную громаду
До-купи скликали.

З святими корогвами.
Та з пречестними образами
Народ з попами
З усіх церков на гору йде.
Мов та божа бджола гуде.
З монастиря святого
У золоті, аж сяє,
Сам архимандрит вихожає,
Акафист читає,
Поклони покладає.

Поважно та тихо,
У ранню пору.
На високу гору
Сходились полковники.
І військо, як море.
З знаменами, з бунчугами
З луку виступало.
Та на трубах вигравало.
І на горі разом стало.

Замовкли гармати,
Оніміли дзвони,
І громада покладає
Земні поклони.
Молебствіє архимандрит
Сам на горі править.
Святого Бога просить, хвалить,
Щоб дав їм мудрості дознати,
Гетьмана доброго обрати.
І одногласне, одностайне

Громада вибрала гетьмана,
Преславного Лободу Івана,
Лицаря старого,
Брата військового.

У труби загрубили.
У дзвони задзвонили.
Вдарили з гармати,
Знаменами, бунчугами
Гетьмана укрили.
Гетьман старий рйдає,
До Бога руки здіймає.
Три поклони покладає
Великій громаді
І, мов дзвоном дзвонить,
Говорить:

— »Спасибі вам, панови молодці.
Преславнії Запорожці.
За честь, за славу, за повагу.
Що ви міні учинили!
А ще б краще ви зробили,
Як-би замість старого
Та обрали молодого
Завзятого молодця,
Преславного Запорожця
Павла Кравченка-Наливайка.
Я стар чоловік, нездужаю встати.
Буду йому пораду давати.
По-батьківськи навчати.
Як на Ляха стати.
Тепер прелютая година
На нашій славній Україні:
Не міні вас, братця,
На Ляха водити,
Не міні тепер, старому,
Булаву носити. —
Вехай носить Наливайко,
Козакам на славу.
Щоб лякались вражі Лязи
У своїй Варшаві!«

Громада чмелем загула;
У дзвони залзвонили:

Гармата заревла,
І бунчугами вкрили
Преславного Запорожця
Павла Кравченка-Наливайка.

У перетику ходила
По горіхи:
Мірошника полюбила
Для потіхи.
Мельник меле, шеретує
Обернеться, поцілує—
Для потіхи.

У перетику ходила
По опеньки,
Лимаревка полюбила
Молоденька.
Лимарь кичку зашиває
Мене горне, обвімає —
Молоденьку.

У перетику ходила
Я по дрова.
Та бондаря полюбила
Чорноброба.
Бондарь відра набиває.
Мене горне, пригортає—
Чорноброву.

Коли хочеш добре знати,
Моя мати.
Кого будеш попереду
Зятем звати—
Усіх, усіх, моя мамо,
У неділеньку зятям
Будеш звати.

У неділеньку за ранесевько.
Ще сонечко не зіходило,
А я молоденька
На шлях, на дорогу
Невеселая виходила:
Я виходила за гай на долину.

Щоб не бачила мати,
Того молодого
Чумаченька свого
Зострічати.

Ой зострілась я
За тими лозами
Та з чумацькими возами:
Ідуть його воли,
Воли половий,
Ідуть, ремигають;
А чумаченька мого молодого
Коло воликів немає.

Ой копали йому в степу при дорозі
Та притиками яму;
Завернули його у тую рогожу,
Та й спустили Івана
У ту яму глибокою
На високій моилі.
Ой Боже милий,—милій, милосердий,
А я так його любила!..

Не тополю високою
Вітер пагнє.—
Дівчиночка одинока
• Долю знес жає.
—Бодай тобі, доле,
У морі втопиться,
Що не даш мені й досі
Ні з ким полюбитись!
Як дівчага цілються,
Як їх обнимають,
І що тоді їм діється—
Я й досі не знаю...
І не знатиму. Ой, мамо!
Страшно дівувати,
Увесь вік свій дівувати,
Ні з ким не кохатись.

Утоптала стежечку
Через яр,

Через гору, серденько,
На базар;
Продавала бублики
Козакам,
Вторгувала, серденько,
Пятака.
Я два шаги, два шаги
Прошила,
За копію дудника
Найшла.
Заграй міні, дуднику,
На дуду,—
Нехай своє лишенько
Забуду!
Отака я дівчина,
Така я!
Святий мене, серденько,—
Вийду я!

І широкою долину,
І високою могилу,
І вечірню годину,
І що снилось, говорилося—
Не забуду я.

Та що з того? Не побрались,
Розійшлися, мов не звались.
А тим часом дороги
Літа тії молодії
Маріє пронеслись

Помарніли ми обоє:
Я—в неволі, ти вдовою;
Не живем, а тільки ходим
Та згадуєм тії годи.
Як жили болісь.

На вгороді коло броду
Барвінок не сходить;
Чомусь дівчина до броду
По воду не ходить.

На-вгороді козо тину
Сохве на тичині
Хміль зелений; не виходить
Дівчина з хатини. •

На-вгороді коло броду
Верба похилилась;
Зажурилась чорнобрива,
Тяжко зажурилась.

Плаче, плаче та ридає,
Як рибокчу бьється...
А над нею, молодою,
Поганець сміється

—
Якъ-би міні, мамо, наместо,
То пішла б я завтра на місто:
А на місті, мамо, на місті—
Там музика грає трієста;
А дівчата з парубками
Лицяються... Мамо, мамо!
Безталанна я.

Ой піду я Богу поклоюся,
Та піду я у найми наймуся,
Та куплю я, мамо, черевки,
Та найму я трієсті музики.—
Нехай люди не здивують,
Як я, мамо, потанцюю...
Долевько моя!

Не дай міні вік дівувати,
Коси мої плести-заплітати,
Бровенята дома зносити,
В самотині віку дожити!
А поки я заробляю,
Чорні брови полиняють...
Безталанна я!

»Не хочу я женитися,
Не хочу я братися,
Не хочу я у запічку
Дітей годувати:

Не хочу я, моя мати,
За плугом ходити,
Оксамитові жупани
На риллі носити.
А піду я одружуся
З моім вірним дрюгом,
З славним батьк м запорожським
Та з Великим Лугом;
На Хоринці у матері
Буду добре жити,
У оксамиті ходити,
Меди-вина пити!«

Пішов козак нерозумний
Слави добувати,—
Осталася спр-тю
Старенькая мати.
Ой згадала в неділеньку,
Сідаючи їсти:
»Нема мого сина Івана,
І немає вісти!«

Не через два, не три літа,
Не через чотири
Вернувся наш Запорожець,
Як та хири-хири,
Обідраний; облатаний,
Калікою в хату.
Оце тобі Запорожжя
І сердашна мати!
Нема кому привітати,
Ні з ким пожуртись!
Треба було б молодому,
Треба б одружитись!
Минулися молодії
Веселії літа.—
Немає з ким остилого
Серденька нагріти;
Нема кому зострінути,
Затопити хату:
Нема кому в хату
Каліці покласти

Ч У М А.

Чума з лопатою ходила,
Та гробовища рила-рила.
Та трупом-трупом начиняла,
І «со святими» не співала,—
Чи городом, чи то селом—
Мете собі, як помелом,

Весна. Садочки зацвіли,
Неначе полотном укриті
Росою божою уміті.
Біліють. Весело землі:
Цвіте, красуються цвітами,
Садами темними, лугами;
А люди біднії в селі.
Неначе злякані ягнята,
Позамикалися у хатах,
Та й мруть. По улицах воли
Ревуть голодні; на городі
Пасуться коні—не виходить
Віхто загнать, наговувать,
Неначе люди тії сплять.
Заснули,—добре, знать, заснули!
Святу неділеньку забули.
Бо дзвона вже давно не чути;
Сумують конини без диму;
А за городами, за тинном
Могили чорнії ростуть.
Під хатами, по-між садами,
Зашиті в шкуру і в смолі,
Гробокопатели в еслі
Волочать трупи ланцюгами
За царину,—і засинають
Без домовниці. Дни минають,
Мивають місяці. Село
На-вік замовкло, овіміло
І кропивною поросло.
Гробокопатели ходили,
Та й ті під хатами лягли.
Ніхто не вийшов в-ранці з хати,
Щоб їх, сердешних, поховати.—
Під хатами, і погнали.

Мов оазис в чистім полі,
Село зеленіє,
Ніхто в його не заходить;
Тільки вітер віз,
Та розносить жовте листя
По жовтому полю.
Довго воно зеленіло.
Поки люди з поля
Пожарище не пустили
Та не запалили
Села того зеленого.
Згоріло, зотліло,
Попіл вітром розмахало,
І сліду не стало.
Отаке-то людям горе
Чума виробляла!

І знов міні не привезла
Нічого почта з України
За гришніи, мабуть, діла
Караюсь я в оцій пустині
Сердитим Богом. Не міні
Про теє знать, за що караюсь;
Та й знать не хочеться міні!
А серце плаче, як згадаю
Хоч невеселіи случаї
І невеселіи ті дні,
Що пронеслися надо мною
В моїй Україні колись,
Колись божились та клялись,
Братались, сестрились зо мною,
Поки, мов хмара, розійшлись
Без слюз, роси тії святої.
І довелось знов міні
Людей на старості... Ні, ні!
Вони з холери повмірали—
А то б хоч клапчик переслали
Того паперу...

Ой із журби та із жалю
Щоб не бачить, як читають

Листи тії, погуляю,
Погуляю по-над морем,
Та розважу своє горе.
Та Україну згадаю.
Та пісеньку заспіваю.
Люди скажуть, люди зрадять,
А вона мене передасть.—
І порадить і розважить.
І правдоньку міні скаже.

В неволі, в самоті немаю.
Нема з ким серце познать:
То сам собі оде шукую
Богось-то, з ним щоб розмовлять.
Шукую Бога,—а нахожу
Таке, що нур йому й казати!
От-що зробили з мене годн
Та безталання! Та ще й те.
Що літечко моя світе
Минуло хмарно, що немаю
Ні-же єдиного случаю.
Щоб до-ладу було згадати,
А душу гр-та розважати.
Бо їй так хочеться, так просить
Хоч слова тихого... Не чуть!
І мов у полі свіг заносить
Неохолоднувший ще труп.

Ой умер старий бацько
І старенькая мати,
Та нема кому широй
Тії раденьки дати:
Що міні на світі
Сироті робити?
Чи йти в люди жити.
Чи дома журитись?
Ой піду я в гай зелений,
Посажу я ругу;
Як що зійде моя руга—
Остануся тута:
Прийде милий в мою хату
Хазяїнувати:

А як же ні, то я піду
Доленьки шукати.
Посходила тая руга
В гай зеленію,—
А дівчина-сиротина
У наймах марнію!

Не вернувся із походу
Гусарин-москаль.
Чого-ж міні його шкода
Чого його жаліть?
Що на йому жуваня купця.
Що гусарин черемухи.
Що Машко змає?
Ні, не того міні шкода,—
А марнію моя врода,
Люди не обуть:
А на улиці дівчата
Насміхаються, прокляті,
»Гусаркою« звать!...

У Вільні, городі преславнім.
Оце лучилося недавно,—
Ще був тоді (от як на те
Не вбгаю в віршу сього слова!)—
Тоді здоровий-прездоровий.—
Зробили з його ласарет
А бакалярів розігнали
За те, що шапки не ламали
У Острій Брамі... Дурня знать
По походу! Отже назвать
Эй-Вогу я його не вмію—
Того студента— що-ж нам діять?!

То синокъ був литовської
Гордої графині:
І хороше, і багате,
І одна дитина,
І училось не паничем,
І шапку знімає
В Острій Брамі. Добре було.
Та лихо спіткало:

Улюбилось сердешне
(Було молодець)
У Жидівку молодую,
Та й думало з нею,
Щоб сього не знала мати,
Звичайне побратись,—
Бо не можна ради дати,
Що та за проклята!
Мов змальована сиділа
До самої ночі
Перед вікном і втирала
Заплакані очі.—
Бо й вона таки любила
І страх як любила!
Та на бульвар виходила,
І вь школу ходила,
Усе з батьком, то й не можна
Було ради дати;
І банкир якийсь із Любська
Жидівочку сватав.
Що тут на світі робити?
Хоч іти топтись
До Закрету: не хочеться
Без Жидівки жити
Студентові. А Жид старий—
Ніби теж знає—
Дочку свою одиначку
В хаті замикає,
Як іде до лавок в-ранці,
І найма сторожу,
Стару Рухлю. Ні, небоже,—
Рухля не pomoже!
Уже де вона на світі
Роман сей читала
З шовковою драбинковою?
І Рухля не знала;
Може, сама догадалась;
Тільки заходилась
Та сплела й собі такую,
І в ночі спустилась
До студента на улицю.
І де-б утікати?
А вони (звичайне, діти!)

Любо підуватись
Коло воріт заходились.
А Жид із-надвору,
Мов скажевий, вибігає
З сокирою. Горе!
Горе тобі, стара мати!
Нема твого сина:
На улиці валяється
Убита дитина,
Убитая Жидовичном.
Горе тобі, мати!
Жидівочка... (де та сила
Взялася в дитяти?!)
Вихватала ту сокиру.
І батькові в груди
Аж по обух вгородила!

Отаке-то чудо
У тім місті преславному
У тій Вільні сталось.
Дивувались довго люди:
Де вона сховалась,
Жидівочка та гадюча,
Що батька убила?
А вона в-ночі любенько
В Вилії втопилась,
Бо найшли її в Закреті,—
Там і поховали.
А графиня без дитини,
Сердешна, осталась;
Поїхала у Рим, кажуть,
Та десь опинилась,
Та з маркизом якимсь голим,
Кажуть, одружилась.
Може й брешуть, бо, звичайне,
На те вони люди:
І вдовлицю не забудуть,
І тую осудять.

Заступила чорна хмара
Та білу хмару;
Виступили з-за Лиману

З турками Татари:
 Із Полісся шляхта лізе,
 А гетьман попович
 Із-за Дніпра напирає.
 Дурний Самойлович
 З Ромоданом, мов та галіч,
 Вкрили Україну
 Та й кляють, слико-мога.
 А ти, Чигирине!
 А ти, старий Дорошенку,
 Запорожський брате!
 Нездужавш, чи боїшся
 На ворога стати?
 —> Не боюсь я, отамани,
 Та жаль України!«
 І заплакав Дорошенко,
 Як тая дитина:
 —> Не розсиплем вражу силу
 Не встану я знову!
 Возьміть мої гетьманські
 Клейноди, панове,
 Та однесіть Москалеві;
 Нехай Москва знає,
 Що гетьмана Дорошенка
 На світі немає.
 А я, брати Запорожці
 Возьму собі рясу,
 Та піду поклони бити
 В Межигор'я до Спаса.»

Задзвонили в усі дзвони,
 Гармата грімала;
 У дві лави Задніпрянці
 З Москалями стали.
 Аж на мило. Між лавами
 Понесли клейноди.
 Годі тобі, Петре, пити
 Із Тясмина воду!
 Положили ті клейноди
 Попенкові в ноги.—
 Іди, Петре, в Межигор'я
 Молитися Богу!
 Не пустили Дорошенка,—

У рясі пізнали,
 Закували у кайдани,
 В Сосницю послали;
 А з Сосниці в Ярополче
 Віку доживати.
 Отак тобі довелось,
 Запорожський брате!
 Виглянуло над Чигрином
 Сонце із-за хмари:
 Потягли в свої улуси
 З Турками Татари.
 А Ляхи з своїм Чарнецьким,
 З поганим Степаном,
 Запалили церкву божу,
 І кості Богдана
 Й Тимошеві в Суботові
 Гарненько спалили,
 Та й пішли собі у Польщу,
 Мов добре зробили.
 А Москалі з Ромоданом
 В неділеньку рано
 Пішли собі з поповичем
 Шляхом »Ромоданом.«
 Мов орел той приборканий,
 Без крил та без волі,
 Звеміг славний Дорошенко,
 Сидячи в неволі,
 Та й умер з нудьги. Остило
 Волочить кайдани!
 І забули в Україні
 Славного гетьмана.
 Тільки ти, святий Ростовський
 Згадав у темниці
 Свого друга великого,
 І звелів капицю
 Над гетьманом змурувати
 І Богу молитись
 За гетьмана, паназиду
 За Петра служити.
 І досі ще, що-рік божий,
 Як день той настане,
 Ідуть править павахиду

Над нашим гетьманом
В Ярополчі.

Не до-дому в-ночі йдучи
З куминої хати
І не спати лягаючи,
Згадай мене, брате.
А як прийде пудьга в гості
Та й на ніч засяде,
Отоді мене, мій друже,
Зови на пораду!
Отоді згадай в пустині,
Далеко над морем,
Свого друга веселого,
Як він горе боре,
Як він, свої думи тії
І серце убоге
Заховавши, ходить собі
Та молиться Богу,
Та згадує Україну
І тебе, мій друже,
А так тільки... На дворі бач.
Наступає свято,—
Тяжко його, друже-брате,
Самому стрічати
У пустині... Завтра рано
Заревуть дзвіниці
В Україні, завтра рано
До церкви молитися
Підуть люди; завтра ж рано
Завіє голодний
Звір'я в пустині, і повіє
Ураган холодний,
І занесе піском, снігом
Курінь,—мою хату.
Отак міні доведеться
Свято зустрічати!
Що ж діяти? На те й лихо,
Щоб з тим лихом битись.
А ти, друже мій эдивий,
Як маеш журитись,—
Прочитай оцю підуду
І знай, що на світі

Тільки й тяжко, що в пустині
У неволі жити...
Та й там живуть, хоч поганю...
Що ж діяти маю?
Треба б вмерти,—так надія,
Брате, не вмірає!

Неначе степом чумаки
У-осени верству проходять.
Так і мене минають годи:
А я й байдуже: квижечки
Мережаю та начиняю
Таки віршами; розважаю
Дурную голову свою
Та кайдани собі кую.
Як ці добродії дознають...
Та вже нехай хоч розішпунуть.
А я без вірши не улежу:
Уже два годи промережав.
І третій в добрий час почну.

СОТНИК.

I.

У Оглаві... Чи по знаку
Кому сей Оглав білохасий?
Троха лиш! Треба розказати,
Щоб з жалю не зробить сміху.

Од Борисполя недалеко,—
А буде так як Борисполь,—
І досі ще стоїть любенько
Рядок на вигоні тополь:
Неначе з Оглава дівчата
Ватагу вийшли виглядати,
Та й стали.

Буде вже давно—
Отут, бувало із-за тину
Вилась квасоля по тичані;
І з оболонками вікно
В садочок літом одчинялось,

І хата, бачите, була
За тивом, сотникова хата.
А сотник був собі багатий,
То в його, знаєте, росло
На божій харчі, за литину.
Чієсь байстри. А може й так
Узяв собі старий козак
Чію світку за дитину
Та й доглядає в затишку.
Як квіточку, чужу дочку.
А сина (сотник був жоватий,
Та жінка вмерла)—сина дав
У бурею в Київ обучатись.
А сам Настусю піжидав.
Таки годованку, щоб з нею
Собі зробитися ріднею:
Не свєа з нею позидать.
А забандюрилось старому
Сикому в дурних побувать.
А що б не знать було нікому.
То ще й не радився ні з ким.
А тільки сам собі гадає;
А жіночки—лихий їх знає!
Уже сміялися над ним:
Вони цю страву носом чують...

II.

Сидить сотник на причілку
Та думку гадає:
А Настуся по садочку
Пташкою летає;
То посидить коло його,
Руку поцілує.
То усами страшеними
Сивими пустує.—
Ну, звичайне, як дитина,
Пестує старого.
А старому не до того:
Іншого якогось.
Гріховного пестування
Старе тіло просить.
І пальцями старий сотник
Настусини коси.

Мов дві гадини великі,
До-купи сплігає;
То росплете, то круг шиї
Тричі обмотає.
А вона, моя голубка,
Нічого не знає;—
Мов кошєня на припічку,
З старим котом грає.

Сотник.

Та одчєнясь, божевільна!
Дивись лишєнь: коси,
Мов русалка, ростріпала.
А чому ти й досі
Ніколи не вилєтєш кісники.
Оті, що тітка привєзла?

Настя.

Як-би пустили на музики,
То я б кісники заплєла,
Наділа б жовті черєвики,
Червону б юпку одягла,
Заквіччала б барвінком коси...

Сотник.

Стривай, стривай, простоволєса!
Дурнєнька; де б же ти взяла
Того барвінку заквіччатись?

Настя.

А коло тину... Там гакий...
Поріє зелєний, та хрєщатий,
Та сивий—сивє-голубий,
Зацвіє...

Сотник.

Не будєш дівувати!

Настя.

А що-ж, уиру хіба?

Сотник.

Ба ні!

А снилось в-осени міні.—
Тоді як щепи ми щепили,—
Як приймуться... міні приснилось...
Як приймуться, то в-осени
Ти вийдеш заміж.

Настя.

Схаменись!

І щепи ваші поломаю!

Сотник.

І як барвінок зацвіте...

Настя.

То я й барвінок позриваю!

Сотник.

А од весілля не втечеш!

Настя.

Ба ні, втечу, та ще й заплачу.
(Плаче)

Сотник.

Дурна ти, Насте, як я бачу:

І посміяться не дас!
Хіба не бачиш,—я жартую.
Піди лиш, скрипку принеси,
Та з лиха гарно потанцюєш,
А я заграю.

Настя.

Добре, тату!
(І веселенька—шасть у хату!)

Сотник.

Ні, трохи треба подождать!
Воно б то так, та от-що, брате:

Літа не ждуть, літа летять;
А думка проклята марою
До серця так і приросла.
—А ти вже й скрипку принесла?!

Яку-ж ми вчистимо з тобою?

Настя.

Е, ні, стривайте! Цур не грать!
А то не буду й танцювать.
Пока барвінку не нарву,
Та не уквічаюсь. Я зараз!
(Де недалечко, рве барвінок, ~~квіч-~~
чається і співає. Сотникъ малагожує
скрипку).

Сотник.

Отже одна вже й увірвалась.
Стривай, і другу увірву!

Настя.

(Вертається заквіччана' співаючи.)

Як-би міні крила, крила
Соколинні,
Полетіла б я за милим,
За дружиною;
Полетіла б у діброву,
У зелений гай,—
Полетіла б, чернوبرова,
За тихий Дунай!

ІІІ.

(Тим часомъ, якъ вона співає, у садочок входить молодий хлопець в солом'яному брилі, в короткому синьому жупанку, в зелених шараварах, з торбиною за плечима і з нагаєм).

Петро.

З тим днем, що сьогодні,
Боже помагай!

Настя.

Тату! тату! Петро, Петро
Із Києва прийшов!

Сотник.

А, видом-видати, слихом-слихати!
Чи по волі, чи по неволі?

Петро.

По волі, тату, та ще й богословом.

Сотник.

Ов!

Настя.

Богословом! Аж страшно!

Сотник.

Дурна, чого ти боїшся (Підходить до сина, хрестить його і цілує). Боже тебе благослови, моя дитино! Настусю! Поведи його в покої та нагодуй, бо він ще може й не обідав.

Петро.

Та таки й так. (Іде в світлицю з Настусею).

Сотник (сам).

І дарував же міні Бог
Таке дитя, такого сина!
І богослов уже... причина,
Причина мудрая. (Задумується). Чого,
Чого я думаю? У попи!

А як не схоче, то на Січ—
І там не згине вражий хлопець.
ти лишь в хату. От ще річ:
Заставить треба богослова,
Щоб дома байдиків не бив,
Щоб він гуляючи навчив
Настусю заповідь,—щоб знову
Не довелось дяка наймать,
Як для покойної. А знаю,—
Без цього вже не повинчає
Отець Хома... Піти сказать,
А то забуду. Іде в хату).

IV.

Жить би, живть, хвалити Бога.

Кохатися в дітях,—

Так же ні: самому треба
Себе одурити,

Оженитися старому
На такій дитині!

Схаменися, не женися:
І вона загине,

І сам сивим посмішищем
Будеш в своїй хаті!

Будеш сам оте весілля
По-вік проклинати!

Будеш плакати, і нікому
Ті сльози старечі

Буде втерти! Не женися
І гич не до речи!

Дивися: рай кругом тебе
І діти, як квіти.

За що ж ти їх, молоденьких,
Хочеш погубити?

Ні, старий мій чепуриться,
Аж бридко дивиться,

А Настуся з богословомъ
Заповіді вчитьсь.

Он двіться: у садочек
Вийшли погуляти,—

У-двох собі похожають.
Мов ті голубята.

А старого нема дома,
То їм своя воля

Награтися. Дивіться:

Там коло тополі
Стали собі, та й дивляться

Одно на другого.

Отак ангели святі

Дивляться на Бога.

Як вони одно на друге.

І Петрусь питає:

Петро.

Чом же ти оце, Настусю,
Справді, не читаєш?

Настя.

А хіба я ніколир, чи що? Не хочу, га й годі!

Петро.

Хоч одну ^{двох}маленьку заповідь сьогодні вивчи, хоч п'яту!

Настя.

І п'ятої, і шостої. — ніякої не хочу!

Петро.

То щіп і не вінчатиме ніколи, як не віттимеш.

Настя.

Байдуже, нехай собі не вінчає.

Петро.

А зо мною?

Настя.

І з тобою нехай собі... Е, ні! Не-хай повінчає!

Петро.

Та читай же! А то...

Настя.

А то що ти зробиш?

Петро.

Поцілуй, ось побачиш!

Настя.

Хоч як хочеш цілуй собі, а я таки не читатиму!

Петро. (ділує її і примовляє:)

Оце тобі раз, оце тобі два...

(А сотник виглядає з-за тину і входить в хату, не давши знаку).

Настя (пручається).

Годі бо вже, годі! Незабаром батько прийде. — треба справді читать.

Петро.

А, тепер і читать!

Сотник (виходить з хати).

Діти! Годі вже вам учитись! Чи не час обідать?

(Петро і Настя мовчки ідуть у хату)

Сотник (сам).

Навчилась, нічого сказать!

Оце дитина! Ні, Настусю!

Я коло тебе захожуся

Тепер, лебедовько, не так!

Поки сто раз не поцілує,

Йй читать не хоче. А, бурсак!..

Собачий сину, знаєш смак!

Ось я тебе подомуштрую —

Не так, як в бурсі! Помелом!

Щоб духу в хаті не було.

Великий світ паш, — не загинеш

Дивися, пся його личина,

Оце-то так, що богослов!..

У батька краде! Добре, свате!

Які-то стали люди злі!

А що то діється у хаті?

Там знову, звать, мої малі

Читають... Треба розігнати.

V.

Отакі батькі на світі. —

На-що вони дітям?

На наругу перед Богом!

А шануйте, чтіте.

Поважайте його, діти!

Бо то батько свий,

Батько мулрий. Добре отим

Сиротам пасливым.

Що не мають отих батьків.
То й не сорішають!

Настя (вибігає заплакана з хати):

Не дає і пообідать,
В Київ прогавно.
А, Боже мій милостивий!
Що мні робити?
Помандрую. (Дивиться в хату, заміра
вся).

Ух, який сердитий!
Та не вдарить... А я таби
У Київ з Петрусем
Помандрую, хоч що хочеш...
Я не побояся,—
Серед ночі помандрую!..
А відьма злякає?..
Ні, не зляка. (Загляда знову).

Сердешненський!

Купжечки складає
У торбинку і бриль бере.
Прощай, моє любе,
Моє серце!.. У-вечері?
За царину? Буду,
Раньше буду! ось на, лови!
(Кодає через тин цвіток).
Чуєш? Дождайся-ж! (Виходить сот-
ник).

Настя (співає).

«Не ходи, не нуди, не залицяйся!
Не сватай, не піду, не сподівайся!»

Сотник.

А їй байдуже, мов не знає!
Неначе та сорока скаче.
Настусю! Чом же ти не плачеш?
Адже-ж Петруся вже немає.

Настя.

Дивітеся, яка печаль!
То й плачте, коли жаль!

Сотник.

Міні байдуже.

Настя.

А міві
Ще байдужіше.— він не мій.
А я вже зновіді знаю
Усі до одної!

Сотник.

Усі?

Настя.

Нехай хоч зараз сповілає
Отець Хома ваш голосний.

Сотник.

А повинчаємось в неділю?

Настя.

А вже-ж! Так ми ще не говорили.
Як одговіємось—тоді.

Сотник (цілує її).

Моя голубко сизокрила,
Моя ти ягідко! (Танцює і приговорює).

У горох

В чотирьох

У-ночі ходила;

У-ночі.

Ходячи.

Намисто згубила.

Настя.

Та годі вам вже з тим намистом!
Ішли б швидче до отця Хоми, та по-
радилися. От що!

Сотник.

Правда, правда, моя квіточко! По-

біжу ж я швиденько, а ти тут, моя
любко, погудай собі тихенько! Та за-
квічайся! Та не жди мене, бо бути
має, що я остануся і на вечерню.
Цілує її і йде).

Настя.

Добре, добре! Не ждатиму.

Не ждатиму, не ждатиму,

У свитину вдягатимусь,

У намисто уберуся,

Доганятиму Петруся.

Обнімемось, поцілуємось, поберемося
за рученьки, та й підем у-двох собі
аж у Київ. Треба заквічаться,—
може, в останній раз! Бо він казав,
що у Броварях і повинчаємося.

(Квіччається і співає).

»Ой піду я не берегом-лугом,

Зострінуся з несуженим другом.

Здоров, здоров, несужений друже!

Любилися ми з тобою дуже;

Любилися, та не побралися,

Тільки жалю серцю набралися».

Оце вагадала яку! Чур їй, яка по-
гана! Побіжу лиш швидче. Оставайтеся
здорові, мої високі тополі і хреща-
тий мій барвіночку! (Виходить).

VI.

Іде до-дому у-ночі

Пьянений сотник, а йдучи

Собі веселий розмовляє:

—»Нехай і наших люди знають!

Нехай і сивий, і горбатий,

А ми... хе! хе! А ми жонаті!

А ми... «—На-силу вліз у хату.

Та й ліг собі тихенько спати,

Щоб Настю, бачте, не збудить,

Та сорома не наробить.

Уже й »Достойно« оддзвонили,

Уже до-дому люди йдуть,—

Не йде Настусенька, не чуть

Насилу сотника збудили,

Та розказали: »так і так!«

Перехрестився неборак;

Коня найкращого сідлає

І скаче в Київ. В Броварях,

Уже повинчана, гуляє

Його Настуся молода,

Вернувся сотник мій до-дому,

Три дні, три ночі не вставав,

Нікому й слова не сказав

І не пожалувався нікому.

Турбується, заробляє

А того не знає.

Що на старість одуріє

І все завехаїть.

Отак тепер і з сотником,

З дурним моїм, сталося:

Розігнав літей по світу,

А добро осталося,—

Немає з ким поділити.

Довелось самому

Роскидати, росточити,

І добра нікому

Не зробити ні на шеляг.

І притчею стати

Добрим людям, і охати,

У холодній хаті

Під кожухом; і нікому

Хату затопити

І вимести; по смітнику

Ходити, нудити.—

Поки пугач над стріхою

В вікно не завяз,

А наймичка холодною

Трупу не накриє

Кожушиною старою.

А ключ од комори

Із-за пояса украде...

Отаке-то горе

Із сотником оце сталося;

Не минуло году,
Як Настусеньки не стало,
А вже на городі
Не осталося нічого,—
Свині та телята
Уже бродять. А барвінок,
Барвінок хрещатий,
Притоптаний, коло тину
Засихає, вяне.
А сам сотник у кожусі,
Одутлий, поганий,
Коло клуні пожожає.
І стоги неокриті,
І покої немазані.
І сволок немитий.
І челяді нема дома,
І худоби немає...
А наймичка задріпана.
Та й та помикає
Старим паном. Так і треба:
Не розганяй діток,
Сивий дурню!

Не довго жив
На свій заробіток
Пьяний сотник. Ще минуло
Літо коло світа,
А в-осени на улиці
Сотника убито;
А, може, вмер неборака,
Од щинкарки йдучи,—
Байдуже кому питати!
Забрали й онучі
Добрі люди, а самого
Гарно поховали
У леваді, і хрестика
Над ним не вкопали.
Аж жаль його: був багатий,
І рідня, і діти
Есть у його, а нікому
Хрест поставити!
Умер сотник, і покої
Згнили, повалились;

Все пропало, погинуло.
Тільки і остались,
Що тополі на вигоні:
Стоять, мов дівчата
Вийшли з Оглава, ватагу
З поля виглядати.

За сонцем хмаронька пливе,
Червоні поли розстилає,
І сонце спатоньки зове
У синє море; покриває
Рожевою пеленою,
Мов мати дитину...
Очам любо... Годивочку,
Малую годину
Ніби серце одпочине,
З Богом заговорить...
А туман, неначе ворог,
Закриває море
І хмароньку рожевою.
І тьму за собою
Розстилає туман сивий,
І тьмою німою
Оповиз тобі душу,
Йй не знаєш, де дітись.
І ждеш його, того світу.
Мов матері діти.

Як маю я журитися,
Докучати людям,
Щіду собі світ-за-очі:
Що буде, те й буде!
Найду долю—одружуся.
Не найду—втоплюся,
Та не продамся нікому,
В найми не наймуся.

Пішов же я світ-за-очі...
Доля заховалася,
А воленьку люди добрі
І не торгували,
А без торга закинули
В далеку неволю.—

Щоб не росло таке зілля
На вашому полі...

На-що міні жевитися?
На-що міні братись?

Вудуть з мене, молодого,
Козаки сміятись.
«Оженись», — вони скажуть. —
»Голодний і голый;
Занапастив, нерозумний,
Молодую волю!»

Боно я правда... Що-ж діяти?
Навчїть мене, люди!

Іти хїба до вас в найми?
Чи до-ладу буде?

Нї, не буду чужї воли
Части, заганяти;
Не буду я в чужїй хатї
Тешу поважати.

А буду я красуватись
В голубїм жупанї,
На конику воропому
Перед козаками.
Найду собі чорнобривку
В степу при долині —
Високою могильовку
На тїй Україні.

На весїлля товариство
Вийде погуляти,
Тя винесе самопали,
Викотить гармату.
Як понесуть товариша
В нову ю світлицю, —
Загомонять самопали,
Гукнуть гакївницї.

Як положать отамана
В новїй хатї спати, —
Заголосить, як та мати,
Голосна гармата:

Гукатиме, кричатиме
Не одну годину,
І рознесе тую славу
По всїй Україні.

Ой крикнули сїрі гуси
В яру на ставу;
Стала на все село слава
Про тую вдову.
Не так слава, не так слава,
Як той поговір,
Що заїздив козак з Сїчі
До вдови на двір;
Вечеряли у світлицї,
Мед-вино пїля.
І в кїмнатї на кроватї
Спочити лягли.
Не минула слава тая.
Не марне пішла:
Удовиця у мясниці
Сина привела.

Вигодувала малого,
До школи дала.
А із школи його взявши,
Коня купила;
А коня йому купивши,
Сїдельце сама
Самим шовком вишивала.
Злотом окула;
Одягла його в червоний
Въ жупан дорогий,
Посадила на коника:
»Гляньте, вороги!
Подивїтесь!» Та й повела
Коня вдовж села,
Та й привела до обозу,
В вїйсько оддала,
А сама на прощу в Київ —
В черницї пішла...

— Як-би тобі довелося
В нас попанувати,

То знав би ти, пане-брате,
Як їх називага,
Отих твоїх безталанних
Дівчаток накріпних:
А то верзе біси-зна-що,
Та й думає: ми-то,
Ми-то людям покажемо
Отих безталанних,
Та навчимо шануватись
Панчиків поганих.
Шкода й праці! Поки села,
Поки пани в селах,
Будуть собі гвиздяться
Покритки веселі
По шиночках з москалями.—
І не турбуйсь, брате!
— Добре, кажу.— А все-таки
Вевелючку нате
Оцю одну останню...
Слухайте ж, панята!

Дівчата на луці гребли,
А парубки кониці клали,
Та, знай, на сонце позирали.
Та нісвітницю верзали,—
Звичайне, хлопці! А дівчата,
Мов ті сороки, цокотали.
Та до криниці учащали—
У яр погуляти.
Найкращая з всього села
Давненько вже у яр пішла.
Узявши глечик, та й немає:
А лановий і не шукає,
Мов і не бачить. Не повий
Оцей лукавий лановий:
Стара собака, та ще й бита.
У балці стало щось кричать;
Побігли хлопці рятувать.
Аж там паняч несамовити.
Недоліток, таке творить—
Сердешну дівчину мордує;
Сердешна дівчина кричить.
Прибігли хлопці: не рятують:

Боятися пана. А одми.
Що наймиліший, озирнувшись.
Та вилами пана
І прозвись, мов ту жабу.
Застогнав поганець.
Та й обрієс. Порадилось.
Дали в город знати.
Суд найхав; подивились,
Пошили завзято
Судовики. Закували
Хлопця молодого,
Та в тюрму захвасували.
Та й більше нічого...

На верстовім шляху в полі
Корчма під вербою
Сгостіть собі в холодочку:
А по-під корчмою
Сидять в путах арестанти,—
Трохи одпочити
Позволено бідоляхам
Та води напиться.
Сидять собі, розмовляють,
А де-хто й куняє.
А з-за гори пизжанає
На шлях виїзжають.
Аж три тройки,—і звичийне.
Коло корчми стали
Дали коням одпочити;
Та й вружки пристає.
Співаючи. Ото-ж стали:
Молодая встала.
Взяла квартиру оковити.
Та й почаствовала
Сердешного невольника
І його сторожу...
Коли дивиться, погляне,—
Боже, милый Боже!
Між невольниками в путах
Той самий єдиний
І местник безталанний.
Несе з України
Аж у Сібір ланцюг, пута...
А ти будеш тута

У роскоші, і не будеш
 Ні звати, ні чути
 Його плачу всенедвного?
 Не почаствувала
 Свого местника святого
 І не привітала,—
 Тільки глянула на його...
 Та й більше нічого!..

По-переду поїбзжане,
 Рушили в дорогу,
 А за ними й невольники
 Побрязкали путом
 По-над шляхом,—і нікого
 Не видно, не чути
 Коло корчми... Одна собі
 Поки-що осталась
 З шинкаркою. Кругом неї
 Димом розстилалась
 В полі курява...

І смерклось.
 (І вік не великий—
 Не тільки день!).. На хуторі
 Танці та музики
 Аж до півночі. Придани
 Постіль пішли слати
 У комору; а молода
 Вийшла мовчки з хати,—
 Та й пропала. Скрізь шукали,
 До світу шукали.
 Та не нашли... Де-ж поділась?
 — Де? Помандрувала
 За невольником убогим
 У Сібір... Та й годі!

Заросли шляхи тернами
 На тую Україну—
 Мабуть, я її на-віки,
 На-віки покинув!
 Мабуть, міні не вернутись
 Ніколи до-дому!
 Мабуть, міні доведеться
 Читати самому

Оці думи... Боже милий,
 Тяжко міні жмти!
 Маю серце широкез.—
 Ні з ким поділити.
 Не дав-еси міні долі,—
 Молодої долі,
 Не давав эси ніколи,
 Ніколи, ніколи!
 Не дав серця молодого
 З тим серцем дівочим
 Поєднати. Минулися,
 Мої дні і ночі
 Без радости, молодії,—
 Так собі минули
 На чужині! Не найшлося
 З ким серцем ділитись,
 А тепер не маю навіть
 З ким поговорите.
 Тяжко міні, Боже милий,
 Носити самому
 Оці думи і не ділить
 Ні з ким, і нікому
 Не сказать святого слова,
 І душу убогу
 Не радовать, і не корить
 Чоловіка злого,
 І умерти... О, Господи!
 Дай міні хоч глянуть
 На народь отой убогий,
 На тую Україну,—
 Не дай міні згинуть
 Отут на чужині!

Зацвіла в долині
 Червона калина;
 Ніби засміялась
 Дівчина-дитина
 Любо, любо стало!
 Пташечка зраділа
 І защебетала...
 Почула дівчина,
 І в білій святині
 З біленької хати

Вийшла погуляти
У гай на долину.

і ввійшов до неї
З зеленого гаю
Козак молоденький:
Цілує, вітає,—
За руки хватає.
І йдуть по долині
Тихою ходою
І йдучи співають,
Як діточок двоє:
Під тую калину
Прійшли, посідали—
І поцілувались...

Якого-ж ми раю
У Бога благаєм?
Рай у вічі лізе,
А ми в церкву лізем,
Заплющивши очі:
Такого не хочем!
Сказав би я правду,
Та що з неї буде?
Самому завадить,
А понам та людям
Однаково буде...

У нашім раї, на землі,
Нічого кращого немає,
Як тая мати молодая
З своїм дитяточком малим.
Буває иноді: дивлюся,
Дивуюсь дивом,—і печаль
Охватить душу: стане жаль
Міні її, і зажурюся
І перед нею помолюся,
Мов перед образом святым
Тієї матері святої,
Що в мир наш Бога принесла.

Тепер їй, любо, любо жити:
Вона серед ночі встає,

І стереже добро своє,
І дожидає того світу,
Щоб знов на його надивитись,
Наговоритись. »Це мов,
Мов!..«—І дивиться на його,
І молиться за його Богу,
І йде на улицю гулять,
Гордіше еямої цариці,
Щоб людям, бачте, показать
Своє добро: »А подивіться!
Мов найкраще над всіми!«
І ненароком инший гляне.—
Весела, рада, Боже мій,
Несе до-дому свого Івана;
І їй здається—все село
Весь день дивилося на його
Що тільки й дива там було,
А більше не було нічого...
Щаслива!..

Літа минають;
По-троху діти виростають;
І вирости, і розійшлись
На заробітки, в москалі.
А ти осталася, небого,
І не осталося нікого
З тобою дома. Наготи
Старої нічим одягти
І витопнуть зимою хати:
А ти нездужаєш і встати,
Щоб хоч огонь той розвести...
В холодній молишся оселі
За їх, за діточок...

А ти.
Великомученице? Села
Минаєш плачучи в-ночі,
І полем-степом ідучи,
Свого ти сина закриваєш,
Бо й пташка иноді пізнає
І зашебече: »Он байстрия
Несе покритка на базар!«

Безталанная! Де ділась
 Краса твоя тая,
 Що всі люди дивувались?
 Проща! немає!
 Все забрала дитиночка,
 І вигнала з хати;
 І вишла ти за дарину.
 З хреста ніби знята:
 Старці тебе пураються
 Мов тії прокази;
 А воно таке маленьке, —
 Воно ще й ні лазить:
 І коли-то воно буде
 Гратись і промовить
 Слово »мамо«, — велике,
 Найкращеє слово!
 Ти зраджен. і розкажеш
 Дитині правдиво
 Про паньча лукавого. —
 І будеш щаслива...
 Та недовго: бо не дійде
 До зросту дитина, —
 Піде собі сліпця водить,
 А тебе покине
 Калікою на розпутті,
 Щоб собак дразнила.
 Та ще й вилає—за те, бач,
 Що на світ родила:
 І за те ще, що так тяжко
 Дитину любила...
 І любитимеш, небого,
 Поки не загинеш
 Межи псами, на морозі,
 Де-небудь під тином!..

Отим міні і жаль стане
 Матері небоги,
 Що вона його так любить,
 Так гине за ойго,
 За те чадо погавеє,—
 Завпасть в світі
 Найкращеє добро своє,
 Молодії літа.

А воно, буває, з його
 Не вийде нічого,
 Або вийде недолудок,
 Сатана безрога,—
 І ніколи із байстряти
 Не матиме мати
 Собі доброї дитини,
 Хоч вона й багата.
 Добре отим панам жити:
 Нічого не знають!
 І не знають, як ті діти
 У їх виростають. —
 Бо матері там немає,
 А мамку наймають.

На великдень, на соломі
 Проти сонця, діти
 Грались собі крашанками,
 Та й стали хвалитись
 Обновами. Тому к святкам
 З лиштвою пошили
 Сорочечку, а тій стьожку.
 Тій стрічку купили;
 Кому шапочку смушеву,
 Чобітки шакпові;
 Кому свитку... Одна тільки
 Сидить без обнови
 Сиріточка, рученята
 Сховавши в рукава.
 —Міні мати купувала...
 —Міні батько справив...
 —А міні хрещена мати
 Липтву вишивала.
 »А я в попа обідала!«
 Сирітка сказала...

Було роблю що, чи гуляю,
 Чи Богу молюся,
 Усе думаю про його
 І чогось боюся.
 Дурна була, молодая,
 Я все виглядала,

Чи не піде за рушниками.—
І не сподівалась.

Що він мене, дурну, турить.

А серце боліло,

Ніби знало, що так буде.—

Сказати не зміло.

А як-би було сказало.

То я б не любила:

Може, була б до кривизи

У гай не ходила:

А то в-ранці і в-вечері

Ходила, гуляла.

Доходилась: осталася,

На-вики осталась

Дівувати. Тяжко міні.

У магері в хаті

Старітисся, а свої

Вже хати не мати.

А ще й досі, чи роблю що,

Чи то так гуляю

Усе думаю про його:

І сама не знаю.

Чого думаю, чого я

У той гай ходила,

І за-що його так довго.

Так зяякно любила.

Буває, іноді старий

Не знає сам, чого зрадіє

Невначе стане молодий

І засмієся, як уміє;

І стане ясно перед ним

Надія ангелем святым.

І зоря, молодість його,

Витає весело над ним!

Що-ж се зробилося з старим?

Чого зрадів оце? Чого.

Що, бачите, старий подумав

Добро якесь комусь зробити.

А що-ж, як зробити? Добре жити

Тому, чия душі і дума

Добро навчилася любити:

Не раз такому любо стане

Не раз барвінком зашито.

Отак буває, в темні яму

Святе сонечко загляне,

І вь темній ямі, як на те,

Зелена травка поросте.

Хіба самому написати

Таки посланіє до себе,

Та все до-чиста розказати,—

Усе, що треба, що й не треба!

А то не дїждешся його,

Того писанія святого,

Святої правди ні од кого,

Та й ждати не маю од кого.

Бо вже б, здавалося, пора;

Либонь, уже десяте літо,

Як людем дав я «Кі-бзаря»,

А їм невначе рот зашито:

Ніхто й не гавкне, не лайне,

Невначе й не було мене!

Не похвали собі, громадо,—

Без неї може обійдусь.—

А ради жду собі, поради:

Та, мабуть, в яму перейду

Із мовчання, а не дїждусь...

Міні було, аж серце мліло —

Мій Боже милий, як хотілось,

Щоб хто-небудь міні сказав

Хоч слово мудре, щоб я знав,

Для кого я пишу, для чого.

За-що я Виряїну люблю?

Чи варт вона огня святого?

Бо хоч зостаріюсь за того.

А ще не знаю, що роблю;

Пишу собі, щоб не мінати

Часа святого так-на-так.

Та іподі старий козак

Верзеться грішному—усатий,

З своєю волею, міні

На чорній вороні-коні.

А більш нічого я не знаю,

Хоч я за це і прощаю

Теперь в далекій стороні...
Чи доля так оце зробила?
Чи мати Богу не молилась
Як понесла мене, що я,
Неначе люта я змя.
Ростоптана, в степу здихає.
Захода сонця дожидає?
Отак-то я тепер терплю,
Та смерть із степу виглядаю...
А за-що? Эй-Богу, не знаю!
А все таки її люблю,
Мою Україну широку,
Хоч я по їй і одинокий
(Бо, бачте, пари не вайшов)
Аж до погибелі дійшов.

Нічого, друже! Не журися!
В дулевину себе закуй,
Гарненько Богу помолися,
А на громаду хоч наплюй—
Вона капуста головата!
А в-тім—як знаєш, пане-брате:
Не дурень—сам собі міркуй!

Дурни та горді ми люди
На всіх шляхах, по всій-усюді!
А хвалимось, що десь-то ми
І над землею, і водою,
І од палат та до тюрми—
Усе царі... а над собою—
Аж деспоти—такі царі,
І на престолі і в неволі.
І все-то те—по добрій волі,
По волі розуму горить,
Як той маяк у синім морі,
Чи те... в житейськім. Само так
У нас у косяній коморі
Горить розумний той маяк,
А ми оливи наливаєм,
Та байдуже співзєм
Чи то в годину, чи в напасть.

Орли, орли ви сизокрили,

Поки вам лихо не приспилось,—
Хочь невеличке, хоч на час!
А там—під лавою в шиночку
Сховаэтесь у холодочку;
Оговь небесний той погас,
І в тую косяну комору
Полізли свині із-падвору,
Мов у калюжу, та й сопуть.

І добре роблять, що кують
На руки добрий кайдапи,
Та чарки в руки не дають
Або ножа, а то зарані
Гарненько з лиха б напились,
А потім з жалю заридали
Та батька-матірь проклиjali
І тих, що до хреста держали.
А потім—віж... і потекла
Свиняча кров, як та смола.
З печінок ваших поросячих,
А потім..

І золотої й дорогої
Міні, щоб знали ви, не жаль
Мозі долі молодой.
А иноді така печаль
Оступить душу—аж заплачу!
А ще до-того, як побачу
Малого хлопчика в селі:
Мов одірвалось од гіллі,
Одно-однісенянке під тином
Сидить собі в старій рядвині...
Міні здаэться, що се я,
Що се-ж та молодість моя:
Міні здаэться, що ніколи
Воно не бачитиме волі,
Святої воленьки! Що так
Даремне, марне пролетять
Його накращій літа:
Що він не знатиме, де дітись
На сім широкім вольнім світі.
І піде в найми; і колись,
Щоб він не плавав, не журивсь,

Щоб він де-небудь прихилився. —
То оддадуть у москалі...

Ми в-купючі колісь росли.
Маленькими собі любились,
А матері на нас дивились
І говорили, що колісь
Одружимо їх... Не вгадали!
Старі зараня повірали,
А ми малими розішались,
Та вже й не сходились ніколи.
Мене по волі і неволі
Носило всюди; принесло
На старість ледве і до-дому.
Веселез колісь село
Чомусь тепер міні старому
Здавалось темним і німим.
Таким, як я тепер, старим.
І бачиться, в селі убогим—
(Міні так бачиться!)—нічого
Не вросло і не згнило,—
Таке собі, як і було:
І яр, і поле, і т-ночі.
І над криницею верба
Нагнулася, як та журба
Далеко в самотній неволі:
Славок, гребелька і вітряк
З-за гаю крил ми махає:
І дуб зелений, мов козак
Із гаю виїшов та й гуляє
По-під горою; по горі
Садочек темний, а в садочку
Лежать собі у холодочку
Мов у раю, мої старі.
Хрести дубові посухлялись,
Слова дощем позаливались..
І не дощем, і не слова
Гладесенько Сатурі стирає!..
Нехай з святыми спочивають
Мої старії!.. »Чи жива
Ота Оксаночка?« питаю

У брата тихо я.—»Яка?«
—»Ота маленька, кучерява,
Що з нами гралася колісь...
Чого-ж ти, брате, зажурився?«
—»Я не журусь... Немандруваза
Ота Оксаночка в поход
За москалями, та й пропала:
Вернулась, правда, через год,
Та що з того! З байстрямь вернулась,
Острижена. Було, в-ночі
Сидить під тинюм, мов зозуля,
Та кукає, або кричить.
Або тихесенько свіає.
Та ніби коси рєвєліає.
А поїм знов кудись пішла:
Ніхто не знає, де поділась.
Занапастилась, одурила...
А що за дівчина була,—
Такь-так що краля! І не вбога.
Та талану Господь не дав...«
—А може й дав, та хтось ук
І одурив Святого Бога...«

Готово Парус розпустили:
Посувули по синій хвилі
По-між кугою в Сир-Дарью,
Вайдаю та баркас чималий.
Прощай, убогий Кос-Арале!
Нудьгу заклятую мою
Ти розважав таки два літа.
Спасибі, друже! Позвались,
Що люди і тебе знайшли
І знали, що з тебе зробити.
Прощай же, друже! Ні хвали.
А-ні ганьби я не спітаю
Твоїй пустині; в иншій краю,
Не знаю, може й нагадаю
Нудьгу колишнюю колісь...

Ми в-осени таки похожі
Хоч капельку на образ божий,—

Звичайне, що не всі, а так,
Хоч де-які...

Крутий байрак,
Неначе циган чорний голий,
В діброві вбитий, або спить:
А по долині, по роздоллі
Із степу перекотиполе
Рудим ягнятчком біжить
До річечки собі напивтись;
А річечка його взяла
Та в Дніпр широкий понесла.
А Дніпр у море, на край світа:
Билву море покотило.
Та й кинуло на чужині.

І жаль тобі її стане,
Малої билини.
Підеш собі зажурившись
Гаям по долині;
Гай шепоче, гнуться лози
В яру при дорозі..
Думи душу осідають,
І капають сльози,
І хочеться сповідатись,
Серце росповити;
І хочеться—Боже мій!
Як хочеться жити!..
І любити Твою правду,
І весь світ обняти!..

Влаго тобі, друже-брате,
Як є в тебе хата!
Влаго тобі, як у хаті
Э з ким розмовляти,
Хоч дитина немовляца—
І воно вгадає
Твої думи веселі...
Сам Бог розмовляє
Непорочними устами.

А тобі, мій одинокий,
Мій друже єдиний,
Горе тобі на чужині

Та на самотині!
Хто з тобою заговорить,
Привітає, гляне?
Кругом тебе простяглася
Трупом бездиханим
Помарнілаа пустиня,
Кинутаа Богом...

Лічу в неволі дні і ночі—
І лік забуваю!
О, Господи! Як то тяжко
Тії дні минають!
А літа пливають за ними,
Пливуть собі стиха.
Забірають за собою
І добро і лихо..
Забірають—не вртають
Ніколи, нічого,—
І не благай, бо пропаде
Молитва за Богом.

Каламутними болотами
Між бур'янами, за роками
Три годи сумно протекли;
Багато де-чого взяли
З моєї темної комори,
І в море вишком однесли;
І нишком проковтнуло море
Моє не злато-серебро—
Мої літа, моє добро,
Мою нудьгу, мої печалі—
Тії незримі скрижалі.
Незримим писані пером...

І четвертий рік минає
Тихенько, поволі,—
І четверту починаю
Книжечку в неволі
Мережати. Змережаю
Кров'ю та сльозами
Моє горе на чужині.
Во горе словами
Не розкажеться нікому

Ніколи, ніколи.
Ніде на світі! Немає слов
В далекій неволі!
Немає слов, немає слюз,
Немає нічого;
Нема навіть кругом тебе
Великого Бога!
Нема на що поиритиш.
З ким и тужити?
Жити не хочеться на світі.
А сах мушні жити!

Мушу тужити з дан жито?

Щоб не губить душу?..
Не варт вона того жалю!
Ось для чого мушу
Жити на світі, а не в неволі
В неволі кайдани:
Може, ще я подвлюся
На нову Україну...
Може ще я подвлюся
Словами-сльозами
З дірочками зеленими,
З темними дугами:
Бо немає в мене роду
На всій Україні.
Та все-таки не ті люди.
Ще на цій чужині.
Гуляв би я по-над Дніпром
По веселих селах.
Та співав би свої думи
Тихі, невеселі.
Дай дожити, подивитись. —
О, Боже мій явни.
На лани тії зелені
І тії могили!
А не даси, то донеси
На мою країну
Мої сльози; бо я, Боже, —
Я за неї гну!
Може, ніні на чужині
Лежать легше буде.
Як яводі в Україні

Згадувати будуть!
Донеси ж, мій Боже милий,
Або хоч падию
Пошли в душу!.. Бо нічого.
Нічого не вдію
Убогою головою;
Бо серце холодне,
Як подумаю, що може,
Мене похоронять
На чужині і пі думи
Зо мною сховають,
І мене на Україні.
Ніхто не згада!

А може тихо з вітани.

Мої мережані сльозами
І долетять коли-небудь
На Україну, і падуть.
Непаче роси пад землею,
На щире серце молодец.
Сльозами тихо упадуть.
І покиває головою
І буде плакати зо мною,
І може, Господи, мене
В своїй молитві помяне!
Нехай, як буде, так і буде:
Чи то плисти, чи то брести!
Хоч доведеться розпаяти.
А я таки мережать буду
Тиченько білі листи.

Ми заспівали, розійшлись
Без сліз і без розмови.
Чи зійдемося ж знову,
Чи заспіваємо коли?
А може й те... Та де? якими?
І заспіваємо яку?
Не тут, і, певне, не такими.
І заспіваєм не таку!
І тут невесело співали,
Бо й тут невесело було,
Та все-таки якось жилось.

Приваймі в-купі сумовали,
Згадавши той веселий край,
І Дніпр той дужий крутогорній,
І молодез тез горе,
І молодий той грішний рай.

Не молилася за мене,
Поклопи не клала
Моя мати; а так собі
Мене посивала,
Співаючи: «Нехай росте
Та здоровий буде!»
І впріє я, хвалить Бога,
Та не виліз в люди
Лучче було не редити
Або утопити,
Як мав би я у неволі
Господа гнівити.

А я так мало, небагато
Благав у Бога: тільки хату,
Одну хатиночку в гаю,
Та дві тополі коло неї,
Та безталанню мою,
Мою Оксавочку,—щоб з нею
У-двох дивитися з гори
На Дніпр широкий, на яри.
Та на лани золотополі,
Та на високій. могили.—
Дивитись, думати, гадать:
Коли-то їх понасіпали?
Кого там люди поховали?
І в-двох тихенько заспівать
Ту думу сумную, днедавну,
Про лицаря того гетьмана,
Що на огні Ляхи спекли.
А потім би з гори зійшли,
По-пад Дніпром у темнім гаї
Гуляли б, поки не смеркає,
Поки мир божий не засне,
Поки з вечірньою зорькою
Не зійде місяць над горою
Туман на лан не прожене.

Ми б подивились, помолились,
І розмовляючи пішли б
Вечеряти в свою хатину.

Даєш ти, Господи єдиний.
Сади панам в твоїм раю.
Даєш високий палати,—
Пани ж неситні, нузаті
На рай твій, Господи, плюють.
І нам двитиць не дають
З убогої малої хати.
Я тільки хаточку в тім раї
Благав, і досі ще благаю,
Щоб хоч умерти на Дніпрі.
Хоч на малесенькій горі.

ПЕТРУСЬ.

(Поема)

І.

Були на хуторі пани—
І пан і пані небагаті.
І дочечка у їх росла.
Уже чимала піднялась:
І генерал її посватав.—
Бо страх хороша була,
А генерал був страх багатий!
От і талан Господь послав
На вбогий хутір... Ублагали
Царя небесного! Взяли,
І гарненько одягли,
Та у неділю й повинчали,
І генеральшою назвали.
І цугом в Київ повезли.

Було на хуторі погане,
Мале байстря,—свиней пасло,
Петрусем звалось; на придане
Воно за панною пішло
У генеральське село—
Свиней же пасти, безталанне.

За балам бал у генерала.
За генеральшою чимала
Орда панів і паничів:
І генеральша у-почі
Тихенько плакати собі стала.
— «Запастигла мене мати!
Зовине марне у палатах
Краса і молодість моя!»
— «Ти душою вичеши?» — «Хто се? в.
Ні, я не плачу...» — «Знаєш, Мамко?
У городі тепер Армяно:
Купи собі, мамулю, шаль!»
— «Міні не треба тій шалі!»
— «Не завдяйай же серцю жатьо,—
Куйи, голубиво! Не печаль
Мого ти серця! А весною
В Париж поїдемо з тобою,
Або поїдемо в село,—
Як хочеш, серце!»

Тихо-тихо

Зіма минала: кралась лихо,
Та в самім серці й уляглось
У генеральші молодой.
Поїхали в село весною:
В селі бенкетн загути:
А генеральша плаче-плаче,
А генерал того не бачить,—
А всі вже бачили в селі.

II.

З нудьги, із двору погуляти
Якось задумавшись пішла
Та аж за царину зійшла,
Та й бачить, що пасе ягнята
Мале хлопчаточко в стерні.
— «О горе, горепько міні!
Що я робитиму на світі?..
Се ти, Петрусю?» — «Аже-ж я.»
— «Ходім до мене! Будем жити,
Як там на хуторі колись
Жили, жили» — Та й познаилась:
Очей не зводячи, дивилась

На Петруся. Одним-одна
І виростала, й дізувала.
І за старого генерала
Запастигли-продали,
І в-купі гроші проиляли..
І тязько—тяжко заридала.
Ходім, серце, погулять!
Ходім, Петрусю, в сад, в палати!»
— «А хто-ж тут буде доглядать?
Хто попасе мої ягнята?»
— «Нехай, хто хоче!»

Й повела

Щого в палати: а в палатах
Причепурила, одягла,
А потім в школу оддала.—
І любо їй, Нехай, радіє,
Поки надію серце грєє,
Поки росте з того зерва
Або кукіль, або пшениця.
Бо ми не знаєм, що твоїться
У Його там... А Він хоч зна,
Та нам не скаже. Як-би знала
Матуся горепько твоє,
Чи оддала б за генерала
Дитя единеє своє?
Не оддала б. А в-тім—не знаю,
Бо всякі матері бувають!

Минають дні собі поволі;
Петрусь до школи та із школи
З книжками ходить та росте.
Сама аж ніби молодіє:
І генерал собі радіє,
Що діло, бачите, святе
У-двох таки вони зробили.

Петра на волю одпустили:
Зімово в Київ одвезли.
І там у школу оддали.
І там чимало поповчили
Вернувся з Києва Петрусь.
Уже Петром і панатем,
І кучері аж по плече,
І висипався чорний вус,

І ще... Та се ще не втче.—
Роскажем шоді колісь
Про те, що спитися Петрові.
А генеральші заробітоків
Що тепер сподася, то ми
Оце й роскажемо.

III.

Перед іконою Пречистої
Горить лампада у-шні.
Поклони тяжкі чини.
Ридала, билася.— Чистую,
Огненную слово дала:
Вся блага Пречистую.
Щоб та... щоб та спаси.
Щоб одурити їй не дала,
Препорочная. І нує!
Молити їй не вродити—
Вся, сердячина, суріна:
Боже, небога, помилуй
Свого Петруся. Тяжко їй
Душі вершити, молодій.—
Та ще ж робити? Не спало слав.—
Сердега разом одуріла.
Та й як його одвін, сязані
Прожити віга молодій:
Вони ж не вераються!.. Як хоч.
А лихо, кажуть, перескоч.
А то завивий. Генеральша
Не пересочила, б. їй
Хотілось жити молодій!
Хотілось б... Густенька каша.
Та каша, бачте, то не наша:
А наш несолений куліш:
Як знаєш, так його і їж!
—»Петрусь! друже мій єдиний!
Моє ти серце: мій ти сину!
Рятуй мене, рятуй, рятуй:
О, Матір' Божая, роскуй
Мою ти душу!«— Ридала,
І батька й матір' проклинала.
І все на світі. А Петрусь,
І єдина дитина.

Гуляв собі препеневинни
В саду, та арію якусь
Мугикав ства. Візьми нічого
Петрусь не бачив. А небога
Сама не знає, що робить
І що їй діяти з собою?
Або сховатись під водою?
Або принамсн розбить
О стіну голову?..
—»Поїду в Київ, помолюся:
Молитва, може, прожоне
Діявола... О, мій Петрусь!
Молитва не спасе мене!..
Я у Дніпріві утоплюся!»

Моліте Господа, дівчата!
Моліте Господа, щоб мати
І вас отак не завдла
За генерала, за палати,
І вас отак не продала.
Любігесь, діточки, весною!..
На світі з кого любити
І без користі: молодю.
Препорочною, святою.
В малій хатині буде жити
Любов та чистая, і буде
Святий покой ваш стеретти
І в домовині.

Що-ж то буде
З превосходительною? Що ти
Тепер робитимеш з собою,
З своєю божою красою?
Хто стереттима твій покой,
Украдений твоім Петрусем?
Хіба архистратиг? Та й той
Не встереже тепер! Боюся,
І вимовить боюся тепер
Твоє грядущє...

IV.

У Київ їздила, молилась.
Аж у Почаєві була:

Чудовища не помогла,
 Не помогла святая сила.
 А ти аж викала—жмилися,
 Та й занеслася. Вона
 Назад гадону в сирій люту,
 Та тремти в півночі отрути.
 Не спа' три ні і не спала,
 Верившись в проті, і три немі
 Не спала: і пали в'їри сні,
 Засохли губи, і в'їри
 Щось ходя шепче сміючись,
 Аж тиждень так собі нудила,
 А потім труги розвела
 І генерала навідала.
 Та й спить укорившись, згуба

— «Тепер старого не стало,
 А молодого приїшло»
 Та буду жити собі те жито,
 Петрусь— іх в'їри любий—
 Получала, чи то спитала:
 Хотіла спати, але не спала,
 І ждала світу, і дожить
 До світу бажано бачити.

І задивилися в'їри разом
 По генераловій душі;
 Заговорили щось погане,
 До генерала ідучи
 Прощатись, люди. Аж гуде,
 З усіх-усюд пароду йде;
 То щось шепочуть про отруту,
 І судових неваже ждуть.
 І разом стихли на минуту:
 Приїхали. Ножі беруть
 І генерала розчвняють,
 І яд находять в животі.
 Громада глухо присягає,
 Заприсягла. Питає суд:
 — «Тепер скажіте, християне,
 Хто отруїв його?» — Гудуть,
 Мов стиха дзвони: «Паві, паві!»
 Громада зично загула.

Тоді на ганок вихожав
 І до громади промовляв
 Петрусь, і каже: »Я зробив!
 Я генерала отруїв,
 А ви не знаєте нічого!« —
 Звали Петруся молодого,
 Та в тюрю в пучах одвели.

Його недовго мордували
 В тюрмі, в суді, а в добрий час
 В кайдани зобре закували.
 Перегодили про запас.
 Не ехрестивсь, отак убраний.
 І поволік Петрусь кайдани
 Аж у Сибіря.

Міні злається—я не знаю,
 А зоди сп'їзали не вмрять.
 А перекіт не жале
 В світу, пос-що, та й живе.
 Купається собі в калюжі,
 Мов криві купалося в грізах.
 І справді так! Міні байдуже
 За простих ірмх сірмах—
 Кови і Гольдом забуні—
 Так що ж міні тут гріти-дучи?
 А де оті? Невже в сажах
 Годує хам собі на сало?
 А може й так! Добра чимало
 Вони творили на землі:
 Ріками слози розлили.
 А кров—морями... Люди знають.
 Кого годують, доглядають.
 І що-ж ви скажете: за славу
 Лили вони моря кроваві,
 Або за себе? Ні! За вас,
 За нас, сердешних, мир палили.
 Поки їх в саж не засадили
 Як-би не те, то певне б нас
 Свинар в толоці. Кляті! кляті!
 Де-ж слава ваша? На словах?
 Де ваше золото, палати?
 Де власть великая? В склепах.

В склепах, повалених катами,
Таким-ж самими. як ви!
Жили ви лютими звірами.
А в свині перейшли...

Де-ж ти.

Великомучениче святий.
Пророче божий? Ти між нами.
Ти, прісносущий, всюди з нами
Вігаєш ангелом святим;
Ти, любий друже, заговорив
Тихенько-тихо—про любов.
Про безталанну, про горе,
Або про Бога, та про море.
Або про марне литу кров
З людей великими катами:
Заплачеш тяжко перед нами
І ми заплачемо... Жива
Душа поетова святая,
Жива в святих своїх речах:
І ми, читая, оживаєм
І чуєм Бога в небесах.

Спасибі, друже мій убогий!

Ти, знаю, ленту розділив
Свою єдину,—перед Богом
Багато, брате, заробив!
Ти переслав міні в неволю
Поета нашого.—на волю
Міні ти двері одчинив.
Спасибі, друже! Прочитаю
Собі хоч мало—оживу,
Надію в серці привітаю.
Тихенько-тихо заспіваю.
І Бога Богом назову!

Як-би ви знали, паничі,
Де люди плачуть живучи,
То ви б елегій не творили
Та марне Бога б не хвалили.
На наші сльози сміючись.
За-що, не знаю, називають
Хатину в гаї тихим раєм:

Я в хаті мучився колєсь,
Мої там сльози пролились.
Найперші сльози! Я не знаю,
Чи єсть у Бога люте зло,
Щоб у тій хаті не жило?
А хату раєм називають!

Не називаю її раєм
Тій хатиночки у гаї
Над чистим ставом край села:
Мене там мати повила
І повивавчи співала,
Свою нудьгу переливала
В свою дичину: в тім гаю
У тій хатині, у раю.
Я бачив пекло... Там неволя.
Робота тяжкая.—ніколи
І помолитись не дають.
Там матірь добрую мою,
Ще молодую,—у могилу
Нужда та праця положила:
Там батько, плачучи з дітьми
(А ми малі були і голі),
Не витерпів лихої долі,
Умер на панщині... а ми
Розлізлися межі людьми,
Мов мишеята. Я до школи
Носити воду школярам,
Брати на панщину ходили,
Поки лоби їм погоглили,
А сестри... Сестри? Горе вам.
Мої голубки молодії!
Для кого в світі живете?
Ви в наймах вирости, чужії,
У наймах коси побіліють,
У наймах, сестри, й умрете.

Міні аж страшно, як згадаю
Оту хатину край села.
Такиї, Боже наш, діла
Ми творимо у нашім раї
На праведній Твоїй землі!
Ми в раї пекло розвели,

А в Тебе другого благаєм.
З братами тихо живемо.
Лани братами оремо.
І їх сльозами поливляєм.
А може й те ще... Ні, не знаю
А так здається—сам зли...
(Бо без Твоїх. В жов. коті,
Ми б не чулися в раї голі!)
А може й сам на неб-си
Смішся, батечку над нами.
Та може радийся з панамми.
Як править миром! Бо дивися:
Он гай зелений похилився.
А он в-за гаю виглядає
Ставок. неначе полецька.
А верби геть по-над ставом
Тихесенько собі купають
Зелені вігви... Правда, рай?
А подивися та спитай,
Що там твориться у тім раї!
Звичайне, радість та хвала
Тобі єдиному святому,
За дивні Твої діла...
Отим-бо й ба! Хвали—айкому.
А кров, та сльози, та хула.—
Хула всьому! Ні, ні! Нічого
Нема святого на землі!
Міні здається, що й самого
Тебе вже люди прокляли..

Бував, в неволі вноді згадаю
Своє стародавнє; шукаю—шукаю.
Щоб чим похвалитись, що й я таки жив,
Що й я таки Бога колись-то хвалив;
Шукаю—шукаю.. Господи б. хотілось
Згадати хоч що-небудь! Та оце я
наткнувся
На таке погане, що так і заснув.
Вогу не молившись. От, міні присни-
лось
(Свпненю заснувши,—звичайне, такий
І сон привертеться), ніби край могил
Пасу я ягнята, а я ще мали.

Дивлюся: могила ніби розвернулася,
А з неї виходить неначе козак,
Уже й сивоусий собі псборак,
Та і йде до мене... Я собі звернулось,
Щея мов під тином,—звичайне, мале,
То й перелякалось. От мене бере
Поваче на руки, та веде в могилу:
А чорна могила ще гірше розкрилась.
Дивлюся—в могилі усе козак:
Який безголовий, який без руки,
А хто по коліна вельиче одтягає;
Лежать собі хлопці, мов у тощій заті.
—«Дивися, дитино, оце козак!»
Ніби міні важко:—«На всім Україні
Високі могили. Дивися, дитино:
Усі ті могили—усі отакі.—
Начинені нашим благородним трупом,
Начинені туго. Оце воля спить.
Лягла вона славно, лягла вона в-купі
З вами—козаками Бачини, як лежить!
Неначе сповита!.. Тут пала немає:
Усі ми однако на волі жили.
Усі ми однако за волю лягли,
Усі ми і всацем.—та Бог його знає
Коли-то те буде. Дивися ж, дитино,
Та добре дивися! А я розкажу,
За-що Україна наша стала гинуть,
За що й я між ними в могилі лежу.
Ти ж людям розкажеш, як виростеш,
сину.

Слухай же, дитино!..»

А потім ягнята
Приснились у житі; лановий біжить,
Та бє мене добре і ніби, проклятий.
Святилу здираз... І досі болить,
Як сон той згадаю! А як нагадаю
Козака в могилі, то й досі не знаю.
Чи то було справді, чи то було так—
Мара яка-небудь. Міні той козак
Розказував ось що:

— «Не знаю, як тепер
Ляхи живуть

З своїми вольними братами:
А ми браталнся з Дяхами.
Аж поки третій Свигизмунд
З пролетарями його ксьондзами
Не розв'язали нас. Отак
Те лихо ділялося з нами!

Во ім'я Господа Христа
І Катері Його святої
Дяхи прийшли на нас войвою:

Святий божий міста
Ксьондзи сважени обвернули:
Земля ковчач зійнялась.
І брешля сину. Волхились.
І за молитвою могила.
Невчас гори, переслі
На нашій, своячку, землі

Я жив на хуторі..

Я стар був, вояцтво. Послав
З табу я кошей до обозу,
Гармату, гавігичивь два вози.
Пшона, пшениці, що придбав,
Я весь візарню оддав
Моїй Укріні—небожі
І трьох синів своїх. Нехай,
Я думав грішник несья Богом.
Нехай хоть часточка убога
За мене піде, за наш край,
За церков божую, за люди.
А я молитись в хаті буду.
Бо вже не здужав, сину, встать,
Руки на ворога піднять.
Зо мною, —слухай же!—осталнсь
Данило, чура мій, та я,
Та Пріся, донечка моя. —
Воно ще тільки виростало,
Ще тільки-тільки наливалося,
Мов та черешенька. За гріх.
За тяжкий, мабуть, гріх, великий,
Не дав міні святий Владика
Очей нарадувать старих

Моїм дитятком.

Не ходили

Ксьондзи по селах, а везали
На людях їх з села в село.
Таке-то у нас було!
Якось їх, клятих, і до мене
В ночі на хутір запесло;
А з ними челядь їх сважена.
Та ще драгуни. Дай міні
Хоч вода-небудь. Б же милли.
На сіг Твій випадають з мочи...
Спряжу всю шляхту на огні!
Вони, вони—не бійся, сину!—
Вони, ксьондзи, мою дитину
З собою в хату везли,
Замкнулись, п'яні... я бачив...
А члєдь г'ява болызола
У клуні на соломі сважь,
Драгуни т ж. А ми з Данилом
Солома в сіні напесили.
А клуню просто запалили.
Не встануть, прокляті, опяць
Дітей козачих мордувать:
Усі до одного згорілі!
І Ціря бідная моя
Зеріла з клятими. А я
На покорищі хрест з Данилом
П ставали, та помозались,
Заплакали, та й потягли,
На кошей сівши, до обозу.
Синів всіх трьох моїх вейшли.
Та в добрий час і полягли
Отут у купі...

А як ми бились, умірали!

За-що ми голови складали
В оці могили? Будеш жить,
То може й знатимеш, небоже!
Бо слава здорово кричить
За наші голови... А може
І про могили, і про нас
З старцями божими по селах

Правдива дума, невесела
Між людьми ходить...

І станем гнучим, і красою
Прспенорочно-молодою
Старій очі веселю.
Дивлюся вноді, дивлюсь,—
І—чудно!—мов пер д святою.
Перед тобою поховсь.
І жаль мні старому стане
Твої божої краси.
Де з нею дінешся-вєн?
Хто коло тебе в світі стане
Обятим хранителем твоім?
І хто заступить? хто укриє
Од зла людського в час лихий?
Хто серце чистєз нагрїє
Огнем любови? хто такий?
Ти сирота: нема нікого,
Опрїче праведного Бога...
Молися ж, серце! Помолюсь
І я з тобою.

Щєсь пророче
Міні вже зазирає в очі—
І я вже Богу не молюсь,
Уже й на тебе не дивлюсь.
Міні прижилсь: ти вже мати.
Не в окєзниках, не в палатах
Твоє голоднез дїтя...
І вїпш ти. А дїї летять.
Нєсуть все добре за собою;
Уже й надїю понесли,
А ти—остаєш на землі
Одна-однісенька; з тобою
Єдинєз добро було—
Твоє дїтя, поки росло,
В кололочки поки вївалось:
Оперилось.—і ти осталась
Стара і немощна. Людей,
Людей непривзних благаєш,
І Христа ради простягаєш,
Коло зачинених дверей,

Старі руки.

Отак я вноді тобою,—
Тобою, серце, молодою
Старій очі веселю.
Дивлюся вноді, дивлюсь
На стан твій гнучий, і за тебе
Тигенько Богу помолюсь.
Молися й ти: з святого неба
На тебе, серце, не вїйшла
Твоя і доля, і недоля.

Огні горять, музика грає.
Музика плаче, завиває!
Алмазом добрим, дорогим
Сїяють очі молодї.
Вїтає радїсть і надїя
В очах веселих. Любо їм
Очам негрїшним, молодим!
І всі регочуться, смїються.
І всі танцюють. Тільки я,
Нєначе заклятий, дивлюся
І нишком плачу, плачу я...
Чого-ж я плачу? Мабуць, шєсєда.
Щє без пригоди, мов негода.
Минула молодїсть моя.

Чи то недоля та певольє,
Чи то літа ті, летячи.
Розбили душу? Чи ніколи
Йї не жив я з нею? Живучи
З людьми в паскуді, опаскудїв
І душу чїстую... А люди
(Звичайне, люди), смїючись.
Зовуть її і молодою,
І неперочною, святою.
І ще якоюсь... Вороги!
І люті, люті! Ви ж украли,
В багню поганє заховали
Алмаз мій чистий, дорогий,
Мою, колись святу, душу.
Та й смїєсь! Нєхристїанє!

Чи не між вами ж я, погані.
 Так споганився, що й не звать.
 Чи й був я чистим коли-небудь!
 Бо ви мене з святого неба
 Взяли між себе, і писать
 Погані вірші научили!
 Ви тяжкий камінь положили
 Посеред шляху і різбили .
 О його, Бога болячись,
 Моє мале, та уб'те,
 Та серце праведне колись.
 Тепер іду я без дороги.
 Без шляху битого... А ви
 Дивуєтесь, що спотикаєсь,
 Що вас і долю проклинаю,
 І плачу тяжко, і, як ви,
 Душі уб'тої цураюсь.
 Своєї грішної душі!

На батька бісового я трачу
 І дні, і пера, і папір!
 А вноді то ще й заплачу.
 Таки аж надто... Не на шп
 І на діла його дивившись.
 А так—як вноді уявились.
 Дідусь свесенький рідя
 Того, бачте, що сирота.

І досі спитьс: під горою,
 Між вербами, та над водою
 Біленька хиточка; сидить,
 Неначе й досі свий дід
 Коло хатиночки і бавить
 Хороше та кучеряве
 Своє маленькез внуча.
 І досі спитьс: вийшла з хати
 Веселая сміючись мати,
 Цілує діда і дитя—
 Аж трічі весело цілує,
 Прийма на руки і годує,
 І спить несе; а дід сидить
 І усміхається, і стиха

Промовить нишком: »Де-ж те лихо?
 Печалі тії, вороги?«
 І нищечком старий читає
 Перехрестившись »Отче-наше«.
 Крізь верби сонечко сіяє
 І тихо гасне... День погас,—
 І все почило. Сивий в хату
 І сам пішов опочивати.

МОСКАЛЕВА КРИНИЦЯ.

(поема).

(Я. Г. Кухаренкові на пам'ять 7 априля
 1857 р.).

Не на Україні, а далеко,
 Аж за Уралом, за Елеком,
 Недобиток старий варнак
 Мні розказував отак
 Про сю криницю москалеву;
 А я, сумуючи, свисав.
 Та рифму нищечком додав,
 Та певелічку і дешеву
 (Звичайне, крадене!) зобрав
 Тобі поему на спомини,
 Мій друже щирий, мій єдиний!

I.

—Після Великої зими,
 За Катервини за царіці,
 Москаль ту викопав криницю;
 А як він викопав,—то ми
 Оце й розкажемо в пригоді,
 А ви запишуйте: не шкодить
 Такую річ і записати,
 Бо се не казка, а билиця.
 Лбо бувальщина,—сказати.
 Отак пишіть: була криниця...
 Ні, не криниця, а село.
 Пишіть:—Давно колись було
 Межи садами, при долині,—
 Таки у вас, на Україні.
 Було те божеє село.
 В селі тому вдова жила,

А у вдови дочка росла
І сини малоліток.
Добре мати діток
Багатому: хвалить Бога
В розкшад; а вбогій
Вдови не до того
(Бо залили за шкуру сала:
Трохи не провала) —
Думала їти в черниці.
Абе вбитись, утопитись,

Так жаль маленьких діток стало
(Звичайне, маги. — що й каз.ть!).
Та може ждався таки й зять,
Бо вже Катруся підросла
(Катрусею вдовівна звалась) —
Чи вік же їй продівувать,
Зносити бривоньки ні за-що?
Хіба за те, що сирота?

А краса-то, краса!
Мій Гоже милий! А трудяще.
А чевурне, та робляще.
Та рихе! Бля, і сирота,
А всім була на-вдвовижу:
Бувало, виглявє із хижі.
Як тая квіточка з роси.
Як тээ сонечко з-за хмари.
Весьсь похолону, нежпвий
Стою, бувало...

А-ні кара,

Ні муки, кайдани,
Ні-же літа, сину,
Тії сили не втомли.
Отак і загину,
Так і згину: бо — дивися
Смерти сподіваюсь,
А ридаю, мов дитина.
Як я нагадаю
Катерину... Слухай, сину,
Мій друже здивий!
Слухай добре, та записуй,
Та на Україні,
Як Бог тебе допроводить,
То розкажи, сину,

Що ти бачив діявола
Своїми очима!..

II.

Так, бачиш, дівенька ота
Росла собі; і роботящий
Росла собі; і роботящий
(Бо всюди сироти — ледащо)
У наймах виріс сирота,
Неваче батькова дитина.
Ото-ж той самий сиротина
У наймах, — сяк собі, то так, —
Придбав, сірома, грешнят.
Одежу справив, жунашину,
Та — ні відсіль і ні відтіль —
Купив садочок і хатину,
Подякував за хліб і сіль
І за науку добрим людям,
Та до вдовівни на-виростець —
Щелесть за рушниками!
Не торгувались з старостами.
Як те був з багатирями,
Не торгувався і пан-отець
(На диво людям та на чудо!):
За три копн звичав у-будень. —
Без пихи, так, як довелось...
Отут-то, голубе мій сизий.
Отут-то й лихо почалось.

III.

Уже либонь після Покрови,
Вертався з Дону я, та знову
(Бо я вже двічі посилав
До дівчини за рушниками)
Послать і в третє міркував, —
Та з чумаками, та з волами
Як-раз в неділю на весілля
До удовівни причвалав.
Пропало! Все добро пропало, —
А-ні щетивки не осталось!..
Пропав і я, — та ни в шинку,
А на »кобилі«... На віку
Всі люди бачать лихо, сину;
Але такого, мій здивий,

Такого лютого—ніхто,
Ніхто і з-далека не бачив.
Як я, лукавий.. А тим часом
Просохли очі у вдови:
Неначе в Бога за дверима,
У зятя та в сина
Стара собі спочиває,
А на Катерину,
На дитя своє єдине,
Тільки поглядає.
А я в шинку з п'явницями
Душу пропиваю,—
Тай пропив: запродав душу
І душу і тіло:
Тіло катові, а душу...
О, Боже мій милий!
Хотілося б жити на світі,
Та ба! Треба вчитись.
Як на світі жити,
А то битимуть, та й дуже!..
Не знаю, мій друже,
Чи сатана лихо коїв.
Чи я заведував.
Чи то мене злая доля
Привела до того.—
Таки й досі ще не знаю,
Не знаю нічого;
Знаю тільки, що тверезий
(Бо вже а-ні вива,
Ні меди, ні оковита
Не пилися, сипу!)..
Отаке-то сподіялось!
Вмер батько і мати;
Чужі люди поховали,
А я, мов проклятий,
Мов Іуда одринутий
І людьми і Богом.
Тяняюся, ховаюся,—
І дійшло до того,
Що я, в-ночі підкравшися,
Максимову хату
(Бо його Максимом звали.
Вдовного зятя)

Запалив. Згоріла хата...
А душа проклята
Не згоріла. . моя душа!..
Мій друже, мій брате!
Не згоріла, а осталась.
Тліє, й досі тліє...
І коли вона зотліє.
Коли одпочине.—
Святий зває...

IV.

З' переляку
Вмерла Катерина;
А Максим на пожарище
Та на попелище
Подивився—нема ради!
Тільки вітер свище
У димарі та в комині...
Що на світі діять?
І що тепер йому почати?
Подумавши, перехрестивсь—
Та й знов пішов у наймити
Голодні злидні годувати.
Вдова осталась не сама,
А з сином парубком; женити
Його збралась в-сени,—
Аж гульк! Од матушки-царині.
Таки із самої столиці,
Прийшов указ—лоби голить;
Се в перший раз такий указ
Прийшов з Московщини до нас,
Бо на Україні в нас, бувало,
У козаки охочі йшли,
А в пікізери вербували.
Та теж охочих. На селі
Зібралася громада радить.
Кого голить у москалі.
Порадили громадою.
Та скурвого сина,
Вдовиченка ледащицю,
Забили в скрепцю.
Та й повезли до приїому.
Он яке твориться

На сім світі,—яка правда
У людей, мій сину!..
Така й досі, я думаю,
В нас на Україні:
Та другої і не буде
В невольниках-людях.

V.

«Ні вже», каже,—»добрі
люди,

Не так воно буде.—

Отак хіба!« Максим каже:

»Які з мене люди

У наймтах! Іду служити:

Нехай«—каже—»вчовин
спв

Та не стане під аршии.

А я стану:

Із прийому

Вернувся до-дому,

До матері вдовиченко:

А Максим з прийому

Пішов собі у москалі.

Помолившись Богу.

Міні полегшало,—а з чого.

З чого полегшало міні?

Зтого, що ворога не стало?..

Якого ж ворога, мій Боже?

Моя некая душа

Кого боялася? Максима?

Ні, не Максима, а когось.

Когось боялася, проклята:

Людцш рові служила,

Та його й страшилась!

VI.

Через год ото й Велика

Зіма наступила;

До Зеленої неділі

В байраках біліли

Свіги білі; тоді-ж ото

І Очаков брали

Москалі, а Запорожжя

Перше зруйнували.

Розбрелося товариство..

А що то за люди

Були ті Запорожці!

Не було й не буде

Таких людей!

Під Очаков

Погнали й Максима:

Там-то його скалічено.

Та на Україну

Повернено з одставкою:

Б'явш. праву ногу.

Чи то ліву, підстрелено...

Міні не до того

Було тоді: знову люта

Гадина впилася

В саме серце, кругом його

Тричі повилася,

Як той Прод. Що туг робить:

Не дам собі риди:

А Максимові кривому

Нічого не видить:

Шкандибає на млині.

І гадки не має;

А в неділеньку святую

Мундір надіває,

І медаль і хрест причепить,

І заплете косу.

Та ще й борошном посипле.

Я не знаю й досі,

На-що воно москалі ті

Коси заплітали,

Мов дівчата, та святає

Борошно псували?

На іграшку, я думаю.

Так собі, аби-то!

Ото-ж було, мов генерал,

Максим савовито

Прибереться у неділю,

Та й пошкандибає

У храм божий; на криласі

Стане та й співає

З дяком таки, а то возьме

Та ще й прочитає
 Апостола серед кривки
 (Вивчився читати
 У москалях). Неповний був
 Максим отій, брате,
 Та трудящий, роблящий.
 Та тямий до того,
 Та ласкавий; було тобі
 Ні-же а-вікого
 Не зачепить, ні-же ділом,
 Ні-же яким словом.
 »І талан і безталання—
 Все«—каже—»од Бога,
 Вседержителя святого,
 А більш ні од кого.«
 Прблагий був муж на світі
 Максим отой, сину;
 А я, а я—не вомовлю,
 Моя ти дитиво!—
 Я... вбив його!.. Пострівай лиш,
 Трохи одпочину.
 Та тоді вже...

УІІ.

Так ти кажеш,
 Що бачив криницю
 Москалеву? що ще й досі
 Беруть з неї воду?
 І хрест, кажеш, коло шляху
 І досі Господній
 Стоїть собі на роздоллі?..
 А не розказали
 Тобі люди там нічого?
 Вже повміряли
 Тії люди, мої свідки,
 Праведні люди;
 А я й досі караюся,
 І каратись буду
 Й на тім світі...

Ось послухай,—
 Доводить до чого
 Салана той душу вашу:

Як не схаменеться
 Та до Бога не вернеться,
 То так і ввіп'яється
 Пазурами в саме серце.
 Ось слухай же, сину,
 Про Максима праведного!
 Було, не сночине
 Ніколи він, а в неділю,
 Або в яке свято,
 Бере святий псалтир в руки
 Та й іде читати
 У садочок (у садочку
 Та у холодочку
 Катерину поховали).
 Ото-ж у садочку
 За улокой душі її
 Псалтир прочитає;
 Потім с бі тихесенько—
 Тихо заспівав
 »Со святими«,—та й заплаче.
 А потім помяне
 »О здорові« тещу з сином,—
 І веселий стане.
 »Все од Бога«, скаже собі:
 »Треба вік дожити!«
 Отакий-то муж праведний
 Був він на сім світі.
 А у будень, то він тобі
 Не посидить в хаті;
 Все вишпорить по-надвір'ю:
 »Треба работати!«
 Було скаже по-московськи:
 »А то, лежа в хаті.
 Ще опухнеш.« Та взяв якось
 Заступ і лопату,
 Та й пішов собі у поле
 Кривцю копати.
 »Нехай!«—каже—»колись люди
 Будуть воду пити,
 Та за мою грішну душу
 Господа молити.«
 Вийшов в поле геть од шляху,
 У балку спустився,

Та й викопав при долині
Глибоку криницю
(Не сам один: толокою
Йому помагати
Й добрі люди приходили
Кривцю конати;
І вложив цямриною,
І над шляхом в полі
Височений хрест поставив,—
За всього роздолля
Широкого було видно;
Се. бачиш, для того,
Щоб звать було, що криниця
Єсть коло дороги,
Щоб заходили з криниці
Люди воду пити,
Та за того, що викопав,
Богу помолитись.

VIII.

А тепер уже—он бачиш.

Доходить до чого?
Що я стратить наміряюсь
Максима святого...
Отаке-то! А за віщо?
За те, за що Клім
Убив брата праведного
У світлому рію.
Чи то було у неділю,
Чи в яке свято
(Слухай, сину, як павчав
Сатана проклятий!)—
> Ходіч, «— кажу—» Уласович.
На твою кривцю
Подивитись! «—» Добре, «— каже.
> Ходімо пливтись
Води з неї погожої. «
Та й пішли обоє;
І від рце і віжечки
Понесли з собою.
Ог приходим до кривци—
Я перш подивився,
Чи глибока. » Власовичу! «

Кажу. — потрудвся
Води достать: я не вмю.
Він і нахлився,
Опускаючи відерце;
А я... я за ноги
Вхопив його, та й укинув
М. кавма святого
У криницю...

Таксе-то

Створив я, сину ..
Такого ще не творилось
В нас на Україні.
Та й ніколи не створиться
На всім світі, брате!..
Всюди люди, а я один—
Діавол проклятий!..

IX.

Через тиждень вже

вптягли

Максима з криниці,
Та у балці й поховали:
Чималу каплицю
Поста и в громадою,
А його кривцю
> Москалевою « назвали...

Отъ тобі й биллиця

Про ту кривцю ма калеву,—
Челюська биллиця!
А я... пішов у гайдамаки,
Та на Сібірі опививсь
(Бо тут Сібір була колись).
І пропадаю, мов собака,
Мов той Іуда.. Помолись
За мене Богу, мій ти сину,
На тій преславній Україні.
На тій веселій стороні—
Чи не полегшає мні?..

НЕОФІТИ.

Ся глаголетъ Господь:
сохраните судъ и сотворите правду, приближилося спасеніе мое и прійти и милость моя открыється.

(Исаія, глава LVI, ст. 1.)

(М. С. Щелкину).

Возлюбленнику муз і грацій!
Ждучи тебе, я тихо плачу
І думу скорбную мою
Твоїй душі передаю.
Привітай же благодущяе
Мою сиротину,
Наш великий чудотворче.
Мій друже єдиний!
Привітаєш: убогая,
Сірая, з тобою
Перепливе вона Лету.
І огнем сльозою
Упаде колісь на землю,
І пригчею стане
Розпина телям народнім,
Грядущим тиранам.

ПРОЛОГ.

Давно вже я сижу в неволі,
Неначе злодій в-заперті,
На шлях дивлюся та на поле.
Та на ворону на хресті
На кладовищі, — більш нічого
З тюрми не видно; слава Богу
Йї за те, що бачу! Ще живуть,
І Богу моляться, і мрутъ
Хрещені люди.

Хрест високий
На кладовищі, трохи з боку.
Златомальований стоїть.
(Не вбогий, и буть, хтось лежить!..)
І намальвано: розпятий
За нас Син Божий на хресті.
Спасибі сиротам багатим,

Що хрест поставили. А я—
Такая долецька моя!—
Сижу собі та все дивлюся
На хрест високий із тюрми...
Дивлюсь, дивлюся, помолюся.
І горе, горенько моє.
Мов нагодована дитина,
Затихне трохи, і тюрма
Неначе ширишає; співая
І плаче серце, оживая,
І в Тебе, Боже, і в святих
Та праведних Твоїх питає:
Що їм зробив вів, той святий
Той Назорей, той Син єдиний
Богом избранної Марії,
Що він зробив їм? І за що
Його святого мордували,
Во узи кували,
І главу його честную
Терном увінчали.
І вивели з злодіями
На Голгофу-гору.
І повісили між ними?
За що?— Не говорить
Ні сам сивий Верхотворець,
Ні його сваягі
Помошники, поборники.
Кастрати німі.
Чи не за те, що й ми тепер
(Сам себе питаю)
Отакими злодіями
Тюрми починаєм,
Як і Син отой Марії?
Ми не розпинаєм,
Як ті люті фарисей,
На хресті живого
Праведного чоловіка;
Ми молямось Богу,
І на храмах його честний
Хрест златокований
Поставили, та й молямось,
Та бьемо поклопи.
А то були фараони.

Кесарі, — то погань,
 Погань лютая, без Бога,
 Сказано — дракони!
 А Назорей милосердий
 Назвав їх братами. —

За те й повісили Його.
 Неначе злодія...

Не знаю.

Для чого, справді, ми читаєм
 Святую заповідь Його!
 Чествую кров Його п'ямо.
 Мов у шинкарки меду чарку...
 О, суєслови! На Жідах?..
 Не на Жідах, — на нас лукавих.
 На дітях наших препоганих
 Святая кров Його!.. Каті!
 Собаки без овей снажені. —
 Ви і не бачите! Земні
 Б'єте поклони, за хрести
 Ховаетесь од сатани.

І просите ства
 Супостатам христіянам
 То чуми, то лиха
 То всякого безголовья —
 А все по закону. .
 А. бодай вас:

Та дур же вам.

Новим фараомам
 І кесарям людюідам!

Перелечу во время оно,

Як той мерзевий Рим з Неровом
 В паскудних оргіях конав,
 А новий день із тьми-недолі
 На Колізей і Капітолій
 Уже світив, уже сіяв;
 Уже огненні язики
 Із краю в край, по всій землі
 Святез слово пронесли,
 І викли гордії владки
 Перед святим Його хрестом.

Перенесись во время оно,
 Душе моя, і стоном-дзвоном,

І трубним гласом возгреми
 Із мурів темної тюрми!

Благословенная в женах
 Святая, праведная Мати
 Святого Сина на землі!
 Не дай в неволі пропадати.
 Летучі літа марно тратить,
 Скорбящих радосте! Пошли,
 Пошли міні святез слово,
 Святої правди голос новий,
 І слово розумом святим
 І оживи і просвіти!
 І розкажу я людям горе,
 Як тая мати ріки — море
 Сльози кровавої лила.
 Так як і Ти. — і прийвляла
 В живу ю душу світ незримий
 Твого рознятого Сина.
 Ти, матірь Бога на землі,
 Ти слъози матері до краю,
 До каплі випла. Риду ю,
 Молю риду ючи; пошли,
 Подай душі убогій силу,
 Щоб огненно заговорила,
 Щоб слово пламенем взялось.
 Щоб людям серце ростовило
 І на Україні повеслось,
 І на Україні святилось
 Те слово — Божез кадило,
 Кадило істини! Аминь.

І.

Не в нашім краї, Богу мим.
 Не за гетьманів і царів,
 А в римській идольській землі
 Се беззаконіє творилось:
 Либонь, за Деція царя,
 Чи за Нерона — сподаря, —
 Сказать за певне не з'умію;
 Нехай за Нерона!

Росії

Тоді й на світі не було,
 Як у Італії росло

Мале дівча, і красою.
 Святою, чистою красою,
 Як тая лілія, цвіло.
 Дивилася на неї мати
 І молоділа, і дівчаті
 Людей шукала, і найшла:
 Та помолвшись Гімевою
 В своїм веселім гінекею,
 В чужий ве сний одвела.
 Незабаром зробилась мати
 Із добр'ї тії дівчати:
 Дитину-сина привела.
 Молилася своїм пенагам
 І в Капітолій принесла
 Немалі жертви!.. Ублагала
 Капітолійський той синклит
 Щоб первенця її вітали
 Святі ідоли. Горить
 І день і ніч перед пенагам
 Святий огонь. Радіє мати:
 В Алкида син її росте;
 Росте... лицяються гетери,
 І перед образом Венери
 Лампади світять.

II.

Тоді вже сходила зоря
 Надь Вифлеємом,—правди слово.
 Святої правди і любови,
 Зоря весвітня зійшла,
 І мир і радість принесла
 На землю людям. Фарисей
 І вся мерзенна Іудея
 Заворушилась, заревла,
 Неначе гадина в болоті.
 І Сина Божія во плоті
 На тій Голгофі розняла
 Межи злодіями. І спали,
 Упившись кровію, кати,
 Твою кровію! А ти
 Возстав от гроба! Слово встало,
 І слово правди понесли
 По всій невольничій землі

Твої апостоли святії.

III.

Тоді ж ото її Алкид.
 Та ще гетери молодії.
 Та козлоногий п'яний дід
 Над самим Аппієвим шляхом
 У гаї гарно роздяглись,
 Та ще гарніше повивлись
 Га й поклонялися Пріану.
 Аж гудьк!—іде святий Петро.
 Та йдучи в Рим благовістити.
 Зайшов у гаї води напичись
 І одпочити.—»Благо вам!«
 Сказав апостол утомлений.
 І оргію благословив.
 І тихим, добрим, кротким словом
 Благовістив їм слово нове:
 Любов, і правду, і добро,
 Добро найкращеє на світі—
 То братолюбіє. І святий,
 І п'яний й голый отой Фавн.
 І син Алкид твій, і гетери—
 Всі, всі упали до землі
 Перед Петром, і повели
 До себе в терми на вечерю,
 Того апостола...

IV.

І в термах оргія. Горять
 Чертоги пурпуром і златом.
 Куряться амфори; дівчата.
 Трохи не голії, стоять
 Перед Кипридою, і в-лад
 Співають гимн. Пруготован
 Веселий пир, і полягли
 На ложах гості. Регіт. гомін!..
 Гетери гостя привели
 Сивобородого... І слово
 Із уст апостола святого
 Драгим елеєм потекло.—
 І стихла оргія. А жриця

Жерці і міктори стоять
Круг Капітолія, і хором
Співають гимн і курять дим
З кадил і амфор. І з собором
Іде сам Кесарь; перед ним
Із бронзи литую статую
Самого Кесаря несуть.

VII.

Невпевні відумали свято
Патриції-аристократи
І мудрий кесарів сенат.
Вони, бач, Кесаря хвалили
На всі лади, що аж остило
Самим ледяше визивалить:
То разом щоб доканать.
Вони на раді й присудили,
Щоб просто Кесаря назвать
Самим Юпітером—та й годі!
І написали козводам
По всьому царству: так і так,
Що Кесарь—бог, що більш од бога
І майстрові дали ковать
Із бронзи Кесаря; до того,
(Так, *нота-бене*), додали,
Що бронзовий той Кесарь буде
І милувать. Сердешні люди,
Неначе в ирйй, потягли
У Рим на прощу. Приплила
Із Сиракуз і та небога,
Благати Кесаря і бога.
І чи одна вона? Мій Боже!
Прийшло їх тисячі в сльозах,
Прийшло з-далека...

Горе з вами!

Кого благати ви прийшли?
Кому ви сльози принесли?
Кому ви принесли з сльозами
Свою надію? Горе з вами,
Раби незрячі! Кого,
Кого благаєте, благий?
Раби незрячі, сліпий?
Чи-ж камінь милує кого?

Моліться Богові одному,
Моліться правді на землі,
А більше на землі нікому
Не поклоніться! Все брехня:
Попи й царі!..

VIII.

Перед Нероном.

Перед Юпітером новим,
Молвились вчора сенатори
І всі патриції,—і вчора
Лялася божа благодать:
Кому чи чином, чи грошима,
Кому—аренду Палестину,
Байстрятим де-що, а кому
Сами благоволили дать
Свою підложницю в супруги,
Хоча й підтонтану—нічого:
Аби з-під Кесаря! А в кого
Сестру благоволили взять
У свій гарем,—і се нічого:
На те він бог! А ми під бога
Себе повинні підкладать,
Не тільки сестер...

Преторіане помолвились.—

Преторіанам дав указ,
Щоб все, що хочуть, те й робили
А Ми помилуємо вас.
І ви—плебеї-грецької,
І ви молились,—та вас
Ніхто не милує: не вміють
Вас і помилувать гаразд...

IX.

На третій день уже пустили
Молитися за християн.
І ти приходила, молилась,—
І милосердий істукан
Звелів везти із Сиракузи
У Рим в кайдавах християн.
І рада ти, і весела,
Кумирові знову
Помолилась. А кумир той.

Юпітер той новий.
Ось побач, як єсв свято
Буде завлавати
В Колізеї! А тим часом
Іди зустрічати
Свого сина, та не дуже
Радій лиш. небого:
Ще не знаєш ти нового
Ласкавого бога!

X.

А неки-що з матерями
Алжидова мати
Пшла його зустрічати.
Святих привітати
На березі. Пшла-єсв.
Трехи не співаши.
Та кесаря-Юпітера
Хвалиш—вихвалєши:
»От Юпітер, так Юпітер!
Не жаль і назвати
Юпітером. А я, дурна,
Ходила блавати
У Афини Юпітера...
Дурна,—більш нічого!...«
І нищечком помолцєсь...
Кесарєві-богу,
Та й пішла по-над болотом,
На Тибр поглядає.
А по Тибру із-за гаю
Байдак випливає,
Чи галера. На галері
Везуть твого сина
З неофітами в кайданах:
А твоя дитина
Ще й до щогли прикована:
Не неофіт новий,
А апостол великого
Христового слова...
Отакій-то віп! Чи чуєш?
У путах співає
Твій мученик:
»Псалом новий Господеві

І новую славу
Воспоєм честним собором,
Серцем нелукавим;
Во псалтирі і тампані
Воспоєм благая,
Яко Бог кара неправих.
Правим помагає:
Преподобний во славі
І на твоїх ложах
Радуються, славословлять,
Хвалять імя Боже;
І мечі в руках їх добрі.
Острі обоюду,
На отмищеніє язикам
І в науку людем
Окують царей неситих
В залізній пута,
І їх, славних, оковами
Ручними окрутять;
І осудять неправедних
Судом своїм правим,
І во-віки стане слава,
Преподобним слава!

XI

А ти на березі стояла,
Непаче темная скала.
Не слухала і не ридала.
А Аллілуя подала
За матерями християнам.
Мов дзвони, загули кайдани
На неофітах; а твій син.
Єдиний твій, апостол новий.
Церехрестившись, возгласив:
»Молітьсь, братія, молітьсь
За брата лютого! Його
В своїх молитвах помяніте;
Перед гординею його
Брати мої, не поклонітьсь!
Молитва—Богові! А він
Нехай лютує на землі
Нехай пророка побиває,
Нехай усіх нас розпинає!

Уже внучата зачались;
І виростуть вони колінь:
Не местняки внучата тії—
Христові воїни святії!
І без огня, і без пожа
Стратеги Божії восприяють.
І тьма і тисячі поганих
Перед святими побіжать!
Моліться, братія!«—

Молились,

Молилися перед хрестом,
Закуті в пута неофіти
Молились радісно. Хвала,
Хвала вам, душі молодії,
Хвала вам, лицарі святії,
Во віки-віки похвала!..

ХІІ.

І в Рим галера приплила.
Минає тиждень. Пьяний Кесарь.
Постригши сам себе в Зевеса.
Завдав Зевесу юбілей.
Лікує Рим. Перед кумиром
Везуть возами ладан, мірро.
Женуть гуртами християн
У Колізей... Мов у різниці.
Кров потекла. Лікує Рим...
І гладіатор і патрицій—
Обидва пьяні,—кров і дим
Іх упоїв; руїну слави
Рим пропивав, тризну править
По Сціпіонах. Лютий. лютий,
Мерзений старче! Роскошуй
В своїх гаремах! Із-за моря
Уже встає святая зоря.
Не громом праведним, святим
Тебе уб'ють,—ножем тупим
Тебе заріжуть, мов собаку,
Уб'ють обухом!

ХІІІ.

Другий день
Реве арена. На арені

Лідійський золотий пісок
Покрився пурпуром червоним.
В болото крові замінився;
А Сиракузьських Назоріїв
Ще не було у Колізей.
На третій день і їх в кайданах
Сторожа з галими мечами
Гуртом в різницю привела.
Арена звіром заревла...
А син твій гордо на арену.
Псалом співаючи, ступив,—
І пьяний Кесарь, мов скажений.
Зареготавсь. І леопард
Із льоху вискочив на сцену...
Стушив. зирнув.—і полилась
Святая кров. По Колізею
Ревучия громом пролетілась
І стихла буря...

Де-ж була?

Де ти сховалась? Чом на його
На Кесаря свого святого,
Не кинулась?—Во стерегли:
Кругом в три лави обступили
Зевеса ліктори; за ним,
Твоїм Юпітером святим.
Залізну браму зачинили.
А ти осталася одна,
Одна-одуїсівка на двері.
І що ти зможеш?—»Горе! горе!
О, горе лютеє моє!
Моя ти доленько! Без його
Що я робитиму? До кого
Я прихлюся?«... І небога
Кругом зирнула.—і о мур,
Об мур старою головою
Ударилась, і труном пала
Під саму браму.

ХІV.

З позорища у-вечері
У терми сховався
Свягий Кесарь з лікторами:
Колізей остався

Без Кесаря і без Римлян. —
 І віби заілакав:
 Сподохнувшись, сумно-сумно
 Над ним верон брикав.
 Одинокий, мов гора та
 На полі, чорніа
 Колізей той серед Риму.
 Тихо-тихо віа
 Із-за Тибру, із Альбанс
 Вітер по-над Римом;
 А над чорним Колізеєм.
 Ніби із-за диму,
 Пливе місяць круглолиций.
 І мир перевозаний
 Одпочив на долі ночі.
 Тільки ми, Адаме,
 Твої чада преступні.
 Не одпочиваєм
 До самої демовини
 У проспаним раї:
 Гриземося, мов собаки,
 За маслає смердячий.
 Та тебе ще зневажаєм.
 Праотче ледачий!..

XV.

Трохи одпочила
 Стара мати недобита, —
 Живущую силу
 Сила ночі оживила:
 Встала походила
 Коло замкнутої брами
 Та щось шепотала:
 Чи не Кесаря святого
 Нишкомь проклінала?
 А може й так... Тихесенько
 До брами підкралась.
 Послухала, усмінулась
 І щось прошептала —
 Якесь слово... І вищечком
 Коло брами сіла
 Й зажурилась. Незабаром
 Брама одчвилась,

І на возах, на колесницях.
 Із Колізея, із різниці
 Святії вивезли тіла,
 І повезли на Тибр. — тілами
 Святих убитих годували
 Для царського таки стола
 У Тибрі рибу.

Встала мати
 Кругом оглянулась, взялась
 За біту голову руками,
 І тихо, мовчки за возами
 Марою чорною пішла
 На Тибр. А Скифи сіроокі.
 Погоничі, рабів раби,
 Подумали: сестра Марока
 Із пекла виїшла провозать
 У пекло Римлян. Поскидали
 У воду труни та й назад
 З возами Скифи повертали.

І ти осталася одна
 На березі, і ти дивилась,
 Як розстелялися, стелились
 Круги широкі над ним,
 Над сином праведним твоїм...
 Дивилась поки не осталось
 Живого сліду на воді, —
 І усмінулася тоді
 І тяжко-страшно заридала,
 І помолилась в перший раз
 За нас Рознятому.

І спас
 Тебе розпятий Син Марії,
 І ти слова його живії
 В живую душу прийняла.
 І на торжища і в чертоги
 Живого істинного Бога
 Ти слово правди понесла!

ЮРОДИВИЙ.

Во дні фельдфебеля-царя
 Капрал Гаврилович Безрукий
 Та унтер п'яний, Долгорукий,

Україну правили. Добра
Таки чимало натворили. —
Чимало люду оголили
Оці сатрани удіра.
А надго стрижевий Гаврилич
З своїм эфрейтором милим
Та жвавим, на-лихо лихим,
До того люд домуштровали.
Що сам фельдфебель дивувались

І маршировкою і всім.
І >благосклонні перебували
Всегда к эфрейторам своїм.«
А ми дивились і мовчали.
Та мовчки чухали чуби.—
Німії, подлії раби.
Підніжки царські, латей
Капрала п'яного! Не вам,
Не вам, в мережаній лівреї
Донощики і фарисей.

За правду пресвятую статі
І за свободу! Розпінать,
А не любить ви вчилися брата!
О, роде суэтый, проклятий,
Коли ти видохнеш? Коли
Ми діждемося Вашингтова
З новим і праведним законом?
А діждемось таки колись!

Не сотні вас, а мільйони
Полян, Дулебів і Древян
Гаврилич гнув во время оно;
А вас, моїх святих Киян,
І ваших чепурих Киянок
Оддав своїм прафосам п'яним
У наймички сатрап капрал, —
Вам і байдуже. А між вами
Найшовсь таки якийсь проява,
Якийсь дурвий оригінал,
Що в морду затопив капрала,
Та ще й у церкві.—і пропало,
Як на собаці.

Так-то, так!

Найшовсь таки один козак
І мільйона свиночасів:

Що царство все оголосив:
Сатрапа в морду затопив.
А ви, юродиві, тим часом.
Поки нездужає капрал,
Ви огласили юродивим
Святого лицаря! А бивий
Фельдфебель ваш, Сардапапал,
Послав на каторгу святого,
А до цобитого старого
Сатрапа »навсегда« оставєь
Преблагосклоннимъ.

Вільш нічого
Не викроїлось, і драму
Глухими, темними рядами
На смітник винесли. А я...
О, зоре ясная моя!
Веди мене з тюрми, з неволі.
Як раз на смітничой Миколи.
І світиш, і гориш над ним
Огнем невидимим, святым,
Животворящим, а із гнею
Встають сговном передо мною
Його безбожний діла...
Безбожний царю, творче зла.
Правди говителю жестокий!
Чого накоїв на землі!

А ти, Веввидящее око!
Чи ти дивилося з-висока,
Як сотнями в кайданах гнали
В Сібір невольників святих.
Як мордували, розпінчали
І вішали?! А ти не знало?
І ти дивилося на них
І не осліпло?! Око, око!
Не дуже бачив ти глибоко!
Ти спиш в кюті, а . . . . —
То цур їм, тим. . . . поганим!
Нехай верзуться їм кайдани,
А я долину на Сібір.
Аж за Байкил; загляну в гори,
В вертепа темні і в пори
Без дна глибокі, і вас.
Споборники святої волі—

Із тьми, із смрада і з неволі.
Царям і людям на показ,
На світ вас введе на-далі
Рядами довгими в кайданах...

ДОЛЯ.

Ти не лукавила зо мною:
Ти другом, братом і сестрою
Сіромі стала; ти взяла
Мене маленького, за руку
І в школу хлопця одвела
До п'яного дяка в науку.
»Учися, серденько: колись
З нас будуть люди«—ти сказала.
А я й послухав, і учився,
І вивчився. А ти збрехала!
Які з нас люди?.. Та дарма!
Ми не лукавили з тобою,
Ми просто йшли,—у насъ нема
Зрада неправди за собою...
Ходімо ж, деленько моя.
Мій друже вбогий, нелукавий!
Ходімо дальше: дальше слава,
А слава—заповідь моя.

МУЗА.

А ти, пречистая, святая.
Ти, сестро Феба молодая,
Мене ти в пелену взяла
І геть у поле однесла;
І на могилі серед поля,
Як тую волю на роздоллі,
Туманом синим сповила:
І колихала, і співала.
І чари діяла... і я...
О, чарівничевько моя!
Міні ти всюди помагала,
Мене ти всюди доглядала:
В степу, безлюдному степу,
В далекій неволі,

Ти сіяла, пишалася,
Як квіточка в полі.
Із казарми нечистої
Чистою, святою
Пташечкою вилетіла
І по-надо мною
Полинула, заспівала.—
Ти, золотокрила.—
Мов живущою водою
Душу окропила!

І я живу, і надо мною
З своєю божою красою
Гориш ти, зоренько моя.
Моя порадонько святая,
Моя ти доле молодая,
Не покидай мене! В-ночі
І в день, і в вечері, і рано
Вітай зо мною, і учи.—
Учи неложними устами
Сказати правду! Поможі
Молитву діяти до краю:
А як умру—моя святая,
Моя ти мамо.—положи
Свого ти сина в домовину,
І хоч єдиную сльозину
В очах безсмертних покажи!

СЛАВА.

А ти, задрипанко, шинкарко.
Перекупно п'яна!
Де ти в ката забарилась
З своїми лучами?
У Версалі над злодієм
На-бор роспустила?
Чи з ким иншим мізкаєшся
З нудьги та з похмілля?
Горнись лишень ти до мене.
Та витнемо з лиха,
Гарнесенько об'їмемось,
Та любо, та лихо
Пожартуєм, чмокнемось,
Та й поберемося.

Моя крале мальована,
 Во я таки й досі
 За тобою чимчикую:
 Ты хоча й пишалась
 І з п'яними кеслярями
 По шинках хиялась,
 А надто з тим Миколою
 У Севастополі,
 Та міні про те байдуже...
 Міні, моя доле,
 Дай на себе подивитись.
 Дай і пригорнутись,
 Під крилом твоім любенько
 В холодку заснути!

С О Н.

На панщині пшеницю жала;
 Втомилася; не спочивать
 Пішла в снопи.—пошкандибала
 Івана сина годувать.
 Воно сповитез кричало
 У холодочку за снопомъ:
 Росновила, нагодувала,
 Попестила, і ніби спом
 Над сном сидя задрімала,
 І сниться їй; той син Іван
 І уродливий, і багатий,
 Уже засвѣтаний, женатий,
 На вольвій, бачиться,—бо й сам
 Уже не панський, а на волі;
 І на своїм веселім полі
 У-двох собі пшеницю жнуть,
 А діточки обід несуть...
 І усміхнулася, небога.
 Прокинулася—вєма нічого!..
 На Йвася глянула; взяла
 Його, гарненько сповила,
 І копу дожинать пішла.
 Поки не чути ланового.

ЯНе нездухаю,—нівроку,—
 щось такез бачить око,

І серце жде чогось... Болить,
 Болить і плаче, і не спить
 М в негодована дитина.
 Лихої, тяжкої години.
 М'ябуць, ти ждиш: Добра не жди.
 Не жди сподіваної волі—
 Вона зсупула: царь Микола
 Її приснав, а щ-б збудить
 Хиренну волю, треба миром.
 Громотою обух сталить.
 Та добре вигострив сокиру,
 Та й заходитьсь вже будать.
 А то просить собі, небога,
 До суду божого страшного!
 А панство буде колизять,
 Храми, палати мурувать,
 Любить царя свого п'яного
 Та византіїство прославлять,
 Та й більше, бачиься, нічого!

ПОДРАЖАНІЯ ХІ ПСАЛМУ.

Мій Боже милий! Як то мало
 Святих людей на світі стало!
 Один на другого кують
 Кайдани в серці а словами,
 Медоточивими устами
 Цінуються і часу ждуть,
 Чи швидко брѣта в домовиці
 З гостей на цвинтарь повезуть?..
 А ти, о Господи єдиний,
 Скуєш лукавіи уста,
 Язык отой вєлєрїчивий,
 Молявший: »Ми—не суєта!
 І возвеличимо на-ливо
 І розум наш, і наш язык...
 Та й де той пан, що нам закаже
 І думать так, і говорять?«
 »Воскресну я!«—той пан вам
 скаже.

»Воскресну нині, ради їх,
 Людей закованих м'їх,
 Убогих нищих... Возвеличу

Малих отих рабів німних!
Я на стор-жкі коло їх
Поставлю слово...»

І пониче,

Неваче стоптана трава,
І думка ваша, і слова.
Неваче срібю куте, бите
І семікрати переліге
Огнем в горніи, словеса
Твої, о Господи, такий;
Расквинь же їх, Твої святі.
По всій землі! І чудесам
Твоїм увірують на світі
Твої малі убогі діти.

МАРКУ ВОВЧКУ.

(На память 24 генваря 1859).

Недавню я по-за Уралом
Блукав і Господа благав,
Щоб наша правда не пропала,
Щоб наше слово не змірало,—
І виблагав! Господь послав
Тебе нам, кроткого пророка.
І обличителя жестоких,
Людей веситих. Світе мій,
Моя ти з-ренько святая!
Моя ти сило молодая!
Світи на мене, і огрій.
І оживи моє побите,
Убоге серце, неукрите,
Голоднез,—і оживу,
І думу вольную на волю
Із домовини воззову,
І думу вольную... О, доле.
Пророче наш, моя ти довью! —
Твою думу, назову!

ПОДРАЖАНІЯ ІСАІІ ГЛАВА XXXV.

Радуйся, ниво непополитая!
Радуйся земле, не повитая

Квітчастим злаком! Роспустись,
Рожевим кривом пропівити!
І провігши, позеленіш;
Мов Іорланови святій
Луки зелені, береги.
І честь Кармилова, і слава
Ливанова, а не лукава,
Тебе укрия дорогим
Золототканім, хитро шитим,
Добром та волю підбитим,
Святим омофором своїм.
І люди т-мні, незрячі
Дива Господній побачать..

І спочинуть невольничі

Утомлені руки,

І коліна одпочинуть,

Кайдалами куті.

Радуйтеся, вбогодухі

Не лякайтесь дива!

Се Бог судить, визволяє

Довготерпелливих

Вас, убогих, і воздає

Злодіям за злая.

Тоді як, Господи, святая

На землю правда прилетить —

Хоч на годиночку спочить,—

Незрячі прозрять, а кривії,

Мов сарпа з гаю, помайнують.

Німим отверзуться уста,

Прорветься слово, як вода,

І дєбрь-пустиня непоплита,

Сцілющою водою вмита,

Прокипється, і потечуть

Веселі ріки, а озера

Кругом гаями поростуть.

Веселим птаством оживуть.

Оживуть степи, озера,

І не верстовії.

А вольнії, широкії,

Скрізь шляхи святій

Простеляться; і не найдуть

Шляхів тих владики.
А раби тими шляхами,
Без гвалту і крику,
Позіходяться до-купи,
Раді та веселі,
І пустиню опанують
Веселі села.

X. N.

Така, як ти, колось лілея
На Іордані процвіла,
І воплотила, пронесла
Святеє слово над землею.
Як-би то й ти. Дністровий цвіте...
Ні, ні! Крий Боже! Розіпнуть,
В Сібір в кайдапах поведуть,
І ти. мій цвіте неукритий—
Не вимовлю...

Веселий рай
Пошли їй, Господи, подай!
Подай їй долю на сім світі.
І більш нічого не давай!
Та не бери її весною
В свій рай небесний, не бери,
А дай Твою красоту
Надивуватись на землі!

ПІСНЯ.

(Ф. І. Черненку на память 22. IX. 1859.)

Ой по горі ромен цвіте;
Долиною козак іде
Та у журби питається:
Де та доля пишавється?

Чи то в шинках з багачами?
Чи то в степах з чумаками?
Чи то в полі на роздоллі
З вітром віється по волі?

Не там, не там, друже-брате!

У дівчини, в чужій хаті.
У-рушничку та в хустині
Захована в новій скрині.

Ой маю, маю, маю я оченята—
Нікого, мати, та оглядати!
Нікого, серденько та оглядати!

Ой маю, маю і рученята—
Нікого, матінко, та обнимати!
Нікого, серденько, та обнімати!

Ой маю, маю і ноженята—
Та ні з ким, малінко, патавцювати!
Та ні з ким, серденько, патанцювати!

СЕСТРИ.

Минаючи убогі села
Пов'ядднірянські невеселі,
Я думав: »Де ж я прихилюсь
І де подінуся на світі!«
І сниться сон міні: дивлюсь,
В садочку, квітами попита,
На пригорі собі стоїть,
Неначе дівчина, хатина.
Дніпро геть-геть собі раскинувся,—
Сіяє батько та горить!
Дивлюсь: у темному садочку,
Під вашиною у холодочку,
Моя єлиная сестра,
Многострадалиця святая,
Неначе в раї спочиває.
Та з-за широкого Дніпра
Мене, небога, виглядає.
І їй здається: вириває
З-за хвилі човен доплива
І в хвилі знову порина...
— »Мій братіку! Моя ти доле!«
І мв прокинувся: ти—
На панщині, а я—в неволі!..
Отак нам довелося йти

Ще з-малечку колючу пиву!
Молися, сестро! Будем живі,
То Бог pomoже перейти.

Колись дурною головою
Я думав: горенько зо мясо!
Як доведеться в світі жить.
Людей і Господа хвалить?
В багві колодою гнилою
Валяться, старітись, гвять,
Умерти—й сліду не покинуть
На обікраденій землі!..
О, горе, горенько міні!
І де я в світі заховаюсь?
Що-день Пилати розпинають,
Морозять, шкварять на огні!..

Як-би то ти, Богдане п'яний,
Тепер на Черняхів глянув.
Та на замачче подививсь.—
Упився б, здорово упивсь!

І... препрославлений, козачий
Розумни батьку!.. і в смердячій
Жидівській хаті б похмеливсь.
Або-б в калюжі утопивсь,
В багві свинячій!..

Амівь тобі, великий муже,—
Великий, славний, та не дуже!..
Як-би ти на світ не родивсь.
Або в калюжі ще упивсь,
То не кунав би я в калюжі
Тебе, преславного!.. Амівь!

Во Іудеї, во дні они,
Во время Ирода царя,
Кругом Сіона й на Сіоні
Романські п'яні легіони
Наскудились. А у царя
У Ирода таки самого,

І у порогу й за порогом
Стояли ліктори. А царь,
Самодержавний государь,
Лизав у ліктора халіаву,
Щоб той йому на те, на се,
Хоч пів-динарія позичив.
А той кишенею трясє,
Виймає гроші і не лічить
Неначе старцеві дає.
І п'яний Ирод знову п'є!
Як ось—не в самім Назареті.
А у якомусь у вертеці—
Марія сина привела
І в Вифлеєм з малим пішла:
Віжить почтарь із Вифлеєма
І каже: »Царю! так і так!
Зівовать, кукіль і будяк
Ростє в пшениці! Кляте племя
Давидове у нас зівиле.—
Зотни! поки ви піднялось!«
—»Так що-ж!« промовив Ирод
п'яний:
»По всьому царству постинати
Малих дітей: а то погані
Нам не дадуть доцарювать!«
Почтарь, нівроку, був підпилит.
Оддав сенатові приказ.
Щоб тільки в Вифлеємі били
Малих дітей.

Спаси ти нас,
Младєнче праведний, великий,
Од п'яного царя-владики!
Од гіршого ж Тебе спасла
Твоя преправедная Маги.
Та де-ж вам тую матір' влягє?
Ми серцем голі до-гола!
Раби з кокардою на лобі,
Лакеї в золотій оздобі,
Онуча, сміття з помєла
Його Величєства!.. та й годі.

ПОДРАЖАНІЄ

(ЕДУАРДУ СОВІ).

Посажу коло хатини.
На спомин дружині,
І яблоньку, і грушеньку,
На спомин єдиній!

Бог дасть, виростуть... Дружина
Під древами тими
Сяде собі в холодочку
З дітками малими.

А я буду груші рвати,
Діткам подавати.
З дружиною єдиною
Тихо розмовляти:

— Тоді, серце, як брался,
Сі дерева садив я...
Щасливий я — »І я, друже,
З тобою щаслива!«

ПОДРАЖАНІЄ ІЗЕКИЛЮ.

(глава 19).

Восплач, пророче, сине Божій,
І о князях, і о вельможах,
І о царях отих! І рди:
На-що та сука, ваша мати,
Зо львами клішлася, щенята?
І де бувала вас лихих. —
І множила ваш род проклятий?
А потім з вас, щенят зубатих,
Зробились львичища. Людей,
Незлюбних праведних дітей,
Жрете, сважені, мов шуліка
Хватає в бур'яні курча,
Клює і рве його. А люди, —
Хоч бачать людв, та мовчать.

Ото-ж львина те — дике, люте! —

Підстерegli його, взяли.
Та, заковавши добре в пута,
В Єгипет люди одвели
На каторгу. А мати... мати
Спустила друге бісновате
Своє скажене звіря, —
Та вже такого сподари,
Що гради й весі пожирало,
Земля треслася, трепегала
Од реву львичища того.
Окули люди і цього,
Заперли в щелени удила,
І в Вавилоні посадили
В тюрму глибоку, щоб не чуть
Було на світі того рику
Самодержавного владики.
Царя неситого.

Минуть, —

Уже по-трохи і минають, —
Дні беззаконія ізла;
А львичища про те не знають,
Ростуть собі, як та лоза
У темнім лузі, уповають
На корінь свій, уже гнилий,
Уже червивий, і малий,
І худосилий. Вітер з поля
Дихне, погне і полама,
І ваша злая своєволя
Сама скупається, сама
В своїй же крові.

Плач великий,
Во-місто львичищого рика,
Почують люди, і той плач —
Нікчемний, довгий і поганий —
Межи людьми во притчу стане,
Самодержавний отой плач.

ОСН ГЛАВА XIV.

(подражаніє).

Погинеш, згинеш, Україно!
Не стане знаку на землі!

А ти вшталася колись
 В добрі і роскоші! Вкраїно.
 Мій любий краю неповинний!
 За-що тебе Господь кара,
 Карає тяжко? За Богдана,
 Та за скаженого Петра,
 Та за патів отих поганих
 До краю вицить. — покара,
 Убьє незримо... і правдиво!
 Бо довго довготерпеливий
 Дивився мовчки на твою,
 Гріховную твою утробу,
 І рек во гніві: «Потребую
 Твою красу, твою оздобу;
 Сама розійнешся! Во злобі
 Сини твої тебе убують
 Оперені, а злозачаті
 Во чреві згинуть, пропадуть,
 Мов недоложані курчата,
 І плача, матернього плача.
 Ісполню гради і ноля,
 Да зрят роселенная земля.
 Що я — держитель, і все бацую!
 Воскресн, матю! І веранся
 В світлицю-хату, опочий!
 Бо ти аж надто вже втомилась,
 Гріхи синовні несучи.

Спочивши, скорбная, скажи.

Прорци своїм лукавим чадам,
 Що пропсудуть вони ділі.
 Що їх безчесніє, і зрада,
 І криводушіє — огнем.
 Кривавим, пламненным мечем
 Нарізані на людських душах;
 Що крикне кара невенпуща,
 Що не спасе їх добрий царь,
 Іх кроткий, вьякий господарь!
 Не дасть їм пить, не дасть їм їсти,
 Не дасть коня вам, охляп сісти
 Та утікати, не в'єчете
 І не сховаєтесь! В'єди
 Вас найде правда-мета, а люди
 Підстерожуть вас, на го го-ж

Уловлять, і судить не будуть:
 В кайдани туго окують,
 В село на зрище приведуть,
 І на хресті отім, без ката
 І без дая, вас, біснуватих,
 Ростнуть, розірвуть, розіпнуть.
 А кровью вашою, собаки,
 Собак напоять!..

І додай.

Такеє слово їм додай
 Б-з притчі; висказки: зробили.
 Руками скверними створили
 Свою надію, й речете,
 Що царь — наш Бог, і царь — надія.
 І нагодую і огріє
 Влову і сирот... Ні, не те!
 Скажи їм ось-що: брешуть боги,
 Ті идолі в чужих чертогах!
 Скажи, що правда оживе,
 Натхне, накликає, нажене
 Не ветхез, не древлє слово
 Ростліннез, а слово пове
 Між людьми криком пронесе
 І люд окрадений спасе
 Од ласки царської!..

Дівча любе, чорнобриве
 Несло з льоху пиво;
 А я глянув, подивився —
 Та аж похилився.
 Кому воно пиво носить?
 Чому босе ходить?
 Боже сильний! Твоя сила —
 Та тобі ж і шкодить.

Ой діброво, темний гаю!
 Тебе одягає
 Тричі на рік... Багато го
 Собі б'ятка маєш!
 Раз укряє тебе рясно
 Зеленим покровом, —
 Аж сам собі дивується

На свою діброву.
Надивившись на доненьку
Любу, молодую,
Візьме її та й огорне
В ризу золотую.
І сповня дорогою
Білою габою.—
Та й спать ляже, втомившись
Турбою такою.

ПОДРАЖАНІЯ СЕРБСЬКОМУ.

Наїхали старости.
Йї молодіє за ними:
Вони собі пішли в хату
З батьком розмовляти:
А я в ного, молодого,
В того чорнобривця.
Беру коня, та й лічого...
Веду до криниці.
Кінь утомлений, копита
Розкуті, розбиті,
Сіделечко мерезжане
Зопсуге, некрите.
— Скажи, коню, до кого це
Ви так нагло гнались?
> До якоїсь чорнобривки
Всю ніч майнували. «
— Чи ти-ж, коню, будеш пити
З нашої криниці?
Чи буде та чорнобривка
Сей рік молодниця?

МОЛИТВИ.

I.

Царям, всесвітнім шинкарям—
І дукачі, і таляри.
І пута кутні пошли!

Робочим головам, рукам,

На сій окраденій землі
Свою Ти силу визпошли!

Міні ж, мій Боже, на землі
Подай любов, сердешний рай,
І більш нічого не давай!

II.

Царів, кровавих шинкарів.
У пута кутні окуй,
В склепу глибокім замуруй!

Трудящим людям, всеблагии,
На їх окраденій землі
Свою Ти силу визпошли!

А чистих серцем — коло їх
Постав Ти ангели свої.
Щоб чистоту їх соблюли!

Міні ж, о Господи, подай
Любити правду на землі
І друга щирого пошли!

III.

Зловачивающих спини.
У пута кутні не куй,
В склепи глибокі не муруй!

А доброзичающим рукам
І покажи і поможи.
Святую силу визпошли!

А чистих серцем? — Коло їх
Постав Ти ангели свої
І чистоту їх соблюди!

А всім нам в-купі на землі
Єдиномислиє подай.
І братолюбіє пошли!

IV.

Тим неситим очам,
Земним богам, парям—
І плуги й кораблі,
І всі добра землі,
І звадебні псалми—
Тим дрібненьким богам!

Роботящим рукам,
Роботящим умам—
Перелогі орать,
Думат, сіять, не ждять
І посіяне жать—
Роботящим рукам.

Добросердним, малим,
Тихолюбим святим,
Тверче неба й землі,
Долгоденствію їм
На сім світі.—на тім
Рай небесний пошли!

Все на світі—не нам,
Все богам тим, царям:
І плуги й кораблі,
І всі добра землі,
Моя любо, а нам—
Нам любов між людьми!

Колись-то ще, во время оно,
Компілій Нума, римський царь,
Тихенький, кроткий государь,
Втомившись пишучи закони,
Пішов любенько погулять
І одпочить, та спочивавши
Додумать, як би то скувать
Кайтани на Римляв. І взявши
Гнучкий одноліток лози,
Каблучку заходивсь плести,—
На швию б то. Коли погляне—
У холодочку під платаном

Дівча заквіччанеє спить.
Дріадам нічого робить
Перед такою красотою,
Перед богиннею такою!
Сама Егерія в гаю,
Кленучи доленьку свою,
Новісилась. А мудрий Нума
І на дівча і на півти
Дивується собі і дума:
Який би ретязь ще силести?

ПЛАЧ ЯРОСЛАВНА.

В Путивлі граді в-равці рано
Співає-плаче Ярославна,
Як та зозуленька кує,
Словами жалю додає:

»Полечу, каже, зигзицю
Тією чайкою-вдовицею,
Та по-над Доном полечу,
Рукав бобровий омочу
В ріці Каялі, а на тілі,
На княжім білім помарнілім
Омию кров суху, отру
Глибокі тяжкі рани.«
І квилить-плаче Ярославна
В Путивлі рано на валу:
»Вітрило, вітре мій єдиний,
Легкий, крилатий господине!
На-що на дужому крилі
На вої любії мої,
На князя, ладо моє миле,
Ти ханови метаєш стріля?
Не мало неба, і землі,
І моря синього? На морі
Гойдай насади-кораблі!
А ти, прелютий... Горе, горе!
Моє веселіє украв.
В степу на тирсі розібгав!«

Сумує, квилить, плаче рано
В Путивлі граді Ярославна,
І каже: »Дужий і старий,
Широкий Двіпре, не малий!

Пробив-еси високі скали,
Текучи в землю Половчана;
Носив-еси на байдаках
На Половчан, на Кобяка
Дружину тую Святославлю
О, мій Словутинцю преславний
Мозь ти ладо принеси.
Щоб я постіль весела слала,
У море сліз не посилала,—
Сльозами моря не долить!»

І плаче-плаче Ярославна
В Путивлі на валу, па брамі—
Святеє сонечко зійшло—
І каже: »Сонце пресвятеє!
На землю радість принесло
І людям, і землі—мозі
Туги-нудьги не розвело.
Святий, огненний господине!
Спалив зси луги, степи,
Спалив і князя, і дружину.—
Спали мене на самої!
Або не грій і не світи!...
Загинув ладо,—я загину!»

II.

З-перед-світа до вечора,
А з вечора до досвіта
Летить стріла каленая,
Брязчить шабля о шеломи
Трощить списи гортовані
В степу, в незнаемому полі,
Середі землі Половської.

Земля чорна копитами

Побрана, поритая;
Кістями земля засіяна,
А кровію политая.
І журба-туга на тім полі
Зійшла для Руської землі.

Що гомонить отам, зичить
У-досвіта? То повертає
Той Ігорь військо на пригоду
Тому буй-туру Всеволоду.

І бились день.
І другий бились,
Та коло полудня на третій
Поникли Ігореві стязі.
Огак на березі Каяли
Брати різнились, бо не стало
Крови-вина! Допирували
Хорообрі Русичі той пир,
Сватів уноїли,
А сами простяглися
За землю руськую. Хвилилась
І слалась плачучи трава,
Високі гнулися дерева,
До-долу гнулися, журились...

III.

В Путивлі граді в-ранці рано
Смує, плаче Ярославна:
»Полечу, рече, возулею,
По-над Дунаєм полечу!
Рукав бобрявий омочу
В ріці Каялі, і омюю
На квяжому дебелим тілі
Засохлу кров його... огру
Глтобокї на любім рапи!»

І плаче—плаче Ярославна
В Путивлі городі, й рече:
»Вітрило, вітре, господине!
На-що ти вієши, несеш
На легкому крилі своєму
Хановські стріли, на мозь
Эдине ладо й його вої?»

НА СМЕРТЬ ГРИГОРІЯ МИ-
ТРОПОЛИТА ПЕТЕРБУРГСЬ-
КОГО.

Умре муж велій в власниці.
Не плачте, сироти, вдовиці!
А ти, Аскоченський, възплач
»Во-утріє на тяжкий глас!»

І Хомяков, Русі ревнитель
Москви, Отечества любитель,
О юнкборцюві возиач!
І вся, о *Русская Бесѣда*,

Во глас єдиний існовѣдуй
Свої гріхи,—і плач, і плач...

ГИМН ЧЕРНИЧИЙ.

Удар. грѣме, над тим домом!
Над тим божим, де мромо ми,
Тебе ж. боже, звеважжам,—
Звеважаючи співаєм:
Аллїлуя!

Як-би не ти, ми б любились.
Кохалися б та дружились,
Та дігочок виростали.
Научали б та співали:
Аллїлуя!

Одурив ти нас, убогих;
Ми ж. окрадені небоги.
Самі тебе одурили
І скиглячи возопили:
Аллїлуя!

Ти постриг нас у черниці
А ми собі—молодці.
Та танцюєм, та співаєм.—
Співаючи привовляєм:
Аллїлуя!

Над Дніпровою сагою
Стоїть явір між лозою.
Між лозою в ялиною,
З червоною калиною.

Дніпро беріг риз, риз,
Яворові корінь миз;
Стоїть старий, похилився,
Мов козак той зажурився—

Що без долі, без родини
Та без вірної дружини,—
І дружини, і надії—
З самотніні посивіз!

Явір каже: »похилюся,
Та в Дніпрові скупаюся«.
Козак каже: »погуляю,
Та любую пошукаю«.

А калина з ялиною
Та гнучкою лозиною.
Мов дівчаточка із гаю
Вихожаючи співать—

Повбірані, заквічган
Та з талавом заручені.
Думки гадоньки не мають—
Вьются, гнуться та співають...

Росли у-купочці; зросли;
Смиглись, гратись перестали..
Неначе й справді розійшлись.
Зійшлись незабаром, побрались;
І тихо, весело прийшли,
Душею, серцем неповинні.
Аж до самої домовини..
А між людьми ж вони жили!
Надай же й нам, всещедрий Боже,
Отак цвісти, отак рости,
Так откружитися і йти,
Не сварячись в тяжкій дорозі
На той світ тихий перейти,—
Не плач, не вопль, не скрегіт зуба
Любов безвічну, сугубу
На той світ тихий привести!

Світе ясний, світе тихий,
Світе вольний, несповитий!
За-що ж тебе світе-брате,
В своїй добрій теплій хаті

Оковано, омурано
 (Премудрого одурено).
 Багрянцями закрито
 І розлятієм добито?..

Не добито! Срепенися
 Та над нами просвітися!
 Просвітися!.. Будем, брате,
 З багрянців онучі дроти.
 Люльки з кадил закурати.
 »Явленними« піч топити.
 Кропилами будем, брате.
 Нову хату вимітати.

ЛІКЕРІ.

(На пам'ять 5 августа 1860).

Моя ти люба. Мій ти друже!
 Не ймуть нам віри без хреста.
 Не ймуть нам віри без попа.
 Раби, невільники недужі!
 Заснули, мов свиня в калюжі.
 В своїй неволі. Мій ти друже,
 Моя ти любо! Не хрестись.
 І не кленись. і не молись
 Нікому в світі! Збрешуть люди,
 І византійський Савасф
 Одуриць. Не одуриць Бог,—
 Карать і мловать не буде:
 Ми не раби його,—ми люди!
 Моя ти любо! Усміхнись,
 І вольную святую душу
 І руку вольную, мій друже,
 Подай мій! То перейти
 І Він поможе нам калюжу.
 Поможє й лихо допести
 І поховать лихе добеле
 В хатині тихій і веселій.

Н. Я. МАКАРОВУ.

(На пам'ять 14 сентября).

Барвінок цвів і зеленів.
 Слався, розстилався.

Та недосвіт перед світом
 В садочок укрався;
 Потоптав веселі квіти.
 Побив, поморозив...
 Шкода того барвінка.
 Й недосвіта шкода!

І Архимед, і Галілей
 Вина й не бачили; элей
 Потік у черво чернече
 А ви, святії предотечі,
 По всьому світу розійшлись
 І крихту хліба повесли
 Царям убогим. Буде бите
 Царями сіянез жито,
 А люди виростуть. Умрутъ
 Ще незачаті царята
 І на оновленій землі
 Врага не буде, супостата,
 А буде син і буде мати,
 І будуть люди на землі

Л.

Поставлю хату і кімнату,
 Садок-райочок насажу;
 Посижу я і похожу
 В своїй малевькій благодаті,
 Та в одині-самотині
 В садочку буду спочивати,
 Присняться діточки мій,
 Веселая присняться мати.
 Давне-колишній та ясний
 Присняться сон мій... і ти!..
 Ні, я не буду спочивати.
 Во й ти приснишся! У малий
 Райочок мій з-під-тиха-тиха
 Підкрадешся наробиш лиха.
 Западниш рай мій самотний.

Не нарікаю я на Бога.
 Не нарікаю ні на кого!

Я сам себе, дурний, дурю.
Та ще й співаючи. Орю
Свій переліг—убогу ниву.
Та сію слово: добрі жнива
Кольсь-то будуть!.. І дурю
Себе так, себе самого,
А більше, бачиться, нікого.

Орися ж ти, моя ниво,
Долом та горою,
Та засійся, чорна ниво,
Волею ясною!
Орися ж ти, розвернися.
Полеи розстелися,
Та посійся добрим житом,
Долею полийся!

Розвернися ж на всі боки,
Ниво-десятино!
Та посійся не словами.
А розумом, ниво!
Вийдуть люди жито жати—
Веселі жнива!..
Розвернися ж, розстелися ж,
Убогая ниво!

Чи не дурю себе я знову
Своїм хиєрним добрим словом?
Дурю! Бо лучше одурить
Себе так, себе самого,
Ніж з ворогом по-правді жити
І всю нарікати на Бога!

САУЛ.

В непробудженому Китаї.
В Єгипті темному, у нас.
І по-над Індом і Эвфратом,
Свої ягнята і телята
На полі вольнім вольно пас
Чабан, було, в своєму раї.—
І гадки-гадоньки не має:
Пасе, і доїть, і стриже

Свою худобу та співає.
Аж ось—лихий царя несе
З законами, з мечем, з катанами.
З князями, темними рабами.
В-ночі підкрався, зайняв
Отари з поля, а пасушних.
І шатра їх, убогі куші,
І все добро, дітей малих,
Сестру, жену, і все—взяли.
І все ростлили, осквернили.
І осквернених, худосилих,
Убогих серцем, завдали
В роботу-каторгу. Минали
За днями дні. Раби мовчали.
Царі лупилися, росли,
І Вавилови мурували.
А жаті, бонзи і жерці
(Неначе наші пан-отці)
В храмах, в пагодах годувались.
Мов кабани царям на сало
Та на ковбаси. І царі
Самі собі побудували
Храми, кумирні, олтарі—
Раби німії поклонялись.

Жидам сердешним заздро стало,
Що й невеличкого царя
І з кізяка хоч олтаря
У їх немає. Попросили
Таки старого Самуїла.
Щоб він, де хоче, там і взяв,
А дав би їм, старий, царя.
Ого-ж премудрий прозорливець,
Поміркувавши, взяв елей.
Та взяв од козлищ і свичей
Гого Саула зторвила.
І їм помазав во царя!

Саул. «не будучи дурак»,
Набрал гарем собі чималий.
Та й захопився парювати.
Дивилися та дивувались
На новообрання чабани

Та промовляли, що й вони
Таки не дурни: »Ач якого
Собі ми виблагали в Бога
Самодержавця!« А Саул
Бере н городь і аул,
Бере дівча, бере ягницю.
Будує кедрові світлиці.
Престол из золота кує,
Благоволення оддає
Своїм всеподданиїшим голим:
І в багрянці довгополїї
Ходив по храмині, ходив,
Аж поки, лобом неширкий,
В своїм гаремі одинокий,
Саул сердега—одурів.

Незабаром зібралась рада:
«Пенове, чесная громадо!
Що вам робить? Наш мудрий царь.
Самодержавець господарь,
Сердешний—одурів! Пенове!
Чи нам його тепер лічить?
Чи заходиться та зробити
Царя здорового?» По мові.
По мудрій раді розійшлись
Смутні пастирі.

В кедровій,
В новій палаті царь не спить.
Не їсть, не п'є, не гомовить,
А мовчки долі—всемогуций
Дере порфиру на онучі.
І ніби морщить постолі.
Цлєте волоки, озуває,
І у кедрових стїн нових
Про батькове ося питає:
То візьме скипетр і заграє,
Мов на солїдї. І Саул,
Чабан Саул, сидить, співає,
Поки не втне »на караул!«
І Самуїла не згадає.

Ото-ж вельможі й чабани,
Веніамінові внучата.

Тельця отрокам привесли,
Щоб їм дозволено співати
У сїнях царських. Зарєвла
Сивоборода, волохата
Рідня Саулова пузата,
Та ще й гусляра привела.
Якогось чабана Давида.
«—І виїде царь Саул, і виїде—
Чабан співає—»на війну!..«

Саул прочумався—та й ну
Як той москаль, у батька, в матір'
Свою ріденьку волхату
І вздовж і впоперек хрестить;
А гусляра того Давида
Трохи не вбив...

Як-би він знав,
Яке то лихо з його виїде,
З того лукавого Давида,
То мов гадюку б ростоптав
І ядовитую б ростер
Гадючу слину! А тепер
Ілугами, ралом не роз'орем
Прокляту ниву: проросла
Колючим терном. Горе, горе!
Дрібніють люди на землі,
Ростуть і висятьє царі!

Минули літа молодії...
Холодним вітром од надії
Уже повіяло. Зіма!
Сиди один в холодній хаті:
Нема з ким тихо розмовляти,
А-ні порадитись,—нема,
А-нікогісінько нема!
Сиди ж один, поки надія
Одурить дурня, осміє,
Морозом очі окує,
А думи горді розвіє,
Як ту сніжину по степу...
Сиди ж один собі в кутку,

Не жди весни.—святої долі!
 Вопа не зійде вже ніколи
 Садочок твій поземнить.
 Твою націю оновить,
 І думу вольную на волю
 Не прийде випустить... Спди—
 І вічогісінько не жди!..

Титарівна-Немирівна
 Гаптує хустину
 Та колише московщина.
 Малує дигину.
 Титарівна-Немирівна
 Людми гордувала.
 А москаля-пройдисвіта
 Нищечком вітала.
 Титарівна-Немирівна
 Почесного роду,
 Виглядає пройдисвіта
 Москаля з походу

Хоча лежачого й не б'ють,
 То і полежать не дають
 Ледачому... Тебе ж, о суко,
 І ми самі, і наші впуки.
 І миром люди прокленуть...
 Не прокленуть, а тільки плюнуть
 На тих оддояних щенят.
 Що ти щенила. Муко, муко!
 О, скорб моя, моя печаль!
 Чи ти минеш коли? Чи псами
 . . . з міністрами-рабами
 Тебе, о люту, зацькують?
 Не зацькують! А люди тихо,
 Без всякого лихого лиха,
 . . . до ката поведуть!

И тут, і всюди—скрізь погано!
 Душа убога встала рано,
 Напряла мало, та й лягла
 Одпочивать собі, небога.
 А воля душу стерегла:

»Прокинься«, каже: »плач, убога!
 Не зійде сонце. Тьма і тьма,
 І правди на землі нема!
 Ледача воля одурила
 Маленьку душу: сонце йде
 І за собою день веде.
 І вже тії хребтегносилі
 Уже ворущаться царі...
 І буде правда на землі!..

О, люди, люди неборакп!
 На-що здалися вам . . . ?
 На-що здалися вам псарі?
 Ви ж таки люди, не собаки!

В-ночі і ожеледь і мрика.
 І сніг і холод. І Нева
 Тихесенько кудись носла
 Тоненьку кригу по-під мостом,
 А я, ото-ж таки в-ночі,
 Іду та кашляю йдучи.
 Дивлюсь: неначе ті ягнята,
 Ідуть задрипані дівчата,
 А дід, сердешний інвалід,
 За ними гнеться, шкандибаз.
 Мов у кошару загавляє
 Чужу худобу... Де-ж той світ?
 І де та правда? Горе! горе!
 Ненагодованих і голих
 Дівчаточок, як ту отару,
 йженуть (»последній дольгь от-
 дань!»,

йженуть до матері байстрят! —
 Чи буде суд? чи буде кара
 . . . . . на землі?
 Чи буде правда між людьми?..
 Повинна быть! бо сонце стане
 І осквернену землю спалить.

Як би з ким сісти, хліба звісти.
 Промолвить слово, то воно б,
 Хоч і як-небудь, на сім світі.

А все б таки якось живлось.
 Та ба! Нема з ким! Світ широким,
 Людей чимало на землі.
 А доведеться одинаком
 В холодній хаті кривобокій.
 Або під тином простягтись!..
 Або... Ні, треба одружитись,
 Хоча-б на чортовій сестрі!
 Бо доведеться одуріти
 В самотині... Пшениця, жито
 На добрім сіялось лану,
 А лози так собі пожають
 І скажуть: »Десь його убито,
 Сердешного, на чужині!..
 О, горе, горенько міні!

І день іде, і ніч іде...
 І голови схопивши в руки.
 Дивуєшся: чому не йде
 Апостол правлі і науки?!

Тече вода з-під явора
 Яром на долину,
 Пишається над водою
 Червона калина:
 Пишається калинонька.
 Явір молодіа.
 А кругом їх верболози
 І лози зеленіють.

Тече вода із-за гаю
 Та по-під горою;
 Хлюпочуться качаточка
 По-між осокою.
 А качечка випливає
 З качуром за ними.
 Ловить ряску, розмовляє
 З дітками своїми.

Тече вода край города—
 Вода ставом стала;
 Прийшло дівча воду брать,—
 Брало, заспівало.

Вийшли з хати батько й мати
 В садок погуляти.
 Порадितись, кого б то їм
 Своім зятем звати?

Якось-то йду я у-ночі
 По-надь Невою. Та йдучи
 Міркую сам таки з собою:
 »Як-би то,—думаю,—як-би
 Не похилилися раби,
 То не стояло б над Невою
 Опих осквернених палат;
 Була б сестра і був би брат;
 А то... нема тепер нічого,—
 Ні Бога навіть, ні лів-Бога:
 Псарі з псарятами царять.
 А—ми дотепні доїзжачі
 Хортів годуємо та плачем!..
 «

Отак-то я собі в-ночі,
 По-над Невою ідучи,
 Гарньєчко думав, і не бачу,
 Що з того боку, мов із ями.
 Очима луна кошеня:
 А то два ліхтаря горять
 Коло апостольської брами
 Я схаменувся, осінивсь
 Святим хрестом і тричі плюнув,
 Та и знову думать заходивсь
 Про те ж таки, що й перше думав.

Бували війни й військові свари:
 Галагани, і Кисілі, і Кочубей-Ногаї,
 Було добра того чимало!
 Минуло все, та не пропало—
 Остались пашелі: гризуть,
 Жеруть і тлять старого діда.
 А од коріння тихо, любо
 Зелені парості ростуть.
 І виростуть: і безь сокири,
 Аж зареве та загуле,
 Козак безверхий упаде,

Розгроцить трон, порве порфіру.
 Роздавить вашого кумира,
 Людській шашелі! Нянки,
 Дядьки отечества чужого!
 Не стане плеча світого,
 І вас не стане! Будяки
 Та кришва, а більш нічого
 Не виросте над вашим труном!
 І стане купою на купі
 Смердячий гній,—і все те, все
 По-гроху вігер рознесе;
 А ми помолимося Богу
 І небагаті й невбогі.

N. T.

Великомученице кумо!
 Дурна эси ти, нерозумна!
 В раю веселому зросла.
 Рожевим цвітом процвіла,
 І раю красшого не зрїла.
 Не бачила.—бо не хотїла
 Поглянути на божий день.
 На ясний свїт живїтврящин!
 Сліпа була-еси, незряца,
 Недвига серцем: спала день
 І спала ніч. А кругом тебе
 Творилося, росло, цвіло
 І процвітало, і на небо
 Хвалу Творителю несло;
 А ти, кумасю, спала, спала,
 Пишалася, та дівувала,
 Та ждала, ждала жениза.
 Та ціломудріє хранила.
 Та стїах боялася грїха
 Прелюбодїйного. А сила
 Сатурнова їде та їде,
 І грїх той праведний плете,
 У свїві косї заплїтає.
 А ті віби не добачаш:
 Дівуєш, молишся, та спиш,
 Та Матїрь Божїю гнївиш
 Своїм смиренїєм лукавим

Прокїнься, кумо. пробуєв в
 Та кругом себе подївїсь!
 Начмай на ту дївочу славу.
 Та ширим серцем, не лукаво.
 Хоч раз, сердого, соблудї!

Зїйшлись, побрались, позднались,
 Помолоділи, підрости:
 Гайок, садочок розвели
 Кругом хатини, і пишались.
 Невачї князі; діти гралїсь,
 Рослі собі та виростили..
 Дївчаток москалі украли,
 А хлопцїв в москалі забрали.
 А ми невачї розїивались.
 Непаче брались—не эдиались.

Чи не покїнуть нам, невого.
 Моя сусїдовньо убога.
 Вірші нікчемні ві шувать,
 Та заходїться рещувать
 Возв в далеку дор-гу?
 На той свїт, друже мїв, до Бога
 Почимчикуєм спочивать...
 Втомїлися і підтопталїсь.
 І розуму таки набрались.
 То й буде з нас! Ходїмо спать.
 Ходїмо в хату спочивать...
 Весела хата, щоб ти звала!

Ой не вїдїмо, не ходїмо,—

Рано, друже, рано!
 Походїмо, посидїмо,
 На сей свїт поглянем.
 Поглянемо, моя доле!
 Бач, який широкий,
 І широкїи та веселии,
 Ясний та глибокий!
 Походїмо ж, мой доле!
 Зїйдемо на гору,
 Спочинемо... А тим часом
 Твої сестри-зори

Безвічні, по-під небом
Попливуть, засяють...
П дождімо ж, моя сестро,
Дружино святая.
Та нескверними устами
Помолимсь Богу,
Та й рушимо тихесенько
В далеку дорогу.
Над Летою бездонною
Та каламутною
Благослови мене, друже,
Славою святою!
А поки те, да се да оне,

Ходімо просто—навпростець
До Ескулана на ралець:
Чи не одурить він Харона
І Парку-пряху?... І тоді,
Поки б химерив мудрий Дід,
Тварили б лежка, епоною—
Царили б скріз по-над землею,
Та все б гексаметри плели,
Та на горіще б однесли
Мишим на снідання... А потім
Співали б прозу—та по нотах,
А не як-небудь ..

Друже мій!
О, мій супутниче святий!
Поки огонь не захолонув,
Ходимо лучче до Харона—
Через Лету бездонною
Та каламутною
Переплинем, перенесем
І славу святую—
Безвічною, молодую...
Або—цур їй, друже!
І без неї обійдуся,—
Та як буду здужать,

То над самим Флегетоном,
Або над Стиксом у раю,
Іначе над Дніпром широким,
В гаю, предвічньому гаю,
Поставлю хочочю.—садочок
Кругом хатини насажу:
Прилинєш ти у холодочок.—
Тебе, мов кралою, посажу;
Дніпро, Україну згадаєм.
Веселі селіща в галях.
Могили-гори на степах
І веселенько заспіваєм..

НАЗАРЬ СТОДОЛЯ.

МАЛОРОССИЙСКАЯ ДРАМА

(Первоюродного роду).

ДѢЙСТВУЮЩИЕ ЛИЦА:

Хома Нычатый, сотникъ.	Назарь Стодоля, другъ его.
Галя, дочь его.	Гнать Карый, другъ его.
Стеха, молодая клеваница у Назаратаго.	Хозяйка на вечеринцахъ.

(Слѣпой кобыль, жиды-муравьесты, молодцы-козаки, обсервантъ и свѣтлыя отъ Чигиринскаго полковника).

Дѣйствіе происходитъ въ XVIII-мъ столѣтїи, близъ Чигирина, въ козацкой слободѣ, въ ночь на Рождество Христово.

АКТЪ ПЕРВЫЙ.

Вечеръ. Внутренность свѣтлицы, богато убранной коврами и бархатомъ. Въ сторонѣ столъ, накрытый дорогими коврами; кругомъ скамьи подъ бархатомъ, окаймленные золотомъ. На столѣ стоятъ фяги, кубки и разныя кушанья; горятъ восковыя свѣчи. Стеха убираетъ столъ.

Стеха *(отъходящая отъ стола)*. Усе! Здається, що все. Стривай лишень, чи не забула чого? Рыба, м'ясо, баранина, свинина, ковбаса, вышнівка, сливнива, медь, вишнерськее—усе, усе! Тутъ и инштывнє и вышаты. Коли бѣ лишень гости. Та що вони такъ довго баряться? И надоумило жѣ свѣзусоро у таке свято, коли добѣ и люде тилькы коидують, сподиваться гостей, та и ще якихъ гостей! староставъ одъ такого жѣ старого дурня, якъ и самъ. Побачимо, що-то зъ того буде? Петрите заливо же згичешь! А якъ-бы не крася то парадяся бѣ зо мною отаць тыкнивь зо два до свѣтъ, то паниа уже буча объ ричъ; а то схамчувся на самненькый свѣтъ-вечеръ, та и занятися: и сына, и такъ, и кобра, и розумна ты, Стехо, ну, жки! И вже тоби и се, и те, и грегѣ и дзедо. Побачимо, побачимо, летъ невадѣля жиняму телляи волка пийтты. *(Пѣ-*

молча). Не сказавши ни слова дочки, за кого и якъ хоче виддаты. думае про наша сестра—коза: покленешъ, куды схочешъ. Е, ни! стривай лышень, голубчыку! «Удлагай ии», каже. Та и що такы той погабый хорунжий! А полковникъ, хочъ старши—нехай ему добре слысья—такъ же паць!.. Оце бъ то вона й стямлася! Нишому лзусь, а я—такъ вильзусь. Дивци дивку не довго збыть зъ пангелыку, а ще таку, яць моя панночка.—в-и! Та вже жъ, якъ кажуть, пиймавъ, не пиймавъ, а погнаться можна. Тоди, якъ тес—то, вже жъ и погуляю!.. А вона поплаче, посумуе, а дали й ничогисенько. Та й Назаръ такы не разъ спасыби скаже. (*Иль болю-выльъ дверей выхощитъ Галя*).

Стеха. А що? якъ прибрано?.. Тымъ бо й ба!

Галя. Що це ты, Стехо, робышь? Хиба у насъ сегодня гости, чь шо?

Стеха. Та ще й яви гости, якъ бы вы знали!

Галя. Яви жъ тамъ гости и видгнля?

Стеха. Угадайте.

Галя. Чь не зъ Чыгырына?.. Такъ?

Стеха. Изъ Чыгырына, та хто тамши?

Галя. Яви-небудь старшыны?

Стеха. То-то бо й йе, що не старшыны, и...

Галя. Такъ хто жъ такыи? Може, та ни! сегодня не такыи день. А мени батюшка учора и говорывъ шось таке.

Стеха. Говорывъ, та не договорывъ. А я знаю,—тыльки не скажу.

Галя. (*обнимая Стеху*). Стехо, голубчыко, ластивко моя! скажы, яе мучъ мене.

Стеха. А що дасте? скажу...

Галя. Ще серезккы, або перстень, або що хочешъ подарую, тыльки скажы.

Стеха. Ничого не треба: дайте тыльки свй байбаракъ надты сегодня ва вечерыны.

Галя. Добре, нативай, та такъ, шобъ батюшка часомъ не побачыть.

Стеха. Оце ще! хиба жъ я справди дурна? Слухайте жъ (*Въ полголоса*). Сегодня прыйдуть старосты.

Галя (*въ восторгъ*). Видъ Назара! видъ Назара!

Стеха. Та тамъ вже побачыте, видъ кого.

Галя. Хиба жъ не видъ Назара, Стехо? Що жъ, оце мене и справди лякаешъ?

Стеха. Я васъ не лякаю, я тыльки такъ кажу.

Галя. Ни, ты шось знаешъ, та не хочешъ сказаты.

Стеха. (*служаво*). Я ничого не знаю. Де мени, ключыныи, видаты про ланцыи дила?

Галя. Ты сміешся зъ мене! Я заплачу, ий-Богу, заплачу, и батюшци скажу.

Стеха. Що жъ вы скаж те?

Галля. Що ты мене перелякала... Т-перечки не дамь байбарак. А ш...
поживылась?

Стеха. Оце, яки бо вы боязьки! й повирыли!

Галля. Ну, що жь? видь Назара?

Стеха. Та видь кого жь бильшь? вже пакт не видь старого Молочая,
нашого полковника.

Галля. Цурь ему, який нехороший! Якъ прыйде до насъ, то и заразь
изъ хаты втикаю. Мени навдывовыжу, якъ ще его козими слухають. Тылько
у его, паскудного, и мовы, що про наливку та про вареньки.

Стеха. А хйба жь се и не добре?

Галля. Звисно! козаку, та ще й полковнику! Ось мий Назарь, мий чор-
нобрыйый, усе про вйну та про походы, про Нальвайка, Острияницю, та про
сыне море, про Татарь, та про Турецьку землю. Страшно, страшно, а хороше,
такъ що слухала бы не наслухалась его, та все дывылась бы въ его кари
очи. Мало дня, мало ноця.

Стеха. Наслухаестесь, ще й налюбуетесь. Описля, може, и обрыдне.

Галля. О, крый Боже! До самби смерти, покы вму, все дывылась бы та
слухала его. Скажы мени, Стехо, чи ты любила колы, чи обнимала колы
козацький стань vysokый, що... дрижать руки, мліе сердце? А колы цилуешь...
що тоди? Якъ се, мабуть, любо! якъ се весело! *(Въ засторонъ пость и
пляшетъ).*

Гой, гоя, гоя!

Що зо мною, що я?

Илюбыла козака —

Не маю покоя.

Я его боялась...

Що жь описля сталось!

На вулицы повстричалась

Та й поцилувалась.

А малы узрила...

Яке тоби дило!

Виддавайте замижъ.

Колы надойила!

Стеха. Гарно, гарно! А одь кого це вивчылись?

Галля. Та одь тебе жь. Хйба ты забула, якъ на вулицы, на тій недвля,
ганцювала? Тоди ще батюшкы не було дома... згадала?

Стеха. Колы се? Оце ще выдумалы! *(Стучатся въ дверь).*

Галля. *(торопливо).* Охъ, лышечко! хтось иде! *(убьгасть).*

Стеха. Хто тамъ?

Хома *(за дверью).* Я, я! видчыйнай мерщій.

(Стеха открываетъ дверь. Входитъ Хома, отряхиваясь).

Хома. Що? не було? Оце жь яка хурговына!

Стеха. Кого не було?

Хома. Кого? гостей!

Стеха. Якихъ гостей? отъ пол..

Хома. Ць!.. еге жь.

Стеха. Ни, не було.

Хома. Гляды жъ, а ни телень!.. Отець Даныло, спасыби, розришывъ. Не забудь тильки завтра въ-ранци послать ему вышннвкы,—знаешъ?—твие, що недавно додывалы. Нехай соби пье на здоровья. Та що се ихъ нема такъ довго? Чи не злякалысь, бува, заверюхы? А витерь неначе стыха.

Стеха. Злякаются воны! дежъ пакъ! И въ горобыну ничъ прыйдутъ для такои панночки, якъ наша.

Хома. Звычайно, звычайно.

Стеха. Ище пакъ такой старый.. а паночка..

Хома. Сама ты стара, сороко безхвоста!

Стеха. Давысь! заразы и рассердылысь. Хйба я на вась?

Хома. Такъ що жъ, що не на мене? Такъ на мого.. ну.. полковныка.

Стеха. Е, бачъ що! А панночка? чи вы жъ зъ нею говорылы? що вона?

Хома. А що вона? ии дило таке: що звелять те й робы. Воно ще молоде, дурне; а твое дило навчыть ии, врозумыть, що любовь и все таке прочее—дурныця, никчеме. Ты вже, думаю, розуміешъ?

Стеха. Та се розумію, та зъ якогб кинця початы, не знаю. Вона, бачыте, полюбыла Назара, такъ, що й сказать не можна. Ось и сегодня мени говорыла. Молы, каже, Стехо, Бога, щобъ швыдче я выйшла замяжъ за Назара,—половину добра свого виддамъ!

Хома. А ты й повирыла!

Стеха. А чому жъ и ни? вона така добренька.

Хома. Дурна ты, дурна! А якъ же я самъ тоби все добро виддамъ. тоди що буде? га? Що ты думаешъ? (*Паскиаетъ ее*). То-то бо и йе, дурочка ты, безсережна!

Стеха. Що мени робыть, колы я дурочка?

Хома. А то, що велять. Чувешъ? усе, що въ мене йе—твое.

Стеха. Не треба мени вашего добра; я и безъ него була бь щаслива, якъ бы вы не забулы бидной Стехи и тоди, колы зробітесь велькымъ паномъ. Я вась такъ вирно люблю, такъ вбываюсь за вамы. а вы... (*притворно груститъ*).

Хома. Отъ же и нагадалы кози смерть! Зновъ свое. Сказавъ, такъ и зрблю.

Стеха. Чи мало що люде обещаютъ, колы имъ припаде нужда.

Хома. Годи не знать що базикать. Ниды лышень до Гали та поговоры зъ нею хорошенько по своему, и колы тее.. то завтра и мижъ нами оведе.

Стеха. Казавъ панъ кожухъ дамъ, та й слово его тепле. И я тильки гряхъ на душу визьму.

Хома. Який тутъ гряхъ? Дурныця все те!

Стеха. Забожиться, що жевыгесь, тоди ий-Богу все зрблю! А безъ мене, кажу вамъ, ничого не буде, ий-Богу!

Хома. Отъ же ий-Богу, далеби!

Стеха. Женитесь?

Хома. Еге!

Стеха. На меня?

Хома. Якъ коржа, такъ коржа!—Якъ спечемо, такъ и дамо. Уже ты мени въ печинкахъ сыдышь зъ своими вытребеньками.

Стеха. Яки тутъ вытребеньки?

Хома. Ну, добре, добре! тилькы слухай. Треба дило скомпонуваты такъ, щобъ вона не знала, видъ кого старосты; а то—чого доброго—усе пиде шкереберть.

Стеха. Та вже мени не вчыгься, якъ диломъ повернуть. Наговорю такого дыва мойй панночки шо твій кобзарь. Старый, скажу, чоловікъ, якъ подумаешъ, усимъ, усимъ лучче видъ молодого. Молодой... та шо й казати? вникуды не годиться, а до того ще докучливый та ревнивый, а старый тихый, тихый и покирный.

Хома. Такъ, такъ! О, ты дивка розумна! Или жъ де Гали, да гляды, гарненько побалакай зъ нею.

Стеха. А постимъ, чи можна мени буде питы на вечерныци? Я вже зовсімъ упоралась. Пустить, бульте ласкави, хочъ въ послідній разочокъ.

Хома. У тебе тилькы й на думци, шо вечерныци. О, вже мени та Моговылыха!

Стеха. Моговылыха? Чи не казала вамъ вона, стара наплюга чого? Шо жъ, шо я зъ козаками танцюю? А якъ вы жартуете зъ молодыцями, такъ я й ничого!

Хома. Иды жъ, иды, та покличь мени Галю, а затымъ сама полагодь рушныкы.

Стеха. Та вже усє напogотови. *(Уходитъ)*.

Хома. Злыгався я зъ дiяволомъ... *(Оглядывається)*. Шо жъ? не можеа безъ цего. У такому дили якъ, не верты, треба або чорта, або жинны. *(Немного помолчавъ)*. Чого доброго! ще, може, й мене обдурить, тоди и остався на выкы вични въ дурняхъ. Та ни, лыха матери! Абы бъ тилькы ты мени своими хитрошами помогла породнитъся зъ полковныкомъ, а тамъ уже шо буде—побачымо. Ишь ты, мужычка! куды кырну гне! Стривай! *(Продолжительное молчанiе)*. Думай соби, голубко, да гадай, шо.. а воно зовсімъ не такъ будъ. Закынь тилькы удочку, сама рыбка пиде. Шуткы:—тестъ полковныка!.. А шо дали—се наше дило. Абы бъ черезъ поригъ, то мы й за поригъ глянемъ. У якыхъ-небудъ Червасахъ, а може у самому Чыгырыни, гуляй соби зъ полковнычою булавою! и слава, и почетъ, и червици до себе гарбай: все твое. А пуше всего червици. Ишь люди по духу чуютъ: хочъ не показуй, все клавятымутъся... Ха-ха-ха! отъ тоби й сотыкы! Ще въ Братскыимъ сердце мое чуло, шо зъ мене буде великый панъ. Було говорю одно, а реблю друге; за се называлы мене двулчынымъ. Дурни, дурни! Хваб жъ якъ говорымъ про огонь, такъ и лизты въ огонь? або якъ про чернобрыву сыроту, такъ и женитъся на йи?

Брехня! видъ огня подалъшь. Женясь не на чорныхъ бровахъ, не на карыхъ очахъ, а на хуторахъ и млынахъ, такъ и будешь чоловікомъ, а не дурнемъ. (*Входитъ Галя*).

Галя (*весело*). Добры-вечиръ, батюшка! Де не вы такъ довго барылысь? Вы мене клыкалы, чы що?

Хома. Та клыкль, клыкль. (*Осматриваетъ ея*). Що ты не вѣстрички починяла? Та нехай! помы буде й сихъ. Послухай. Мени треба поговорыты зъ тобою объ важныя дили. Ты знаешъ, мы сегодня старостивъ сподиваемось?

Галя. Сегодня! на первый день празвыка.—на самисиньке Риздо?

Хома. Такъ що жъ? Отець Даныло, спасыби, розришывъ. Гляды жъ, не пидиссы гарбуза.

Галя. Якъ се можна! Хиба винъ дуже старый, чы що? Ось послушайте, якои висевитныця наговорила мени Стеха. Смихъ та й годи!

Хома. А що тобі вона наговорила?

Галя. Каже, бѣчимъ-то стари... та ни, не скажу, далоби не скажу, бо ка-зна-що! Вона й сама не знае, що говорытъ.

Хома. Хиба жъ не правда? Старый чоловікъ краше молодого.

Галя. Та й вона те жъ казала.

Хома. А тобі якъ здається?

Галя. Якъ такы можна? то старый, а то молодой!

Хома. Такъ по твоему молодой краще?

Галя. Ого-жъ пакъ!

Хома. Помиркуй лишень гарненько, такъ и побачышь, що батькова правда, а не твоя. Ну, що молодой? Хиба те, що чорни усы? та й тилькы жъ. Не вики тобі нымъ любоваться: прыйде пора—треба подуматы обчымъ и другимъ. Може, колы захочеться почоту, поваження, поклонивъ. Кому жъ се звычайнѣше? полковняци... се я такъ прымиромъ говорю... а не якій-небудь жинци хоружого; бо у его тилькы й худобы, тилькы й добра що чорный усъ. Повиръ мени, дочко, на тебе никто и дывыться не захоче.

Галя. Та я й не хочу, щобъ на мене други дывылись.

Хома. Не звать що верзешъ ты! Хиба ты думаешъ, що не обрыдне цилиснвкый вики дывыться на тебе одну? Хиба ты одна на Божимъ свити? Йе й кращи тебе. Того и гляды, що розлюбыть.

Галя. Назаръ? мене? О ни! ни, николы на свити!

Хома. Я й не кажу, що воно справди такъ буде, а такъ, наприкладъ,—щобъ ты тямыла, що мы вси на одынъ штальтъ штыти.

Галя. О, ни! не вси! винъ не такой, винъ не розлюбыть.

Хома. А що жъ? хиба винъ тобі побожывся?

Галя. А то жъ?

Хома. А ты й повирыла!

Галя. Я и безъ божбы повирыла бъ.

Хома. Дурне ты, дурне! Чи знаєшь же ты, що хто багачко сбишае, той вчото те має? Ой, скаженись, во послудай батьковского совету. Дурне, що я вже такий—шо обіщає, те й зробию. Ну, не дай я тобі припадкого,—шо тоди. Іа? Пожялуй, вичь в таць тебе вьземе: мало якых дуривць нема на світи! та шо жь вь тиві? Подумай, шо тоди ты робытимшь?

Галя. Те, шо и все роблять—заробляла бь.

Хома. А шо лучше: чи самій робыты, чи дывыгься, якь други на тебе роблять?

Галя. Якь кому.

Хома. То-то и горе, шо ты ще дурне. Я тобі бь и багачко де-чого сказавь, та николи: того й гляды, шо старосты на поригь. А чи єсть у тебе рушныкы?

Галя. *(вскло)*. Не, не! Якь я рада! вь мене серце не на мисти! Чи и вамь такь весело?

Хома. Весело, дуже весело. Иды жь та не забудь сказаты, шо колы прийдуть колядуваты, такь щобь гналы ихь у потылицю.

Галя. За шо жь? Се жь дило законне! та воно жь и, разь тилькы вь году!

Хома. А старосты разь на вику.

Галя. Справди, щобь не помишала... Ще й законной речи не дадуть сповныть. Такь побижу жь я и скажу, щобь заперлы ворота и хвиргьу. *(Млодить)*.

Хома. *(млодить заулавившись)*. Здається, дило добре йде. Вона думачыме, шо Назарь свата, зь дуру и согласыться; старосты не промовляться; весилля можна одкынуты ажь геть до того тыжня; а черезь таку годыну и нашого брата, мужыка, угомонышь, щобь не брыкався, не то шо дивку. Колы бь тилькы який гаспыдь не прынесь того горобця безперого! тоди нышы пропало. Наробыть бешкету! *(сь важностю)*. А подумаешь и те: яке ему дило до Гали? Се жь моя дытына, мое добро, слидовательно моя власть, моя и сыла надь нею. Я отець, я царь ии. Та цурь ему, пскь! Се дило ще не таке, щобь обь ему довго думаты. Не дуже треба плошаты, бо береженного Богь береже, або—якь тамь ще кажуть—ривнійшь зладышь, тиснійшь ляжешь.

Галя *(вбгаєть вь восторгь)*. Прийихалы, прийихалы!

Хома. *(взорогнувь)*. Оде жь, якь ты мене злякала! Шиды у свою кимнату та прийдешь, якь клыкву.

Галя Чого у кимнату? Я туть зостанусь, никто не побачыть.

Хома. Незвычайно: законь не велыть.

Галя. Ну, такь я пиду. *(Млодить)*.

(Хома сь важностю сажытся за столь. За дверью стучать три разы. Вбгаєть два свата сь хльбомь и, низко кланяясь дозянку, кладуть хльбь на столь).

Сваты. Дай, Боже, вечеръ добрый, вельможный пане!

Хома. Добры-вечеръ и вамъ. *(Даетъ знакъ свату. Тотъ жмается. Хома шепчетъ ему на ухо и потомъ продолжаетъ)*. Добры-вечеръ, люде добри! Просымо сидаты; будьте гостями. А видкля се васъ Богъ несе? Чи здалека, чи зблызка? Може, вы охотныкы яки? може рыбалкы, або, може, вольныи козаки?

Сваты. *(тихо покашливаетъ)*. И рыбалкы, и вольныи козаки. Мы люде нимецкыи, идемо зъ земли турецкень. Разъ дома у нашій земли выпала пороша. Я й кажу товаришу: «Що намъ дывыться на погоду? ходимъ лышень шукаты звирыного слиду». Отъ и пишли. Ходылы, ходылы, ничего не звайшылы. Ажъ гулькь—пазустричъ намъ йде князь, пидвима у-гору плечи и говорыть намъ такыи рѣчи: «Ей вы, охотныкы, ловци, молодци! будьте ласкави, покажитъ дружбу. Трапылась мени кувыця—красна дивыця; не йимъ, не пью и не сплю видъ того часу, а все думаю, якъ бы ии достаты. Поможить мени ии пійматы; тоди чого душа ваша за-сажа, усе просите, усе дамъ: хочъ десять городивъ, або тридесять кладивъ, або чого хочете». Ну, намъ того й треба. Пишли мы по слидамъ по всемъ городамъ, по усихъ усюдахъ и у Нимещину, и у Турещину; вси царства й государства пройшылы, а все кувыци не знайшылы. Отъ мы и кажемо князю! «Що за дыво та звирыка? хваба де кращои нема? Ходимъ другой шукаты». Такъ де тоби! Нашъ князь и слухаты не хоче. «Де вже», каже, «я не зывдыть, въ якухъ государствахъ не бувавъ, а такой кувыци, сиречь красной дивыци, не выдавъ». Пишли мы впыать по слиду, и якъ разъ у се село зайшылы, якъ его дражняты, не знаемо. Тутъ впыать выпала пороша. Мы, ловци-молодци, ну слидыть, ну ходыть; сегодня въ-ранци встали и такы на слидъ напали. Невно, що звиры нашъ пшовъ у двирь вашъ, а зъ двору въ хату та й сивъ у кимнату; тутъ и мусымо пійматы, тутъ застряла наша кувыця, въ вашій хати красная дивыця. Оце жъ нашему слову кивнець, а вы дайте дилу винець. Проби, оддайте нашему князю кувыцю, вашу красну дивыцю. Кажить же дипломъ, чи оддасте, чи нехай ще пидросте?

Хома. *(притворно съ сердцемъ)*. Що за напасть така! Видкля се вы биду таку накликаете. Галю! чи чуетшь. Галю! порай же, будь ласкава, що мени робыты зъ оцимы ловлямы-молодцями.

(Галя выходитъ на средину свѣтлицы, останавливается и стыдливо потупивъ глаза, перебираетъ пальцами переконикъ).

Хома. Бачыте вы, ловци-молодци, чого вы натворылы: мене старого зъ дочкою прыстыдылы!.. Гай-гай! такъ ось же що мы зробымо; хлибъ святыи приймаемо, доброго слова не дураемся, а за те, щобъ вы насъ не лякалы, бучимъ мы передержуемо кувыцю, або красну дивыцю, васъ повьяжемо. Прийшовъ и нашъ чередъ до ладу слово прыкладать. Ну, годи жъ тоби, дочко, посупывшысь стояты; чи нема въ тебе чымъ сихъ ловдивъ-молодцивъ повязаты? чуетшь бо, Галю? А, може, рушныкы нема? може, ничего не

придбала! Не вмила прясты, не вмила шыты—вяжы жь чымъ знаешь.— хочь мотузкомъ, колы ше й вивь йе.

(Галя уходитъ въ свою спальницу и немедленно возвращается, неся на серебряномъ блюде два вышитыя полотенца, и кланетъ на дубъ, прижесненный сватами: потомъ пододитъ къ отцу и низко кланяется и целуетъ руку; потомъ беретъ блюдо съ полотенцами и подноситъ сватамъ—сперва одному, потомъ другому. Сваты, взявши полотенца, кланяются Хомъ).

Сватъ. Спасыби жь батьковн, що свою дыгину рано будувь и усякому учувь. Спасыби й тобн, дивко, що равь вставала, тонку пряжу прjala, приране придбала.

(Галя беретъ полотенца и перевязываетъ черезъ плечо одному и другому, потомъ отходитъ и робко поглядываетъ на двери).

Хомъ. *(къ Галю).* Догадася, догадася! Ты хочешь и клязи завязати. Нехай завтра обоє его завьяжемь. Вачь, мабутъ, злякався, що не показався. Стривай, попадешся, не втечешь!

Сватъ. Вивь и самъ прылетьы, якъ зачучь, що такъ похваляетеся.

Хомъ. Ну, покы вже долетыть, намъ ничого ждаты. Просымо сидаты. Що тамъ йе, поймно; що дадутъ, поьемь та побалакаемъ де-що. А тымъ-часомъ, ты, Галю, не гуляй, въ корци меду наливай та гостямъ подносимъ хлеба-соли, просы зъ привитомъ и зъ ласкою.

(Сваты чинно садятся за столъ. Галя принимаетъ отъ отицару и флягу и подноситъ старшему свату. Сватъ не принимаетъ).

Сватъ. Мы вамъ такои халепы патворылы, що боимся, щобъ вы насъ не потрулы... Прыволяйтеся самы. *(Кланяется).*

(Галя, посяматривая на отца робко и стыдливо, подноситъ въ губамъ и подаетъ свату).

Сватъ. *(поднявъ чару).* Теперь такъ! Пошли жь, Боже, нашимъ молодымъ шастя и богатства, и доброго здоровья, щобъ и вьнувь женыты и правнүкыи дождаты...

(Свата прерываетъ хоръ колядниковъ подъ окномъ. Всѣ слушаютъ со вниманіемъ. Хомъ съ досадою покручиваетъ усы: Галю зясе, то посяматриваетъ на окно. Сватъ, въ продолженіи колядки, повторяетъ). Гарво колядуютъ наши козакы!

КОЛЯДКА.

Бачыть же Бог, бачыть Творецъ,
Що мырь погыбае,
Архангола Гаврыла
Въ Назаретъ посылае!

Благовѣстывъ въ Назаретъ—
Стала слава у вертепн.
О, прекрасныи Выхысьме!
Отверзы врата Едема.

Хома. (къ Галю съ сердцемъ). Я жъ тобі наказувавъ, щобъ никогѣ не пускали! Задумалась, забула!

(Входитъ Назаръ съ молодыми козакими).

Назаръ. Дай, Боже, вечеръ добрый! помагай-би вамъ на все добре!

(Всѣ козаки повторяють то же. Назаръ, не снимая шапки, въ ужасѣ останавливается; предполагаетъ то на гостей, то на Галю. Всѣ молчатъ).

Хома. (смишазнись). Спасыби, спасыби... Милосты пресымо. Пресымо, сидаты.

(Молчаніе продолжается. Галю, улыбаясь, украдкой поглядываетъ на Назару).

Назаръ. Сядемо, сядемо, абы було де: мы гости непрохани. Може, помишались; дакъ мы и пидемо, видкиля прыйшли. (Смотритъ на сватовъ). Такъ бачъ, черезъ що полковныкъ пославъ мене зъ грамотами въ Гуляй-Поле! (Глядя на Галю). Весело, весело! нальвай швидче горилки, и я вышю за твое здоровья! Не лякайся, не лякайся, нальвай!

(Галю, въ ужасѣ, роняетъ подносъ и флагу).

Хома. (въ отишенствѣ) Кто сміе згнушаться надъ моею дочкою?

Назаръ. Я! хйба не бачышь? я, Назаръ Стодоля! той самый, за кого ты вчора обищавъ выдать дочку свою, той самый, якого ты знавъ ще зъ тыени поры, якъ винъ тебе вырвавъ изъ-пидъ ножа гайдамакы! Згадай и мѣ: я той самый, хто й самому гетьману не дасть себе на посмихъ! Пизнавъ?

Хома. Пизнавъ. (Равнодушно). Що дальшь?

Галю. Хйба жъ не ты прыславъ?

Хома. Мовчы! геть соби!

Назаръ. (останавливаетъ Галю). Стривай, стій тутъ! И тебе обманюють?

Хома. Не обманюю, а—такъ якъ батькс—вело. Вона просватана за чыгырынського полковныка.

Назаръ. (съ презрѣніемъ). Полковныка! Учора була моя, сегодня, полковныкова, а завтра чья буде? Чуешь, Галю?

Галю. (падая на руки Назару). Чую! О, чомъ мени не позакладало!

Сватъ. Осмилуюсь доложить...

Назаръ. Мовчы, поганецъ, шыпотынякы!

Хома. Виддай мени дочку мою. (Робко поаходитъ къ Назару).

Назаръ. Геть. Юда!

Хома. (въ ужасѣ). Прохоръ, Максимъ, Нванъ, Стехо! Гей, хто тамъ иіе? Возьмитъ его, харцызяку—винъ убье мене!

Назаръ. Нехай Богъ тебе побье, дитопродавецъ! (Къ Галю). Галю! сердце мое! промовъ мени хоть одно слово: ты не знала—за кого? Скажи: не знала?

Галю. (приходитъ въ себя). Не знала, ій-Богу, не знала!

Назаръ. (къ Хомѣ). Чи чуешь ты?

Хома. Не чую; я оглухъ!

Назаръ (*къ гостямъ*). Люди добри! коли вы не оглухли, такъ послушайте. Винъ мене называвъ своимъ сыномъ, а я его своимъ батькомъ, и винъ се чувъ годи, а сегодня оглухъ. Де жъ его правда? Чи честный же винъ человекъ? правдивый, га?

(*Гости молчатъ*).

Гнатъ (*подходитъ къ Назару*). Винъ не человекъ. Кънь его: иже ледащо не стоить путного слова! (*Беретъ его за руку*).

Назаръ. Стривай! ни, винъ человекъ, винъ называвъ мене сыномъ. (*Къ Хому*). Правда?

Хома. Не тоби вьгты, якъ мени кого называти. Я їн батько, а не їни: такъ у мой воли оддати їн, за кого схожу.

Назаръ. А якъ же вона не захоче, годи що?

Хома. Я заставлю.

Назаръ. Чи можна жъ кого заставити утопыться або повисеться? Хіба ты Богъ, що маешъ сылу чудеса творить? Хіба ты дьяволь, коли ты не маешъ жалю до риднои своей дыгыни? Чи бачышь, у неї йє сердце, и ты замистъ его кладешъ каминюку. Слухай! и ты жъ колысь бувъ молодымъ, и ты жъ мавъ колы-небудь радистъ и горе. Скажи що чуло, що казало твое сердце, колы тобою кепкували?

Хома. Го-во-ры!..

Назаръ (*въ изступленіи*). Такъ ты глузуешь надо мною! Хіба я не стоичу тебе, якъ жабу? Бредунъ! (*Быстро, подходитъ къ нему и хватаетъ его за горло*).

Галя (*схвативъ руку Назара*). Що ты робышь? Убий мене, на-
;вжъ!

(*Назаръ молча опускаетъ руки*).

Хома (*подбѣгаетъ къ сватамъ*). Вы бачылы? хотивъ мене заду-
шыты!

(*Сваты молчатъ*).

Гнатъ (*къ Назару*). Мы не такъ расплатимся, инымымъ часомъ. Ходимъ зъ сего базару.

Назаръ. Не пиду! мене видсиль ноги не вынесутъ.

Гнатъ. Ну, такъ торгуйсь. Може, дешевше уступлять.

Галя. Боже мій, Боже мій, вони згнуцаються надо мною!

Хома. Не згнуцаються, а торгуются.

Гнатъ. Годи, брате; ходимъ: мы опизнылись.

Назаръ. Стривай, не опизавылись. (*Подходитъ къ Хому*): Просты мене, я старячу забувся. Ты добрый человекъ. Просты, або зарижъ мене, гилькы не кажы, що вона не моя; не кажы! Дывысь: я гетьману никола не кланявсь. (*Шадаетъ на колѣни*). Для спасенія своей души, колы у тебе у серци йє Богъ, для угоды всихъ святыхъ, колы ты вируешь у бога, для спасенія твоеи дыгыни, колы вона тоби мыла, зглянься на мене!

Нехай старосты зъ своимъ хлибомъ йдуть до-дому. Христомъ Богомъ молю, не занасты іи, биднои! Кращой іи нема; за що ты хочешъ іи убыты? На голову мою! возьмы іи, розбий обухомъ,—не треба мени іи: тилькы дай дочки своїй ще пожиты на свити, не зайидай іи вику, вона не виновата!

(Хома дрожжа поспатриваєтє на гостей).

Гнатъ. *(быстро подбѣгаєтє къ Назару).* Кого ты просышь? кому кланяєшься? передь кымъ падаєшь? Я на тебе писля сего й дывытєся не хочу; прощай!.. Клаваєтєся дїаволу! Винь тебе кыпячою смолою напешть! *(Хочетъ ийти).*

(Назаръ удерживаєтє его).

Галя. *(обнимаючи ноги отца).* Вы покійній матери, якъ вона умирала, била домовныи обищали мене выдать за Назара. Що жъ вы робытє? чимъ я васъ прогнывыла? за що мене хочете убыть? Хиба жъ я не дочка ваша? *(Заливаєтєся слезами).*

Назаръ. Каминь! зализо! ты огню хочешъ! Буде огонь, буде! для тебе все пекло вызову... ты жды мене. *(Галѣ).* Видна, бідна! въ тебе нема батька, въ тебе катъ єсть, а не батько! Виднєвма, сердєнько мое, птащечко моя безпирьютна! *(Цѣлуєтє ее).* А я ще біднійший тебе: у мене й ката нема, нікому и заризаты! Прощай, мое сердце, прощай! не забарымось побачытєся. *(Галя безвольная падаєтє на руки Назара. Онъ цѣлуєтє; Хома силитєся вырвать ее. Назаръ отпихиваєтє его и снова цѣлуєтє Галю).*

Назаръ. *(къ сватамъ).* Розскажитє полковныку, що бачылы и що чулы. Скажитє, що его молода пры вашихъ очахъ цѣлувалася зо мною. *(Галя обнимаєтє его и цѣлуєтє).* Бачыте, бачыте! Прощай же, мое сердце, моя голубочко! *(цѣлуєтє ее).* Я знаю, що мени робыть. Я знайду правду. Прощай! вернусь, сподивайся.

(Галя падаєтє безъ чувствъ. Назаръ, закрывъ лицо руками, удаляєтєся. Гнатъ и козаки за нимъ. Хома и Сваты подбѣгають къ Галѣ).

АКТЪ ВТОРОЙ.

Внутренность простой хаты, опрятно убранной. На столѣ горитъ свѣчи. Хозяйка прибираєтє около печки.

Хозяйка. Господы, Господы! якъ подумаєшь, колы шо мы дивувалы, зачуєшь де-небудь вечорныци, такъ ажъ тыны трещаты; а теперь... отъ скоро и трети пивни заспывають, а вечорныци ще й не зачыналысь. Нехай воно хочъ и свято, звисно—колядують, а все-таки часъ бы. Ни, шо не кажы, а свитъ переминився. Хоть бы и Запорожци... ну, якъ вони Запорожци? Тьфу на ихъ хысть та й годи! Чи такы булы попереду? Якъ

налетягъ було зъ своен Сичи, такъ що твои орлы-соколы! Було якъ схопить тебе котрый. такъ до землу не допустить, такъ и носыгь... Ой-ой-ой! куды то все дивалось?..

(Показавши грустно головой, поетъ.)

Зоря зъ місяцемъ надъ долиною	На зори, зори я прочулася
Постричалася;	И сказала такъ:
Дождьдалася до билон зори,	За Дунай-рику чорнобрыви твои
Не джидалася;	На гвидимъ кони
Я до-дому прийшла, гирко плакала.	Полетивъ орломъ!.. Я все плакала.
Не моылася, —	Все сміялася.
Перозумная, неутинная	И до-дому козаны зъ-за Дунай ривы
Положылася,	Заверталася.
Ой не спала жъ я, все верзлася иши	Не вернувся ми... молоди лита
Ничка темная.	За що трачу я?
И вышневыи садъ, очи карьи,	Зоря зъ місяцемъ постричалася
Бровы чорныи.	И заплачу я.

Точнишько моя доля! Неначе сю пьсию про мене зложылы. Де мои молоди лита? и слиду нема, мовъ поверхъ воды поплылы. *(Помолчала)*. Що жъ се справди никто не йде? А вже мени ся вавижена Стеха! пивла зо дивками, та десь и зостряла зъ козаками. Извела жъ ихъ нечыста магы докупы! Нехай бы сей Кычатыи бувъ парубокъ, а то жъ уже егарый чловикъ... Не взявъ бы винъ соби въ кюшницци не молоду, а розумну, вирну, дотепну до всякаго дила та стареньку! а то... якъ та дзыга, такъ и снуе. Якъ-то винъ дочку свою ще прыстроить? Бачъ, у полковныци лизе! Чи довго жъ то вона буде любоваться его лысыною замистъ ясного мисяца? Охъ, охъ! стари, стари! сидитъ бы вамъ тилько на печи та жувать калачи: такъ вы, давай вымъ жинку, та ще молоду. Якъ же бакъ, чи не такъ!... Огъ Стодоля—молодець! я его знаю, винъ протопче стежку черезъ полковнычый садокъ. Та й дурный бы бувъ, колыбъ не протоптавъ. Про себе скажу, що... тее... хтось иде!.. Заразь, заразь? Насылу! *(Отворяетъ двери)*.

(Вхолятъ) Назаръ и Гнатъ.

Хозяйка. Святъ, святъ, святъ! Видкля се, якою дорогою, якимъ витромъ, якимъ шляхомъ занесло васъ у мою хату?

Гнатъ. Не пытайся, голубко, стара будешь, хочъ се, признаться и не прыстало твой пыци. Чого же ты такъ насунылася?

Хозяйка. Сидайте, будьте ласкави, сидайте!

Гнатъ. Ну, годи жъ, не сердься. Мало чого зъ языка не слыше! Не все треба переймать, що поверхъ воды плыве. У тебе сегодня вечерныци?

Хозяйка. Хиба жъ наши вечерныци для васъ? Вы такъ пильно прийшли—посмяться.

Гнатъ. Такъ-таки и посміеся, колы буде весело.

Хозяйка *(глядя на Назара)*. Буде весело та не всимъ.

Гнатъ. Ну, се вже описля побачимо. А колы—ке намъ чого-небудъ такого, для чого чары роблять, та й зубамъ пошукай работы. Проклятый скряга и повечеряты не давъ. Ну, чого жъ ты ротъ роззявила? Мерщій!

Хозяйка. Заравъ. *(Откладя)*. Бидненький Назаръ! *(Достаеъ съ полки флягу съ виномъ и закуску и ставиъ на столъ)*.

(Назаръ печально смотритъ на Гната).

Гнатъ *(къ Хозяйкѣ)*. Теперъ же знаешъ що? визмы митлу та мсти, выясны хорошенько мисяць: бачъ, якъ васупыло! А мы тымъ часомъ побалакаемъ, що треба.

Хозяйка. Що се, Богъ зъ вами! хiba я видьма?

Гнатъ. Я такъ, навманя сказавъ. Затъвы пальци въ уха. Чи второпала?

Хозяйка. А!.. вы хочете вышкомъ побалакаты. Добре, я пиду по стеху. *(Надъвастъ свиту и уходитъ)*.

Гнатъ *(посмотрѣвъ ей въ слѣдъ)*. Пишла. Ну що жъ дывыся на мене, мовъ не пизнаешъ?

Назаръ. Теперъ бы й ридного батька не пизнавъ.

Гнатъ. Розумни люде усе такъ роблять: и въ хоромахъ, якъ у хати мужыкъ. *(Намываеъ рюмку и подносиъ)*. Не хочешъ? як хочешъ! А я совитувавъ бы чарочку-другу адамовыхъ слизокъ, якъ казавъ було отець економъ. Не забудь Братський монастырь?

Назаръ. Ни, скажы лучше, на-що ты мене повивъ сюды?

Гнатъ. На те, щобъ побалакаты зъ тобою, якъ зъ козакомъ, а не зъ бабою. За козацьку волю и розумъ! *(Выпиваеъ)*.

Назаръ. Щаслыый ты чоловікъ!

Гнатъ. Ты щаслывійшый мене.

Назаръ. О, якъ бы ты посыдивъ у мойй шкури! Ходимъ, Гнате! мени тутъ душно.

Гнатъ. Стривай, ще рано. Подывимся, якъ люде добри веселяться, та посовитуемся, куды йты.

Назаръ. Мени одно, куды не поведешъ.

Гнатъ. Ты выпьятъ баба. Чи прыстали жъ козаку таки речи?

Назаръ. Гирко мени, Гнате! ты сміешся, а въ мене печинкы верне. Хiba жъ мое горе смишыть тебе?

Гнатъ. Смишыть.

Назаръ. А я думавъ,—ты добрый чоловікъ.

Гнатъ. А я думавъ—ты козакъ. а ты, бачу, баба. Ну, скажы мени. чого ты дуріешъ? де твій розумъ? Чи стоить же жинка, хочъ бы вона була дочка нимецького цезаря. чи стоить вона таково дорогого добра, якъ чоловічый розумъ?

Назаръ. Стоитъ.

Гнатъ. Брехня! Ты знаешь, въ яку цину поставишь царь Соломонъ золотый плугъ? Винъ каже, що при нужди пимають хліба дорожче золота. А я скажу: чарка горилки козаку мільйон усихъ жинокъ на свити.

Назаръ. Ты мене, Гнате, морочишь, а мени теперь треба щырого друга.

Гнатъ. Добре. Я винъ и есть, бо кажу правду. А колы хочешь, го й брехать почну для тебе. Все, що хочешь.

Назаръ. Не смійся, а диломъ кажи, що робить, мени. Тоби можна и говорить, и думать.

Гнатъ. Ось-що. Першь усего, выпый горилки. Вона и безъ мене наведе тебе на розумъ. (*Напиваетъ рюмку*). Чи не забудь ще ты, якъ розумно розсужда латыньскый виршныкъ... якъ пакъ его... ну той, за якого мене въ Братетви выпарылы ризками, якъ отць ректоръ пймавъ у мене за халаявою его мудри вирши. Винъ каже: «Дурныця все, опричь горилки, а иводи и жинка пидь руку». Оце такъ! (*Выпиваетъ*)

Назаръ. (*презрительно*). Бидный ты сердешный чоловікъ! Я думавъ, що въ тебе хочь крыху йе добра, а въ тебе нема й того, що мае й скотына. О, якъ-бы ты змигъ заглянуть сюды (*указываетъ на сердце*), куды самъ Богъ не загляда! Та ни! може, ты тилькы такъ кажешь. Другъ ты мій добрый, вирный мій, ты жъ такы плакавъ колы-небудь: плачь зо мною теперь: хочь прыкынься та плачь. Не мучь мене! Въ мене вилъ горя сердце рветься! Нехай вже ти сміються, що жыуть у пекли: нѣмъ люблю; а ты жъ такы чоловікъ (*Съ участіемъ смотритъ на него*).

Гнатъ. Такъ, я чоловікъ; а ты й справи баба, ще разъ тоби скажу: ка-зна за чымъ вбываешься.

Назаръ. Нема у тебе сердца, каминь ты!

Гнатъ. Якъ хочешь, такъ и думай, а я несчастыйный одъ тебе, нещасыйный одъ твоей собаки; вона лащыться до тебе, а ты ии кохаешь; а я?... И я, дурный, колысь любивъ и къ гадынамъ жинкамъ ласкався, рюдавъ горячымы слезами, радъ бувъ и жызнь оддать за ныхъ... и що изъ того? чи хочешь знаты?

Назаръ. Не треба, не хочу, не говоры! у тебе нема Бога въ серци.

Гнатъ. А бува колысь, та мохомъ сердце обросло, якъ той гнылый выкчемный пень дубовый. Прийде и твоя пора, все згадаешь. (*Ласкаво*). Годи жъ тоби, годи! не дывысь такъ хмарно: далеби, не polegша. Дурныця все: и товариство, и любовь,—цуръ нямъ! нема ихъ на свити. Одни дурни и диты вирять латыньскымъ виршамъ. А лучче поговорымъ о дили, а тымъ часомъ налетять сороны чорноброви, выпьемъ, пожартуемъ, и вирь мени — вся дурь изъ головы вылетыть. Я се знаю: мене лыхо навчыло.

Назаръ. (*вставивши изъ-за стола*). Та и я извидавъ горе, та ничому не навчылся: тебе жъ не хочу слухать: ты злийшый дьявола. (*Хочетъ идти*).

Гнатъ. Куды жъ ты?

Назаръ. Зъ тобою холодно, пиду у пекло погриться.

Гнатъ. Стривай, ты самъ не знайдешъ. Я шляхъ тоби покажу.

Назаръ. Найду й самъ.

Гнатъ (*удерживаетъ его*). Ты й справди хочешъ иты? Скаженный, ты зъ глузду зъйихавъ!

Назаръ. Я никому не дамъ себе въ обыду, и дурного совиту не послухаю. Пусты мене.

Гнатъ. Насылу прочунявся. Та куды жъ ты, навиженный?

Назаръ (*вспыльливо*). Мовчы, а то тутъ тоби и амишь.

Гнатъ (*не выпуская руки Назара*). Такъ и я збумю, та що помитъ? Зъ холоднымъ мертвецемъ у домовину?

Назаръ. Хочъ до чорта у пекло! Пусты мене, я пиду у Чыгырынгъ до полковныка.

Гнатъ. Чого?

Назаръ. Убью его!

Гнатъ. А якъ не вбьешъ, тоди що? чи не мусышь ублагать его видкынуцься видъ Гали? га?

Назаръ. Такъ, чи не такъ, а я пиду.

Гнатъ. До дiявола въ гости! Чи не лучше-жъ, замистъ пузатого полковныка, обняты тонкый та гнучкый станъ Гали? Не хмурся та послухай, та робы такъ, якъ я тоби скажу, бо ты сегодня ничего путнего не выдумаешъ.

Назаръ. Що дальше?

Гнатъ (*осматриваясь*). Чи глухи тутъ стины? (*Въ полголоса*). Украдемъ Галю, отъ и все. Чи добре?

Назаръ. (*немного помолчавъ жметъ руку Гната*). Просты мене...

Гнатъ. Ну, що ще?

Назаръ. Ты певный другъ!

Гнатъ. Ну, объ сему послы. Какы, такъ, чи не такъ?

Назаръ. Такъ! Я весь твй: говоры, прыказуй.

Гнатъ. Слухай же Вона, звисно, выходыла до тебе колы-небуду пизно вечоромъ у садокъ, хотъ, може, й не одна?

Назаръ. Зъ клюшвыцею.

Гнатъ. Суца коханка! Чи не заваявся у тебе въ кышени який червинець?

Назаръ. Два.

Гнатъ. Ще лучше. Се жъ буде клюшвыци на сережки, а плахту на словахъ обнщай. Тилькы домовся зъ нею такъ, щобъ вона про мене не знала, бо жинкы наголо вси цокотухы: не для ихъ выгадано слово «мовчаты»; до того ще й дорожче запросыть.

Назаръ. Ничого не пожалую, усе видамъ, що въ мене йе. Де тилько клюшвыцю побачу?

Гнатъ. Вона буде тутъ. Адже ты чувъ, якъ ласка хазайка Стеху, за те, що довго барытсья? Гляды жъ, зробишь тутъ усе, якъ треба, а я дождатиму васъ крїй старон корчмы зъ тройкою добрыхъ воронихъ. Знаешъ за садкомъ, на старій дорози!

Назаръ. Знаю.

Гнатъ. Сю корчму и днемъ люде хрыстучысь обходять, а въ ночи никто не посміе: такъ кращого мясця ничего й шукаты; тилькы порайтсь моторнійшъ.

Назаръ. А якъ вона не захоче.—шо тоди.

Гнатъ. Хто? клюшвыця, чи...

Назаръ. Та й та. й друга.

Гнатъ. Захочуть обыдти, тилько ты зъумїи согласиты. Клюшвыця за червниця пиде колядувать хоть до самого сатаны; а Галя въ одній сорочци ииде за тобою на край свита; а якъ се дуже далеко, такъ ты спровадь ии на Запорожжя. а тамъ и самъ гетьманъ не більшой одъ чабана. Адже ты не выпысувавсь изъ запорожцвтъ?

Назаръ. Ни.

Гнатъ. Такъ якого жъ злыдня ще хотить? А хто пакъ у тебе курявнымъ отаманомъ?

Назаръ. Сокорына.

Гнатъ. Знаю! о. голниий, завзятий чоловікъ! въ кирци воды діявела утопытъ, не то-шо въ Днипри. А! здаеться, хтось иде.

Назаръ. О, якъ бы твое, брате, слово та Богу въ уха!

Гнатъ. Нема на свити ничого легше: тилькы повеселїй, будь козакомъ. Мовчы. (*Громо*). Ну, выпьемо жъ чарочку за шинкарочку. (*Пьетъ*).

Хозяйка. Якъ же я утомылась, насылу пайшла ии, прокляту Стеху!

Гнатъ. А що, झाхнула пылъ зъ мисця?

Хозяйка. Смійтесь, а вово и справди погода утыхомырылась.

Гнатъ. Оце жъ тобі за труды. (*Поиветъ чарку*).

Хозяйка. Щуръ ему, якъ я втомылась!.. Ни, спасыби! не пидь сылу... Хйба вже для васъ. (*Пробуетъ по немножкю. Гнатъ знаками просить. Она, въ прищиптвѣ усміи а крикляній, выпиваетъ, а остильныи вапла влещетъ въ потолокѣ*). Щобъ ворогы мовчали й сусиде не знали! (*Отидетъ чарку*).

Гнатъ. (*падноситъ Назару; тотъ отказывается знакамъ*). Не хочешъ—якъ хочешъ. А мени здаеться, шо и на свити нема такого горя, якого-бъ не можна було утыпытъ въ чарци горилкы. Чарка, друга и—чорта у воду. Такъ, Катерыно?

Хозяйка. Якъ кому, вишому то й кварта не поможе.

Гнатъ. (*Назару*). А ты справди не будешъ пить?

Назаръ. Не буду.

Гнатъ. Вольному воля, а свасенному рай. За твое жъ здоровья! (*Выпиваетъ*). Праведно спиваетсья въ тїи писни, шо каже, колы бѣ

мужыку не жывая, не знавъ бы вивъ скуку. колыбъ не горилка, де дивать бы мукы? Такъ у горилку и прокляту, у горилку! Розумный чоловікъ тебе выдумавъ, такъ! (*Къ Назару*). Та на тебе брыдко й дывытсья. Ну, ще жъ одну та й годи вже. (*Наливаеъ*). Чи втямки тоби, якъ мы втикалы зъ Братського на Запоризжя та на дорози зустрілы одну чорнобрывеньку, и ты чуть-чуть бувъ не проминавъ запорозьскои воли на и чорни бровы? Бачъ, ты забудь! а я такъ все запрошедше знаю, та й що буде одгадаю.

Стеха. (*вбѣгаеъ второякъ*). Охъ, моя матинко, якъ утомилась! Шучоткы! оббигала уси усюды! (*Осмаприваясь*) Охъ, Боже мій! я и не бачу. Добры вечирь вамъ! Отъ вже и не думала, й не гадала! Спасыби, спасыби! не погнушались нашихъ слобидьськихъ вечорныць. Такъ уже й не здывуйте; у насъ усе абы-якъ: не те шо у васъ у Чыгырыни.

Гнатъ. Та у васъ ще краще.

Стеха. Годи бо вамъ сміятсья.

Хозяйка. Чи прыйде жъ хто?

Стеха. Якъ же? уси прыйдуть.

(*Гнатъ беретъ за руку хозяйку и отводитъ въ сторону. Назаръ встаеъ изъ за стола и подходитъ къ Стехѣ*).

Гнатъ. (*къ хозяйкѣ*). У мене щось голова розболилась: ниду подивлюсь, який мисяць. Чуешъ? а про кобзаря, мабуть, и забулы. Збигай лышень. Безъ его и гульня не гульня.

Хозяйка. Стехо! ты звала Кырыка?

Стеха. Моя матиночко и забула. Я заразъ збигаю.

Гнатъ. Впьять де-небудъ засиряпешъ... Збигай лучше сама.

Хозяйка. Добре. (*Хозяйка и Гнатъ уходятъ*).

Назаръ. (*беретъ за руку Стеху*). У мене же прозьба до тебе, Стехо.

Стеха. Знаю, знаю, яка прозьба:—сказать паночки, щобъ выйшла до васъ, якъ павъ засне; та теперъ тилькы не те вже, шо перше, було. Адже вы сами знаете, шо незабаромъ зробылось.

Назаръ. Се не помишае: мени тилькы одно словечко сказаты. (*Даетъ ей червонецъ*). На тоби: ще й плахта буде, колы услужышь.

Стеха. (*принимаетъ червонецъ*). Не прыдумаю, якъ-бы се зробыты. Лыха годыва те, шо старый цылисиньку ничъ очей не заплющыты. Сердешна панночка! а якъ я плакала, якъ просыла! ни, такы ва своему поставывъ старый сатана.

Назаръ. Такъ ты зробышь? дожыдаты?

Стеха. Зроблю, зроблю, тилькы...

Назаръ. Не бійсь! бильшь копы лыха не буде. А колы хочешъ, то и ты зъ нами. Ну-лышень, чкурнемъ.

Стеха. Куды зъ вами?

Назаръ. Туды, де лучше жыты, де будешъ ты павією, а не кляшныцею: чы втоюпала?

Стеха. Глядишь, чи не дурыте вы мен? И справди думаютъ, що якъ говы багаты, такъ усе и ихъ.

Гнатъ. *(за сценою)*. Катре, Катре! а погляды, що се на мясяци?

Голосъ хозяйки. Хизба не знаете? братъ брата на выла иднявъ.

Гнатъ. Якъ же се? Далеби, я не чувъ.

Хозяйка. Нехай у хати розскажу, я змерзла.

(Въ продолженіе того разговора Назаръ объясняется съ Стехой знаками и шопотомъ. Стеха дѣлаетъ утвердительный знакъ и отходитъ. Входятъ Гнатъ и хозяйка).

Стеха. А хизба жъ вы сего не знаете?

Гнатъ. Лбо забуду, лбо зовсімъ не знавъ; не згадаю.

Стеха. Такъ ось бачите, якъ воно. Якъ Христа дочыталысь, старший братъ на велькы-день, колы ще добри люди на утрени стояли, вишовъ подквнуть воламъ сына, та замить сына проткнувъ выламы свого меншого брата: такъ ихъ Богъ такъ и поставивъ у-кугци на мясяци, на выдъ усему хрещеному миру, щобъ бачылы, що и скотыни грихъ висты у такый велькый празникъ, покы пасокъ не посвятять, а не те що людямъ.

Хозяйка. *(насмѣшливо)*. Ачъ, якъ мудро прочытала!

Гнатъ. Чудо, не дивка! розумна и красыва. *(Обнимаетъ Стеху)*.

Стеха. *(притворно)*. Що се, яки справди безстыдни они городьски козаки! усе бъ имъ згнушаться надъ нами та й тилькы. *(Гнатъ цѣлуетъ ее)*. Ну! отъ ище выдумалы шо! Ничаче се звычайно! Пустить! далели, закрычу.

(Съ шумомъ входятъ козаки и дѣвушки).

Въ толпѣ. Ай да Стеха! Отъ моторна: и тутъ успила! А старый Кычатый?..

Стеха. *(вырываясь)*. Ну, шо? пожывылысь? Не бійсь, такы не довелось поцлудуваты. Хто тамъ горло дере, шо успила? Вони тилькы такъ, ничего не зробылы.

Гнатъ. *(къ козакамъ)*. Ну, хто у васъ отаманъ? Чи есть музыкы?

Голоса. И кобзарь, и музыкы.

Гнатъ. А останне: выпить и закусыты?

Гнатъ. Якъ безъ сего? Усе йе.

Гнатъ. А, та й бравын жъ молодца! шо твои чыгырынци! *(Къ дѣвушкамъ)*. Которая жъ изъ васъ иде зо мною тавиоваты?

Голоса. Пропустить, пропустить—музыкы йдутъ.

(Входятъ музыканты-жиды. Впереди сѣдой старикъ съ кобзаремъ. Дѣвушки и козаки въ безпорядкѣ разступаются. Въ продолженіе суматохи Назаръ разговариваетъ съ Гнатомъ).

Гнатъ. Буль бо веселійший, не показуй выду. Стеха зъумѣ одна-раскатся одъ выхъ, тилькы намъ зъ тобою треба попередъ уткаты. Й, пожалуй, хочъ и заразы идду, а ты зостанься тутъ покы.—такъ дла выду. Та чуеть: не дуже довго женихайся, а мершій въ корчму: я тамъ буду.

Назаръ. Добре, тильки и ты проворнійше.

Гнатъ. За мене не бійсь. Дывись, старый знакомый! Кузьма, якимъ се побытомъ тотъ опынылись?

Одынъ зъ козакивъ. Зъ хуторивъ до церкви, а вечорницы по духу чуемо.

Гнатъ. Молодци! А вы, жыдова, якъ сюды зайшлы?

Жыдъ. А такъ, сляхомъ. У Цыгырыни нема заробитку, а мы прохулы, спо у пана Кычатого весилля буде, такъ и прыйслы сюды.

Гнатъ. *(въ сторону)*. Жыдывське ухо! *(Громию)*. А нуте жъ учыстѣе запорозьского козачка. *(Къ козакамъ)*. А зъ васъ хто бойчийшый? ударъ я подывлюсь, чи такъ, якъ у васъ бывало на Запорожжи. *(Тихо Назару)*. Годы, не дурій. Я жъ кажу, усе буде добре.

Назаръ. Чи буде, чи ни, тильки здилай мылость, не бався тутт. иды швидче.

Гнатъ. Посиємо ще зъ козакамы на торгъ. Не показуйся, будь ласкавъ, какимъ сумнымъ: все зопусьшъ. Подывимся козачка та й годи.

(Удаляются въ глубину и разговариваютъ между собою. Мухоманты замгнали. Одинъ козакъ выскакиваетъ изъ толпы и пляшетъ козачокъ. Гнатъ и Назаръ любятся).

Гнатъ. Ай да молодець! отъ жваый! що твій запорожець! *(Танецъ кончается)*. Ну, веселитесь жъ, люде добри, гуляйте, хлопци, а намъ уже годи, пора йхать: до Чыгырына не близько, а до свиту треба быть тамъ. Прощайте, козаки! прощайте, дивчата! прощай хозяйко! А де жъ та... Кычатого? *(Стеха прячется между козаками. Гнатъ, поймавъ ее, цѣлуетъ)*. Прощай, сердечко мое, моя розумныця, моя красавыця! прощай!

Стеха. *(вырываясь)*. Ай-ай-ай! закрыву, ий же то Богу, закрыву.

(Назаръ и Гнатъ уходятъ. Хозяйка провожаетъ ихъ).

Стеха. *(охорашиваясь)*. Що за наредъ такой си козаки! усе бьимъ цѣлуваться. Неначе й помоглось. *(Къ хозяйкѣ)*. Титко, титко! а нумо мы зъ тобою. *(Пляшетъ и поетъ)*.

Черезъ гору пиду,
Скрыюсь за горою...

На биду,
Де пиду,
Козаки за мною.

Той почве говорить,
Той сережки сулыть.
Кого знаю.

Прывитаю,
Хто сережки дарыть.

Ой сережки мои,
Мои золотыи!

Сердитесь,
Дывитесь,
Ворогы лыхыи!

Хозяйка. *(вырываясь)*. Охъ, мои зозуленьки! по старисти лить мени бѣ и не подобало.

(Стеха между тѣмъ шалитъ съ козаками, хватая за руку молодого козака и вертясь, приплясываетъ).

Хозяйка. Оце, яка жартовлыва! Та перестанешъ ты, чи нѣ?

Стеха. *(пляшетъ и поетъ)*.

Тра-ла-ла, тра-ла-ла!
На базари була.
Черевычки купыла.

Тры червинци дала,
А четвертый пропыла
И музыку найняла.

Що жъ вы, родымець бы васъ вбивъ! тильки дурно грошн берете? Кусокъ бы вамъ сала, а не грошей. *(Въ толпѣ хохотъ)*. А де жъ нашъ Кырыкъ? сюды его! винъ одынъ лучче усихъ цяхъ голодранцивъ. *(Выходитъ Кобзарь)*. Ось винъ, мій голубчыкъ. Ну, зышень, яку-небудь писеньку зъ прыговорками, або казочку страховыночку, щобъ цилу ничъ не заснулось.

Кобзарь. Добре, добре. Хочешъ—казочку, хочешъ—писеньку, що любишь.

Голоса. Казку! казку!

Другіе. Ни, пиеню, та такую, щобъ жыжкы затрусылись. Мы ще не танцювали.

Первые голоса. *(и съ ними Стеха паче встѣхъ)*. Натанцюетеса ище, помы до третихъ.

Стеха. До пивнивь ще не трохы. Казку! *(Къ Хозяйкѣ)*. Казку, титко! Хозяйка. Звисно, казку, помы ще не такъ пизно; а описля и слухать страшно буде.

Кобзарь. Коны казку, такъ казку; мени все одно.

Въ толпѣ. Перещебетала-такты, цокотуха.

Другой голосъ. Ачъ яка!

Стеха. А що, га! такы перещебетала!

(Кобзарь садится на скамейку. Кругомъ него съ шумомъ и хохотомъ толнятся въ безпоряскѣ казаки и дѣвушки).

Стеха. *(подноситъ Кобзарю рюмку вина)*. Выпный, дидусю, для смилости.

Кобзарь. *(выпивши)*. Спасыби тобі, дивко! *(Прокашлявшись)*. Слухатъ—що йсты, въ горшву не бовтаты, усивъ не жараты, словъ не пропускатъ, другимъ не мшати.

(Общій легкий шепотъ и смѣхъ).

Стеха. Послухаю, послухаю, чи есть же така страховыпа, щобъ я злякалась.

Голосъ. Чуешъ ты? кони не будешъ мовчати, такъ геть собі.

Другой. А то выженемъ.

Стеха. А хто бѣ посмивь! Сотныкъ вась усихъ перевишае.

Голосъ. Дзусь ему. мурому! Гляды, щобъ на одній осычыви не пописылы тебе зъ сотныкомъ.

Хозяйка. Та замовчить же Бога рады! (*жъ Кобзарю*). Кажы, дидусю, кажы; ихъ не переслухаешъ.

Кобзарь. (*прокашлявшись*). У венгерскій стороны. у цесарцивъ, за шляецькою землею. стоить гора висока: а вѣ тій гори вора глыбока; вѣ нори сыдыть не звирь, не птиця—турецка царыця. Сыдыть вона сто тысячь литъ, не молодіе, не старіе, а тилько де-дали зліе; йистъ вона одъ схиць до захидъ сонця—не хлибъ печеный, не курей и не яку-небудь людську страву, а трошчить маленькихъ дитей, за те, що, колы ще вона була у Турецыни важкою, такъ иі сказавъ арменскый знахарь, що вона родыть дочку и дочка та буде, якъ пидросте, вѣ тысячу разъ краще иі. Отъ вона, справди якъ роцьдыла дочку, такъ заразы и зъвила иі, та зъ того часу сыдыть у нори и невгаваючы усе йистъ дитей: не розбира, хоть хрещени воны, а хоть нехрещени. йистъ усихъ. йистъ тоби всихъ та й годи,—и дивчатокъ, и хлопчыкивъ...

Стеха. (*быстро*). И хлопчыкивъ! ахъ, вона трыклята баба! Щастя иі, що я не знаю тыен горы.

Голосъ. А що бѣ ты зробыла?

Стеха. Що, задушыла бѣ.

Голосъ. Куды тоби, погане!

Другой. Ты й за двери сама боишся выйти.

Стеха. Хто, я?

Вѣ толпѣ. Та не мишай же слухать. Не хто жъ бильшь, ты!

Стеха. Я боюсь? Хочешъ, заразы пиду на гробовыщѣ? а колы хочешъ, такъ у стару корчму, що на старому шляху.

Вѣ толпѣ. Прудка дуже! за поригъ не выйдешъ, умрешъ.

Стеха. Я вмру! що ставышь?

Вѣ толпѣ. Мои музыкапты на всю; а ты?

Стеха. Пивъ-видра сльвянky, тры куски сала и палявыця.

Вѣ толпѣ. Добре! тилькы щобъ. знаешъ, сльвянка була зъ панького леху.

Стеха. Та вже де не возьму, до сего вамъ дила нема, а поставлю. Де мій байбаракъ? (*Начинаетъ верхне платье*). Гляды жъ не цурайся слова. (*Кобзарю*). Якъ я вернусь, такъ тоди докажешъ, дидусю: ато я и не хочу. (*Уходитъ*).

Кобзарь. Добре.

Вѣ толпѣ. А щобъ повирылы, такъ принеси цеглынку, або калю зъ грубы, або що хочешъ, тилькы зъ корчмы.

Стеха. (*за сценою*). Добре, добре.

Голоса. Отъ дивка голивна, такъ-такъ!

Другой. Чупрыну иі та усы, тоди хочъ у пекло...

Третій. Такъ подумаютъ, що козакъ.

Хозяйка. Вже козырь-диска, не вамъ ривня. Отъ же й пиде: тоди плати.

Голость. Або слывьянку пий, а саломя и паливыцею закусуи.

Хозяйка. Побачимъ, побачимъ. чя вьзме. Чого сидиты? щобъ не даромъ музикамъ платиты. ну, лишень, потанцюемъ лучче. А ну, владьте, та не по жидивськимъ, а по нашому.

(Тота въ безпорядкѣ разступается. Козакъ съ оловникомъ выходитъ танцювати. Музыканты заиграли, и пляска началась. Занавѣсъ тихо опускается.)

АКТЪ ТРЕТІЙ.

Внутренность развалинъ корчмы. Стѣны безъ потолка и нѣсколько удѣльнѣвшихъ строипилъ. Все занесено снѣгомъ и освѣщено дуною. Нѣсколько минуть молчанія. Вдали слышна пѣсня; потомъ ближе, ближе, и является Стеха, робко припѣвая: „Охъ, сережки!“ Она останавливается у развалившейся печи и съ робостью осматривается кругомъ.

Стеха. Якъ страшно! Де жъ воны? И коней тожъ не видно. Чи не махнули воны собі? То-то буде добре! За два червинця продать свое пастя... *(Осматриваетъ пѣщину)*. Ни, опричь моихъ, ничыхъ не выдко слидывъ. Що, якъ воны обманули, та другимъ шляхомъ?.. отъ тоби й сотычка! Побизжу мершій до-дому, чи не подялось чого тамъ. Розкажуть, шо я помогла.—тоди усе пропаде. *(Поспѣшно возвращается)*.

(Навстрѣчу ей Назаръ несетъ на рукахъ Галю).

Стеха. Се вы? А тутъ такъ страшно... Чи не случилось чого?

Назаръ. *(Опустивъ Галю)*. Ничого, ни бійсь. А кони тутъ?

Стеха. Ни, я не бачыла.

Назаръ. Збигай подывись, и якъ нема, то бизы мершій у слободу, чп не зустринешъ на дорози.

Галя. Стехо! чому жъ ты не йдешъ? Бизы жъ скорись: батюшка прокывется! бизы бо!

Стеха. Заразь, моя панночко; для васъ на край свита полечу. *(Поспѣшно вынимаетъ изъ печи изразецъ)*.

Галя. Що ты робышь?

Стеха. Заразь. Се одъ вовкывъ. *(Быстро двается)*.

Галя. Ходимъ на дорогу: мени тутъ страшно.

Назаръ. Не можна, мое серденько: тамъ побачать, а сюды вихто не ввйде.

Галя. *(Сердито)*. Ну, роботы якъ знаешь, а я... я все зробыла... Боже! на зори прокывется батюшка... Охъ, Назаре, Назаре! шо я наробыла!

Назаръ. Лучче ничого не можна було зробыть.

Галя. Батюшка мене проклене.

Назаръ. Себе нехай проклинае... Ты змерзла, моя кришечко? Визьмы мою кырею. *(Снимаетъ плащъ и разстлаетъ по стѣгу).* Спочынь, мое серденько; поклады свой виженькы у мою шапку. *(Галля садится на плащъ. Назаръ вкладываетъ ея ноги въ свою шапку).* Отъ-такъ теплійшъ *(цѣлуетъ ея)*, теплійшъ. мое серденькато.

Галля. О, мій голубчыку, мій сокиль ясный! якъ мени тепло, якъ мени веселі!.. Тилькы я боюсь: батюшка мій такій сердытый.

Назаръ. Не бійсь, моя пташечко, ничего, покы я зъ тобою. Не бійсь, тилькы любы мене. Я подумавъ тоди... колы...

Галля. Колы? Шо подумавъ? може, недобре?

Назаръ. Не то. шо недобре, та не тенера згадувать объ чимъ-небудь недобримъ, колы на серци така радисть. А завтра... шо завтра зо мною буде? Я вмру, мене задушыть мое щастя, моя доля. *(Кладетъ ей на колѣни свою голову. Галля перебираетъ сво волосы. Назаръ, поднявъ голову, съ нѣжностію смотритъ ей въ очи).* О, мои очы, мои кары! Поглядитъ на мене, мси зори ясны! *(Немного помолчавъ).* Серце мое, ты не казала батюшци. шо пидешъ замжжъ за полковныка? не казала?

Галля. Опять! Який же ты. справди!.. Я заплачу. Адже жъ вниъ ничего мени не говорывъ о полковныкови, такъ якъ же бъ я ему сказала?

Назаръ. Бидненька! винъ продававъ тебе, а ты ничего й не знала. Просты его. Нехай Богъ мылосердный на тймъ свити за се его осудитъ и покарае.

Галля. Я молытимусь за его грихы. Може. Богъ ему простыть.

Назаръ. Молысь за кого хочешъ, тилькы не розлюбы мене, моя галочко... Я вмру тоди.

Галля. Який ты, чудный! Ты думаешь, шо я тилькы такъ тебе люблю. Ни, Назаре, я не люблю, я й сама не знаю, шо роблю... Якъ-бы тоби розсказать? Ажъ страшно! Знаешь шо? Колы я дывлюсь на тебе, такъ мени здається, шо ты—такъ се я, а шо я—такъ се ты. Такъ чудно; не знаю, одъ чога воно се такъ. Колы останусь одна на самоти, то все про тебе думаю, думаю, и мени представиться, шо ты въ Чыгырыни передъ гетьманськымы хоромамы на вороному кони гарцюешъ, а уси гетьманши, полковныци ни на кого бильшъ и не дывляться, опричь на тебе... У мене въ очахъ такъ и потемніе... Я заплачу, заплачу, такъ важко на серци стане. Одъ чога воно такъ, Назаре, ты не знаешь?

Назаръ. Знаю, мое серденько, знаю! Якъ люблю, якъ мени ты говыришь! Промовъ ще разъ, обіймы мене. *(Обнимаются, цѣлуются).* Ще, ще одынъ останній разъ. *(Въ изнеможеніи кладетъ ей голову на колѣни).*

Галля. Якъ мени весело зъ тобою! Чи воно усе такъ буде весело? скажи мени, Назаре.

Назаръ. *(не поднимая головы).* Увесъ виць!

Галя. Куды жь мы пойдемо?

Назарь. У рай.

Галя. Я се знаю; та де жь винь?

Назарь (*поднявъ голову*). Не пытай мене теперь: я ничего не знаю. Мы пойдемо туды, де нема и не буде ни полковника, ни батька твого, де тильки одна воля! одна воля та щастя! О, якь мы будемо гарно жыты! Збудую тобі хату свитлу, свитлу та високу; розмалюю и усякими красками—и червыми, и блакытными, и зелеными—усякими, усякими! наряжу тебе у шовкь та въ золото, посажу тебе на золотимъ кресли, мовь кралю, и довго, довго, погы вмиру, все любоватымусь тобою. Та чи вмиру жь я колы-небудь? Ни, я николи не вмиру! Колы ты будешь зо мною, то смерть не посме и въ хату нашу заглянуть.

Галя (*грустно*). Охъ, ни Назаре, не кажь такъ! М-ни страшно стало, в сердце такъ защемило, такъ заболело, неначе чье недобру годуна, або яке горе.

Назарь. Яке горе? де воно? Дня насъ нема его на цилимъ свити.

Галя. Не знаю, Назаре; тильки мени щось на серци такъ важко, гакъ гирко... Я все думала про батюшку.

Назарь. На-що жь ты обь ему думаешь? Не думай, и весело буде. Знаешь, якь прыйдемо мы у Кодакь... Се запорожский городь... Отъ, якь прыйдемо, мерщій у церкву, повичаеомсь; тоди и самъ гетьмань маст ии розлучыть, и будемо довго, довго тамъ весело жыты. Ты будешь песни спивати и танцювати, а я буду грати на бандури и розказувати тобі про слави дила козацьки, про Саву Чалого, про Сvirговського, про вшитъ, про вшитъ жвавыхъ козакниъ нашихъ. Дали, мени выгодуешь сына, молодця чорнобрового, пошлемо его въ Сить; тамъ поставлю его передь казацькою громадою и скажу: «Любуйтеся, дыбитеся—се мій сынъ. Мени его выгодувала, выкохата моя Галя, такого молодця». Що, весело?

Галя. Весело, мій Назаре, мій мыленький, а сердце все такы болишь. Мени здається, що батюшка вже прикмынувь и мене шукае.

Назарь. Богъ-зна обь чимъ думаешь ты! Осъ заризъ будуть ковы, и вовы насъ не пайдуть, хоть нехай усю землю перевернуть. Не журись же, моя ластявко.

Галя. Знаешь що? ходимъ до-дому, розбудимъ его, станемъ передь имъ на колыва... винь насъ простыть; винь мене лабыть.

Назарь. Хйба жь я его не просимъ, хйба жь не стававъ передь нимъ на колыва! Аяке ты бачыла?

Галя. Бачыла, ты просимъ... Назаре, винь мій батько!

Назарь. Лучче бъ не знать такого батька.

Галя. Ты сердышся, Назаре! Не сердься, мій мылий, мій чорнобровый! Педывись, я весела, я не жалкую, що покинула... Поддай же мени мій сокоде ясный, орле мій сызокрылый. (*Обнимаются и целуются*)

Назарь. О, моя радисть, мій савъ чаривный! Не журись, сердечныо.

Скоро мы полетимо такъ, що не дожене насъ и виторъ. А ничь-то, ничь! неначе празныкуе наше щастя. Тыха, свитла, якъ твои ясни очи. Ты ве боишся? Побудь тутъ одна. Я пиду подывлюсь на дорогу

Галя. Ни, не боюсь.

Назаръ. Чого жъ ты зногъ зажурылась?

Галя. Такъ, ничого. Я згадала покойницю няньку. Вона мени розказувала, що въ сій корчми давно який-то запорозьскый старшына ночувавъ, а на другый день нашли его въ Тясмьни; и що тутъ Богдавъ зустричавъ сына свого Тимофія, якъ козаки везли его зъ Молдавіи, покритого червоною кытайкою, и що тутъ запорожци вырезали жыдавъ. Зъ тѣи годины ниhto въ ѣй не живъ: усе ничью ходять мертви жыды... Ухъ, якъ страшно тутъ!

Назаръ. Тоби твоя нянька Богъ зна чого наговорила.

Галя. Вона божылась, що правда. Не ходы, лучше останься зо мною, або ходимъ обоє. Мени важко и на минуточку розризныться зъ тобою.

Назаръ. Я не пиду... Ты не змерзла?

Галя. Ни, твоя шапка така тепла. *(Снимаетъ шапку съ ногъ и цѣлуетъ)*. О, моя мыла шапка! Надьнѣ ѣи, и ты змерзъ.

Назаръ. Надьнѣ ты. Я подывлюсь на тебе, яка ты въ козацкый шапки. *(Она надѣваетъ шапку. Назаръ лобкується)*. Чудо!.. Чорня усы, шаблю дамаську, пистоль за поясъ—и козакъ хочъ куды. *(Цѣлуетъ ее)*. Козаче мій чрнобровый!

Галя. *(надѣваетъ ему шапку)*. Оттакъ краще! Постій, я прышнылю стевжку. Знаешъ, якъ на весплли бува у молодого?

Назаръ. Се ты ще ѣ завтра зробишь...

Галя. Охъ стривай! я ѣ забула. Адже я такы взяла зъ собою и хустку, що для тебе вышивала. *(Вынимаетъ изъ-за пазухи бѣлый, чистый красный шелкъ, платокъ и подаетъ Назару)*. Що хорошый? Я сама вышивала и гроши на шовкъ сама заробляла.

Назаръ. Спасыби сердце мое!

Галя. Чи не заспывать оце писню про хусточку, що я въ Чыгрыни у дялыны чула?

Назаръ. Колы, весела заспывай.

Галя. Ни, не весела, та мени сыдить уже остыло. Слухай же. *(Выходитъ на край сцены)*.

.....

(Назаръ стоитъ задумавшись).

Галя. Чого жъ ты зажурылся? То не треба було бъ и спивать.

Назаръ. Ничого, сердце мое. Возьмы свою хустку. *(Подаетъ ѣи хустку)*. Завтра знову подаруешь.

Галя. На-що вона мени? Розирвы, колы вона тоби нелюба; я другъ, вышыю. *(Печально)*. Тилькы не знаю, колы. *(Плаче, помовчавшы)*.

Назаръ. Не плачь, мое сердце. Дивись, я не журуюся.

Галя. Не журишься? А чоге жь ты плакавъ? Ты щось знаеешь, та не хочешъ сказать. Скажи жь, мій голубе, мій орле сизоврылий, скажи, мое сердце!

Назаръ. Знаю, знаю, моя голубко, но я найщасливѣйшій на свѣти.

Назаръ. Бо я щасливѣнша за тебе. Николы жь не буду спивать про хустку; цурь ии!

Назаръ. Я тебе вывчу другу, веселу-веселу та хорошу.

(Дываютьса одно на другого и шлюються. Хома и Стеха градуться изъ-за шкаты).

Хома. Сюды! ось-де вони! сюды!

Галя. Батько!.. Пропала я!

Стеха. *(пробѣгае коло нихъ)*. Полковныця! полковныця!

(Назаръ мовчки бере лѣвою рукою Галю, а правою выймае шаблю. Хома торонко беде на его челядь. Стеха ховається).

Хома. *(скаженіе)*. Цилуйтеся, цилуйтеся, голубьята! *(До челяди)*. Кьямы его, собаку! Чоге жь стали? Верить, рвить его!

(Челядь тороніе).

Назаръ. Кто хоче въ домовину, выступай на мене. *(До Хома)*. Ты чоге хочешъ?

Хома. Смерти твоея, злодію!

Назаръ. На-що жь ты собаками цькуеешь? возьми самъ, колы хочешъ.

Хома. Я рукъ паскудыть не хочу. Верить его! О, несъ поганый! я розируу тебе!

(Бѣгуть на шабляхъ).

Галя. *(спаса мѣжъ ними на колѣна)*. Тату, тату! убий, убили мене! винна я; прогнивала тебе... Убий же мене, таточку, та не бери зъ собою!

Хома. Цыть, кошеля крадене!

Назаръ. *(Хома)*. Цыть, сотаво люта!

Хома. Дочку отдай!

Галя. Не отдавай, не отдавай! я утоплюся!

Хома. Топысь, гадыно, цоки не ростоптавъ я тебе!

Галя. Топчы, души мене: я твоя дытына!

Хома. *(до челяди)*. Верить его! Я вась перевинаю! я вась золотомъ окую.

(Челядь порывається на Назара).

Галя. Одурыть! одурыть!

Хома. Не одую! Не скавучы, зинське щеня!

(Напада на Галю, Назаръ заступа їа. Челядь напада на Назара зъ-заду и крутыть ему руки).

Хома. Ха-ха-ха! вовче, вовче! чому-жь ты не рвешъ насъ?

Назаръ. Цыть, жабо погана!

Галя. *(передъ Хомою на колінахъ)*. Тату, тату, кате мій! я ризиру тебе,—я день и ничъ плакатымусь на тебе! Тавцювать, плакаты буду! Чого забажаєте все робытыму—не вбывай его! Я за полковника пиду...

Назаръ. Галю!

Галя. Ни, ни... *(Зомлила падає)*.

Хома. *(до челяди)*. Чого жъ вы дывытесь? Нехай здыха, собака, а вы тымъ часомъ шкуру знимить.

(Челядынець замаснуєсь кысмъ на Назара).

Хома. Стривай! мы не татары. За що его убывать? Чи есть у кого виревы, посяь, або налыгачъ,—шо-небудь, скрутить ему руки й ноги?

(Челядь крутить поясамы Назара).

Стеха. *(падає коло Галю зомлялою)*. Охъ, моя пташечко, моя тебедочко! Чи я жъ знала, що такъ станеться? Прокынься, моя зозулечко, моя ластивочко!

Хома. Оттакъ добре! Теперь завьяжить ему ротъ. Отъ, доладу; у его, здається, ще й хустка у руци. Чи не весільна? Добре, здалась тама на шо-небудь.

(Завязують хусткою ротъ).

Хома. Не туго, щобъ стогнавъ. Морозъ хоть и лютий, та, може, выдержыть. А вже, якъ вовча тичка нападе... а вовкы здалека пожыву чують... отъ буде снидання, начысто гетьманське! Теперь положить его на билу перыну—нехай проспытсья та подума, зъ кымъ жартує.

(Челядь кладє Назара на снїгъ).

Хома. *(на Галю)*. А ця уадила... Возьмитъ ий до-дому... прочується.

(Челядь бере Галю на руки и несе зъ собою).

Стеха. *(бере Хому за руку и веде его за Галю)*. А що? скажешъ, що не люблю тебе?

Хома. Спасыби, спасыби. *(До Назара)*. Оставайсь здоровъ, приятели! Не згадуй лыхомъ. Нехай тоби прысянться рушныкы.

(Хома зъ Стехою шепчуться и пропадають. Назаръ тымъ стогне. Незабаромъ чуты за снєгомъ зоминъ).

Голосъ Хоми. *(здалека)*. Кыньте ий! вяжить его!

Гнатъ. *(за снєгомъ)*. Я тебе звьяжу, цедовирку проклятый! *(Незабаромъ выбігає Галя и кыдається до Назара)*.

Галя. Орле мій! сердце мое! *(Розвязує хустку)*.

Назаръ. Душно мени, душно!

Гнатъ. *(веде за груди Хома)*. Останній разъ говорю: оддасы Галю за Назара, чи ни?

Хома. Ни!

Гнатъ. Здыхай же, собака скажена! *(Замірюєсь шаблею)*.

Хома. Стривай. Ты знаешь пашь законъ козацький, то...

Гнатъ. Що мене живого поховаютъ зъ твоимъ падломъ? Знаю. (*До челяди*). Копайте яму. (*Цилить пистолемъ*).

Хома. Вяжыть его!

(*Тымъ часомъ Галя повязує руки у Назара*).

Назаръ. О, доле моя! сердце мое!

Гнатъ. Копайте яму! (*До Хома, прыцильвшись*). Лукавый чоловіче, за що безъ сповиди ты себе губышь и мене зъ собою? Прощань зъ билимъ свитомъ. молись Богу. (*До Назара*). Назаре, брате мій, друже мій! поховай мене. Прощай! а мы...

Назаръ. Стривай!

Галя. (*до Гната*). Стривай!

Назаръ. Пусты его, не вартъ вить того. Не напасты души своей. (*До Хома*). Иды, лукавый чоловіче. иды, куды знаешь. Не помигъ тебе Богъ завапастыть мене; а я чужой крови не бажаю. Иды соби!

Хома. (*пада передъ Назаромъ*). Назаре! сыну! батьку ридний! зарижь мене, замучь мене, на коняхъ резирвы, та не прощай! (*Плаче до низъ и плаче*). О, я лукавый, лукавый! о, я грешный проклятый! Дочко, доле моя! сердце мое! прасы его, нехай убоє, нехай я свита не шаєжу! (*Знову плаче*). Боже мій, Боже мій!

Назаръ. (*підводить его*). Устань, молися Богу, грешный. Коли прощаютъ люде, то Богъ милостивійшыи за насъ.

Хома. (*вставшы утырає слезы*). О, слезы слезы! Чомъ вы вери не лылся? Назаре, я чернець... спокують въ ряси мои беззаконія! Бери мое добро, бери мою Галю. бери все мое! Галю! Назаре! обвиниыся, поцилуйтеся. диточки мои. Я хочъ и грешный, а все такы сатько. (*Назаръ и Галя обнимаются*). Боже вашъ благословы!

Содержаніе.

ТОМЪ ПЕРВЫЙ.

	СТР.		СТР.
Тарасъ Григорьевичъ Шевченко— біографія	5	Човен	75
Причинна	9	Гамалія	75
Вітре буйвій	12	Розрита могила	78
На вічну память Котляревському	12	Чигирин	78
Тече вода въ синє море	14	Сова	80
Материна	14	Дівочні ночі	83
На що міні чорні брові?	23	Сон	83
Іван Піткова	24	Хустина	90
Тополя	25	Чого міні тяжко?	91
Черепендя	27	Пустка	92
До Основяненка	29	Н. В. Гоголю	92
Тарасова віч	30	„Дретик“ або „Іван Гус“	93
Думи мої	32	Невольник	98
Н. Маркевичу	33	Великий льох	107
Гайдамаки	34	Суботів	114
Черниця Марьяна	68	Наймичка	115
Утоплена	72	Кавказ	122
		До мертвих і живих і ненарождених	124

ТОМЪ ВТОРОЙ.

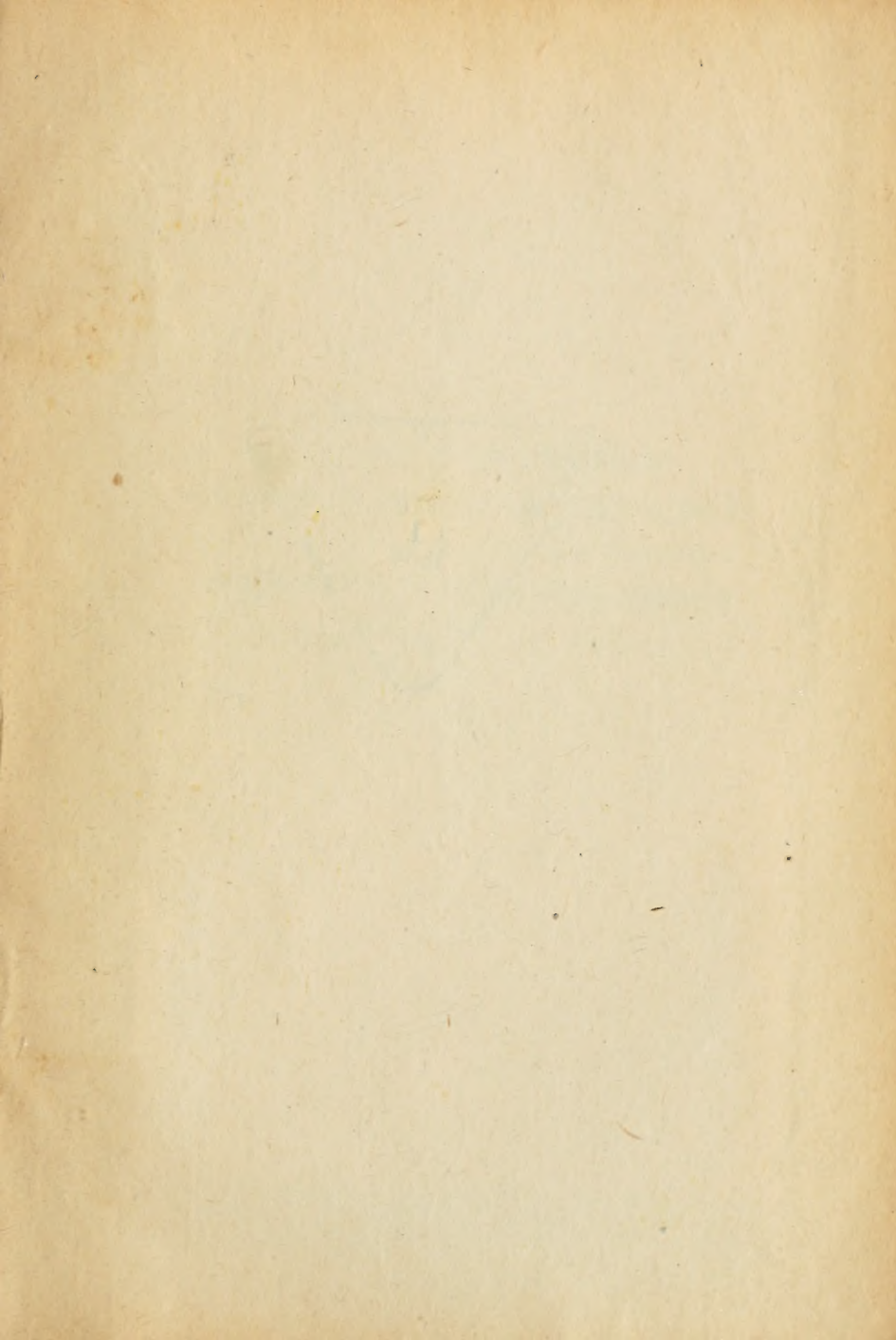
	СТР.		СТР.
Холодній яр	133	„Чого ти ходиш на могилу?“	152
Псалми Давидови	134	Три шляхи	153
Маленькій Марьяні	137	Н. І. Костомарову	153
Минають дні, минають ночі	138	Вечір	154
Три літа	138	Не спалося. — а ніч, як море	154
Заповіт	139	Рано в-ранці новобранці	155
Лілея	140	В неволі тяжко	155
Русалка	141	Чи ми ще зійдемося знову	156
Відьма	142	По вад полем іде	156
Ой одна я, одна	151	Думи мої	156
За байраком байрак	151	Княжна	156
Міні однаково, чи буду	151	Згадайте, братія моя	162
„Не видай матері!“ казали	152	Сонце заходить, гори чорніють	162
		Міні тринадцятий минало	162

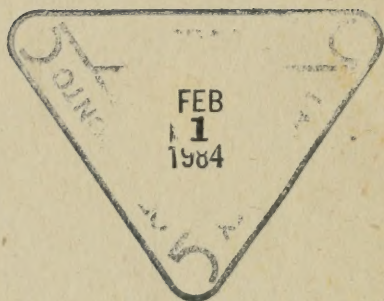
	СТР.		СТР.
Не гріє сонце на чужині	163	Туман, туман долиною	204
Сон	163	У веділеньку у святую	204
Иржавець	165	У перетнику ходила	205
N. N.	167	У веділеньку та ранесенько	205
Ляхам	167	Не тополю високою	206
Чернецъ	168	Утоптала стежечку	206
Один у другого питаєм	169	І широкую долину	206
Самому чудно. А де-ж дітись?	169	На вгороді коло броду	206
Ой стрічечку до стрічечки	166	Як-би міні, мамо намисто	207
Хустина	170	Не хочу я женитися	207
А. О. Козачковському	171	Чума	208
Москалева криниця	173	І знов міні не привезла	208
То так і я тепер пишу	177	В неволі, в самоті немає	209
А нумо знову вішувати!	177	Ой умер старий батько	209
У Бога за дверми лежала сокира	178	Не вернувся із походу	209
Барнак	179	У Вільні городі преславнім	209
Он гляну я, подивлюся	181	Заступила чорна хмара	210
Та не дай, Господи, нікому	181	Не до дому в-ночі йдучи	212
Царі	181	Неначе степом чумаки	212
Добро, у кого є господа	184	Сотник	212
Татарівна	185	За сонцем хмаронька пливе	219
Ну, що б, здавалося, слова?	187	Як маю я журитися	219
Мов за подушне, оступили	188	На що міні женитися?	220
П. С.	188	Ой крикнули сірі гуси	220
Г. З.	189	Як-би тобі довелось	220
Як-би зострілися ми знову	189	Заросли шляхи гернами	222
Марина	190	Заквіла в долині	222
Пророк	194	У нашім раі, на землі	223
Сичі	194	На великдень, на соломі	224
Між скалами, неначе злодій	194	Було роблю що, чи гуляю	224
І небо невміте	196	Буває. іноді старий	225
І виріє я на чужині	197	Хіба самому написати	225
Не для людей, тієї слави	197	Дурні та горді ми люди	226
Коло гаю в чистім полі	198	І золоті й дорогої	226
Як-би міні черевки	198	Ми в-купочці колись росли	227
І багата я	199	Готово! Парус розпустили	227
Полубилася я	199	Ми в-осени такі похожі	227
Породила мене мати	199	Лічу в неволі дні і ночі	228
Ой я свого чоловіка	199	Ми заснівали, розійшлись	229
Ой виострю товариша	200	Не молилася за мене	230
По улиці вітер віє	200	Петрусь	230
Ой сяду я під хатою	200	Міні здається—я не знаю	233
Закувала зозуленька	200	Як-би ви знали, павичі	234
Швачка	200	Буває, в неволі іноді згадаю	235
Ой не п'ються пива	201	І станом гнучим, і красою	237
На улиці невесело	201	Огни горять, музика грає	237
У тієї Катерини	202	Чи то недоля та неволя	237
Із-за гаю сонце сходить	203	На батька бісового я трачу	238
Ой пішла я у яр за водою	203	І досі сниться	238
Не так тія вологи	203	Москалева криниця	238
Ой люді, люді	203	Неофіти	244
Ой чого ти почорніло	204	Юродивий	251

	СТР.		СТР.
Доля	253	Гімн черничий	263
Муза	253	Над Дніпровою сагою.	263
Слава	253	Росли у-купочки; зросли	263
Сонь	254	Світе ясний, світе тихий	263
Я не нездужаю.	254	Ликері.	264
Подражаніє XI псалму	254	Н. Я. Макарову	264
Марку Вовчку	255	І Архимед, і Галілей	264
Подражаніє Ісаїі. Глава XXXV	255	Л.	264
N. N.	256	Не нарікаю я на Бога	264
Пісня.	256	Саул	265
Ой маю, маю.	256	Минули літа молодні	266
Сестрі	256	Титарівна-Немирівна.	267
Колись дурною головою	257	Хоча лежачого й не б'ють	267
Як-би то ти, Богдане п'яний	257	І тут, і всюди—скризь погаво!	267
Во Іудеї, во дні они	257	О, люди, люди небораки!	267
Подражаніє.	258	Як би з ким сісти	267
Подражаніє Іезекілю	258	І день іде, і ніч іде	268
Осії глава XIV	258	Тече вода з під явора	268
Лівча любе, чорнобриве	259	Якось-то йду я у-ночі	268
Ой діброво, темний гаю!	259	Бували війни й військові свари	268
Подражаніє сербському	260	N. T.	269
Молитви	260	Зійшлись, побрались, поєднались	269
Колись то ще, во время оно	261	Чи не покинуть нам, небого	269
Плач Ярославни	261	Назар Стодоля. Малоросійская	271
На смерть Григорія митрополита	262	дія	271
Петербургського	262		

**PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET**

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY
